DROBETA

https://biblioteca-digitala.ro

DROBETA

Nr. 2916

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

II 13120

MUZEUL REGIUNII
PORTILOR DE FIER
Turnu Severin
BIBLIOTECA
Nr. 13120

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

REGIUNII
DE FIER
Turnu Severin
BIBLIOTECA
Nr. 13.120

1980

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

13120

MUZEUL REGIUNII PORȚILOR DE FIER

MUZEUL REGIUNII
PORȚILOR DE FIER
Turnu Severin
BIBLIOTECA
Nr. 13120

SUB
REDACAȚIA
UNUI
COLECTIV
COORDONAT
DE
MIȘU DAVIDESCU

DROBETA

IV

DROBETA-TURNU SEVERIN

https://biblioteca-digitala.ro

SECRETAR DE REDACȚIE: TUDOR RĂȚOI
MACHETA ARTISTICĂ: GH. MATEI
TRADUCEREA ÎN LIMBA ENGLEZĂ: VICTORIA GHEORGHIȚĂ

https://biblioteca-digitala.ro

NOILE DOCUMENTE DE PARTID ȘI SARCINILE CE REVIN MUZEELOR ȘI OFICIILOR PENTRU PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL

IULIAN PLOȘTINARU
Prim secretar al Comitetului Județean al P.C.R., Mehedinți

Din ce în ce mai mult intră în conștiința oamenilor de astăzi mutațiile profunde din toate sectoarele vieții sociale. De o amplitudine necunoscută pînă acum, datorită implicațiilor revoluției științifico-tehnice contemporane, asemenea mutații își pun amprenta, fără excepție, asupra tuturor componentelor și laturilor societății, asupra indivizilor ca entități sociale, consecințele decurgînd de aici fiind multiple și greu de cunoscut fără un examen temeinic.

Este un fapt ce nu mai trebuie demonstrat că aceste transformări au avut rezonanțe incontestabile și în muzeistică, « rezultatul fiind pînă în prezent o creștere însemnată a importanței acestui gen de instituție » [1]. Se remarca într-o împrejurare prilejuită de o manifestare științifică a domeniului că « astăzi cu greu se mai poate identifica o zonă a lumii în care să nu-și desfășoare activitatea un muzeu. Popoarele care pășesc pe drumul eliberării lor constituie din mers muzee, în scopul salvării și valorificării tezaurelor creației materiale și spirituale » [2]

La fel de netăgăduit este și importanța de care se bucură muzeul — iar mai nou Oficiul pentru patrimoniul cultural național — în cadrul politicii culturale a partidului și statului nostru, dovezi în acest sens fiind numărul în continuă creștere al instituțiilor muzeale, documentele programatice elaborate în forurile partidului, nenumăratele și prețioasele indicații date în diverse ocazii de președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Fiindcă, Partidul Comunist Român pornește de la premisa justă că muzeul, ca instituție cu un loc bine stabilit în cadrul vieții social-

https://biblioteca-digitala.ro

culturale a patriei, nu este altceva decît un fenomen de conștiință socială, reflectarea obiectivă a conștiinței de sine a poporului nostru, a locului pe care el îl deține în istorie, în raport cu alte cumunități naționale, conștiința contribuției sale la cultura și progresul umanității.

Funcțiile muzeului și ale Oficiului pentru patrimoniul cultural național, ce rezultă de aici sînt îndeajuns de bine cunoscute pentru a se reveni asupra lor. De subliniat însă lărgirea continuă a sferei lor de cuprindere, în acord cu conținutul mereu altul, de la o etapă la cea următoare în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră și din care se nasc sarcini sporite sub raportul evidenței, lărgirii, păstrării, conservării și valorificării patrimoniului cultural național. Este interesant de remarcat că aceste sarcini sînt determinate nu numai de programul, ca atare, din domeniul cultural, dar și de modificările în configurația teritoriului anumitor zone ale țării, implicate de investițiile ce se fac intens pentru dezvoltarea lor economică. De prisos să se mai precizeze că în asemenea situații muzeele și oficiile pentru patrimoniul cultural național trebuie să fie pregătite. Așa s-a întîmplat cu Muzeul Porțile de Fier în momentul construcției Hidrocentralei Porțile de Fier I, după cum unor necesități de aceeași natură trebuie să le răspundă acum, cînd se construiește Hidrocentrala Porțile de Fier II. Se înțelege de la sine că îndeplinirea la un nivel constant înalt, atît a sarcinilor lor curente, cît și a celor reieșite din împrejurări așa-zise fortuite, reprezintă singurul mod în care muzeele pot răspunde cerințelor partidului, potrivit rolului și locului ce îl ocupă în politica noastră culturală.

După cum se cunoaște, cele mai noi evenimente din viața partidului și statului nostru — Congresul al XII-lea al P.C.R., Congresul al II-lea al F.D.U.S. și Congresul Educației și Învățămîntului — în contextul unui program unitar de măsuri de o excepțională însemnătate pentru viitorul socialist al patriei, au stabilit sarcini noi și în domeniul culturii și al educației. S-a reafirmat cu aceste ocazii importanța științei în edificarea noi societăți în România și, în relație cu știința, rolul cercetării.

Cît privește cercetarea istorică, specifică celor mai multe instituții muzeale din țara noastră, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu lansa — la Congresul Educației și Învățămîntului — chemarea ca aceasta să intre într-o etapă nouă pentru « a pune în evidență cu putere legile obiective care au guvernat dezvoltarea poporului nostru, faptul că de milenii aici s-a născut poporul nostru și aici a trăit, a înfrînt multe greutăți, dar și-a păstrat ființa . . . » [3] Istoricii « trebuie să demonstreze că popoarele, care în decursul istoriei s-au așezat și conviețuiesc laolaltă, trebuie să găsească calea de a asigura lichidarea cu desăvîrșire a oricăror urme ale politicii imperialiste de dezbinare a popoarelor și să servească interesele prieteniei, înfrățirii, luptei comune a națiunilor din sud-estul Europei, pentru libertate, pentru independență, pentru socialism și comunism. » [4]

Cea mai dezbătută în literatura de specialitate și, virtual, cea mai eficientă latură a activității muzeale, indiferent de profilul ei (istorie, artă, științele naturii, etnografie, etc.) — latura educațională — își găsește o puternică prezență în noile documente ale partidului. Este o necesitate dealtfel ca o societate ca a noastră, care

https://biblioteca-digitala.ro

se bazează pe rolul factorului subiectiv, cunoscător al legilor sale obiective, mînuitor iscusit în scopul intereselor sale și care acordă o mare grijă ridicării condiției umane, să privească cu multă atenție educația membrilor societății. La Congresul al II-lea al F.D.U.S. tovarășul Nicolae Ceaușescu accentua că « Este necesar să capete . . . un caracter mai organizat activitatea de răspîndire a cunoștințelor științifice moderne, de aplicare a legilor obiective ale dezvoltării istorico-sociale, de interpretare justă a fenomenelor din natură și societate și formare în rîndul maselor a unei concepții științifice avansate despre lume și viață. Întreaga activitate politico-educativă trebuie să fie pătrunsă de un puternic suflu revoluționar, combătînd manifestările retrograde, mentalitățile înapoiate, cultivînd înaltele idealuri ale socialismului și comunismului, teoria științifică a materialismului dialectic și istoric. » [5]

Se poate deduce cu deosebită claritate că activitatea politico-educativă — în care muzeul și oficiul pentru patrimoniul cultural național trebuie să se integreze — este o sarcină de mare însemnătate a întregului partid, a organelor și organizațiilor de masă și obștești, a familiei, etc. în forme, deci, instituționalizate și neinstituționalizate. Este vorba de un adevărat *sistem* al educației, unitar, în care aceasta este începută în familie, continuată în școală, *cît și ulterior*, ceea ce a făcut ca în timpul din urmă să se vorbească tot mai mult de așa numita « educație continuă și permanentă ». Experiența dovedește că muzeologia se străduiește să răspundă eficient prin intermediul posibilităților sale acestui comandament major al societății noastre.

Iată, așadar, cîteva deziderate pe care trebuie să le atingă în viitor Muzeul Porțile de Fier. Definitivarea evidenței patrimoniului său, în strînsă legătură cu Oficiul județean pentru patrimoniul cultural național Mehedinți, lărgirea și, mai ales, valorificarea acestui patrimoniu în scopuri științifice și educaționale reprezintă coordonate care, respectate, vor conduce nemijlocit la întărirea prestigiului instituției severinene în cîmpul instituțiilor similare din țară. La fel de importantă rămîne, de asemenea, atît pentru muzeu cît și pentru Oficiul pentru Patrmoniul cultural național activitatea de conservare a bunurilor culturale, în primul rînd a celor situate în teritoriul limitrof Hidrocentralei Porților de Fier II și apoi, firește, a celor din întreaga rază de activitate a oficiului și muzeului.

NOTE

1. « Revista muzeelor și monumentelor. Muzee », nr. 10, 1977, p. 21
2. Ibidem
3. « Scînteia », an XLIX, nr. 11655, din 12 februarie 1980
4. Ibidem
5. Idem, an XLIX, nr. 11634, din 18 ianuarie 1980

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

VERSURI STOICE DIN ROMULA MALVA ȘI ROMA

D. TUDOR

În timpul muncilor agricole de la Reșca (com. Dobrosloveni, jud. Olt), din octombrie 1973, s-au descoperit întîmplător, în pămîntul răscolit, două fragmente de țiglă care au intrat în colecțiile Muzeului orășenesc din Caracal (inv. nr. 7775) [1]. Locul descoperirii se situează în zona « necropolei plane » extinsă la nord de orașul antic *Romula Malva*, în vecinătatea drumului roman ce pornește spre *Acidava* (Enoșești, jud. Olt), prin « poarta lui Filip Arabul » [2].

Fig. 1. Cele două fragmente se leagă între ele și provin din partea superioară a unei țigle romane. Ea avusese o formă și dimensiuni mult obișnuite în secolele II—III e. n. la Romula Malva și în întreaga Dacie sudică [3]. Sus, țigla avea lățimea de 0,485 m, grosimea (la bordură) de 0,055 m. și s-a păstrat pe o lungime de 0,150 m. De la bordură în jos, placa pe care se zgîriase inscripția este groasă de 0,025 m. Deoarece textul s-a îngrămădit în partea superioară a țiglei, bănuim că placa ei fusese tăiată de la inscripție în jos, ca să ocupe un spațiu mai redus în locul de fixare.

Textul epigrafic s-a grafitat pe țigla deja arsă, cu ajutorul unui obiect de metal ascuțit. Conține trei rînduri scrise cu litere majuscule, înalte de 0,013—0,015 m. și încadrate într-un dreptunghi de mărimea: 0,39×0,07 m. Toate cuvintele (scrise integral sau abreviat) sînt separate între ele cu mici semne triunghiulare, mai rar întîlnite în înscripțiile latine [4]. Din text s-a pierdut numai o mică parte de la colțul de jos din dreapta al dreptunghiului. În forma actuală, el se transcrie astfel:

D.M.S.L. ANNIVS. OCTAVIVS VALERIANVS.
EVASI. EFFVGI. GPES. ET. FORTVNA. VALETE.
NIL. MIH. VOVICUM. EST. LVDIFIC [*ate alios*].

În cuprinsul epitafului se întîlnesc o serie de erori lingvistice și prozodice, ceea ce dovedește că cel ce a copiat textul nu cunoștea bine scrierea latină. Rîndul 2:

https://biblioteca-digitala.ro

FIG. 1. ROMULA-MALVA. ȚIGLĂ FRAGMENTARĂ CU VERSURI STOICE PENTRU L. ANNIUS OCTAVIUS VALERIANUS. MUZEUL DIN CARACAL.

GPES trebuie înlocuit cu SPES. Rîndul 3: VOVICUM apare nefiresc și el trebuie înlocuit cu VOBISCVM (v. mai jos). În același cuvînt, litera U (cunoscută numai în perioada imperiului roman tîrziu) este a se înlocui cu V. Completarea aceluiași rînd se face cu imperativul ludific*ate*, urmat de *alios*, după cum ne asigură alte texte poetice similare (v. mai jos).

Spre marea noastră surpriză, o inscripție identică cu cea de la Romula Malva se cunoștea la Roma, încă din anul 1824, gravată pe capacul unui sarcofag de marmură (fig. 2) [5].

D(is) M(anibus). S(acrum). L(ucius) Annius Octavius Valerianus
Evasi effugi. Spes et Fortuna valete
Ni(hi)l mihi voviscum est ludificate alios [6].

Prin urmare: numele aceluiași defunct și aceleași versuri stoice, apar atît în Dacia, cît și în capitala imperiului.

Din locul descoperirii, sarcofagul lui *Lucius Annius Octavius Valerianus* s-a transportat la Muzeul Lateranului din Roma unde se păstrează și azi, aproape intact. Sarcofagul fusese răscolit mai înainte de a fi descoperit. De reținut și faptul că sculpturile lui nu fuseseră finisate ci numai schițate, de aceea apar « grosolane » (situație ce ne privează de unele amănunte). Pentru prima dată, Otto Jahn i-a închinat un studiu detailat, după care au mai urmat și altele în legătură cu scenele sculpturale ce poartă pe *arca* [7]. Este de asemeni util să subliniem că sarcofagul fusese îngropat într-unul dintre cele mai « aristocrate » locuri ale cimitirului de pe *via Appia*, în vecinătatea faimosului mausoleu al Caeciliei Metella [8].

Scopul prezenței lui Annius în două localități atît de îndepărtate se lămurește numai prin tematica sculpturilor sale de pe sarcofag, expuse pe două frize. Defunctul stă în picioare, la mijlocul tabloului, în profil spre stînga, unde ocupă întreaga înălțime a acestuia. Poartă o haină lungă, încălțăminte, un sul de papir (?) în mîna stîngă și ridică dreapta cu palma deschisă pentru a ordona desfășurarea muncilor din scenele ce-l înconjoară. Are fruntea cheală. Toate muncile se execută de către sclavi îmbrăcați cu o tunică lungă pînă lîngă genunchi. Pe cele două fîșii sculpturale se reprezintă șapte operații principale: aratul, plivitul grîului, secerișul, discuția stăpînului cu un *servus villicus* (?) lîngă o clădire, transportul recoltei, măcinatul grîului și coacerea pîinii [9].

https://biblioteca-digitala.ro

În primul registru, de la stînga la dreapta identificăm: un măslin de care s-a atîrnat un coș: un om îmbrăcat cu o tunică scurtă mînă doi boi cu o vargă și ară cu un plug cu o formă a coarnelor *(stira)* cunoscută în Dacia la Șeica Mică [10]. Urmează un măslin, un om care plivește (?) păioasele; alt măslin; doi sclavi care seceră. Întîlnim apoi un om care poartă și el tunică scurtă (un *servus villicus?*), duce o cupă (?) în mîini și ține o seceră *(falx)* așezată vertical pe pămînt. El stă de vorbă cu *dominus* lîngă un turn *(villa rustica?)*. Stăpînul poartă în mîna stîngă două spice (?) și cu dreapta întinsă dă porunci vechilului.

Cel de al doilea registru conține (de la dreapta spre stînga): transportul recoltei cu carul *(plaustrum)* condus de doi oameni, unul în urma vehiculului, altul în față cu boii de funie și ambii înarmați cu cîte o vargă *(stimulus)*. Se desfășoară apoi scena măcinatului la o *mola manuaria* învîrtită de doi sclavi. Registrul se încheie cu tabloul coacerii pîinii la un cuptor boltit, flancat de către doi oameni, dintre care unul introduce o pîine pe vatră.

Inscripția de pe capacul sarcofagului conține și ea pe flancuri două păsări cu ciocul recurbat.

Toți autorii care au studiat acest sarcofag identifică pe el scene pline de viață de caracter « popular » [11]. Ele sintetizează profesia lui *Annius*, important cultivator de cereale și brutar care conducea direct aceste munci. Țigla de la Romula Malva ne dovedește, pentru prima dată, că el activase în fertila cîmpie din teritoriul acestui oraș, într-o vreme ce nu se cunoștea.

În privința datării celor două epitafe ale sale ne ajută parțial numai aspectul epigrafic al inscripției, deoarece figurile din sculptură au rămas neterminate. În această privință rămînem la cronologia propusă de către Hübner: *post* mijlocul secolului II e. n. [12]. Epitaful daco-roman al defunctului s-a găsit într-o necropolă a Romulei Malva, în care după monede, înhumările și incinerările încetează cu Gordianus III [13]. Este foarte probabil ca L. Annius Octavius Valerianus să fi trăit în timpul dinastiei Severilor, cînd era epoca de mare înflorire economică a coloniei Romula Malva și a teritoriului său.

Epitaful versificat de pe sarcofagul din Roma al lui L. Annius Octavius Valerianus a făcut obiectul a numeroase studii de poetică [14]. Toți autorii constată că nu poate fi vorba de versuri originale, ci de imitații, ce se întîlnesc în mumeroase părți ale imperiului roman. Jahn, urmat de ceilalți autori, a stabilit că ele au ca inspirație de bază o *epigramma* din *Anthologia Palatina* [15]. La *Thevestis* (Tebessa, în Algeria) găsim cele două versuri aproape identice cu cele ale lui Annius din Roma și Romula Malva:

Ha, evasi effugi. Spes et Fortuna valete
Nihil mihi vobiscu(m) est ludificate alios [16]

Forme similare de versificare în distic elegiac întîlnim pe inscripții funerare din Italia, la *Pisaurum* [17], în *Umbria* [18] și în alte părți ale imperiului roman. În diferite variante, texte ale acestor versuri circulau deci în tot imperiul roman. În cazul nostru este important faptul că același text apare în Dacia și în Italia, ceea ce constituie cazuri foarte rare.

Din Dacia se cunoaște un singur caz de atari « dublete » funerare, dar în aceeași localitate. De la *Porolissum* (Moigrad, jud. Sălaj), au fost publicate o țiglă și un bloc de piatră ce conțin un text funerar (neversificat) absolut identic [19]. Fără îndoială că textul de pe țiglă a servit ca model lapicidului pentru gravarea blocului de piatră așezat pe mormînt în necropola de la Porolissum. În cazul celor două epitafuri ale lui Annius, nu putem admite însă acest criteriu.

https://biblioteca-digitala.ro

FIG. 2. ROMA. SARCOFAGUL LUI L. ANNIUS OCTAVIUS VALERIANUS CU ACELEAȘ

Lucius Annius Octavius Valerianus, după nume este un italic [20], venit din capitala imperiului în Dacia. Fiind lipsit în ambele texte de *cursus honorum*, deducem că prezența lui în această provincie s-a datorat unor scopuri de caracter economic, confirmate de scenele sculptate pe sarcofagul său descoperit pe via Appia. Aceste reprezentări sculpturale ne arată că nu fusese un « colonist » obișnuit, fixat pentru totdeauna la nord de Dunăre. Epitaful romulens dovedește că Annius a decedat pe neașteptate în Dacia, la Romula Malva, unde își avea sediul ocupațiilor sale agricole. Deci, îl putem socoti ca un proprietar (sau mare arendaș?) agricol ce poseda una sau mai multe *villae rusticae* în fertilul *territorium Romulense*, pe atunci, principalul grînar al Daciei [21]. Muncile agricole se realizau de el *manu servile*, așa cum se vede în repertoriul scenelor de pe sarcofagul său. Robii sînt îmbrăcați la fel, iar stăpînul, cu mîna întinsă, îi îndeamnă la muncă. Annius al nostru măcina grîul, apoi vindea și pîinea pe piață [22], în primul rînd la Romula Malva, care în acea vreme putea avea o populație de peste 10.000 locuitori. Fiind însă un mare proprietar agricol este probabil că cerealele recoltate de el puteau ajunge pînă la Roma. (În acest caz, în locul carului de transport din « filmul » sculptat pe sarcofagul său, ar fi trebuit să apară o corabie?).

https://biblioteca-digitala.ro

[STOICE. MUZEUL LATERANULUI – ROMA (Clișeul Institutului Arheologic German – Roma)

Domiciliul său principal era la Roma unde intenționa a reveni din Dacia. Acolo își pregătise din timp mormîntul. S-a remarcat însă că sculpturile de pe sarcofagul său nu sînt finisate, ceea ce ar dovedi că locul său de veci nu era terminat. În același timp, epitaful său de la locul decesului păstrează o inscripție foarte modestă, față de opulența personajului. Este greu de închipuit că o țiglă trunchiată și grafitată în grabă, putuse servi la Romula Malva, ca epitaf pe un mormînt de inhumație. Mai degrabă, cu ea se acoperise nișa dintr-un *columbarium*, ce adăpostea cenușa defunctului, după îndeplinirea ritului cremației. Remarcăm și faptul că resturile sale pămîntești au fost depuse la Romula Malva într-o necropolă, în care recentele săpături arheologice au arătat că se incinerau sau se înhumau oameni cu o stare materială modestă [23].

Toate aceste situații nasc o serie de întrebări. Textul din Romula Malva poate fi un cenotaf? Resturile sale pămîntești au fost duse din acest oraș, în sarcofagul pregătit parțial la Roma?

Ca mulți alții, L. Annius Octavius Valerianus, cetățean al orașului Roma, a venit în Dacia ca element exploatator, dornic a strînge avere prin cultivarea cerealelor, ca apoi să se retragă în capitala imperiului, unde din timp luase inițiativa pregă-

https://biblioteca-digitala.ro

tirii locului său de veci, într-unul dintre cele mai « aristocratice » necropole de pe *via Appia*. La Romula Malva el a decedat pe neașteptate. Acolo nu a fost incinerat sau îngropat prin grija familiei. Dacă aceasta ar fi fost prezentă în capitala Daciei Malvense, i-ar fi așezat la mormînt un monument mai arătos și nu o modestă inscripție tegulară cu erori epigrafice, scrisă cu un cui de fier. Cel ce sgîriase epitaful, după un text păstrat de Annius, nu cunoștea suficient scrierea latină. Autorul scrierii poate fi identificat cu vreun *servus villicus* al său. Epitaful de caracter stoic, cu cele două rînduri în distic elegiac și-l alesese Annius, fiind încă în viață, ca el să fie cunoscut atît la Roma cît și la Romula Malva. De aceea în ambele orașe (cu excepția unor greșeli de transcriere), apare reprodus aidoma. Este deci probabil, că defunctul a rămas depus pentru totdeauna în cimitirul din Romula Malva. Rudele sale nu s-au mai îngrijit a-i transporta resturile pămîntești în sarcofagul pregătit în viață lîngă via Appia.

Pînă în prezent se cunosc pe teritoriul Daciei romane aproximativ 12 inscripții versificate [24]. Dintre acestea, trei aparțin Romulei Malva. Prima, s-a redactat în hexametri greceşti și recomandă cititorului învățarea evenimentelor din războiul troian, cu ajutorul lui Homer [25]. A doua conține un lung epitaf în hexametri, pentru Ael. Iul. Iulianus, magistrat al coloniei Romula, gravat pe cel mai frumos sarcofag descoperit în Dacia, prin grija soției defunctului, Valeria Gemellina [26].

Deși nu face parte din ciclul producțiilor poetice locale, epitaful lui Lucius Annius Octavius Valerianus constituie al treilea text versificat descoperit la Romula Malva.

NOTE:

1. Descoperirea s-a făcut de către colectivista Joița Ruță din Reșca. Achiziționarea celor două piese s-a realizat de către prof. Ștefan Chițu, directorul Muzeului din Caracal, căruia îi mulțumim pentru bunăvoința de a ne pune la îndemînă, pentru studiu, acest important document epigrafic.
2. Necropola s-a săpat parțial de către Mircea Babeș, *Dacia* N. S. XIV, 1970, p. 167–206; cf. și D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. IV-a, București, 1978, p. 396–398.
3. D. Tudor, *op. cit.* p. 96
4. R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, IV-ed. Paris. 1914, p. 28
5. Semnalarea acestei identități o datorez colegului I. I. Russu din Cluj Napoca, căruia îi sînt recunoscător și pentru furnizarea altor date bibliografice. Călduroase mulțumiri aduc de asemenea eruditilor berlinezi dr. R. Gründel și dr. H. Krummrey care (prin colegul Russu) ne-au indicat o serie de date bibliografice suplimentare.
6. CIL. VI, 11743 = *Carmina Latina Epigraphica*, conlegit Fr. Buecheler, Lipsiae 1895, p. 705, nr. 1498 (citată în continuare CLE); Aem. Hübner, *Exempla scripturae epigraphicae latinae*, Berlin, 1885, nr. 1130; Einar Engström, CLE, Göteborg, 1911, nr. 324; Tönnes Kleberg, *Eranos*, 33, 1935, p. 156–157 și Harry Armini, *Eranos*, 34, 1936, p. 134.
7. Otto Jahn, *Beschäftigungen der täglichen Lebens*, în *Arch. Zeitung*, XVIII, 1861, p. 146–155, Taf. CLVIII. Cf. Otto Benndorf – R. Schöne, *Die antiken Bildwerke des Lateranischen Museum*, Leipzig, 1867, p. 345–348, nr. 488; S. Reinach, *Repertoire de reliefs grecs et romains*, Paris, 1909/12, III, 282, 2; M. Rostovzev, *Storia economica e sociale dell'impero romano*, Firenze 1933, pl. XXXIII, 4; W. Helbig, *Führer durch die öffentlichen Sammlungen Classischer Altertümer in Rom, I. Band: Die päpstlicken Sammlungen im Vatikan und Lateran*, 4-Auflage, Tübingen, 1963, nr. 1142; G. Rodenwaldt în *Jahrb. d. deut. Arch. Inst.*, Bd. 55, 1940, p. 35–36, fig. 12, etc.
8. *CIL.* VI, 11743 și Jahn, *loc. cit.*, în vecinătatea mormîntului familiei Servilia.
9. Jahn, *op. cit.*, p. 146 urm.; Benndorf-Schöne, *op. cit.*, p. 346; Rostovzev, *loc. cit.*,; și Rodenwaldt, *loc. cit.* Descrierea acestor scene diferă puțin, de la un autor la altul, în ceea ce privește amă-

https://biblioteca-digitala.ro

nuntele. Diferă de asemenea și în descrierea dată de noi după fotografie (fig. 2).

10. CIL. III, 967 și D. Tudor, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 174, fig. 15.
11. *Enciclopedia dell'arte antica ed orientale*, VII, p. 7, fig. 25, (F. Matz).
12. Hübner *loc. cit.* Aceeași datare se propune pentru disticul similar al lui Petronius Antigenides, de către S. Mariotti, *Arh. classica*, XXV–XXVI, 1973, p. 399; cf. și nota 17 de mai jos.
13. M. Babeș, op. cit. p. 190
14. Jahn, *op. cit.*, p. 146–147; *CLE*, I, 434; Engström, *loc. cit.*, Kleberg, *loc. cit.*; H. Armini, *loc. cit.* și Buecheler-Lommatzsch, *CLE* suppl. III, Lipsca 1926 p. 106, nr. 2139. Lucrarea lui Otto Weinreich *So nah ist die Antike. Spaziergange eines Tübinger Gelehrten*, München, 1970, p. 97–180 – semnalată nouă de către Dr. H. Krummrey, nu ne stă la îndemînă în bibliotecile din București.
15. Anth. Pal., IX, 49 (cf. IX, 132 și 134).
16. *CIL.*, VIII, 27904 Buecheler – Lommatzsch, *CLE*, III, suppl., 2139 (deci, are în plus numai pe *ha)*; cf. Engström *loc. cit.*; Kleberg, *op. cit.*, p. 157 și Armini *loc. cit.*
17. *CIL*, XI, 6435 (V, 145 = CLE, 434): *Effugi tumidam vitam, Spes, forma valete, Nil mihi vobiscum est: alios deludite quaeso.* (Expresia *nil mihi vobiscum est* apare și la Mart. XI, 2, 8). Pentru această inscripție v. studiul detaliat al lui S. Mariotti, *op. cit.*, p. 395–416.
18. *CIL*, XI, 4188 = IX, 4756 CLE, 409, 8–9: *actumst, excessi. Spes et Fortuna valete / nil iam plus in me vobis per saecla licebit / quod fuerat vestrum, amisi, quod erat meum, hic est.*
19. I. I. Russu, *Dacia*, NS, XVII, 1973, p. 329–334: *D. M. Eustina Afri (filia) vixit (annos) XXX, A(urelius?) Iust. (?)... b.m.p.*
20. În Dacia mai apar și alți *Anni* ca personagii din serviciul administrativ sau militar al provinciei, deci în trecere; cf. *CIL.* III, 1071; 1455; 7682 și A. Kerényi, *Die Personennamen von Dazien*, Budapest, 1941, p. 23 nrs. 226–231.
21. D.Tudor, *op. cit.*, p. 68–72. Scena CX (Cichorius) de pe Columna Traiana, în care se văd ostași romani secerînd cereale pe timpul celui de al doilea război al lui Traian cu Decebal, trebuie localizată tot în această zonă agricolă, cf. D. Tudor, *Dacia*, NS, XXII, 1979, p. 111 urm.
22. Despre mîna de lucru, stăpînii proprietari în sistemul de exploatare prin sclavi sau colonii, v. M. Renard, *Technique et agriculture en pays trévire et rémois*, Bruxelles, 1959, (col. Latomus, XXXVIII)
23. Babeș, *op. cit.*, p. 203 urm.
24. Descoperite la Sarmizegetusa, Apulum, Micia, Germisara, Tibiscum, Gherla și Romula, cf. M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 344–345.
25. Gr. G. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest, 1900, p. 97–100; I. I. Russu, *Studii și comunicări, Muz. Brukenthal*, 12, 1965, p. 52 nr. 2 și Tudor, *op. cit.* p. 194.
26. D. Tudor, *Rev. Univ. și Instit. Polit.-Iași*, I, 1954, 1–2, p. 293–312; ; *AnEp.*, 1957, nr. 334 și *Oltenia romană*, p. 402 urm.

SUMMARY

The author presents an accidental discovery made in the area of the "plane necropolis' North of the ancient city Romula-Malva. It is a Roman tile bearing an inscription identical with that on a Roman sarcophagus exhibited at Museo di Laterano in Rome.

D(is) M(anibus) S(acrum) L(ucius) Annius Octavius Valerianus
Evasi effugi. Spes et Fortuna valete
Ni(hi)l mihi voviscum est ludificate alios

The unfinished sculpture on the marble sarcophagus represents the patrician Lucius Annius supervising the field work, from ploughing to wheat grinding and bread baking. The theme of the sculpture on the sarcophagus thus renders the image of an important farmer and baker. Lucius Annius' presence at Romula may be accounted for by the economic interests he had there. The farmer must have died in Romula; his mortal remains were no longer sent to Rome in order to be deposited in the sarcophagus which he had built during his lifetime. The epigraphical document reveals the economic development and importance of Romula-Malva and of the Romulens territory during the Dynasty of the Severs, pointing to the fact that its products were being sold both on the local market and in Rome.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

BISERICA-CULĂ DIN CERNEȚI

VASILE DRĂGUȚ

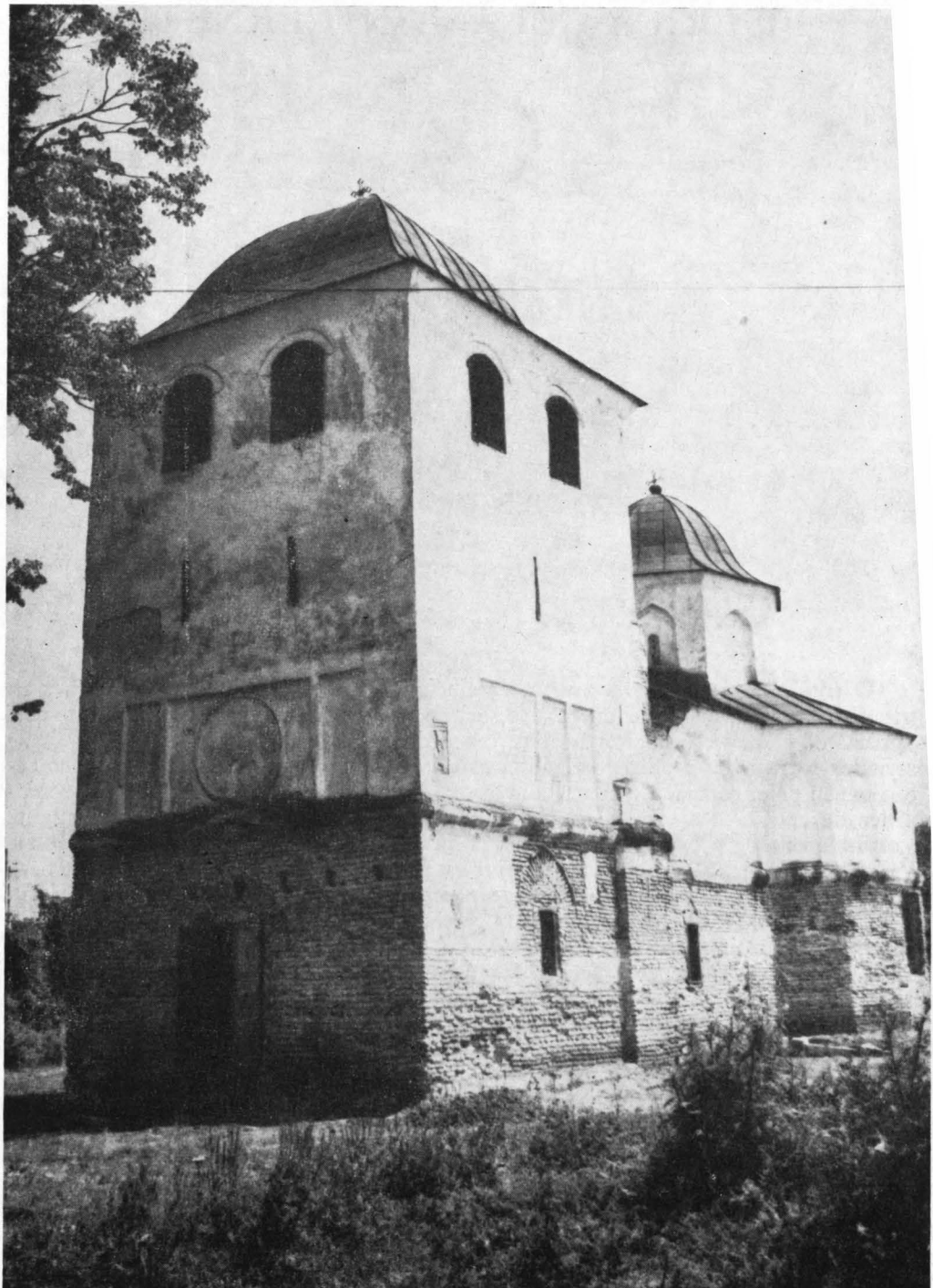
O interesantă problemă asupra căreia istoricii de artă din țara noastră s-au oprit numai în treacăt este aceea a bisericilor fortificate din Oltenia. Faptul este surprinzător pentru că așa cum am încercat să demonstrăm și cu alt prilej [1], problema bisericilor fortificate implică mai multe aspecte demne deopotrivă de atenția cercetătorilor: în primul rînd, ele contribuie la mai buna înțelegere a împrejurărilor socio-politice de epocă, în al doilea rînd, prin studierea lor se precizează unele elemente de ordin cronologic privitoare la apariția și evoluția culelor oltenești din secolele XVII—XVIII, iar în al treilea, dar nu în ultimul rînd, aceste monumente sînt deosebit de valoroase ca realizări de arhitectură, justificînd un popas mai îndelungat.

Un astfel de monument prea puțin cercetat și cunoscut este biserica domnească Sfînta Treime din Cerneți [2].

Începută de Gheorghe Ghica, domn repede trecător în scaunul Țării Românești (1659—1660), biserica este de fapt o ctitorie a lui Grigore Ghica [3] care în documentul din 9 noiembrie 1662 sublinia « făcut-am și am zidit den temelii » mînăstirea [4]. Că biserica și, poate, întregul ansamblu monastic erau gata la 20 mai 1663 o dovedește actul de închinare către mînăstirea Tismana [5].

Lipsită multă vreme de evenimente deosebite — mai ales că în 1730 mînăstirea fusese desființată — istoria bisericii Sf. Treime din Cerneți înregistrează cîteva fapte demne de atenție în preajma anului 1821, cînd monumentul va confirma pe deplin destinația sa inițială. În anul 1819 era slujitor la Cerneți Ghenadie « Eclesiarhul », mic cărturar din ambianța mînăstirii Tismana, cunoscut deopotrivă prin activitatea sa de caligraf, desenator și sculptor în lemn și în piatră. Din activitatea sa de sculptor, biserica din Cerneți păstrează mai multe lucrări [6], cea mai prețioasă fiind un autoportret executat în relief plat [7]. De modestă valoare artistică, acest relief este impor-

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

◀ FIG. 1. BISERICA-CULĂ DIN CERNEȚI (JUD. MEHEDINȚI), VEDERE DINSPRE SUD-VEST (FOTO MUZEUL PORȚILOR DE FIER)

FIG. 2. BISERICA-CULĂ DIN CERNEȚI (JUD. MEHEDINȚI), VEDERE DINSPRE SUD (FOTO MUZEUL PORȚILOR DE FIER)

tant ca termen de referință cronologică, fiind cea mai veche operă de acest gen din țara noastră [8]. În timpul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, biserica Sf. Treime din Cerneți a constituit unul dintre punctele fortificate ale cetelor de panduri, turnul său clopotniță cumulînd calitățile unui turn de cetate cu cele ale unui excelent post de observație. Alături de cula lui Tudor Vladimirescu din Cerneți — situată în partea de nord a localității, pe dealul Curila, în « Poiana hoțească » [9] — turnul bisericii Sf. Treime a făcut parte din sistemul defensiv al zonei [10], contribuind la desfășurarea acțiunilor inițiate de gîndurile înalte ale căpeteniei de panduri. Nu știm dacă, în toiul revoluției din 1821, biserica Sf. Treime, a fost asediată sau dacă a fost locul unor evenimente deosebite, dar pare semnificativ faptul că, în anul 1827, ea era reparată și zugrăvită, prin îngrijirea lui Ştefan Jianu.

Dacă — așa cum s-a văzut — istoricul bisericii Sf. Treime din Cerneți nu oferă prea multe momente de referință, problemele implicate în chiar actul edificării sale fac necesară o analiză mai circumstanțială.

Considerînd dispoziția planimetrică și spațială a monumentului — dar exceptînd turnul clopotniță asupra căruia vom stărui în mod special — se poate afirma că ctitoria lui Grigore Ghica se înscrie în tradiția arhitecturii din Ţara Românească.

https://biblioteca-digitala.ro

De plan triconc, cu turlă pe naos, ea prezintă o articulare clară și robustă a volumelor, într-o viziune spațială generoasă. Naosul este amplificat către vest printr-o travee scurtă, iar pe laturile de nord și de sud prin două abside adînci, semicirculare la interior, cu cîte cinci laturi către exterior. Cele patru arce mari care susțin turla se înalță deasupra unor puternice picioare de zidărie dispuse de o parte și de alta a absidelor laterale, conform vechiului principiu constructiv inaugurat în arhitectura Țării Românești încă din secolul al XIV-lea, la Vodița, [11], deci nu departe de Cerneți. Lipsită de bază, turla scundă este de secțiune circulară la interior și octogonală către exterior, cu unghiuri în axele principale, orientare rar întîlnită în arhitectura noastră veche. Absida altarului este neobișnuit de adîncă, datorită racordării la traveea răsăriteană a naosului, travee prevăzută cu anexele tradiționale: proscomidia și diaconiconul.

Separat de naos prin trei arcade susținute de stîlpi dreptunghiulari cu muchiile teșite, pronaosul este relativ mic, de plan dreptunghiular dispus transversal față de axa longitudinală a monumentului. Pentru trecerea la planul patrat necesar sistemului de boltire — cu pandativi și cupolă semisferică — dealungul zidurilor de nord și de sud au fost construite două arcuri late, fără console. Aici (și în general) soluțiile constructive sînt simple, eficiente, dar lipsite de suplețe, expresia formelor arhitectonice fiind mai degrabă greoaie.

Imaginea exterioară a edificiului, cu decorația fațadelor, face posibilă considerarea unor aspecte calitativ diferite. Un brîu median, cu aspect de tor proeminent, împarte fațadele în două registre: cel inferior este simplu, lipsit de orice modenatură, cel superior este decorat cu arcade oarbe separate prin pilaștrii plați, de lățimi inegale. Spre deosebire de arcaturile care decorează acest registru și al căror traseu este semicircular, arcaturile de pe laturile turlei au un traseu frînt, de acoladă orientală. Traseul oriental al acoladei consumă ca expresie stilistică cu silueta bondoacă a turlei, amintind de un feredeu turcesc, și justifică parțial părerea lui N. Ghika Budești că meșterul constructor « trebuie să fi fost un străin » [12]. Faptul s-ar putea lesne explica pe fondul frecventelor împrumuturi din arhitectura otomană care caracterizează deceniile de mijloc ale secolului al XVII-lea, atît în Țara Românească cît și în Moldova, E îndestulător să amintim singulara biserică Sf. Sava din Iași, opera protomaistorului Gheorghe din Constantinopol (1625), biserica fostei mînăstiri Socola (sec. XVII), dar mai ales biserica fostei mînăstiri Măgureni — Prahova (1674), cea mai apropiată ca dată de construcție de ctitoria domnească din Cerneți. La toate aceste monumente trebuie remarcată silueta greoaie, de expresie orientală, asociată cu unele elemente decorative familiare arhitecturii otomane de epocă. Dar întorcîndu-ne la Cerneți, trebuie să subliniem faptul că meșterul, fie și străin, a fost pus în situația să execute un edificiu cu caracteristici locale: un plan tradițional românesc [13] și totodată un sistem decorativ al fațadelor de evidentă elaborare autohtonă, chiar dacă aplicarea lui vădește o anume stîngăcie.

Dar, așa cum am anunțat încă de la începutul acestor rînduri, problema principală care ne preocupă la ctitoria domnească din Cerneți este amenajarea defensivă, altfel zis tratarea turnului-clopotniță ca un element fortificat, ca un turn de apărare, fapt care permite să considerăm monumentul în discuție drept o biserică-culă.

Considerat ca un probabil « adaus ulterior » [14], turnul-clopotniță a fost cu certitudine construit odată cu întreaga biserică, dovadă zidăria executată din același tip de cărămidă, cu același mortar, în asize continui, fără nici o întrerupere între cele două părți ale edificiului. [15]

De plan aproape pătrat (dimensiuni interioare 5,17×5,24 m) cu ziduri groase de 1m., înalt de peste 13 m., turnul-clopotniță are o înfățișare deosebit de viguroasă,

https://biblioteca-digitala.ro

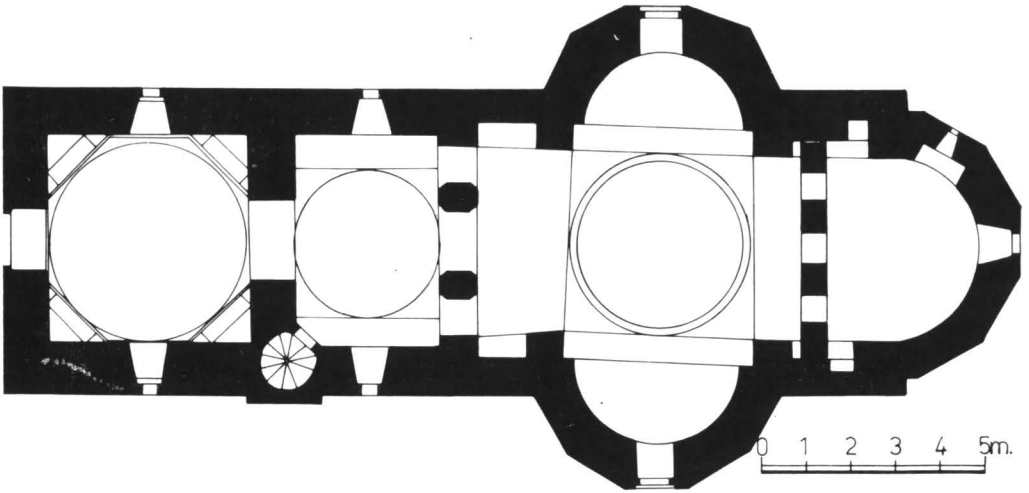

FIG. 3. BISERICA-CULĂ DIN CERNEȚI, PLANUL PARTERULUI ȘI PROIECȚIA BOLȚILOR

impresia de forță fiind sporită de sobrietatea decorației exterioare. Spațiul interior este împărțit în trei nivele. Parterul, care face și oficiul de tindă a bisericii este boltit cu o cupolă semisferică suspendată pe trompe de colț. Caracteristice pentru arhitectura orientului mijlociu [16], trompele de colț sînt alcătuite din arcuri frînte de tip arab[17] ; arce de același tip fac legătura între trompe, delimitînd conturul unui octogon, deasupra căruia se înalță cupola. Accesul deasupra bolților tindei este asigurat de o scară în spirală găzduită în grosimea zidului sudic, către pronaos, în colțul căruia este practicată ușa de intrare. Spre exterior, un rezalit plat întărește zidul scării, creînd în fațadă un accident expresiv. Nivelul median al turnului este tăvănuit, accesul la ultimul nivel fiind înlesnit de o scară de lemn. De observat faptul că nivelul median este prevăzut cu patru ferestre înguste, asemenea unor metereze (cîte una pe laturile de nord și de sud, cîte două pe latura de vest). Astfel organizat, nivelul median al turnului dobîndea calitățile unui autentic punct fortificat; scara în spirală putea fi apărată cu ușurință, ferestrele de tragere înlesneau misiunea apărătorilor, iar zidurile groase puteau rezista cu ușurință armelor obișnuite ale timpului. Ultimul nivel, destinat clopotelor, are pe fiecare latură cîte două largi ferestre de sunet. Știind că de la înălțimea acestor ferestre se vede pînă la Dunăre, cu o bună vizibilitate asupra drumului care vine către Cerneți, este lesne de înțeles că încăperea clopotelor era un admirabil loc de observație, în orice caz cel mai bun de care dispunea pe atunci vechea așezare. Astfel considerat, turnul-clopotniță al bisericii domnești Sf. Treime își găsește rostul său principal, acela de element defensiv, integrîndu-se, deci, în categoria cunoscută sub denumirea turcească de *culă*.

Toate aceste considerații ar risca să rămînă fără acoperire științifică dacă biserica fortificată din Cerneți nu ar putea fi pusă în legătură cu un grup de monumente similare și dacă apariția întregului grup nu ar beneficia de o explicație cauzală fără echivoc. În fapt, construirea unei biserici fortificate reprezintă pentru Țara Românească a secolului al XVII-lea o formă de autoapărare devenită necesară în condițiile unei accentuate instabilități interne și a înmulțirii prădăciunilor organizate de

https://biblioteca-digitala.ro

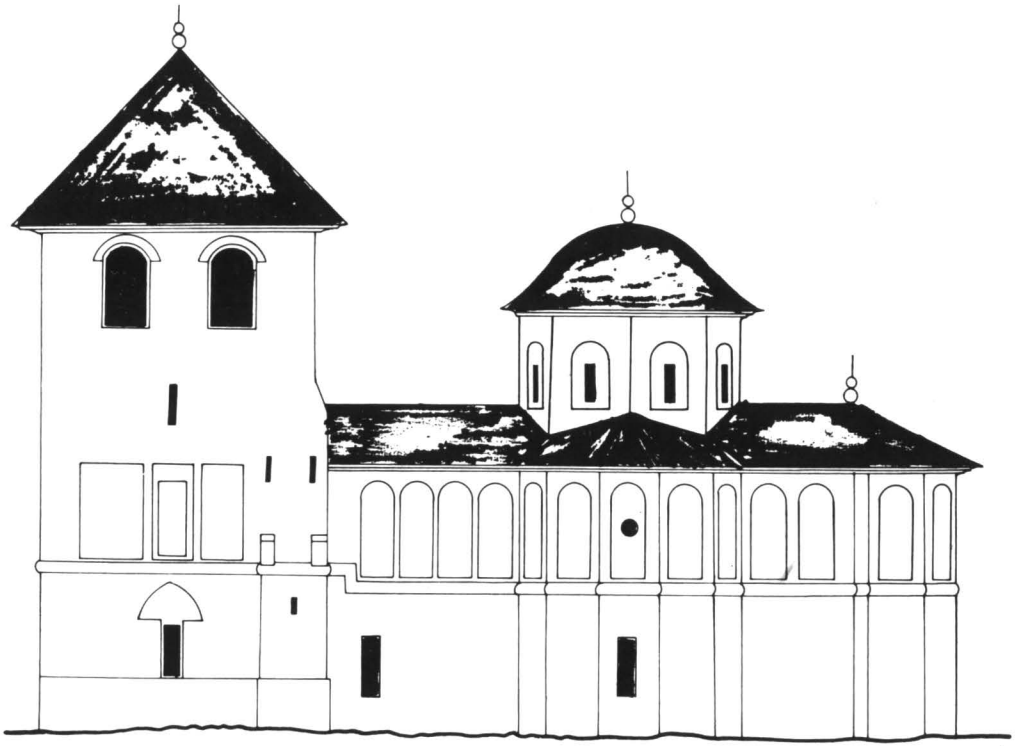

FIG. 4. BISERICA-CULĂ DIN CERNEȚI, PROPUNERE DE RESTAURARE (VEDERE ÎN PROIECȚIE ORTOGONALĂ DIN SPRE SUD).

cetele de turci din raialele dunărene. În împrejurări asemănătoare, pe pămîntul Moldovei, în timpul domniilor lui Miron Barnovschi și Vasile Lupu au fost construite mai multe biserici fortificate — ca Toporăuți, Sf. Ion Botezătorul din Iași, Precista din Galați etc. —, au fost înălțate redutabile cetăți mînăstirești — ca Dragomirna, Bîrnova, Golia etc. — și totodată a fost « deghizată » în mînăstire, pentru a fi salvată de la distrugere, cetatea Neamțului [18].

Similar, în Țara Românească, în vremea înțeleptului Matei Basarab, se recurge la măsuri speciale menite să întărească puterea de apărare a așezărilor, fără să producă totuși iritarea ambițiosului suzeran care era Poarta Otomană. Deosebit de semnificativă, este, în acest sens, soluția la care s-a recurs pentru salvarea ansamblului fortificat al curții băniei din Strehaia. Se știe că Sublima Poartă impusese vasalilor săi să demanteleze vechile cetăți de apărare, cetăți care amenințau să devină puncte de sprijin în cazul unei acțiuni de revoltă sau în cazul unor campanii militare conduse de o putere străină. Pentru a salva curtea băniei din Strehaia, în fapt o impozantă reședință cu incintă fortificată, Matei Basarab a recurs la formula transformării ei în mînăstire. În acest scop, în partea de sud a curții a fost construită biserica Sf. Treime iar turnul de poartă a fost reconstruit, dobîndind și funcția de clopotniță. Împlinite în anul 1645, aceste lucrări vor fi constituit un bun exemplu pentru Vasile Lupu atunci cînd, la rîndul său, a încercat să salveze cetatea Neamțului transformînd-o în mînăstire (în anii 1651—1652). [19] Dar biserica de la Strehaia nu este doar martor

https://biblioteca-digitala.ro

al unor vitrege împrejurări istorice; importanța sa sporește prin înzestrarea cu un autentic turn de refugiu, turn care poate fi considerat drept cea mai veche culă păstrată în Oltenia.

Înălțat deasupra pronaosului, acest turn, cu puternică masă de zidărie, ar putea fi confundat cu o simplă clopotniță dacă organizarea sa interioară, cu cameră de adăpost, nu i-ar trăda principala funcțiune. Asupra rostului de refugiu pe care îl îndeplinea turnul bisericii din Strehaia este lămuritor și faptul că se afla în directă legătură cu casa bănească din curtea mînăstirii: un pod suspendat conducea de la reședință la cafasul din naos, iar de aici se putea ajunge la scara de acces la încăperea tăinuită deasupra bolților.

Dacă ținem seama de faptul că în meticulosul său jurnal de călătorie din anii 1657—1658, Paul de Alep nu face referință la nici o locuință fortificată de tip turn (deci culă) [20], considerînd și absența oricărei alte șiri care ar permite datarea unei cule în secolul al XVII-lea, putem afirma că acest gen de construcție devine specific Olteniei abia în secolul următor. Dar pînă atunci elementul *culă* ajunge să capete personalitate în cadrul unor edificii de tipul ctitoriei lui Matei Basarab de la Strehaia, exemplul fiind imitat curînd după aceea. În absența cercetărilor arheologice și a unor atestări documentare sigure, datarea turnului bisericii fostei mînăstiri Segarcea mai poate fi controversată [21]. Respingînd ca puțin probabilă o datare în secolul al XVI-lea, credem a nu greși atribuind acest monument epocii de după domnia lui Matei Basarab [22].

Dar dacă turnul de la Segarcea este încă incert ca datare, la Cerneți ne aflăm cu siguranță în fața unei construcții care, datînd din 1662, prezintă o foarte clară articulare a două programe diferite: lăcaș de cult și culă. Mai mult decît la Strehaia unde turnul vestic se subordonează ca expresie arhitectonică volumului construit al bisericii propriu-zise — din care, dealtfel, face parte, fiind înălțat peste pronaos —, la Cerneți turnul vestic are o viguroasă personalitate proprie, fapt care permite să-l catalogăm fără echivoc în rîndul *culelor*.

În perspectiva tuturor datelor prezentate pînă aici, turnul de la Cerneți capătă o deosebită semnificație: el dovedește că experiența fortificării bisericii din Strehaia nu rămăsese fără ecou, că dimpotrivă soluția era considerată aptă să satisfacă nevoile de autoapărare ale țării în acele vremuri de nesiguranță, Înainte de a deveni curente în peisajul arhitectonic al Olteniei, culele — ca locuințe fortificate — se vor mai întîlni o vreme tot în ambianța programelor duble ale bisericilor, un foarte frumos exemplu fiind oferit de ctitoria marelui ban Cornea Brăiloiu, în Vădenii Gorjului, edificiu înălțat în anul 1694—1695 [23]. Mai tîrziu, formula de biserică-culă a fost reluată la Preajba (1778—1779) [24], la Jitianu — unde vechii biserici mînăstirești, i-a fost adăugat (în 1801) un puternic turn pe latura de vest [25] — și, în sfîrșit, la schitul Robaia — Dolj (1802) [26].

★

La capătul celor arătate pînă aici, apreciem că este util să subliniem cîteva considerații cu caracter conclusiv.

În primul rînd, avînd în vedere că cele mai vechi biserici-culă, Strehaia și Cerneți, se află pe teritoriul județului Mehedinți, credem că tocmai în această parte a Olteniei a fost elaborat prima oară acest program arhitectonic mixt. Turnurile-clopotniță avînd și funcție de loc de refugiu, de tipul celei de la Cerneți, au inspirat ulterior realizarea locuințelor-turn, în varianta oltenească, așa numitele *cule*, largile încăperi de sunet convertindu-se în foișoare [27]. Biserica-culă din Cerneți este primul monument dintr-un ansamblu unic în felul său, ansamblu constituit în timp de un

https://biblioteca-digitala.ro

secol și jumătate, prin adăugarea culei lui Tudor Vladimirescu și a culei Istrate. Deosebit de expresiv din punct de vedere arhitectonic, acest ansamblu este impresionant prin semnificațiile sale istorice demonstrînd îndelunga apăsare a unui sistem social politic desuet.

Iată de ce apreciem că restaurarea și punerea în valoare a celor trei monumente culă din Cerneți va deschide o perspectivă nouă asupra istoriei Mehedințului și a țării noastre în general. Odată cu aceasta, zona turistică a Porților de Fier se va îmbogăți în mod substanțial [28].

NOTE

1. Vasile Drăguț, *Une forme reprezentative de l'architecture vernaculaire: les fortifications populaires du moyen âge*, în « Monumente istorice și de artă », 1979, nr. 1, p. 60–72.
2. T. G. Bulat, *Inscripții din bisericile Olteniei, Cerneți*, în « Arhivele Olteniei », 1924, p. 250–253; N. Iorga, *Inscripții de la Cerneți*, în « Revista istorică », 1932; p. 42–43; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia. Noul stil dim veacul al XVIII-lea*, în « Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice », XXIX, 1936, nr. 87–90, p. 105–106, pl. DXLI–DXLVIII; A. Sacerdoțeanu, *Satul și mînăstirea Cerneți*, în « Mitropolia Olteniei », 1961, nr. 1–4, p. 50–70; D. Buzatu, *Cernețul cu bisericile sale*, în « Mitropolia Olteniei », 1964, nr. 7–8, p. 569–587.
3. Grigore Ghica a domnit în anii 1660–1664 și apoi în 1672–1673; pare cu atît mai curioasă datarea lui N. Ghika-Budești care afirmă că biserica ar fi fost zidită în 1676 *(op. cit.*, p. 105).
4. Arhivele Statului, București, pachet Mînăstirea Tismana, LXXII/1, cf. N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I, *Țara Românească*, vol. 1, « Mitropolia Olteniei », 1970, p. 151, și p. 254, nota 67.
5. « Ca să fie sfintei mînăstiri metoh mînăstirea Domniei Mele de la Cerneți hram sfînta Troiță care mînăstire . . . ziditu-o am Domnia Mea și o am înălțat din temelia ei . . . » (Al. Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, București, 1909, p. 340–341).
6. Potrivit inscripțiilor, lui i se datorează realizarea candelabrului (1826), ușile împărătești (1828), pomelnicul de piatră al lui Dumitru Nicola (« 1837 de Ghenadie eclesiarhu și dohovnic »), precum și o ușă din altar (1838). (cf. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 250, 252).
7. În legătură cu acest relief, P. Chihaia, *Două vechi autoportrete din Țara Românească*, în « Studii și cercetări de istoria artei », 1963, nr. 1, p. 211–213.
8. Deși disparate și nesusținute de izvoare documentare, cele cîteva lucrări în piatră – cu precădere autoportretul – executate de Ghenadie Eclesiarhul fac posibilă o seducătoare ipoteză de lucru. Se știe că în cimitirul bisericii Sf. Treime din Cerneți, deasemeni în cimitirele mai multor sate din județul Mehedinți (Gruia, Vînători, etc.) se păstrează foarte frumoase însemne funerare, adevărate capodopere de sculptură populară în piatră. Decorate cu elemente ornamentale de veche tradiție în arta populară, aceste însemne prezintă, din punct de vedere execuție, acelaș tip de relief plat ca și autoportretul lui Ghenadie. Putem presupune că la Cerneți a existat un centru pentru producția acestor însemne funerare și că tocmai în ambianța meșterilor pietrari de aici a deprins Ghenadie eclesiarhul cunoștințele sale de cioplitor.
9. M. Davidescu, *Monumentele istorice din Oltenia*, București, 1964, p. 38–40; D. Tudor, *Itinerare arheologice și istorice oltene*, București, 1979, p. 70.
10. Merită să consemnăm faptul că în vecinătatea culei lui Tudor Vladimirescu se află cula lui Istrate, căpitan de panduri. Datorită transformărilor ulterioare, ea a trecut multă vreme neobservată, dar, în urma restaurărilor efectuate în anii 1975–1979 (șef proiect arh. Mihaela Adrian) și-a recăpătat înfățișarea originală, prezentîndu-se ca un foarte valoros exemplar de reședință fortificată.
11. Reamintim că mînăstirea Vodița a fost ctitorită de călugărul Nicodim, cu sprijinul voievodului Vlaicu, în anii 1371–1373.
12. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 105.
13. Observînd caracteristicile orientale, N. Ghika-Budești nu ezită să sublinieze forma planului care e « românesc », amintind și evidenta asemănare cu planul bisericii mînăstirii Jitianu (Dolj), care datează din 1654–1658 (*op. cit.*, p. 105)
14. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 105.

https://biblioteca-digitala.ro

15. Datorită ridicării nivelului ce călcare exterior și a frecventelor scurgeri de apă, zidurile monumentului au fost afectate de igrasie. În vederea combaterii acestei maladii și pentru pregătirea restaurării, au fost luate măsuri pentru aducerea nivelului de călcare la cota inițială, deasemeni au fost decapate tencuielile degradate. Cu acest prilej s-a putut constata perfecta unitate de execuție a turnului-clopotniță cu ansamblul edificiului.
16. J. Rosintal, *Pendentifs, trompes et stalactites dans l'architecture orientale*, Paris, 1928, p. 50–53.
17. Arcele frînte de tip arab apar în arhitectura din Țara Românească, sub semnul influenței otomane în vremea lui Matei Basarab. Remarcăm în acest sens biserica Sfinții Împărați din Tîrgoviște (1650), biserica Sf. Dumitru din Craiova (1652), deasemeni biserica Geartoglu din Tîrgoviște (sec. XVII).
18. Asupra acestor probleme am stăruit pe larg în articolele: *O epocă artistică uitată: epoca lui Miron Barnovschi*, în Buletinul monumentelor istorice », 1973, nr. 1, precum și în *Une forme representative de l'architecture vernaculaire: les fortifications populaires du moyen âge*, în « Monumente istorice și de artă », 1979 nr. 1.
19. Biserica Sf. Nicolae zidită de Vasile Lupu în curtea interioară a cetății Neamț a dispărut; în schimb se păstrează pisania săpată în piatră, precum și vechiul iconostas.
20. Observația a fost făcută prima oară de Radu și Sarmiza Crețeanu, *Culele din România*, București, 1969, p. 7.
21. Întemeiată în secolul al XVI-lea (prima mențiune din 1547), mînăstirea Segarcea a fost deseori afectată de distrugeri. În forma actuală, biserica datează din secolele XIX–XX (1862–1903, 1925), dar turnul de pe latura vestică – un redutabil turn de refugiu care se înalță deasupra pridvorului deschis – prevăzut cu ascunzători și camere de adăpost, ar putea data din epoca lui Matei Basarab, sau, cel mai tîrziu, din secolul al XVIII-lea, curînd după incendierea mînăstirii de către tătari. (Eveniment întîmplat în 1716–1718). Prea puțin cunoscută în raport cu interesul pe care îl prezintă, mînăstirea Segarcea nu a făcut încă obiectul unei cercetări sistematice. (A se vedea Virgil Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice », 1934, p. 100).
22. Cu ocazia trecerii sale prin Segarcea, în toamna anului 1656, Paul din Alep nu amintește existența mînăstirii, ci doar faptul că tîrgul era dăruit patriarhului din Alexandria *(Călători străini despre țările române*, VI, București, 1976, p. 221–222). Rezultă că la acea dată mînăstirea nu era încă edificată.
23. Al. Ștefulescu, *Biserica din Vădeni*, Tg. Jiu, 1896; V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice », 1934, p. 119–120; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 44–63, fig. 231–237. Turnul acestei biserici este prevăzut cu o foarte frumoasă cameră de refugiu situată între etaje.
24. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965, p. 215; V. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din Oltenia* în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice », 1931, p. 112–115.
25. V. Drăghiceanu, *Mînăstirea Jitianu*, în « Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice », 1934, p. 103–104; Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 83; N. Stoicescu, *op. cit.*, I, p. 391–392; I. Anastasescu și V. Grama, *Culele din Oltenia*, Craiova, 1974, p. 162–164.
26. Robaia (Roaba, Jdrelea, Zdralea); I. Donat, *Despre schitul Zdrelea sau Roaba-Dolj, ctitorie necunoscută a Craioveștilor*, în Arhivele Olteniei », 1935, p. 344–359; I. Anastasescu și V. Grama, *op. cit.*, p. 160–162.
27. De observat că, în general, culele din peninsula balcanică, din Albania, din Peloponez etc. sînt lipsite de foișoare.
28. Propunerea de restaurare pe care o prezentăm aici în schiță se bazează numai pe observațiile din vedere făcute asupra monumentului, fără cercetări amănunțite de parament (care ar fi reclamat montarea unor schele) și fără cercetări arheologice. Prin aducerea nivelului de călcare la cota originală edificiul va cîștiga în monumentalitate. Coborîrea acoperișului bisericii va permite degajarea turlei de pe naos. Pentru turn se prevede un acoperiș piramidal, ceea ce îl va individualiza scoțînd în evidență tocmai calitatea de culă. Precizăm că la Strehaia, Vădeni și Jitianu bisericile-culă au turnul vestic cu acoperiș piramidal. Soluția de restaurare propusă ne aparține; desenele au fost executate de Adriana Mihai pe baza releveelor publicate de N. Ghika-Budești, *op. cit.*, fig. 896 și 899.

https://biblioteca-digitala.ro

SUMMARY

The article approaches a less studied subject of art history: Sf. Treime Church from Cernești, founded by Vasile Ghica, which belongs to the series of Churches of the fortified type from Oltenia, dating from 1662.

The author, having examined the architecture of the monument, underlines the original features in the framework of the architectural tradition from Wallachia. The key point of the analysis is the bell tower, built as a defence tower, a fact which entitles the author to name the monument under discussion "culă" [1] – church. The originality of the Cerneți Church is examined on the background of Romanian medieval architecture, the monument being considered an architectonic echo of the fortified church from Strehaia. The author underlines the fact that for the first time a mixed architectonic programme of this type was worked out on the territory of the Mehedinți district.

[1] culă – term of Turkish origin designating the fortified houses designed as towers, built in Oltenia and Muntenia in the 17th – 18th centuries.

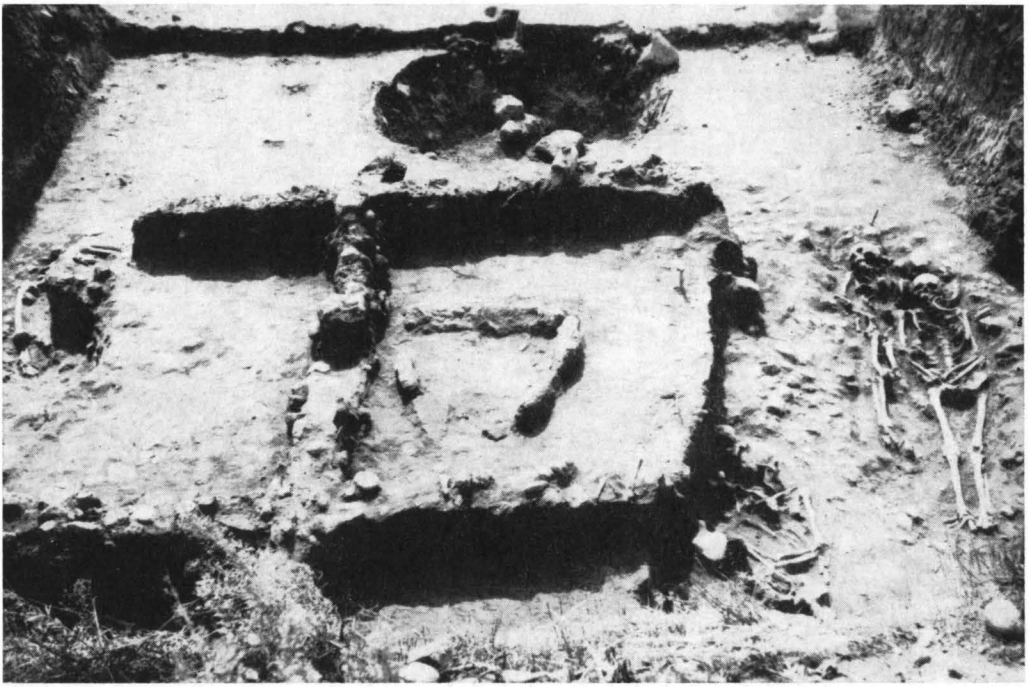
https://biblioteca-digitala.ro

PROBLEME ALE CULTURII SCHELA CLADOVEI—LEPÉNSKI VIR ÎN LUMINA NOILOR CERCETĂRI

V. BORONEANȚ

Întîi în 1965 la Schela Cladovei — Drobeta Turnu Severin, apoi în 1966 la Ostrovul Banului, 1967 la Răzvrata și Icoana, 1978 la Veterani — Terasă, 1971 la Alibeg, pe malul românesc al Dunării s-a identificat un complex cultural pe care la început necunoscînd descoperirile colegilor iugoslavi a fost denumit Schela Cladovei [1]. Între timp cercetătorii iugoslavi identifică și ei la Lepenski Vir, 1965 [2], Haidučka Vodenica 1966 [3], Vlasac, 1969 [4], Padina, 1969 [5] același complex cultural căruia i-au zis cultura Lepenski Vir [6]. Noi l-am denumit în ultima vreme cultura Schela Cladovei — Lepenski Vir [7]. Acest complex cultural prezintă caractere cu totul proprii care-l deosebesc de toate culturile mezoliticului — epipaleoliticului european și mai ales de acela al Orientului apropiat. El nu este rezultatul influenței pe care ar fi exercitat-o neoliticul preceramic din Orientul apropiat asupra regiunilor balcanice [8] ci o evoluție normală de epocă ca urmare a încălzirii climatului, a schimbării condițiilor ecologice, de ambianță, faunistică, floristică din regiunile balcanice în general și din defileul văii Dunării în special. Omul pe baza modificărilor specifice perioadei de încălzire climatică postglaciară, a observațiilor și experienței acumulate, trece treptat dins tadiul de culegător — vînător la acela de recoltator — vînător — pescar apoi la acela de domesticitor de plante și animale. Tot acum începe să șlefuiască piatra, întemeiază o mică gospodărie unde își aduce agoniseala muncii, devenind sedentar, iar pe plan social-economic producător de bunuri — revoluția epocii. În jurul casei își îngroapă și morții legîndu-se de acest loc și prin influența magică pe care o exercită spiritele strămunilor asupra sa și a avutului său (pl. I 1—2). Inventarul de silex se schimbă treptat ajungîndu-se la acela specific acestei culturi în care domină prelucrarea cuarțului, rocilor cuartitice sau cuartifere făcînd ca silexul să fie folosit foarte rar. Locul său îl preiau aceste roci iar pentru activități mai potrivite — în special de

https://biblioteca-digitala.ro

I/1

PLANȘA I. 1. LOCUINȚĂ DE TIP SCHELA CLADOVEI CU VATRĂ CU BORDURĂ DE PIATRĂ, ALĂTUREA CU SCHELETE UMANE; 2. DETALIU ÎNFĂȚIȘÎND SCHELETELE DIN JURUL CASEI; MORMÎNTUL DIN STÎNGA ESTE UNUL DIN CELE ASUPRA CĂRORA S-AU GĂSIT VÎRFURI DE SĂGEATĂ.

curățire și tăiere a alimentelor — colțul de mistreț (pl. VI, 6; VII, 6). Pentru activitățile noi, de lucrare a pămîntului se inventează săpăliga cu gaură de înmănușare și apoi brăzdarul din corn de cerb [9] (Pl. VI, 3, 6—7).

Procesul nu a fost privit de noi ca un fenomen izolat asupra căruia nu s-au exercitat influențe, dar acestea nu au fost determinante în apariția acestei culturi.

În zonă se cunosc pînă la apariția sa culturi materiale încă din paleoliticul mijlociu [10] și superior [11]. Noi am formulat cu ani în urmă ipoteza că descoperirile epigravettiene din peștera Climente I sînt în directă legătură culturală cu romanellianul clisurean descoperit la Cuina Turcului, Peștera Cilmente II, Veterani și Ostrovul Banului [12] părere pe care ne-o menținem. Cercetările din ultima vreme arată existența unui protoromanellian și în alte regiuni cu climat mai blînd în care se încadrează și regiunea de care ne ocupăm. Este unanim admisă azi evoluția romanellianului din epigravettian pentru zona mediteraniană italiană și din Valourgian (protoromanellian) din Franța mediteraniană [13]. Acestea prezintă caractere de epocă și tipologie comune descoperirilor din Peștera Climente I. Nu toate elementele culturale specifice proto-romanellianului se văd continuate în romanellianul clisurean. Dacă s-ar continua toate nu ar mai fi loc pentru ceea ce este specific spiritului uman — adaptarea și invenția. Este greu de explicat pentru culturile paleoliticului și epipaleoliticului procesul intim de trecere de la o cultură la alta numai pe baze tipologice. Locul mișcărilor de populații (care se produceau firesc și frecvent în epocă) prin care se explicau apariția unor culturi, l-a luat cum era și firesc și științific, dina-

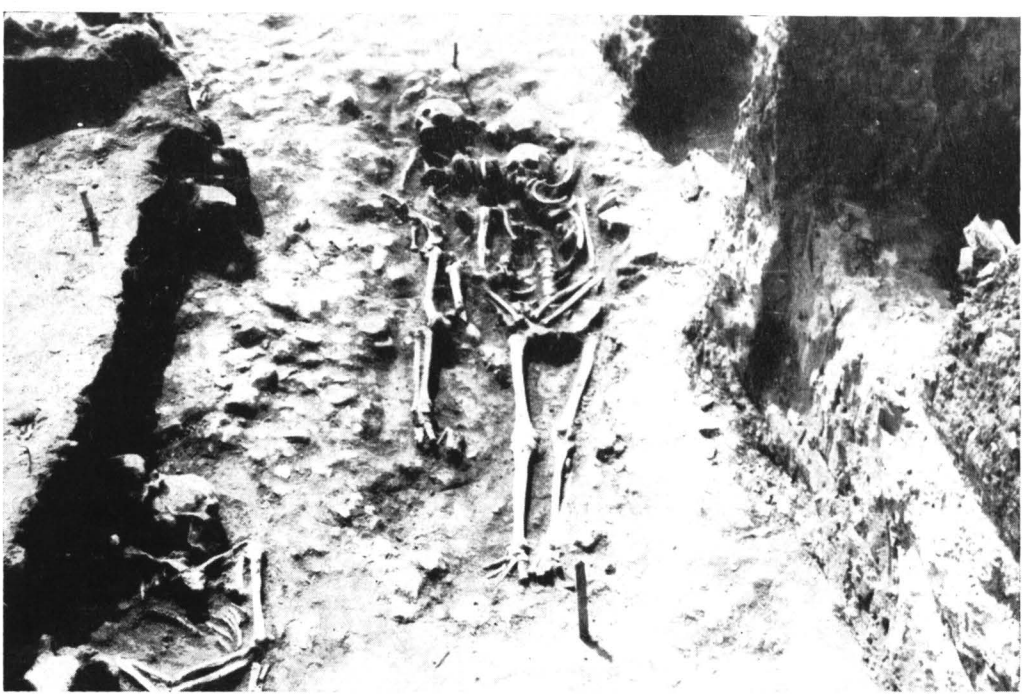
https://biblioteca-digitala.ro

mica de invenție ca rezultat al adaptării omului la condițiile de ecologie specifice fiecărei epoci istorice [14] și regiuni.

O altă problemă care s-a pus este aceea a bazelor și a originii culturii Schela Cladovei — Lepenski Vir. Noi am susținut că în sfera uneltelor de producție din piatră au apărut tipuri de unelte care continuă tradiția romanellianului clisurean cu unelte făcute din altă rocă sau din materiale utilizate mai rar înainte [15]. Activitățile noi cereau unelte noi; așa se justifică schimbările de inventar și adaptările inventarului vechi. Se trece de la etapa de consumator de bunuri la acela de producător de bunuri. Se stabilește un alt echilibru între om și natură. Omul își schimbă condiția socială prin invenții, creîndu-și un drum nou. Acest fapt este susținut de studiul scheletelor din descoperirile de la Schela Cladovei, Icoana, Vlasac, Padina.

În zonă sînt cunoscute descoperiri aparținînd culturii cuartitice [16], încă din paleoliticul mijlociu — fapt care nu poate explica singur apariția acestei culturi materiale noi mai ales că rocile cuartitice erau folosite în cantitate mai mică și în romanellianul clisurean. Cioplirea uneltelor la purtătorii industriei cuartitice mai vechi este cunoscută și tipică. În cadrul culturii Schela Cladovei aceste unelte și așchii sau lame cu plan de lovire nu se cunosc decît ca excepție. Se constată însă o preluare a tehnicii de cioplire din romanellianul clisurean în care nu se cunosc decît incidental așchii lamele cu plan de lovire desprinse de pe nuclee preparate și mai ales nuclee preparate. În romanellian se urmărea obținerea de așchii cît mai aproape de forma dorită dintr-o materie primă — silexul cenușiu care se găsea din abundență în nodulii silicoși acumulați în masa de calcar a masivilor Ciucarul Mare și Ciucarul

I/2

https://biblioteca-digitala.ro

Mic etc. în care sînt amplasate și așezările [17]. Astfel punem acest fenomen pe seama restrîngerii ariei de aprovizionare cu materie primă, a exploatării intensive a resurselor locale. Asistăm la un proces de presendentarizare la nivelul romanellianului clisurean. În proto-romanellian sfera de procurare a materiei prime era mult mai largă utilizîndu-se la fabricarea uneltelor toată gama de roci prezente în defileul Dunării dominînd procentual silexul. În vremea culturii Schela Cladovei acest proces de restrîngere a ariei se accentuează și mai mult; sînt utilizate rocile (bolovanii de rîu) de toate categoriile care se aflau chiar pe locul stațiunii.

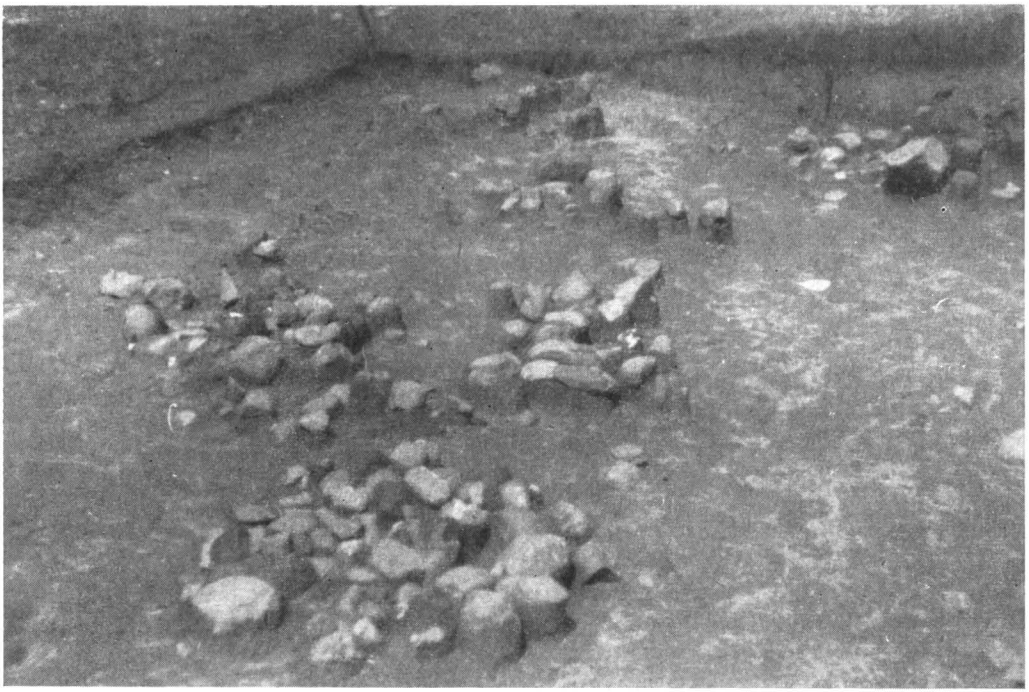
În ce privește prelucrarea pietrei este de făcut mențiunea că nu poate fi vorba de o cioplire decît în cazuri mai speciale ci mai degrabă de o spargere din care rezultau așchii sau spărturi fără plan de lovire și bulb de percuție datorită faptului că nu se preparau nucleele decît în cazuri rare ci se izbea piatră de piatră. Datorită șocului se producea în profunzimea rocii o pătare albicioasă uneori sfărîmicioasă ivită din presarea cristalelor. Acest punct de impact și pata albicioasă poate fi observată pe toate spărturile sau așchiile rezultate din fiecare spargere a cuarțului. Deci cu ocazia spargerii, punctul de impact dar mai ales pătarea albicioasă se distribuie, și poate fi observată, pe toate așchiile și spărturile produse la fiecare spargere. La rocile cuarțitice sau la silex se observă și mici fisurări sub punctul de impact sau înăuntrul pătării. La rocile mai dense pătarea nu se observă întotdeauna. Unele din așchiile sau spărturile rezultate au fost prelucrate în general prin retușare. Retușarea pieselor din cuarț se făcea după tehnica « écaillée », prin presare sau frecare. Foarte multe piese, produse de spargere, probabil că au fost folosite numai odată sau într-un

PLANȘA II. 1. VATRĂ CIRCULARĂ PAVATĂ CU PIATRĂ DE LA OSTROVUL MARE KM. 873; 2. LOCUINȚĂ CU VATRĂ DE PIATRĂ CIRCULARĂ

II/1

https://biblioteca-digitala.ro

II/2

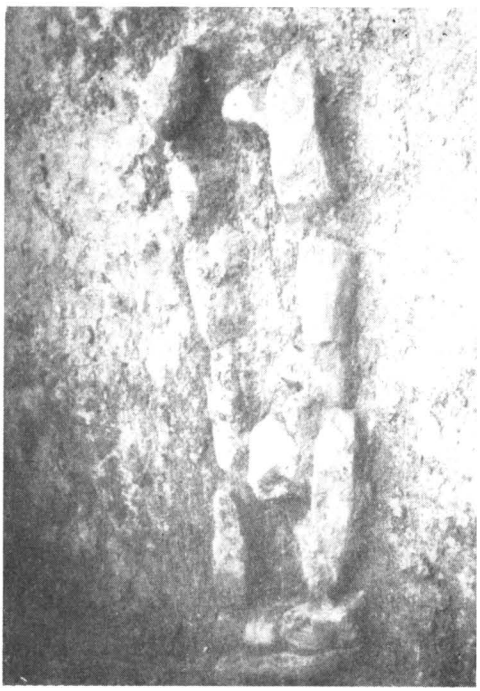
număr foarte redus de împrejurări, după cum indică retușele de uzură. Nu ne putem da astfel seama dacă unele tipuri de unelte găsite în straturile de cultură aparținînd etapei mai tîrzii a culturii Schela Cladovei — Lepenski Vir în așezările de la Alibeg, Ostrovul Mare km 873 reprezintă elemente preluate sau pătrunse în sfera acestei culturi pînă la nașterea sa de la o populație preexistentă în zonă, sînt o invenție dinăuntrul său sau sînt elemente care ajung în straturile de cultură de la populații contemporane cu care purtătorii culturii Schela Cladovei din etapele tîrzii, au coexistat, cunoscînd sau nu ceramica. Ceea ce este cert este că la Ostrovul Mare km 873 în nivelul cel mai de jos s-au găsit piese de silex derivînd dintr-o altă tehnică decît cea specifică romanellianului clisurean dar făcute din același silex de culoare vineție. Urmează că viitoarele cercetări să aducă clarificări în această problemă.

Semnalăm de asemenea marea varietate din cadrul tipurilor de unelte din roci cuarțitice din fiecare așezare. Tipurile de unelte din roci cuarțitice specifice acestei culturi sînt prezente în toate așezările dar numărul și variația subtipurilor diferă de la o stațiune la alta. Oare numărul mai redus de unelte din corn de cerb și colț de mistreț găsit în secțiunile pînă acum săpate la Ostrovul Mare să fie o întîmplare sau să fie legat mai mult de posibilitățile mai mici de vînătoare și control asupra populațiilor de cerbi în condițiile unui relief de cîmpie decît în acela de culoar intramontan? În parte această situație poate fi pusă și pe seama întinderii mari a spațiilor de locuire de la Ostrovul Mare și pe densitatea mai mică de unelte în general pe m². Densitatea locuirilor este mai mare în așezările din zona Cazanelor, straturile de locuire mai groase iar suprafața așezărilor foarte restrînsă. Posibilitatea de procurare pe loc a rocilor este mai mare prin extensia mai mare al albiei și în general a plajelor la Ostrovul Mare și în așezările situate după ieșirea Dunării din defileu, în zona de cîmpie, începînd chiar cu așezarea eponimă.

https://biblioteca-digitala.ro

III/1

III/2

PLANȘA III. 1—2. VETRE DE PIATRĂ DE FORMĂ RECTANGULARĂ DE LA OSTROVUL MARE KM. 875. 3. LOCUINȚĂ DE TIP SCHELA CLADOVEI, DE LA SCHELA CLADOVEI.

Osul și cornul se procura de la animalele crescute sau vînate. Exploatarea intensivă a cornului de cerb, pe seama căruia se produce inventarea uneltelor de lucrat pămîntul se explică și prin înmulțirea populațiilor de cerbi, fapt cunoscut epocii. Prelucrarea și împodobirea uneltelor de os este un fapt de certă tradiție romanellian clisureană și asupra sa nu mai insistăm. Cioplirea unor adîncituri în bolovanii de rîu cît și ungerea lor cu ocru este de asemenea un fapt cunoscut romanellianului clisurean. Intensificarea acestei activități ca și șlefuirea se produc tot acum. Este foarte posibil ca ideea șlefuirii pietrii să fi venit în cazul culturii Schela Cladovei — Lepenski Vir de la intensificarea activității de șlefuire a cornului de cerb, a osului și de la precedentele existente în cioplirea și șlefuirea parțială a pietrelor cu adîncituri folosite ca zdrobitoare încă din vremea romanellianului clisurean.

Cercetările de la Ostrovul Corbului [18] și Ostrovul Mare ne pun în fața unor noi elemente de invenție din cadrul culturii. Așa cum am arătat mai sus, în cadrul acestei culturi sînt cunoscuți bolovanii de rîu cu scobitură socotiți de noi ca avînd întrebuințare la spargerea oaselor, fructelor de pădure cu coaja dură, sau de rîșnire a semințelor sau boabelor de cereale. În ultimele două așezări citate și la Alibeg această unealtă uneori prezintă o șlefuire la un capăt, sau la amîndouă capetele, cauzate de frecarea sa de o altă rocă. Sînt întocmai ca frecătoarele cunoscute pentru rîșnițele din epoca neolitică.

Semnalăm de asemenea că piatra care servea de nicovală pentru zdrobitul oaselor, pisatul semințelor, etc. începe să se apropie ca formă de rîșnița neoliticului.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu se individualizează total ca tip de unealtă deoarece în epoci tîrzii uneori prezintă lateral și o suprafață netedă folosită la șlefuirea osului cornului, și a pietrei. Se naște întîi activitatea și după aceea se crează unealta. Pentru fabricarea vîrfurilor de săgeată și a sulelor de os prin șlefuire, unealtă specializată se crează în vremea acestei culturi. Constă dintr-o grezie (bolovan de rîu) cu o șănțuire longitudinală pe mijloc.

Deci evoluția economiei specifică epocii paleolitice spre o economie legată de cultivare domestică a unor plante printre care și cele cerealiere pare a fi confirmată și de acest tip de unealtă. Al doilea element pe care îl subliniem este descoperirea la Ostrovul Mare în 1978 într-o locuință (parțial distrusă de apă) a unei piese de cuarț de mari dimensiuni, de forma unei unelte descrisă de noi ca dăltiță — realizată în tehnica « en écaille » în cadrul culturii Schela Cladovei. Ea este lucrată prin cioplirea unor așchii în formă de solzi pe ambele laturi și la ambele capete care a servit cu siguranță la săpatul pămîntului. În anul 1979 la Ostrovul Mare Km 875 au fost găsite și piese mai mici aparținînd acestui tip, lucrate din cuarț sau alte roci. De altfel, piesa se apropie ca parametri tehnico-funcționali de brăzdarele de piatră șlefuită cunoscute în culturile neoliticului din Oltenia, sau Serbia din vremea culturii Vinča. Acest fapt este încă un indiciu asupra faptului că folosirea uneltelor de lucrat pămîntul era o necesitate a epocii. Materia primă, cornul de cerb, acolo unde era rar a putut fi înlocuit cu o altă materie primă care se găsea din abundență, în cazul nostru piatra (bolovanii) de rîu. Poate raritatea cornului de cerb într-o anumită etapă sau așezări anumite a determinat apariția brăzdarelor de plug din piatră. Pe solurile de terasă mai dense, acestea prezentau eficiență și randament economic mai mare.

Schimbările de ordin economic sînt confirmate și de cele de habitat, prin trecerea la construcția de locuințe cu vatră cu gardină de piatră (Pl. II, 1—2; III, 1—3) și înmormîntarea decedaților în preajma locuinței [19] (Pl. I, 1—2). De acest ultim element se leagă un fapt de o deosebită însemnătate pentru istoria societății, anume descoperirea în stațiunea eponimă de la Schela Cladovei a unor indivizi răpuși într-o încăierare care a avut loc între două comunități purtătoare ale culturii

III/3

https://biblioteca-digitala.ro

IV/1

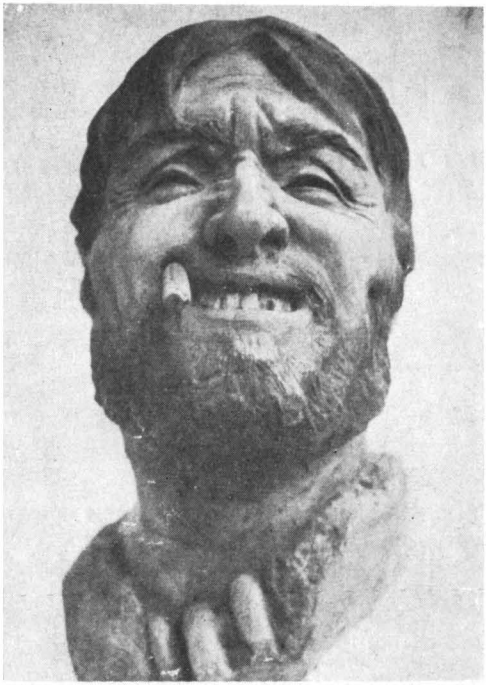
IV/2

PLANȘA IV. 1—2. RECONSTITUIREA ÎNFĂȚIȘĂRII UNUI BĂRBAT DE LA SCHELA CLADOVEI (FAȚĂ ȘI PROFIL); 3—4. RECONSTITUIREA ÎNFĂȚIȘĂRII BĂRBATULUI ÎN AL CĂRUI CRANIU S-A GĂSIT PĂTRUNS VÎRFUL DE SĂGEATĂ (FAȚĂ ȘI PROFIL). RECONSTITUIREA I. ȘI C. RIȘCUȚIA.

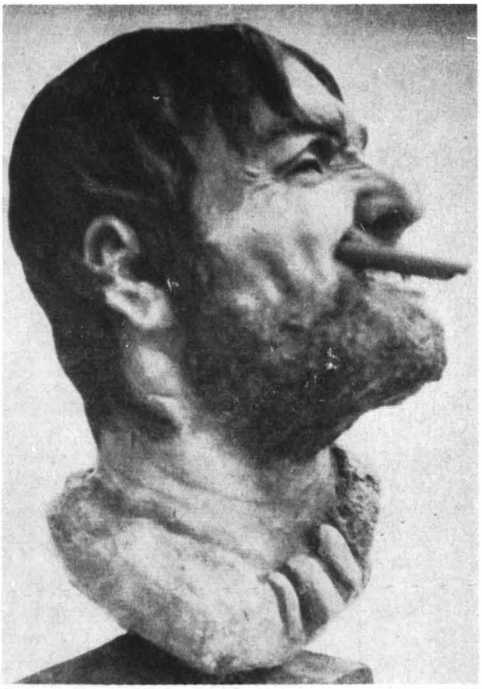
Schela Cladovei. Aici, au fost descoperite în săpăturile din anii 1967—1968 cîteva schelete asupra cărora s-au găsit vîrfuri de săgeată din os (Pl. VII, 3—4, 7—8). Scheletele asupra cărora s-au găsit vîrfurile de săgeată prezentau și particularitatea că erau presărate în jurul capului și a toracelui cu ocru roșu sau galben [20]. S-a crezut atunci că este vorba de înmormîntarea unor inițiați în arta magiei (șamani), sau poate chiar de un conducător al comunității. Cercetările de laborator efectuate de Dardu Nicolaescu-Plopșor pe scheletele prelevate cu pămînt cu tot, spre o mai bună conservare în timpul transportului, au arătat că este vorba de schelete în a căror oase, femure, vertebre, cranii etc. (Pl. V 3—4) se află pătrunse vîrfuri de săgeată de os din tipurile specifice culturii Schela Cladovei [21]. Această împrejurare confirmă existența unei societăți în care proprietatea comunităților culturii se stabilizase pe teritorii bine delimitate iar apărarea lor cît și a bunurilor comunității se impunea ca o necesitate istorică a epocii.

Terenurile de cultivat, de pășune, locurile de pescuit, casa cu inventarul gospodăresc, cu recolta — rodul muncii de pe un sezon trebuiau apărate, iar odată cu aceasta se apărau și bunurile care afectau patrimoniul cultural, magico-spiritual al comunității. Existența acestor vîrfuri de săgeți, pătrunse în oase (Pl. V, 3—4) schimbă optica noastră asupra înmormîntării — în sensul că subiecții înmormîntați sînt de fapt victimele unui conflict intercomunitar care au murit apărînd comunitatea și ca atare au fost înmormîntați într-un ritual mai deosebit derivat din ritualul de înmormîntare vînătoresc specific paleoliticului. Aceste înmormîntări sînt consecința

https://biblioteca-digitala.ro

IV/3

IV/4

unui conflict armat care are la bază tocmai transformările economice produse urmare a delimitărilor teritoriale a proprietății comunitare și a diferențierilor de avere — care a început să aibă loc între comunitățile acestei culturi [22].

Cercetările antropologice efectuate pe scheletele găsite la Schela Cladovei (pl. I, 1—2) și la Icoana de pe malul românesc [23], de la Lepenski Vir [24] și Padina [25], Vlasac [26] de pe malul iugoslav arată că este vorba despre o populație descendentă dintr-o variantă orientală a omului de Cro-Magnon. Acesta a constituit arhetipul antropologic al regiunii pe care s-au structurat și care a absorbit elementele pătrunse în aria sa de răspîndire. Reconstituirea înfățișării cîtorva schelete printre care și a celui în a cărui cutie craniană se afla pătruns un vîrf de săgeată a fost făcută de către Irina și Cantemir Rișcuția (pl. IV, 1—4) [27]. Omul de tip Schela Cladovei prezintă caractere care arată un început de gracilizare. Studiul dentiției dovedește, după abrazivitate, că se hrănea cu pește și grăunțe prăjite, cu nuci, alune și fructe de pădure, fapt atestat și de inventarul uneltelor de piatră, os, corn de cerb, colți de mistreț. Suferea de anumite afecțiuni între care cele mai frecvente fiind cele reumatismale [28]. Un craniu de femeie reconstituit (pl. V, 1—2), prezintă pe osul frontal o diformare cauzată de o lovitură puternică care s-a cicatrizat.

O altă problemă care se pune este aceea dacă această cultură aparține epipaleoliticului sau neoliticului. Profesorul C. S. Nicolaescu Plopșor și noi am alăturat-o epipaleoliticului [29]. Am pornit de la faptul că etapa cea mai veche întîlnită la Veterani Terasă ca și nivelul III a de la Ostrovul Banului prezintă caractere epipaleolitice. Elementelor culturale ale romanellianului tîrziu în această etapă li se adaugă primele unelte din corn de cerb și colți de mistreț [30]. Trecerea la prelucrarea cu precădere a cuarțului și rocilor cuarțitice încă nu se efectuase. În etapele care urmează încep să apară treptat semnele prelucrării altor roci afară de cele tradiționale precum și încer-

https://biblioteca-digitala.ro

V/1

V/2

PLANȘA V. 1–2. RECONSTITUIREA ÎNFĂȚIȘĂRII FEMEII CU O LOVITURĂ CICATRIZATĂ PE FRUNTE (FAȚĂ, PROFIL). RECONSTITUIRE DE I. ȘI C. RIȘCUȚIA; 3. COASTĂ AFECTATĂ DE UN VÎRF DE SĂGEATĂ DE OS; 4. CAPUL OSULUI FEMUR ÎN CARE S-A GĂSIT PĂTRUNS VÎRFUL DE SĂGEATĂ DE OS.

carea șlefuirii unor bolovani de calcar sau grezii. În ultima etapă identificată la Alibeg și Ostrovul Mare Km 875, în ultimul nivel, am constatat că împreună cu unelte din corn de cerb și colți de mistreț, alături de prelucrarea cuațului și a silexului, apar toporașe — dăltițe din piatra șlefuită de aceeași tehnică și tipologie ca și cele din neolitic de tip Starcevo și Criș. Astfel, numai această ultimă etapă cuprinde elemente specifice neoliticului dar și acestea împreună cu cele caracteristice epipaleoliticului care predomină. Ultima etapă pune deci problema încadrării sale neoliticului.

Epipaleoliticul (mezoliticul) era considerat pînă mai ieri ca un gol de locuire. Situația se datora lipsei cercetărilor. În special după cel de al doilea război mondial cercetările privind această epocă s-au întețit și golul a început să se umple dar cercetătorii neoliticului s-au grăbit să umple partea terminală a sa cu denumiri culturale improprii ca: neolitic preceramic, aceramic, protoneolitic, neolitic protoceramic etc. neținînd seama de evoluția firească a societății umane care a evoluat după legile sale proprii și nu după împărțirile epocii pietrei făcute de aceștia.

Prin inventarea acestor termeni s-a ajuns la situația ca descoperiri ca ale noastre și cele din orientul apropiat [31] sau Mediterana de S. E. [32] care în mod firesc trebuiau încadrate epipaleoliticului (mezoliticului) să fie alăturate neoliticului.

Este o împărțire cu valoare de studiu și care nu încurcă prea mult pe specialiști dar care produce neajunsuri atunci cînd afectează latura didactică a problemei precum și popularizarea cercetărilor și a rezultatelor; marele public rămînînd în derută.

https://biblioteca-digitala.ro

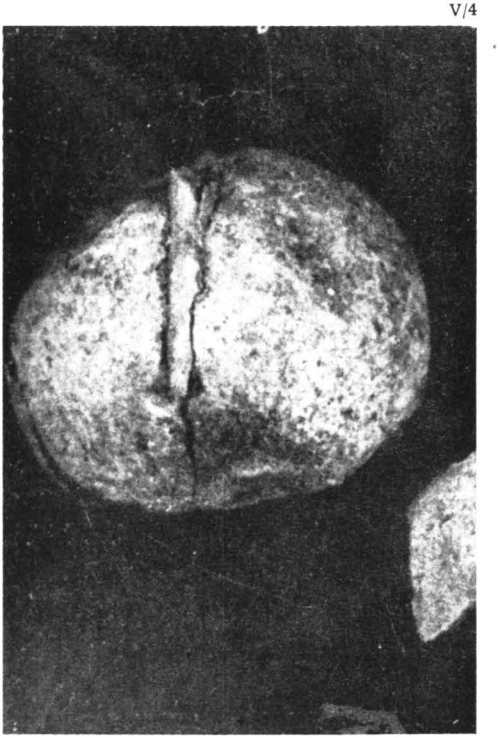
Nu ne vom ocupa de discuțiile stîrnite de această situație. Ne mărginim numai în a rezuma ideea că, epoca mezolitică (epipaleolitică) rămîne acea epocă cuprinsă între peleolitic și neolitic în care sub impulsul transformărilor climatice, cauzate de sfîrșitul glaciațiunilor cuaternarului, se produc o serie de mutații cultural-materiale și cultural-spirituale care marchează în același timp trecerea spre epoca nouă a pietrei. Au loc o serie de invenții care se succed într-un ritm mai alert decît în paleolitic. Acesta este epipaleoliticul. Generalizarea acestor experiențe a revenit societății neoliticului. Devenirea istorică este un proces viu și ireversibil, de aceea considerăm ca pentru o înțelegere ușoară a sa nu trebuie să operăm cu termeni care îngreunează legile și logica firii. Cercetările privind epipaleoliticul din zona Porților de Fier confirmă starea de fapt și infirmă eforturile făcute de unii cercetători care au tendința de a fragmenta și a crea termeni noi în sprijinul acestora. Evoluția societății omenești în epoca pietrei nu a cunoscut șocuri mari, evoluții spectaculare de scurtă durată. Trecerile s-au produs lent și pe nesimțite. Termenele de revoluție — ca « revoluția neolitică » [33] nu trebuie luată și interpretată ca pe un fapt spectacular de scurtă durată ci ca pe o schimbare lentă a modului de viață paleolitic — bazat pe economia de vînătoare și cules. Procesul și efortul nu s-a produs numai într-un centru ci pe spații geografice mai largi în care se înregistrează progrese mai alerte sau mai încete — cu experiențe și asimilări specifice în strînsă legătură cu procesul de antropogeneză și cu evoluția climatului și ca să adoptăm tot un termen folosit în cîmpul cercetării acestei discipline — evoluția nu s-a produs uniform ci în forma dispoziției solzilor pe un cucuruz de brad [34] cu interferențe și neuniformități dar pe direcția înainte.

În ce privește cultura Schela Cladovei — Lepenski Vir cercetările mai noi, la care am făcut aluzie, de la Ostrovul Corbului și mai ales de la Ostrovul Mare aduc o

V/3

V/4

https://biblioteca-digitala.ro

1

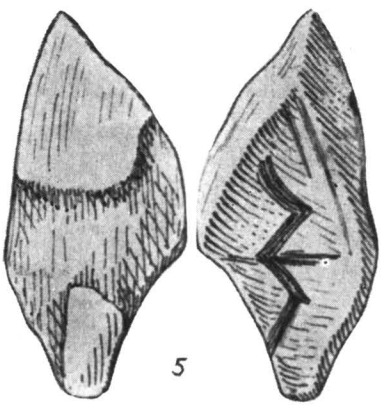
2

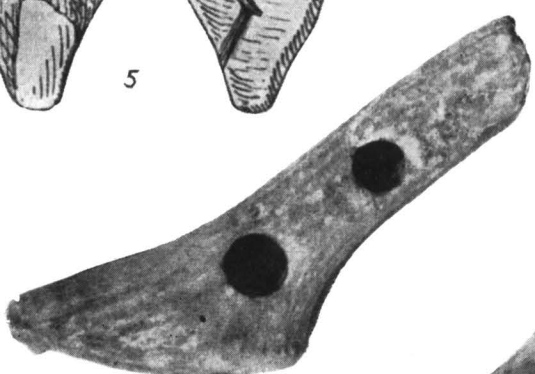
3

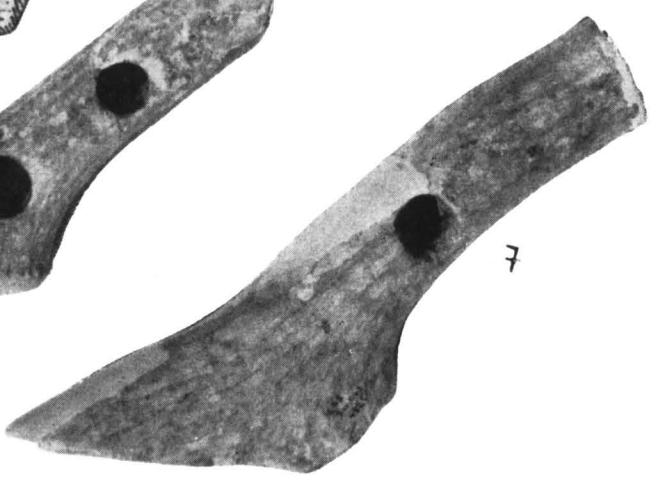
4

5

6

7

VI/1 – 7

https://biblioteca-digitala.ro

PLANȘA VI. 1. SĂPĂLIGĂ DIN CORN DE CERB, DESCOPERITĂ LA OSTROVUL MARE KM. 873; 2. DETALIU AL ORNAMENTULUI CU MOTIV ÎN REȚEA DE PE ACEASTĂ SĂPĂLIGĂ; 3. BRĂZDAR DIN CORN DE CERB DE LA KM 873, OSTROVUL MARE; 4. SĂPĂLIGĂ DIN CORN DE CERB DE LA KM. 875, OSTROVUL MARE; 5. UNEALTĂ DIN COLȚ DE MISTREȚ ORNAMENTATĂ CU SCHEMATIZAREA UNEI PĂSĂRI, DE LA ICOANA-OGRADENA; 6–7. BRĂZDARE DIN CORN DE MISTREȚ CU DOUĂ ȘI CU O SINGURĂ GAURĂ DE ÎNMĂNUȘARE DE LA ICOANA-OGRADENA.

precizare importantă și anume că nu este o cultură specifică strict defileului Porților de Fier cum au încercat să explice unii cercetători [35], ci este, așa cum s-a presupus de la început, specifică zonelor cu pămînturi ușor de lucrat de pe marginea apelor, lunci, ostroave, învecinate de un mediu împădurit. Fixarea așezărilor era strîns legată de aceste soluri de un loc bun de pescuit și de surse de apă potabilă (izvoare naturale). Economia așezărilor se baza pe pescuit, vînătoare, domesticirea începătoa.e a unor plante [36] și animale [37] din flora și fauna spontană a mediului și exploatarea strict locală a rezervelor de piatră — bolovanii de rîu — pentru fabricarea uneltelor. Începutul evoluției acestei culturi se situează în a doua jumătate a mileniului VIII și durează pînă în prima jumătate a mileniului VI. Deci aproape tot epipaleoliticul (mezoliticul) dacă admitem că acesta începe după anul 8000. Pentru țara noastră, mai ales pentru zona sudică ar trebui adoptată ipoteza că epipaleoliticul începe în jurul lui 10000 în care ipoteză cultura Schela Cladovei ar ocupa partea sa mijlocie și inferioară, epipaleoliticului vechi revenindu-i romanellianul clisurean corespunzător stratului II de la Cuina Turcului și nivelul II de la Ostrovul Banului.

Oricare ar fi împărțirea un fapt este definitiv și foarte important; cultura Schela Cladovei — Lepenski Vir este o cultură care nu seamănă cu niciuna din această perioadă, din Europa, sau Orientul apropiat în ceea ce privește patrimoniul cultural și mai ales tipurile de unelte, care deși au aceeași funcționalitate sînt realizate din materiale diferite de celelalte, adică, din corn, roci cuarțitice, colți de mistreț, piatră, etc., iar cînd s-au realizat din aceeași materie primă — forma este alta. Sînt și elemente comune caracteristice epipaleoliticului în general și aceasta este bine pentru că ne dau termene de comparație, dar nu justifică în nici un fel încercarea unora de a atribui această cultură tardenisianului [38]. Desfășurarea sa cunoaște forme diverse în care fiecare așezare prezintă individualizări care alcătuiesc caracteristicile mari ale sale. Rămîne de urmărit cît de mult se întinde aria desfășurării sale, dacă urcă sau nu, pe văile rîurilor afluente. Un alt fapt cert este că tipurile de unelte din corn de cerb create acum își găsesc continuitate funcțională în tot neoliticul și epoca bronzului, ca și alte unelte de os sau de piatră din care acum se cristalizează tipuri funcționale ce vor dăinui. De asemenea, este preluată, experiența acumulată și realizările din domeniul domesticirii plantelor și animalelor, construirii locuințelor, organizării sociale etc. Elementele care alcătuiesc motivistica ornamentală a pieselor de artă din cadrul culturii Schela Cladovei (Pl. VI, 1—3; VII, 5) cît și modul de exprimare trec pe ceramică unde găsesc cîmp larg de desfășurare atît în decorul incizat cît și în cel pictat [39]. Sînt și elemente cum am arătat care sînt de epocă, dar ceea ce subliniem este că îmbracă o formă specifică și că reprezintă rodul experienței acestor

PLANȘA VII. 1. PUMNAL DE OS DE LA OSTROVUL MARE KM. 873; 2. PUMNAL DE OS FRAGMENTAR DE LA OSTROVUL MARE KM. 873; 3–4. VÎRFURI DE SĂGEATĂ DE OS DE LA SCHELA CLADOVEI; 5. PIESĂ VOTIVĂ DIN CORN DE CERB ÎN FORMĂ DE SECERĂ ORNAMENTATĂ GEOMETRIC, DE LA ICOANA-OGRADENA; 6. UNEALTĂ DIN COLȚ DE MISTREȚ DE LA OSTROVUL BANULUI; 7. VÎRF DE SĂGEATĂ DIN OS DESCOPERIT LA KM. 873, OSTROVUL MARE;.8 VÎRF DE SĂGEATĂ DE LA OSTROVUL MARE KM. 875; 9–10. PUMNALE DE OS DE LA OSTROVUL MARE KM. 875.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

locuri într-o vreme cînd materializarea culturală a activităților umane intră într-o nouă etapă, aceea a formării unor entități culturale de caracter stabil, de naștere și conturare a unor activități noi care au stat la baza societății omenești în perioadele istorice care au urmat.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. V. Boroneanț, *Découverte d'objets d'art épipaléolithique dans la zone des Portes de Fer du Danube*, *Rivista di Scienze Preistoriche*, XXIV, 2, 1969, pp. 283–298; *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei de la zone des Portes de Fer*, *Dacia*, XVII, 1973, pp. 5–40.
2. Dragoslav Srejovic, Lepenski Vir, Beograd, 1969.
3. Borislav Jovanovic, *Necropola starijeg, gvozdinog doba u Hajduckog Vodenici*, *Starinar*, 18, 1968, p. 181.
4. Zagorka Letica, Vlasac – *Nouvel habitat de la culture Lepenski Vir à Djerjap*, în *Archeologia Jugoslavica*, X, 1969, pp. 7–11; Dragoslav Srejovic, Letica Zagorka, *Vlasac I. Archeologia*, Beograd, 1978.
5. B. Jovanovic, *Chronological Frames of the Iron Gates Group of the Early Neolithic Period*, în *Archeologia Jugoslavica*, X, 1969, pp. 23–38.
6. D. Srejovic, *The Roots of the Lepenski Vir Culture*, în *Archeologia Jugoslavica*, X, 1969, pp. 13–21.
7. V. Boroneanț, *Schela Cladovei*, în volumul *Comori Arheologice în regiunea Porțile de Fier*, București, 1978, p. 54 etc.
8. Vladimir Dumitrescu, *Le début du néolithique au nord du Danube en Roumanie*, în *Actes du VIIIe Congrès international des sciences préhistoriques*, Beograd, 1971, pp. 87–88, 90 etc.
9. V. Boroneanț și ing. C. Boroneanț, *Considerații asupra parametrilor tehnico-funcționali ai uneltelor preistorice de lucrat pămîntul. Actele celui de al IV-lea simpozion național de istorie agrară a României*, în *File de Istorie* – Ialomița (sub presă).
10. V. Boroneanț, *Descoperiri arheologice în unele peșteri din Defileul Dunării*, *Speologia*, pp. 180–185, Ed. Acad. 1979; Fl. Mogoșanu, *Paleoliticul în Banat*, Edit. Acad., 1977.
11. V. Boroneanț, *Descoperiri arheologice în unele peșteri . . .op. cit.*
12. V. Boroneanț, *La Période épipaléolithique sur la rive roumaine des Portes de Fer du Danube*, în *Praehistorische Zeitschrift*, 45, 1970, 1, pp. 1–26.
13. M. Escalon de Fonton, *Le Valourguien de la Baume de Valourgues Saint Quentin la Paterie* (Gard) în *La Préhistoire, problèmes et tendences*, 1968, pp. 155 și urm.; *La question des différents faciès de l'azilien et du romanellien*, în *Estudios dedicados al Professor Dr. Luis Perricot*, Barcelona, 1973, p. 85.
14. Denise de Sonneville – Bordes, *Evolution du Paléolithique supérieur en Europe Occidentale et sa signification*, în *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, Etudes et Travaux LXIII, 1966, 1. L. și S. Bindford, *A Preliminary Analysis of Functional Variability in the Mousterian of Levalois Facies*, în *American Anthropologist*, 68, 1966, pp. 238–295.
15. V. Boroneanț, *La Période épipaléolithique . . .loc. cit.: Recherches archéologiques sur la culture . . . , loc. cit.*
16. V. Boroneanț, *Descoperiri gravettiene în peștera lui Climente*, în *Revista Muzeelor*, 6, 1966, p. 542; *Descoperiri în peșterile din Defileul Dunării, loc. cit.:* Fl. Mogoșanu, *Rezultatul ultimelor săpături arheologice privind paleoliticul din Peștera Hoților de la Băile Herculane*, în *SCIV*, 22, 1971, 1, pp. 3–14.
17. V. Boroneanț, *Betrachtungen über das Epipalölithikum (Mesolithikum) in Rumänien, Actes, International Symposium Mesolithikum in Europa*, în *Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte*, Potsdam, vol. 14–15 (sub presă). Recent, Fl. Mogoșanu, emite părerea că această cultură a putut evolua dintr-o cultură materială cuarțitică întîrziată, prezentă, în defileul Dunării pînă în această vreme. Această întîrziere este foarte posibil să fi existat dar noi nu o socotim determinantă în nașterea culturii Schela Cladovei. Autorul mai face și alte considerații pe care le respectăm dar nu le comentăm. Florea Mogoșanu, *Mezoliticul de la Ostrovul Corbului. O nouă așezare de tip Schela Cladovei*, *SCIVA*, 29, 1978, 3, pp. 335–351.
18. Observațiile se bazează pe materialele strînse de noi cu ocazia cercetărilor de teren.
19. V. Boroneanț, *La Période épipaléolithique. . . ,op. cit.*, p. 17; *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei, op. cit.*, pp. 23–24.
20. V. Boroneanț, *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei, op. cit.*, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

21. Dardu C. Nicolaescu-Plopşor, *Deux cas de mort violente dans l'épipaleolithique final de shela cladovei, în annuaite roumain d'anthropologie*, 13, 1976, p. 3–5.
22. V. Boroneanţ, *Cel mai vechi conflict armat de pe teritoriul României*, în *Studii de istorie şi teorie militară*, Bucureşti, 1980.
23. Dardu Nicolaescu-Plopşor, *Les hommes de l'épipaléolithique de Schela Cladovei, Sud-Ouest de la Roumanie*; VIIth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Tokio, 1968, Abstract, Sectional Meetings, p. 28.
24. I. Nemeskery, *Stanovništvo Lepenskog Vira*, cap. V, în lucrarea *Lepenski Vir*, de Dragoslav Srejovic, *op. cit.*, pp. 239–254.
25. Srboljub Zivanovic, *Mesolithic population in Drerdap*, în *Balcanica*, VI, 1975, pp. 1 şi urm.
26. Dragoslav Srejovic, Zagorka Letica, *Vlasac: A Mesolithic Settlement in the Iron Gates*, vol. I; I. Lengyel, *Laboratory Examination of the Vlasac Human Bone Finds, Vlasac A, Mesolithic Settlement in the Iron Gates*, vol. II, Beograd, 1978, pp. 261–284.
27. Aducem mulţumirile noastre lui C. Rişcuţia pentru studiul antropologic efectuat asupra scheletelor în vederea reconstituirii precum şi doamnei Irina Rişcuţia pentru reconstituirea omului de la Schela Cladovei.
28. S. Zivanovic, *op. cit.*, p. 4; I. Nemeskery. I. Lengyel, *The Results of Paleolithical Examinations, Vlasac, A Mesolithic Settlement in the Iron Gates*, vol. II, Beograd, 1978, pp. 231–247.
29. C. S. Nicolaescu-Plopşor şi colaboratorii, *Les recherches archéologiques dans la zone des Portes de Fer*, în Mémoires, Série archéologique, V, Craiova, 1968, pp. 13–17.
30. V. Boroneanţ, *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei . . ., op. cit.*, p. 19; *Betrachtungen über das Epipalölithikum (Mesolithikum) in Rumänien*, loc. cit.,
31. J. Mellaart, *Villes primitives d'Asie Mineure*, Bruxelles, 1969.
32. Vl. Milojcic, *Präkeramisches Neolithikum auf der Balkanhalbinsel*, în *Germania*, 38, 3–4, 1960, pp. 320–325.
33. Gordon Childe, *The Down of European Civilization*, London, 1950, p. 15.
34. Y. Coppens, *Origines de l'homme*, I, *Du premier primate au premier homme*, Paris, 1976, pp. 25–34; Y. Coppens, F. C. Howell, G. Issac, R. Leaky, Earliest Man and Environment in the Lake Rudolf Bazin, London, 1976.
35. Dr. Srejovic, *Lepenski Vir*, Beograd, 1969.
36. *Vlasac, A Mesolithic Settlement in the Iron Gates*, vol. I, Beograd, 1978. B. Ivanovic, *Chronological Frames in the . . ., op. cit.*
36. M. Cîrciumaru, *Analyse pollinique des coprolithes livrée par quelques stations archéo.ogiques des deux bords du Danube dans a zone des « Portes de Fer »*, *Dacia*, 17, 1973, pp. 53–60.
37. Alexandra Bolomey, *An Outline of the Late Epipaleolithic Economy at the Iron Gates, the Evidence on Bones, Dacia*, 17, 1973, pp. 41–52.
38. E. Comşa, *Tratatul de Istoria Românei*, vol. I, (sub presă).
39. V. Boroneanţ, *Noi date despre cele mai vechi manifestări de artă plastică pe teritoriul României*, în *Studii şi Cercetări de Istoria Artei*, 19, 1, 1972, p. 109.

SUMMARY

The author presents a new epipaleolithic site located in the Iron Gates area, on both banks of the Danube, called Schela Cladovei – Lepenski Vir. It is the result of the evolution undergone by the local population, a process favoured by the climate getting warm; the inhabitants passed gradually to the cultivation of plants and domestication of animals, thus establishing a new equilibrium between Man and Nature, promoted by their sedentary life. As regards the working technique by means of which stone was being modelled chipping, preceded by a preparation of the nuclei did not prevail anylonger; in stead the stones were hit against each other, this operation being followed by retouch. The great variety of specific implements made of quartziferous rocks is also to be found in the sites at Ostrovu Mare. New tools make their appearance such as hollow river boulders used for breaking bones or fruit, the stone anvil in the shape of a neolithic grinding mill, river boulders with longitudinal groove used for making arrowheads and awls, stone plowshares a.s.o. Dwellings with stone chime hearth are built in this period.

A battle took place at Schela – Cladovei between two communities belonging to one and the same culture, one of them defending its property. From the anthropological point of view the dead from Schela Cladovei represent an eastern variant of the Cro-Magnon Man. The culture Schela Cladovei – Lepenski Vir is specific to all areas characterized by an easily tilled land along river banks, in water meadows or aits, bordering upon woodland. It is a well individualized culture, singular in Europe and in the Near East.

https://biblioteca-digitala.ro

NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN EPOCA BRONZULUI LA OSTROVUL MARE

GABRIEL CRĂCIUNESCU

În cadrul cercetărilor complexe efectuate în zona Porților de Fier II, săpăturile arheologice s-au bucurat de o atenție deosebită datorită caracterului de urgență conferit de înaintarea vertiginoasă a lucrărilor Hidrocentralei de pe insula Ostrovul Mare.

Primele săpături care au pus în evidență faptul că insula a fost locuită și în epoca bronzului datează din 1936, an în care fostul director al Muzeului Regiunii Porților de Fier, prof. Al. Bărcăcilă, a supravegheat săpăturile efectuate în dreptul km. fluvial 870, punct cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de « Bivolării ». Cu această ocazie au fost scoase la lumina zilei zeci de vase de dimensiuni mai mari sau mai mici aparținînd culturii cîmpurilor de urne [1]. Era astfel identificată una din cele mai mari necropole aparținînd culturii Žuto Brdo — Gîrla Mare, de pe teritoriul României.

Începute în 1976, odată cu săpăturile desfășurate în extremitatea nordică a insulei, denumită « Botul Piscului », noile cercetări arheologice au continuat în anii următori, reușind să pună în evidență faptul că insula a fost intens locuită în diferite perioade istorice.

În 1978 a fost deschis un șantier arheologic în aval de km. fluvial 865, în imediata apropiere a coloniei constructorilor Hidrocentralei Porților de Fier II, punct stabilit pe baza cercetărilor de suprafață în urma cărora au fost recoltate materiale din epoca bronzului și fragmente de țiglă romană. Prin deschiderea șantierului s-a urmărit să se stabilească etapele locuirii în zona respectivă, cît de intensă a fost locuirea și ce legături se pot face cu descoperirile anterioare.

Săpătura a avut un caracter de salvare datorită faptului că suprafața cercetată urma să fie acoperită cu o masă mare de pămînt ce rezulta din punctele de lucru de la hidrocentrală.

https://biblioteca-digitala.ro

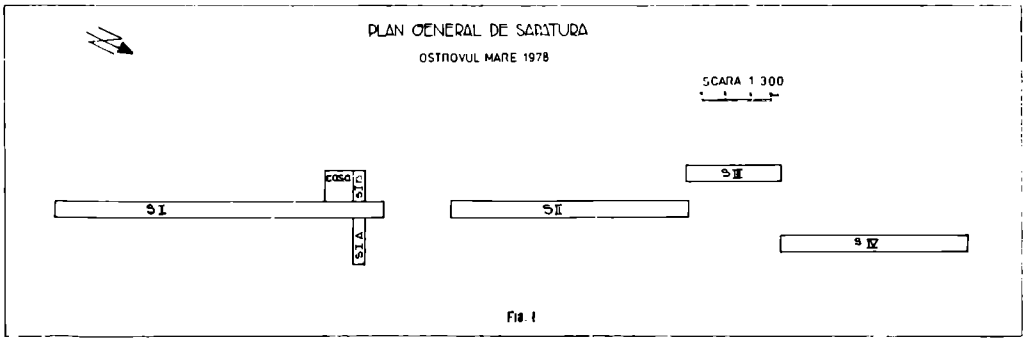

Fig. 1

Fig. 2; Fig. 3 ▶

Trebuie menționat faptul că în 1975 M. Nica, pe baza materialelor recoltate la suprafață, a trasat cîteva secțiuni dar nu a găsit decît fragmente ceramice sporadice, nereușind să surprindă zona de locuire corespunzătoare materialului, motiv pentru care a sistat lucrările.

Prin cercetarea efectuată, am căutat să stabilim limitele așezării din epoca bronzului semnalată de bogatul material ceramic și litic. Pentru aceasta au fost trasate patru secțiuni în lungime totală de 108 m. și cu lățime de doi m., cu ajutorul cărora am acoperit aproximativ jumătate din suprafața propusă a fi cercetată. Secțiunile, dispuse paralel cu Dunărea, erau orientate nord-est — sud-vest (fig. 1), și au fost săpate în două campanii: primele două secțiuni în iunie 1978 de semnatarul acestor rînduri și ultimele două secțiuni în iulie 1978 de către colegul Ion Stîngă.

În prima secțiune, ca de altfel în întreaga săpătură, situația se prezintă astfel:

— stratul vegetal cu o grosime de 0,10 m.

— nivelul cu materiale arheologice, cu o grosime de 0,40 m

— nivelul viu format din nisip galben humosoid care apare în mod obișnuit la 0,50 m.

O observație se impune de la început și anume faptul că nivelul cu material arheologic a fost în mod evident deranjat de arăturile executate periodic, pînă în urmă cu 3—4 ani.

În secțiunea primă, lungă de 42 m., lucrările au început de la sud către nord, conform direcției de înaintare a masei de pămînt ce se depozita în zonă. Rarele fragmente ceramice descoperite în primii 30 m., nu ne-au permis să ne formăm o părere clară despre situația stratigrafică a săpăturii. Mai degrabă considerăm că materialul a ajuns în această zonă fiind antrenat în timpul lucrărilor agricole desfășurate periodic și la diferite adîncimi. Alta este situația în ultima treime a secțiunii, unde după primii 10—15 cm. cît a măsurat stratul vegetal, a apărut un bogat material ceramic în special în stare fragmentară, dar pe lîngă care au apărut și cîteva piese întregi sau întregibile. Întregul material ceramic reprezentat de: statuete, vase de mici dimensiuni, pintadere și altele, aparține culturii Gîrla Mare din epoca bronzului. Este de fapt, zona în care a fost sesizată existența unei locuințe. Pentru a surprinde conturul acesteia au mai fost deschise două secțiuni: S 1 A și S 1 B dispuse în estul și respectiv vestul secțiunii de bază. Caseta A se va alătura secțiunii S 1 B pentru a permite stabilirea laturei de sud a locuinței în discuție.

Cu nivelul de călcare situat la — 0,45 m., față de solul actual, locuința avea o formă dreptunghiulară cu colțurile ușor rotunjite și dimensiuni de $2 \times 3{,}75$ m. (fig. 2). Pe latura de vest, ca și pe cea de nord, cu o ușoară deviere către est, au fost surprinse

https://biblioteca-digitala.ro

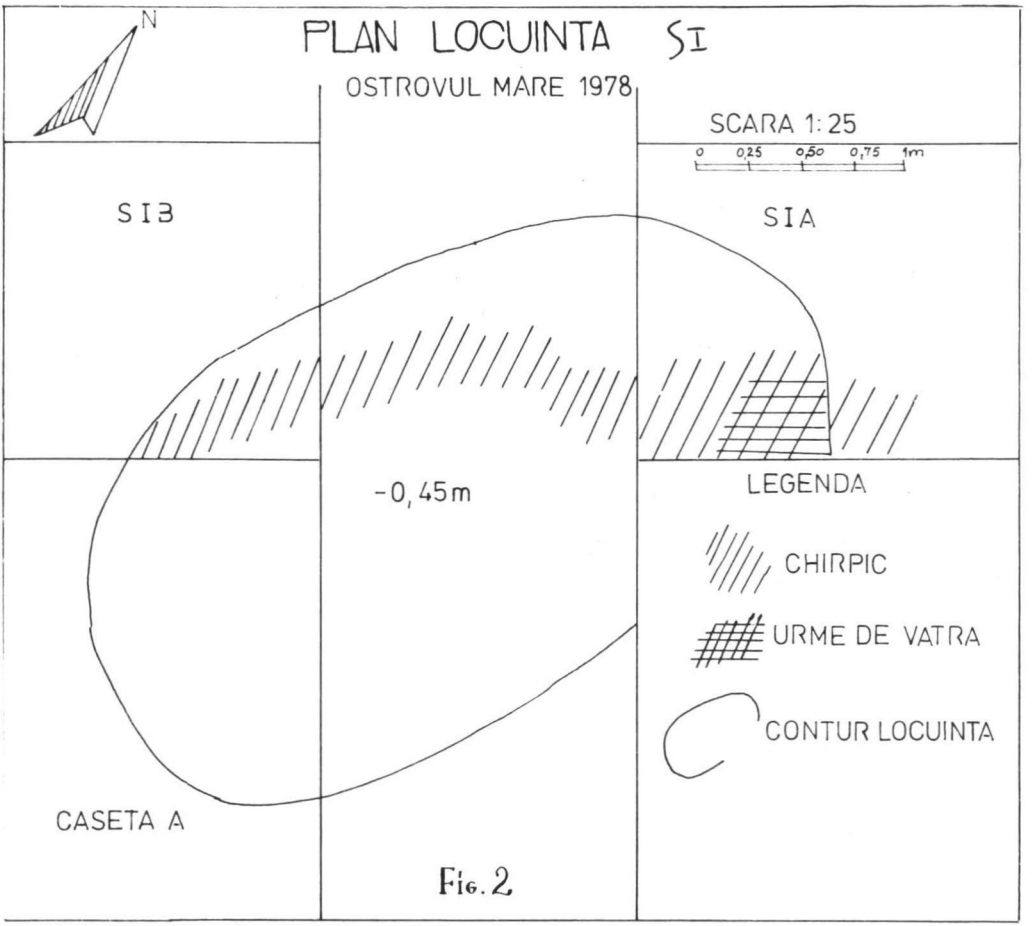

Fig. 2

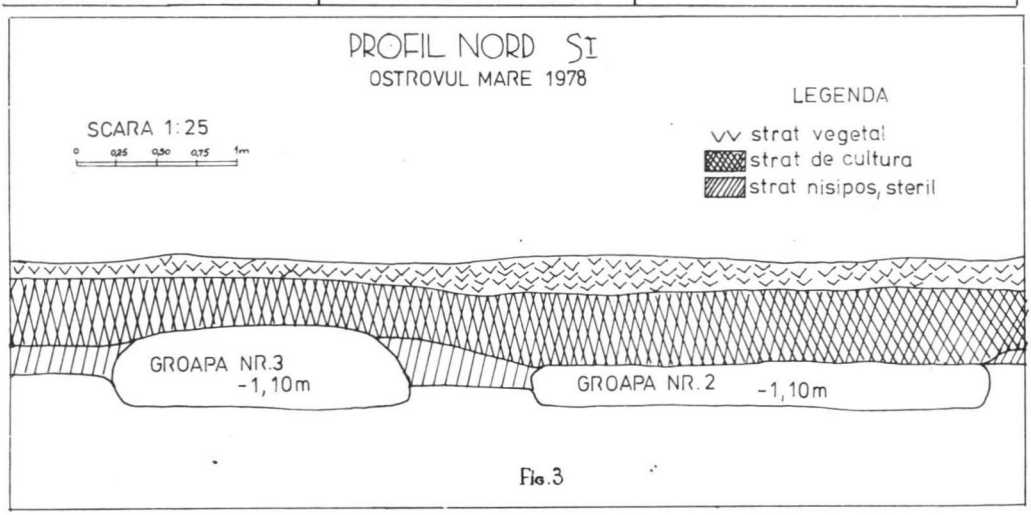

Fig. 3

https://biblioteca-digitala.ro

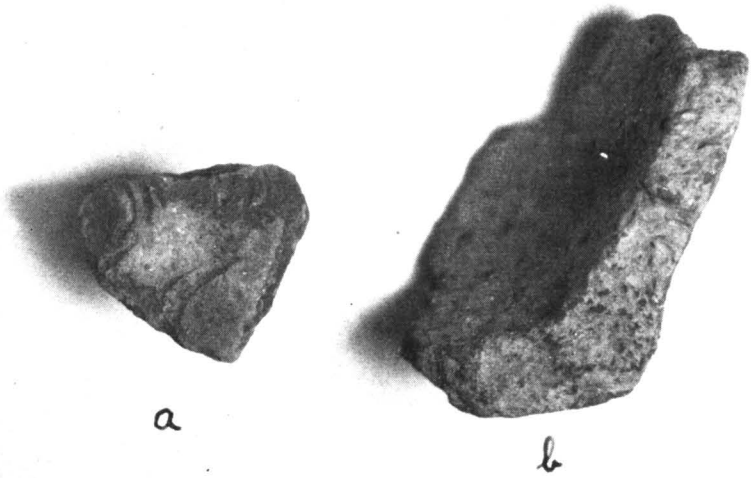

Fig. 4

multe fragmente de chirpic, iar în colțul de nord-est, urme de vatră. Mici fragmente de chirpic au fost găsite pe o suprafață mai mare, dar numărul acestora era relativ redus și au fost antrenate probabil în timpul lucrărilor agricole. Se poate face preci-

Fig. 5

Fig. 5

https://biblioteca-digitala.ro

zarea că stratul de cultură cu un conținut bogat în fragmente ceramice și silexuri a coincis în general cu aria locuinței.

Conturul unei gropi numerotată cu nr. 2 avînd un diametru de 2,75 m. și adîncimea de — 1,10 m., a apărut în imediata apropiere a locuinței, iar alături, groapa numerotată cu nr. 3 ce avea un diametru de 1,90 m și o adîncime identică cu precedenta (fig. 3). Între cele cîteva fragmente ceramice din epoca bronzului recoltate din cele două gropi se află și un fragment din fundul unui vas de secolul VIII e. n. (fig. 4 b), ce ne permite să considerăm că gropile ar putea aparține unui nivel superior dispărut, lucru întărit de un alt fragment ceramic (fig. 4 a).

Cercetarea materialului din zona locuinței, în cea mai mare parte fragmentar, ne permite să facem cîteva observații.

În funcție de aspectul general, materialul ceramic poate fi împărțit în două categorii: decorat și nedecorat. Bogatul decor incizat folosește motive caracteristice

Fig. 6

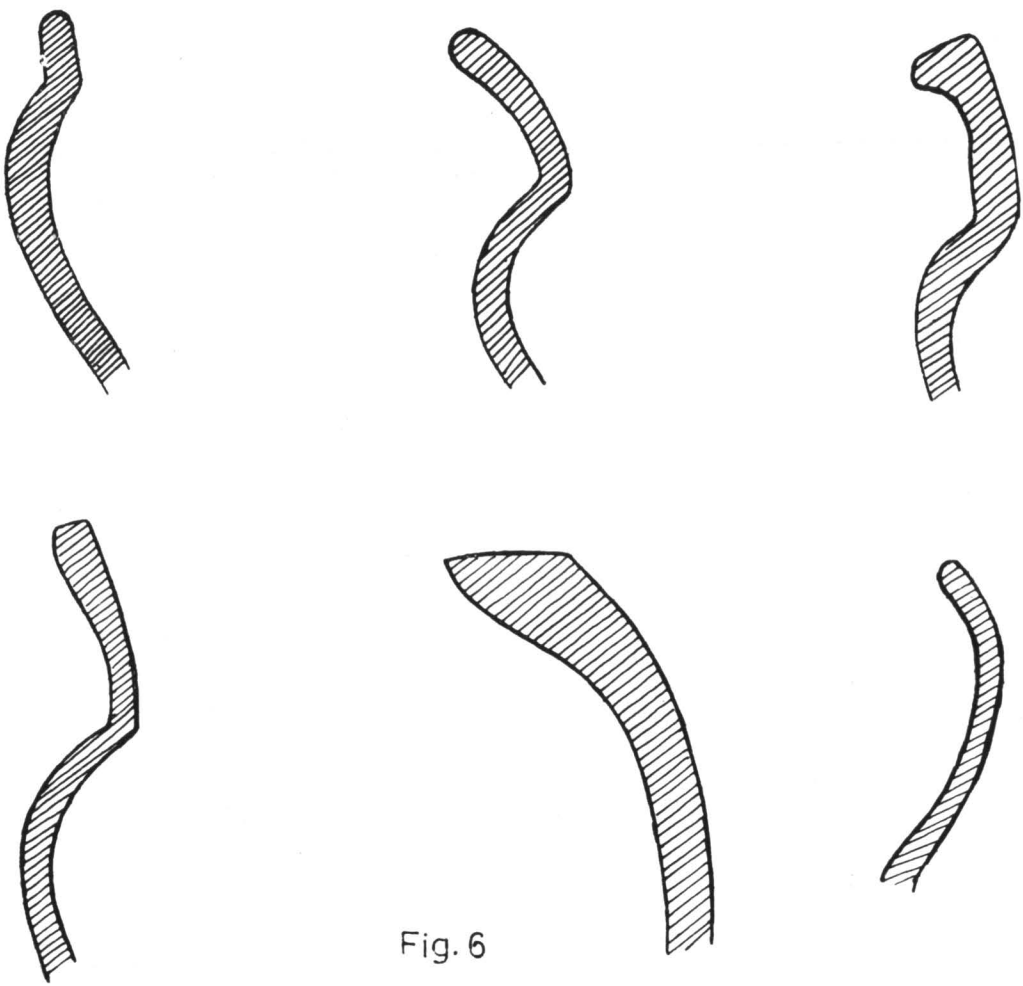

Fig. 6

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7 a

acestei culturi [2]: linia formată din S culcați, ghirlanda, cercul, « soarele », triunghiul, spirala, meandrul, linia în zig-zag etc. (fig. 5). Pasta este și ea de două categorii. O categorie fină conținînd mult nisip și folosită pentru vasele de mici dimensiuni și o categorie mai grosolană conținînd mult pietriș mărunt și folosită pentru vasele de mari dimensiuni. Culoarea are diferite nuanțe între brun-roșcat și brun-închis, datorită arderii în etape diferite, dar întîlnim, deși mai rar, și o pastă cenușie.

Materialul în discuție ne permite să observăm că vasele au în unele cazuri fundul plat, chiar ușor concav, cum este cazul urnelor de mari dimensiuni, iar alteori se termină la partea inferioară cu cîte un suport inelar, situație întîlnită în special la cești, indiferent de mărimea lor. Profilurile de buză (fig. 6) sînt cele caracteristice ceramicii acestei perioade. Gura vaselor este de cele mai multe ori rotundă, dar fragmentele găsite ne indică și prezența unor vase cu gura în colțuri. Numărul relativ mic al vaselor cu gura în colțuri îl punem pe seama stării fragmentare a materialului. Același raport defavorabil ultimului tip de gură îl întîlnim și la materialul de la « Bivolării » existent în Muzeul Regiunii Porților de Fier.

Torțile, păstrate în majoritatea cazurilor cu o mică porțiune din peretele pe care erau prinse, pot fi împărțite în trei categorii în funcție de poziția pe care o au față de buza vasului. O primă categorie o reprezintă torțile ce coboară de pe buză pe corpul vasului (fig. 7 a). O a doua categorie o reprezintă torțile care se ridică de pe buză ca apoi să se arcuiască în jos (fig. 7 b) iar în ultima categorie includem torțile ce, de sub buză se arcuiesc scurt (fig. 7 c). În cea de a doua categorie includem și acele torți care nu depășesc ele însele buza vasului, ci doar adaosul modelat în chip variat dispus deasupra torții. Ultima categorie cuprinde torțile mici plasate pe corpul vaselor de mari dimensiuni, dar și torți ce pornesc imediat de sub buză și se arcuiesc pe corp (fig. 7 c). Aceste moduri de prindere a torților sînt întîlnite și în necropola

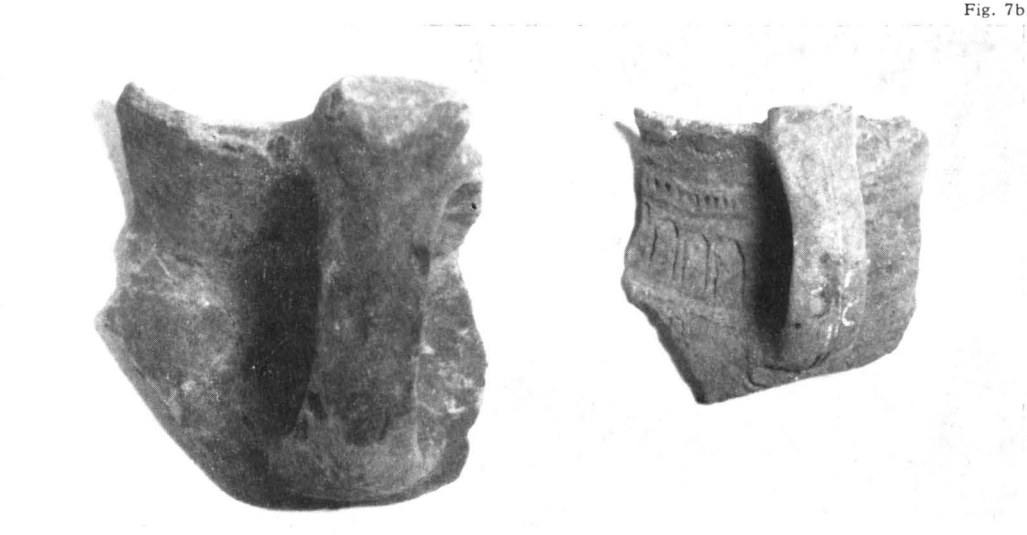
https://biblioteca-digitala.ro

de la Orsoja [3]. Majoritatea torților sînt late și mult aplatizate, cu mici excepții, (fig. 7 b), cînd secțiunea transversală are o formă aproximativ triunghiulară. Menționăm de asemeni toarta de tip ansa lunata din fig. 7 a care apare în mod singular și o întîlnim rar și în piesele existente în Muzeul Regiunii Porților de Fier. O categorie aparte o reprezintă trei torți (fig. 7 d) ce se deosebesc de celelalte. Faptul că zona pe care sînt prinse cele trei torți nu prezintă urme de rupere decît în două direcții, ne determină să le considerăm torți de vase duble. Asemenea piese sînt întîlnite la Cîrna [4] precum și la Ostrovul Mare « Bivolării » [5] în număr relativ redus.

Bogatul material arheologic a fost parțial antrenat de lucrările agricole în afara perimetrului locuinței. Aceasta este situația unei statuete antropomorfe (fig. 8) găsită în stare fragmentară. Capul este modelat relativ ca o prismă cilindrică turtită cu ochii sugerați de cîte un cerculeț cu un punct în centru, nasul redat prin intermediul unei linii verticale incizate iar gura e reprezentată printr-o linie dublă în unghi drept. Fața este încadrată de o parte și de cealaltă de cîte o linie sub formă de ghirlandă incizată. Marginea piesei este marcată de patru linii din puncte și împunsături succesive, întregul decor fiind umplut cu o substanță albă obținută dintr-un amestec de praf de oase, caolin și calcar [6]. Piesa, aparținînd culturii Gîrla Mare, din bronzul mijlociu și final, prezintă analogii cu materialele similare descoperite în săpăturile din 1936 de la Ostrovul Mare [7]. O altă piesă descoperită în aceeași zonă reprezintă silueta unei păsări (fig. 8) cu înălțimea de 4,7 cm., și lungimea de 4,4 cm. Marginea aripilor este marcată de o linie punctată executată cu o rotiță dințată. Aripile au forma a două romburi hașurate cu linii paralele, iar ochii sînt sugerați de cîte un punct reprezentînd cercul solar [8]. Pieptul este decorat tot cu un romb hașurat. Lipsește ciocul și suportul piesei. O piesă asemănătoare, reprezentînd o pasăre, se află în expoziția Muzeului Regiunii Porților de Fier și provine din vechile săpături de la Ostrovul Mare, aparținînd aceleiași culturi — Gîrla Mare [9].

Piesele din zona locuinței pot fi împărțite în trei categorii: 1) obiecte de uz casnic, 2) unelte., 3) obiecte cu destinație diferită.

Fig. 7b

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7c

Fig. 7d

https://biblioteca-digitala.ro

1. Obiectele de uz casnic sînt cele mai numeroase. În cadrul acestei categorii ceștile ocupă un loc important. Din numărul mare păstrat în stare fragmentară, patru piese sînt întregibile (fig. 9 a—b). În general ceștile au dimensiuni reduse. Exemplarul decorat (fig. 9 a) are o înălțime de 7,5 cm., cu corpul sferic prevăzut cu trei proeminențe organice, gîtul tronconic, buza ușor evazată iar suportul inelar este detașat. Toarta plată unește buza cu umărul vasului. Pe partea superioară a torții se cunoaște locul din care se înălța o mică protomă. Are corpul decorat cu ghirlande și motive spiralice executate cu rotița dințată. Pe gît se află o dublă linie punctată și o alta formată din cerculețe imprimate. Zona de contact a gîtului cu corpul este marcată de o linie formată din mici scobituri dreptunghiulare. Pe toartă se află un motiv liniar realizat prin imprimarea unui vîrf puțin ascuțit și rotund. Cercul de pe suportul inelar este realizat în același mod ca și în cazul torții. Piesa prezintă mari analogii cu un exemplar de la « Bivolării » [10]. Exemplarul nedecorat (fig. 9 a), de aceeași formă cu precedentul, nu are proeminențe organice și nici decor, păstrînd în schimb protoma și suportul inelar. Înălțimea piesei este de 8,6 cm. Exemplarele din fig. 9 b reprezintă un alt tip de ceașcă nedecorată, cu fundul plat, pentru care găsim analogii în materialele de la Ostrovul Mare [11] și Cîrna [12].

În aceeași categorie includem și capacele de vase. O asemenea piesă (fig. 10) avînd o formă elipsoidală, are înălțimea de 4 cm., lungimea de 15,4 cm. și lățimea de 9,4 cm. Corpul ușor evazat este delimitat în partea superioară de o suprafață plană prevăzută cu patru orificii dispuse pe laturile lungi două cîte două. În materialul bibliografic avut la îndemînă nu am mai întîlnit acest tip de capac. În schimb este mult mai cunoscută forma pe care o are un alt capac [13] (fig. 11 1). Avînd aspectul unei pălării cu zona centrală bombată ca un trunchi de con cu vîrful perforat, piesa merge pînă la identitate cu un exemplar aflat în colecția muzeului din Drobeta Tr. Severin [14].

În aceeași categorie includem și vasele de o formă alungită, numite tigăi [15], păstrate în stare mai mult sau mai puțin fragmentară, din care am reținut trei bucăți. Piesele au lungimi cuprinse între 8,5 cm și 14 cm., lățimi între 6 și 9,5 cm., iar înăl-

Fig. 8

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 9 a

țimea variază în jur de 3,6 cm. Pentru acest tip de vase este reprezentativă o piesă tot fragmentară prevăzută cu o apucătoare laterală aplatizată (fig. 12).

Fragmentele ceramice mari, torțile mici și aplatizate (fig. 7 c) ne sugerează existența și folosirea unor vase de mari dimensiuni întîlnite la Cîrna și Ostrovul Mare « Bivolării » în număr destul de mare.

Fusaiolele sînt reprezentate de trei piese: una bitronconică înaltă de 2,6 cm. și confecționată din pastă fină (fig. 13 a), altă piesă de aceeași formă dar lucrată neglijent (fig. 13 b) iar ultima piesă mult aplatizată are diametrul de 3,2 cm. (fig. 13 c).

2. O a doua categorie o reprezintă uneltele, care sînt confecționate din piatră și pastă arsă. Pentru realizarea bogatului decor întîlnit pe vasele acestei perioade, se foloseau, pe lîngă obiecte ascuțite și diferite rotițe dințate, și matrițe care erau confecționate din materiale perisabile dar și din unele materiale neperisabile ca de exemplu pasta arsă. Astfel de obiecte numite pintadere am recoltat din perimetrul locuinței (fig. 14, 1—4). Materiale identice au apărut în necropola « Bivolării » din Ostrovul Mare [16] dar lipsesc la Cîrna [17], Balta Verde [18] și Ostrovul Corbului [19] precum și în necropola de la Orsoja [20].

Bogatul inventar litic, din care am reținut doar 21 piese, conține unelte cu lungimi ce variază între 3,5 și 11,7 cm. și lățimi de 2,5—4,3 cm. Piesele prezintă retușuri pe una sau chiar ambele laturi (fig. 15).

3. În categoria obiectelor cu destinație diferită am inclus statuetele antropomorfe, statuetele zoomorfe, topoarele votive și jucăriile. Mai bine reprezentate sînt statuetele antropomorfe în număr de 12, găsite toate în stare fragmentară. Statuetele selecționate (fig. 16), reprezintă doar partea superioară a pieselor de acest gen ce își găsesc analogii în materialele de la Balta Verde [21], Cîrna, Ostrovul Mare și Orsoja [22]. Formă deosebită are o piesă fragmentară (fig. 16 c), care are brațele ridicate deasupra capului și mult apropiate dar neunite. Poziția aceasta sugerează mișcare, probabil un dans. O piesă identică avînd partea inferioară a corpului ca un clopot gol în inte-

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 9 b

rior și ușor turtit, astfel încît suportul piesei are forma ovală, se află în colecția muzeului din Drobeta [23]. Materialul bibliografic studiat prezintă doar două tipuri de statuete antropomorfe: cele realizate dintr-o singură bucată și cele realizate din două bucăți, la care capul modelat aparte se introducea într-o gaură cilindrică ce perfora vertical jumătatea superioară a corpului [24]. În nici o necropolă sau așezare aparținînd culturii Gîrla Mare nu a apărut o statuetă dublă, așa cum pare să fie unul din exemplarele găsite de noi (fig. 16-d). Linia dublă punctată ce încadrează partea superioară a piesei, se îndreaptă către stînga. Se poate observa în continuare către stînga o altă linie dublă verticală ce pare să sugereze zona de demarcație a celor două statuete. Începutul liniei duble ce încadra partea superioară a celei de a doua statuete o surprindem sus, în extremitatea stîngă.

Statuetele zoomorfe pe care le-am inclus în această a treia categorie, sînt reprezentate de o piesă redînd silueta unei păsări (fig. 8) despre care am vorbit mai înainte. Motivul păsărilor în ceramica acestei perioade îl întîlnim în necropola de la Cîrna [25], Ostrovul Mare [26], Orsoja [27] și Balta Verde [28].

Topoarele votive sînt prezente printr-o piesă fragmentară (fig. 11-3) lungă de 5,5 cm. și lată de 4,7 cm. Întîlnim decor pe ambele fețe precum și pe muchia toporașului, iar ca motiv decorativ se repetă meandrul. Piese asemănătoare au fost descoperite la Ostrovul Mare « Bivolării » [29] și Orsoja [30].

O piesă pentru care nu am găsit analogii de formă la materialele descoperite în localitățile des citate, reprezintă o jucărie avînd forma a două trunchiuri de con cu bazele unite (fig. 11-2). Partea superioară, decorată cu linii și cercuri imprimate, prezintă un orificiu circular pe unde se introduceau mici bobițe de pastă arsă ce permiteau piesei să scoată sunete la o ușoară agitare. Pe lateral, în diagonală, se observă două ușoare albieri de care se prindea piesa cu mîna. Deși lipsesc analogiile de formă, decorul executat pe partea superioară a piesei ne determină s-o încadrăm în aceeași cultură Gîrla Mare în care se încadrează și restul materialului.

https://biblioteca-digitala.ro

Metalul apare rar în așezările și necropolele aparținînd culturii Gîrla Mare. În cele 116 morminte de la Cîrna apar decît mici fragmente din 13 obiecte de bronz [31]. În cele 18 morminte de la Balta Verde apar resturi din 8—10 obiecte de bronz, sfărîmate și deformate datorită temperaturii ridicate a rugului de incinerație [32]. Necropola de la « Bivolării » Ostrovul Mare a dat și ea un număr de șase piese [33], majoritatea întregi. În săpătura noastră nu am găsit decît o mică foiță de bronz lungă de 6,1 cm. și lată de 0,3 cm., (fig. 15).

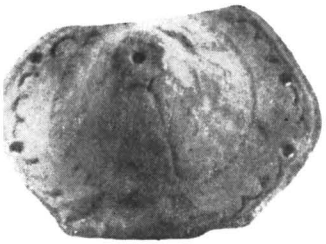
Secțiunile următoare nu au mai adus elemente noi. Mai mult, nivelul de locuire se subțiază către nord cînd fragmentele ceramice devin tot mai rare, pînă ce dispare. Reamintesc că ultimele două secțiuni trasate în zonă, au fost săpate de colegul meu Stîngă Ion într-o altă perioadă a aceluiași an. Materialul Gîrla Mare dispare din zona nordică, lăsînd locul unui material de sec. VIII e. n. Se poate trage concluzia că locuirea din epoca bronzului s-a întins din zona primelor două secțiuni, către vest, pînă în marginea Dunării. Concluzia se bazează și pe bogatul material ceramic și litic ce apare în zona mai sus menționată, în grămezile de pămînt strînse de lama unui buldozer. Cercetarea viitoare trebuie să stabilească dacă așezarea se întindea în zona presupusă, cît a mai rămas din ea, dacă nu a fost distrusă de apa Dunării și lucrările agricole.

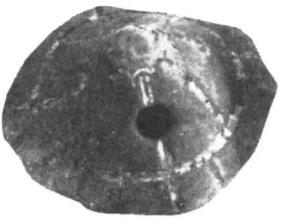
Fig. 10

Așezările aparținînd culturii Žuto Brdo — Gîrla Mare sînt foarte puțin cunoscute. Majoritatea informațiilor provin din cercetarea unor necropole ca cele de la: Korbovo [34], Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare, Balta Verde, Cîrna, Orsoja și altele. Din această cauză apare ca necesară continuarea cercetării în dreptul km. fluvial

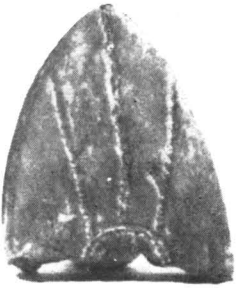
https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

Fig. 11

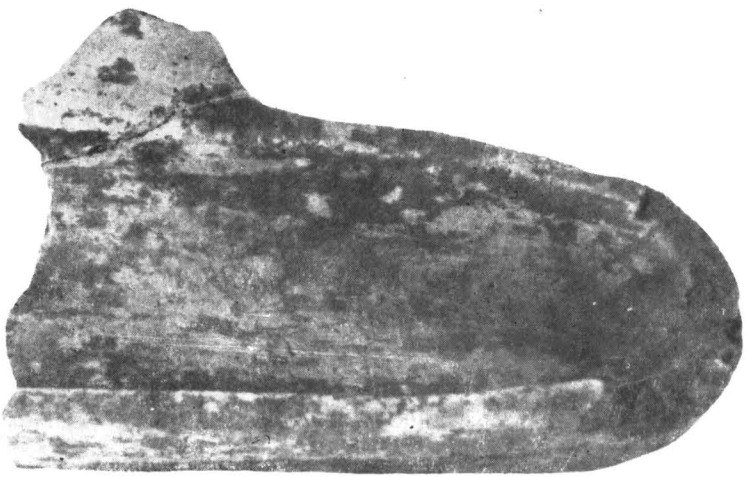
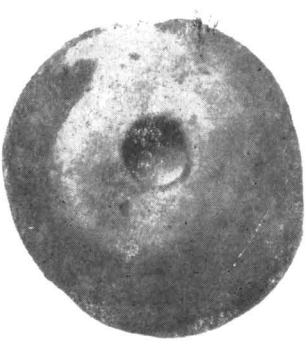

Fig. 12

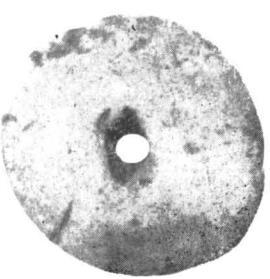
Fig. 13

b

a

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 14

865. Materialul apărut în zonă ne îndreptățește să considerăm că locuirea aparține celei de a treia faze de dezvoltare a culturii Žuto Brdo — Gîrla Mare. Pentru această fază pledează mai multe elemente. Cestile au torți cu secțiunea triunghiulară și fundul plat sau reliefat. Spirala este mult folosită dar apare în mod frecvent și meandrul. Ornamentul în zig-zag apare doar pe un fragment din buza unui vas mare. Figurinele feminine, fragmentare, sînt numeroase.

Aceleiași faze, a treia, îi corespunde și necropola de la « Bivolării » aflată la 5 km. distanță de punctul studiat de noi. În stadiul actual al cercetării nu se pot face precizări asupra legăturii dintre cele două puncte de pe insulă. Ce se poate spune cu certitudine este faptul că așezarea și cimitirul de la « Bivolării » sînt contemporane, ambele aparținînd, așa cum am spus, culturii Žuto Brdo — Gîrla Mare din bronzul mijlociu și final.

NOTE

1. M. Petrescu-Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*. Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 87.
2. Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerație din epoca bronzului de la Cîrna*, Ed. Academiei R.P.R., (1961) p. 228–241 și S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Ed. Academiei R.S.R., București, 1978, p. 29.
3. Tr. Filipov, *Ceramica i idolna plastica ot căsnobronzovija necropol pri Orsoja, Mihailovgradsci ocrăg*, în Arheologija, 2/1974, p. 12–23.
4. Vl. Dumitrescu, *Op. cit.*, pl. CIX/534 și 59.

https://biblioteca-digitala.ro

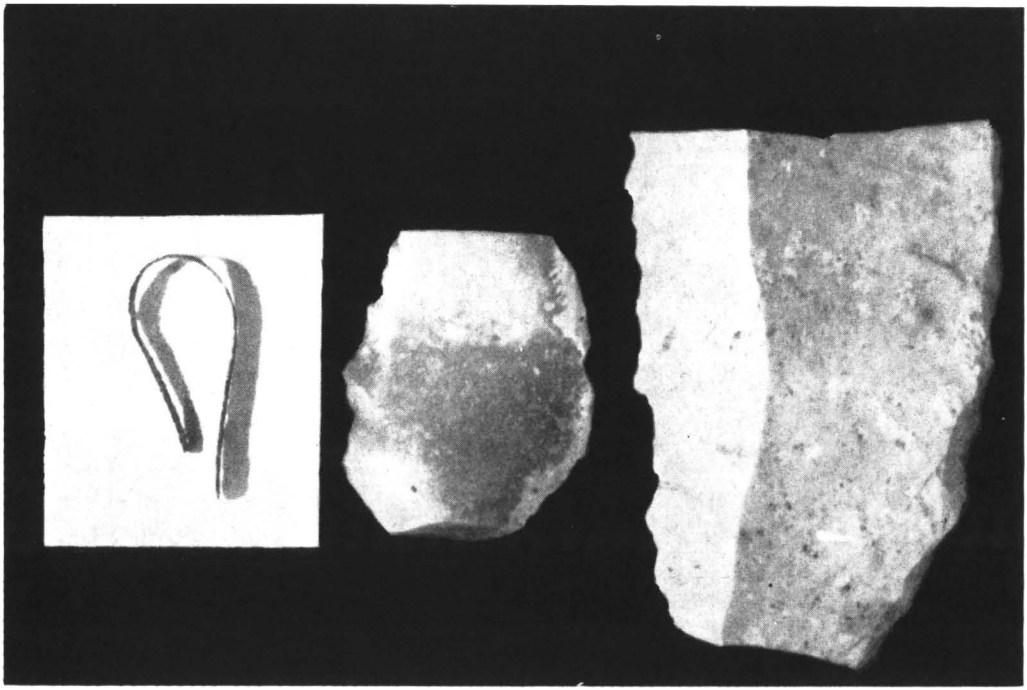
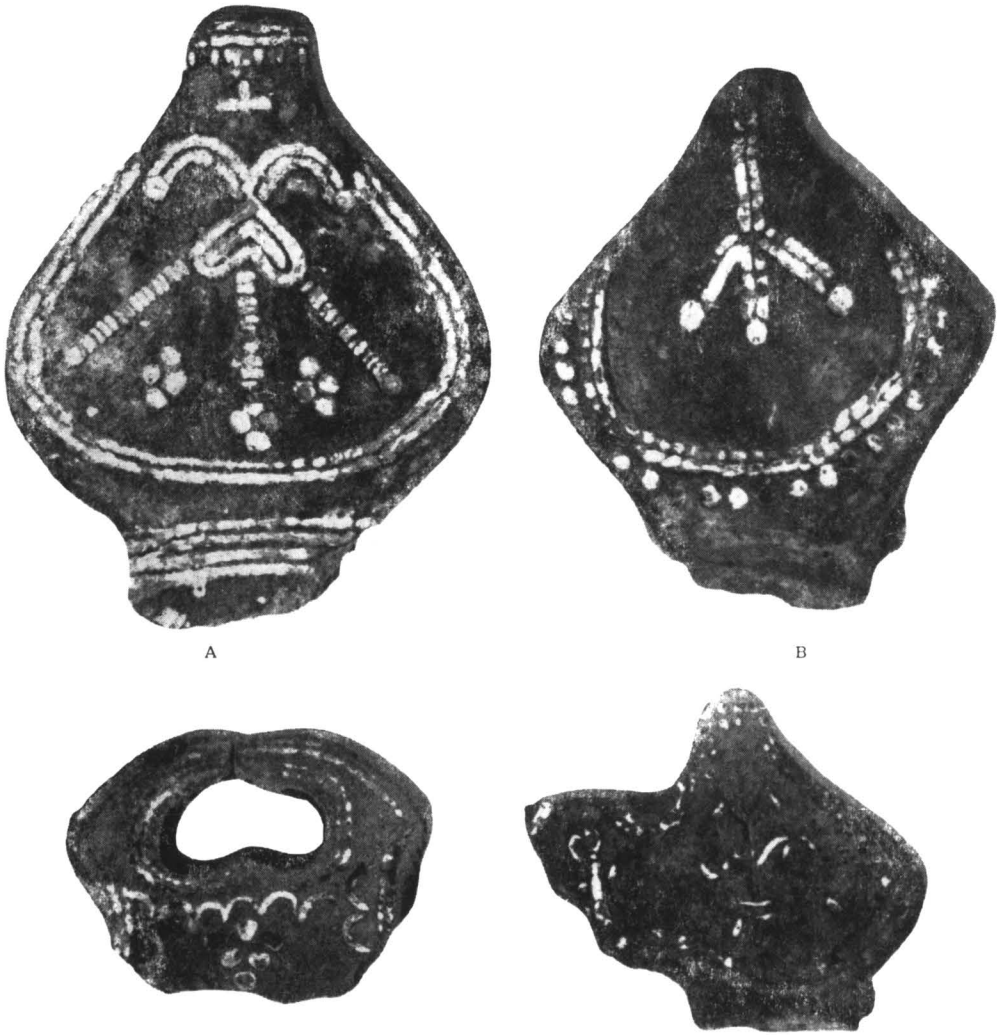

Fig. 15

5. D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, « Ramuri », Craiova, 1939, p. 127, fig. 161.
6. Vl. Dumitrescu, *Op. cit.*, p. 160–161.
7. D. Berciu, *Catalogul muzeului arheologic din Tr. Severin*, în Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R., vol. I, Ed. Academiei R.P.R., 1953, p. 680, pl. XXXII/6–9.
8. S. Morintz, *Op. cit.*, p. 29.
9. D. Berciu, *Materiale*, I, 1953, pl. XXXII/2.
10. *Ibidem*, p. 677, pl. XXIX/1.
11. *Ibidem*, p. 673, pl. XXV/8.
12. Vl. Dumitrescu, *Op. cit.*, pl. LXXXII/308.
13. *Ibidem*, pl. LXXXIII/326.
14. D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, « Ramuri », Craiova, 1939, p. 123, fig. 152/5.
15. *Ibidem*, p. 55
16. *Ibidem*, p. 131, fig. 168.
17. Vl. Dumitrescu, *Op. cit.*
18. D. Berciu și Eugen Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu* (1949 și 1950), în Materiale și cercetări arheologice. II, Ed. Academiei R.P.R., 1956, p. 251–489.
19. Al. Bărcăcilă, *Antiquités pré-et protohistoriques des environs de Turnu Severin*, în Dacia, I, 1924, p. 280–296.
20. Tr. Filipov, *Op. cit.*
21. D. Berciu și Eugen Comșa, *Op. cit.*, p. 283, fig. 20/3.
22. Tr. Filipov, *Op. cit.*
23. D. Berciu, *Materiale*, I, 1953, p. 680, pl. XXXII/3.
24. Vl. Dumitrescu, *Op. cit.*, 245.
25. *Ibidem*, pl. CIII/540.
26. D. Berciu, *Materiale*, I, 1953, p. 680, pl. XXXII/2.
27. Tr. Filipov, *Op. cit.*, p. 20, fig. 10.
28. D. Berciu și Eugen Comșa, *Op. cit.*, p. 289, fig. 27/5.
29. D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, « Ramuri », Craiova, 1939, p. 131, fig. 169.
30. Tr. Filipov, *Op. cit.*, p. 22, fig. 14.
31. Vl. Dumitrescu, *Op. cit.*, p. 280–284.
32. D. Berciu și Eugen Comșa,, *Materiale*, II, 1956, p. 306–307.
33. D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, « Ramuri », Craiova, 1939, p. 134–136.
34. S. Morintz, *Op. cit.*, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

A B C D

Fig. 16

SUMMARY

The study presents the results of the archaeological diggings which took place in June 1978 on the Ostrovul Mare island, in the proximity of the construction site of the Iron Gates II hydroelectric power station.

The settlement dating from the Bronze Age, identified by surface research, was dug partially, on which occasion a dwelling place sheltering a rich collection of earthenware was discovered. Most of the objects are broken due to the field work recurring periodically in the aforementioned area; still the findings also comprise intact pieces, some having no analogies in the forms known as yet to belong to the Gîrla Mare Culture. It is believed that the settlement stretched out between the sections traced in 1978 and the Danube, an area which is going to be the object of future research works.

Judging by the decoration and forms of the ceramic objects the settlement belongs to the third stage of development of the Zuto Brdo — Gîrla Mare Culture, dating from the Middle and Later Bronze Age.

https://biblioteca-digitala.ro

TIPURI DE AȘEZĂRI GETO-DACICE DIN OLTENIA

FLORENTINA PREDA

În cadrul amplelor săpături arheologice desfășurate în țara noastră în ultimele trei decenii, preocuparea pentru cercetarea epocii geto-dacice s-a bucurat de o atenție cu totul aparte. Drept consecință au fost scoase la iveală noi și importante așezări și necropole geto-dacice și s-a extins investigația în cele cunoscute anterior. Rezultatele obținute sînt în măsură să ofere date remarcabile asupra culturii și istoriei Daciei preromane. S-au realizat progrese însemnate în domeniul cunoașterii vieții materiale și spirituale, a dezvoltării economice, a organizării social-politice și a relațiilor cu lumea greacă și romană. Cercetările au cuprins întreg teritoriul Daciei, ceea ce a făcut posibilă includerea în sfera lucrărilor arheologice și a zonelor rămase oarecum în urmă din acest punct de vedere. Printre acestea se numără și partea de sud-vest a Daciei, corespunzătoare Olteniei de astăzi, unde numărul așezărilor și al urmelor de cultură geto-dacică în general, este astăzi mult sporit. Chiar dacă în multe cazuri nu este vorba decît de cercetări de suprafață sau de sondaje, datele consemnate pînă acum ne îngăduie o prezentare de ansamblu a principalelor caracteristici ale așezărilor geto-dace din această regiune.

Din cele cunoscute pînă în prezent rezultă că așezările autohtone din teritoriul ce ni l-am delimitat sînt de mai multe tipuri.

I. Într-o primă categorie pot fi grupate așezările simple-deschise, care se înșiră mai ales de-a lungul teraselor joase sau mai înalte ale rîurilor Olt, Olteț, Jiu, ocupînd adesea boturile mai avansate ale acestora, precum și unele înălțimi care prezintă pante abrupte. Din rîndul acestora ar fi de menționat mai întîi așezarea de la Bălănești, com. Mărunței (jud. Olt), amplasată pe malul stîng al pîrîului Cotenița. Materialul rezultat de pe urma explorărilor arheologice este similar cu cel descoperit la Alexandria, înscriindu-se în aspectul getic timpuriu. Cu o locuire puțin intensă și

https://biblioteca-digitala.ro

de scurtă durată, stațiunea de la Bălănești, reprezintă, în cadrul tipului de așezări simple, cea mai veche stațiune getică de aspect La Tène de pe teritoriul Județului Olt, datînd din prima jumătate a secolului IV î. e. n. [1].

Tot în stînga Oltului (în perimetrul județului Olt), ca urmare a unor atente cercetări de suprafață [2], au fost recoltate materiale ceramice de factură locală, monede și au fost identificate urme de locuire din epoca geto-dacică, la Stoicănești (pe Călmățui), Vîlcele (în Valea Iminogului), Teiușu, Brebeni, Ipotești [3], Milcovul din Vale, com. Milcov, Cireașov și Cartierul Crișan II-Slatina, Recea și Turia, com. Valea Mare, Priseaca (pe Valea Dîrjovului) cu punctele Valea Ailaltă [4] și Corbeanca, precum și la Corbu, comuna Teslui (pe terasa joasă a pîrîului Teslui) în locurile denumite « La Islaz » și « La Pădure ». Pe aceeași terasă, la Beria de Jos, com. Oporelu a fost identificată, de asemenea, o așezare autohtonă. În Valea Plapcei Mici, la Scorniceşti [5] s-au descoperit două stațiuni getice din secolele II—I î. e. n., iar la Cornățelu, com. Poboru, în afară de ceramica locală, s-a găsit un tezaur de denari romani republicani (91—87 î. e. n.).

Cu rezervele impuse de caracterul limitat al investigațiilor care au dus la atari depistări, vestigiile specifice culturii materiale geto-dacice, în unele cazuri și monedele permit datarea așezărilor de mai sus în a doua epocă a fierului, fără a se putea opera o încadrare cronologică, cît de cît, mai strînsă a acestora.

Pe văile din dreapta Oltului, la Fărcașul de Sus, com. Fărcașele [6], Reșca, com. Dobrosloveni [7] și Bistrița Nouă, com. Piatra Olt [8] (pe terasa pîrîului Gura Fleștenoagelor), toate trei în județul Olt, s-au identificat de asemenea urme de locuire geto-dacă.

În grupa așezărilor din La Tène-ul geto-dacic, riverane Oltului vîlcean, includem pe cele de la Orlești [9], Băbeni [10], Bîrsești, com. Govora, unde pe locul denumit la « Pluta » s-a dezvoltat un întins sat getic, probabil cu caracter pastoral, care afecta în suprafață cîteva hectare [11]. Cercetările efectuate pe terasele înguste ale Bistriței, Govorei și Hinței au înregistrat o serie de așezări din prima și cea de a doua epocă a fierului la Govora, com. Mihăești, Mînăstirea Govora [12], Poieni-Govora [13], Băile Govora, punctul « Gătejești » [14], Valea Buletei și Buleta, com. Mihăești [15] precum și Mihăești [16], ultima, prezentînd indicii de locuire din secolul IV î. e. n.

Dintre acestea reținem atenția descoperirile de la Buleta, com. Mihăești, care constau în urme de bordeie, gropi de provizii, fragmente ceramice și vase întregi locale și romane de import, precum și un depozit de unelte de fier, documentînd, în ansamblu, existența unei așezări din secolul I î. e. n. pînă la începutul secolului II e. n. [17]. Tot atît de importantă este și așezarea de la Poieni-Govora, com. Mihăești, în cadrul căreia au fost delimitate cîteva bordeie cu un inventar variat de factură geto-dacică și elenistică [18]. Din constatările făcute pe teren a reieșit că și la Ocnele Mari — Valea Răii — Copăcel [19] avem de-a face cu o așezare, dar mai ales, la Ocnița-Cosota, unde în urma cercetărilor conduse de D. Berciu s-a scos la iveală un complex de așezări civile intens locuite, amplasate în jurul unor înălțimi fortificate cu terase, palisade și turnuri de apărare. În ceea ce privește durata locuirii în sectorul așezării civile, cele trei niveluri ale stratului de cultură La Tène se plasează cronologic în secolele II î. e. n. — I e. n. [20].

Cea mai nordică stațiune de pe Valea Oltului a fost identificată la Cozia Veche [21]. Distrusă în cea mai mare parte, limitele ei sînt absolut irecuperabile. Pe baza materialului s-a stabilit că așezarea de aci prezintă două etape de dezvoltare; cea de a doua fază de locuire, încadrîndu-se între secolele I î. e. n. — I e. n. [22]

Remarcăm în acest context faptul că pe această « direcție » nu mai puțin de patru așezări civile: Băbeni, Buleta, Bîrsești și Cozia nu mai prezintă urme de viețuire

https://biblioteca-digitala.ro

dincolo de începutul secolului II e. n., situație ce a fost pusă în legătură cu distrugerea lor în timpul războaielor de cucerire a Daciei de către romani.

Pe valea Oltețului nu cunoaștem decît două locuiri geto-dacice mai statornice și anume: cea de la Alimpești [23] și în imediata ei apropiere, așezarea civilă de la Polovragi situată la poalele complexului fortificat de pe muntele Padeș [24].

Pe malul Dunării, pe locul cetății romane Sucidava, astăzi Celei [25] și în împrejurimile acesteia (la Orlea [26]) s-au descoperit urmele unei așezări geto-dacice, probabil, centrul economic și politic al sucilor [27]. Locuirea din acest punct, ilustrată prin bogate vestigii de factură locală și importuri elenistice și romane, încetează în secolul I e. n., odată cu instalarea romanilor la Dunăre. Se pare că distrugerea ei s-ar fi datorat unei incursiuni romane, fapt ce poate fi dovedit arheologic prin resturile mai multor locuințe incendiate. De la populația autohtonă supusă, romanii vor prelua toponimul geto-dacic de Sucidava [28] pe care-l vor da importantei lor fortărețe de pe marele fluviu.

Văile și terasele Jiului și ale afluenților acestuia au oferit și în epoca geto-dacică condiții propice apariției și dezvoltării unor importante zone demografice. Cele mai multe așezări se concentrează în bazinul mijlociu și inferior al Jiului. Avem în vedere așezările de la Padea, com. Drănic [29], Bîzdîna, com. Calopăr [30]; Făcăi-Branișteoraș Craiova [31], Ișalnița, Șimnicul de Sus, Șimnicul de Jos, zona centrală a Craiovei, Balta Verde, com. Podari[32], Brădești, Godeni, com. Melinești [33] (jud. Dolj), iar pe valea Gilortului, cea din satul Spahii, com. Turburea (jud. Gorj) [34]. În punctul numit de localnici, « Cîmpul Spahiului », pe un platou, au fost delimitate două zone distincte. În partea de sud-vest a acestuia (zona A) se află o necropolă în cadrul căreia au fost identificate 30 de morminte de incinerație, iar în partea de nord-est (zona B) s-au scos la iveală locuințe de dimensiuni variate, unele cu podea bine bătătorită și gropi menajere. Materialul ceramic și alte piese de inventar recoltate din așezare și din mormintele necropolei au permis, pe baza analogiilor, datarea descoperirilor de la Spahii, com. Turburea în secolele III—II î. e. n. Așezări simple sînt, de asemenea, semnalate pe valea Amaradiei la Stoina [35] și mai către nord la Țicleni [36] și Bumbești [37], ultima pe valea Sadului. Pe cursul Șușiței în localitatea cu același nume, com. Grozești, jud. Mehedinți, s-au identificat urme autohtone de locuire [38]. Prezența fragmentelor ceramice de factură dacică în valul de pămînt al castrului de pe valea Motrului din com. Cătunele, satul Perilor (jud. Gorj), atestă o veche așezare locală, care a fost suprapusă prin amplasarea aci a castrului roman [39].

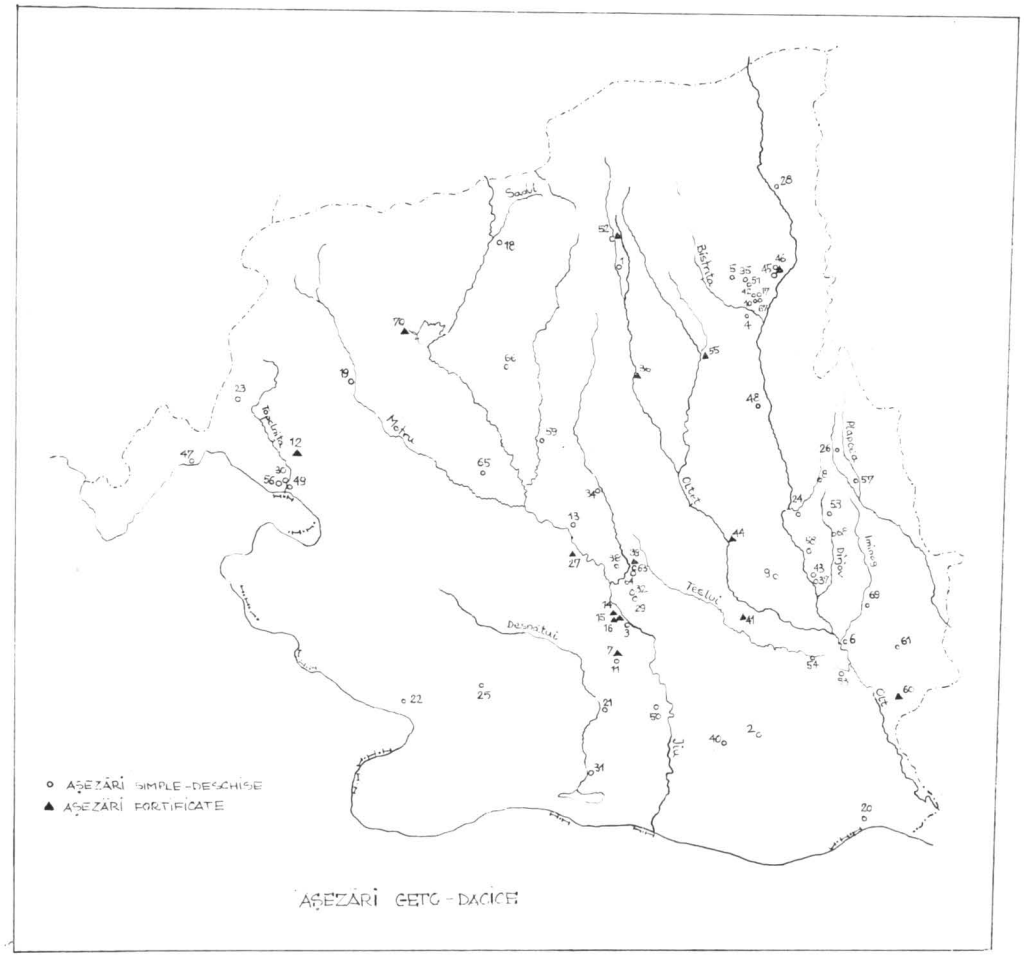
În zona de cîmpie dintre Olt și Jiu se cunosc așezările deschise de la Locusteni, com. Dăneți [40] și Amărăști — Fărcașu [41] (jud. Dolj). De asemenea, în cîmpia Băileștilor, pe valea Desnățuiului au fost identificate urme de locuire geto-dacică la Dunăreni, com. Goicea [42] și Cerăt [43]. Așezări din secolele II î. e. n. — I e. n. au fost scoase la iveală la Cetate, în locul numit « Ulmi » [44] și Corlatele, com. Izvoarele [45].

În părțile de vest ale Olteniei, în regiunea Porților de Fier, sînt semnalate unele descoperiri izolate de locuințe și bordeie, la Cireșu [46], Răzvrata-Ogradena [47] și Schela Cladovei [48], care ar putea fi puse în legătură cu existența unor așezări simple.

Săpăturile întreprinse în Ostrovul Șimian, o modestă insulă situată nu departe de orașul Drobeta — Turnu Severin, au dus la identificarea unei așezări autohtone datată în secolele II—I î. e. n. [49].

De asemenea, la Drobeta — Turnu Severin, o așezare geto-dacă se atestă și din punct de vedere arheologic, nu numai pe temeiul izvoarelor literare antice, prin materialele de factură locală recoltate în cursul cercetărilor de aci [50].

https://biblioteca-digitala.ro

AȘEZĂRI GETO-DACICE

1. ALIMPEȘTI (JUD. GORJ)
2. AMĂRĂȘTI-FĂRCAȘU (JUD. DOLJ)
3. BALTA-VERDE, COM. PODARI (JUD. DOLJ)
4. BĂBENI (JUD. VÎLCEA)
5. BĂILE GOVORA, GĂTEJEȘTI » (JUD. VÎLCEA)
6. BĂLĂNEȘTI (JUD. OLT)
7. BELCINU, COM. CALOPĂR (JUD. DOLJ)
8. BERIA DE JOS, COM. OPORELU (JUD. OLT)
9. BISTRIȚA NOUĂ, COM. PIATRA OLT (JUD. OLT)
10. BÎRSEȘTI, COM. MIHĂEȘTI (JUD. VÎLCEA)
11. BÎZDÎNA (JUD. DOLJ)
12. BOBAIȚA, COM. MALOVĂȚ (JUD. MEHEDINȚI)
13. BRĂDEȘTI (JUD. DOLJ)
14. BUCOVĂȚ-CÎRLIGEI (JUD. DOLJ)
15. BUCOVĂȚ-JIDOVII (JUD. DOLJ)
16. BUCOVĂȚ-VALEA LUPULUI (JUD. DOLJ)
17. BULETA, COM. MIHĂEȘTI (JUD. VÎLCEA)

https://biblioteca-digitala.ro

18. BUMBEȘTI (JUD. GORJ)
19. CĂTUNELE, SATUL PERILOR (JUD. MEHEDINȚI)
20. CELEI (JUD. OLT)
21. CERĂT (JUD. DOLJ)
22. CETATE (JUD. DOLJ)
23. CIREȘU (JUD. MEHEDINȚI)
24. CORBU, COM. TESLUI (JUD. OLT)
25. CORLATELE, COM. IZVOARELE (JUD. DOLJ)
26. CORNĂȚELU, COM. POBORU (JUD. OLT)
27. COȚOFENII DIN DOS (JUD. DOLJ)
28. COZIA VECHE (JUD. VÎLCEA)
29. CRAIOVA
30. DROBETA-TURNU SEVERIN
31. DUNĂRENI, COM. GOICEA (JUD. DOLJ)
32. FĂCĂI-BRANIȘTE, ORAȘ CRAIOVA
33. FĂRCAȘUL DE SUS, COM. FĂRCAȘELE (JUD. OLT)
34. GODENI, COM. MELINEȘTI (JUD. DOLJ)
35. GOVORA, COM. MIHĂEȘTI (JUD. VÎLCEA)
36. GRĂDIȘTEA (JUD. VÎLCEA)
37. IPOTEȘTI, COM. MILCOV (JUD. OLT)
38. IȘALNIȚA, ORAȘ CRAIOVA
39. IZVOR, COM. ȘIMNICUL DE SUS (JUD. DOLJ)
40. LOCUSTENI, COM. DANEȚI (JUD. DOLJ)
41. MĂRGĂRITEȘTI, COM. VOINEASA (JUD. OLT)
42. MIHĂEȘTI (JUD. VÎLCEA)
43. MILCOVUL DIN VALE (JUD. OLT)
44. MORUNGLAV (JUD. OLT)
45. OCNELE MARI, VALEA RĂII-COPĂCEL (JUD. VÎLCEA)
46. OCNIȚA-COSOTA (JUD. VÎLCEA)
47. OGRADENA, COM. IEȘELNIȚA (JUD. MEHEDINȚI)
48. ORLEȘTI (JUD. VÎLCEA)
49. OSTROVUL ȘIMIAN (JUD. MEHEDINȚI)
50. PADEA, COM. DRĂNIC (JUD. DOLJ)
51. POIENI-GOVORA, COM. MIHĂEȘTI (JUD. VÎLCEA)
52. POLOVRAGI (JUD. GORJ)
53. PRISEACA (JUD. OLT)
54. REȘCA, COM. DOBROȘLOVENI (JUD. OLT)
55. ROEȘTI (JUD. VÎLCEA)
56. SCHELA CLADOVEI (JUD. MEHEDINȚI)
57. SCORNICEȘTI (JUD. OLT)
58. SLATINA (JUD. OLT)
59. SPAHII, COM. TURBUREA (JUD. GORJ)
60. SPRÎNCENATA (JUD. OLT)
61. STOICĂNEȘTI (JUD. OLT)
62. STOINA (JUD. GORJ)
63. ȘIMNICUL DE JOS (JUD. DOLJ)
64. ȘIMNICUL DE SUS (JUD. DOLJ)
65. ȘUȘIȚA, COM. GROZEȘTI (JUD. MEHEDINȚI)
66. ȚICLENI (JUD. GORJ)
67. VALEA BULETEI, BULETA, COM. MIHĂEȘTI (JUD. VÎLCEA)
68. VALEA MARE, RECEA (JUD. OLT)
69. VÎLCELE, COM. CĂRNĂȚEL (JUD. OLT)
70. VÎRȚU (JUD. GORJ)

II. O a doua categorie de așezări geto-dacice în Oltenia și regiunea ei învecinată din est o formează stațiunile întărite de tipul *davae*-lor. Trăsătura distinctivă a acestora constă în situarea lor pe înălțimi și terase, înconjurate de pante abrupte dificil de escaladat, avînd o bună poziție strategică, protejate și apărate de elemente de fortificație. În rîndul acestora se întîlnesc: valuri de pămînt — simple, palisade, tradiționalele șanțuri și valuri-simple, șanțuri și valuri din pămînt ars și pietre, precum

https://biblioteca-digitala.ro

și sisteme de apărare mai complexe, la care se îmbină elemente tehnice mai simple cu ziduri de piatră.

În ansamblu, durarea unor atari întărituri cu netă funcție defensivă conferea un grad de securitate mai pronunțat în fața atacurilor. Evident că pornind de la ideea corelării funcționale a așezărilor cu necesitățile stringente și necontenite de apărare a geto-dacilor în anumite etape istorice, apare ca firească oportunitatea creării de către aceștia a unor fortificații cu caracter defensiv. Descoperirile arheologice evidențiază, de fapt, nu numai că geto-dacii au dezvoltat o autentică tehnică a construcțiilor civile și militare pe întreaga arie locuită de ei, ci și că autohtonii se prevalau de o serie complexă de elemente de apărare, multe asociate între ele, dar întotdeauna adaptate la condițiile naturale ale mediului fizico-geografic. Totodată este confirmată capacitatea lor de buni tehnicieni și strategi, ce știau să-și construiască « lucrări de întăritură », după cum spune Dio Chrysostomos [51], și să folosească terenul în chipul cel mai potrivit în vederea apărării [52].

Deși, în stadiul actual al cercetărilor nu avem putința de a constata o anumită specificitate a fortificațiilor pe zone geografice (exceptînd zona Munților Orăștiei, unde, rămîne de necontestat faptul că geto-dacii au instaurat un adevărat sistem de apărare [53]), totuși, în raport cu tipul și tehnica folosită la construirea întăriturilor, am putea distinge cîteva variante.

a. *Așezări întărite cu val.* Așezarea de la Bobaița, com. Malovăț (jud. Mehedinți), datată în secolul I e. n., este apărată artificial de trei valuri de pămînt care înconjoară în trepte întreg platoul locuit. Se presupune că aceasta a făcut parte din sistemul defensiv adoptat de Decebal în legătură directă cu pericolul roman de la Dunăre, deoarece după o scurtă folosire a fost părăsită [54].

b. *Așezări întărite cu palisade.* În com. Roești (jud. Vîlcea,) la punctul « Dealu Cărămizii », s-a identificat o așezare, pentru a cărei apărare mai eficientă, s-au amenajat cu palisade de lipitură de lut platourile din jur: « Rîpa Cărămizii «, « Culmea Vîlcului » și « La Scaune » [55].

La Vîrțu (jud. Gorj), în apropierea hidrocentralei de la Rogojelu, într-o zonă colinară, amplasată pe un mamelon, între rîurile Jaleș și Tismana, s-a descoperit o așezare geto-dacică prevăzută cu două palisade. Construirea palisadelor și folosirea terenului au slujit unei bune apărări a locuirii de aci. Investigațiile de pînă acum, deși la început, au scos la iveală resturile unui pod de lemn, chiar lîngă « cetate » și a unui șanț (pe o mică porțiune) [56] cu o lățime de 6 m.

c. *Așezări întărite cu val și palisadă.* De mai multă vreme au fost semnalate urmele unei așezări fortificate cu valuri [57] în apropierea satului Valea Muierii, ce aparține comunei Grădiștea. Ridicată pe o înălțime dominantă (477,73 m), are o incintă de formă patrulateră (80 × 90 m) cu basticane de colț [58]. Incinta a fost construită pe marginile sale interioare și exterioare din împletitură lutuită, spațiul din mijloc fiind umplut cu piatră și bucăți de tuf dacitic. Suplimentar, în afara perimetrului cetății, străjuiesc două turnuri de observație care domină văile « Straja de Jos » și « Valea Poștei » [59].

d. *Așezări întărite cu șanț și val simplu.* În această grupă includem importanta *dava* de la Sprîncenata (jud. Olt), situată pe un bot din terasa stîngă a Oltului. Ea dispune de o poziție dominantă, fiind înconjurată de pante abrupte greu accesibile, de un șanț de apărare cu deschiderea la suprafață de 40 m și adîncime de 9 m și de valul de pămînt, înalt de 1,80 [60]. Materialul ceramic recoltat, nu numai numeros dar și variat [61], precum și descoperirile monetare [62] de aci, permit datarea așezării între sfîrșitul secolului II î. e. n. și începutul secolului I e. n. Deocamdată stațiunea de la Sprîncenata este singura de acest fel pe cursul inferior al văii Oltului.

https://biblioteca-digitala.ro

La Belcinu, com. Calopăr (jud. Dolj), în punctul « Cetate », se află două așezări, ambele fiind prevăzute cu cîte un șanț și un val de apărare [63].

Probabil, din această categorie face parte și așezarea de la Izvor — Șimnicul de Sus [64], pentru care deocamdată nu avem informații suficiente.

e. *Așezări întărite cu șanț și val din pămînt ars.* În cadrul acestui tip sînt cuprinse așezările de asemenea fortificate cu șanț și val de apărare, cu deosebirea că valul, pentru a avea o cît mai mare rezistență, a fost special amenajat. Mijlocul valului era construit din « cărămizi » de chirpic, așezate de așa manieră, încît printre ele să lase spații libere pentru a se realiza arderea. Chirpicul era îmbinat și cu bîrne de lemn. Datorită acestei tehnici de construcție s-au putut introduce guri de foc, care au permis, după ridicarea și acoperirea cu pămînt a bazei valului să se treacă la arderea lui pînă la vitrificare. În felul acesta s-a ajuns la constituirea unui corp monolitic, bine legat, care dădea soliditate și asigura păstrarea înălțimii valului.

Ținînd seama de aceste particularități, în această grupă se include așezarea de la Mărgăritești, com. Voineasa (jud. Olt) [65], situată pe un bot din terasa dreaptă, foarte înaltă, a rîului Olteț și apărată în partea de N V de un șanț și val. Sub raport tehnic, construcția valului se apropie de cele întîlnite la Popești, Orbeasca, Bucovăț — « Jidovii », « Malul Lupului », Mornuglav și Coțofenii din Dos.

Pe terasa stîngă a Oltețului, pe teritoriul comunei Morunglav (jud. Olt), se află, în punctul numit de localnici « Piscul cu Jidovi », o altă așezare, care a dispus spre nord-vest și sud-vest de o apărare naturală, iar în partea de nord-est a fost străjuită de șanț și val de pămînt ars [66].

Tipul de așezări cu șanț și valuri de pămînt ars apar deopotrivă și în părțile centrale ale Olteniei. Una dintre acestea se află pe valea Jiului pe un bot de deal numit « Jidovii », în raza comunei Bucovăț, unde se semnalase mai de mult resturile unei așezări apărate de un șanț cu val, conținînd turte de lut [67]. Cercetări ulterioare au confirmat cele constatate inițial [68]. În ceea ce privește tehnica de lucru se observă evidente analogii cu fortificațiile de la Popești [69] și Albești [70].

La Cîrligei, com. Bucovăț, în punctul denumit « Cărpiniș » s-a identificat o altă așezare care prezintă un sistem de fortificație analog celor din această grupă. În plus prezintă cîteva aspecte particulare față de tipul descris și anume: între val și șanț se află o bermă, lată de circa 2 m., pentru a mări stabilitatea taluzelor, iar în partea superioară a valului, pe o lățime de 4 m., și o grosime de 0,60 m., s-a surprins o masă de pămînt și piatră, arse intens [71]. O situație inedită pentru stațiunea de la Cîrligei-Bucovăț a fost relevată în cadrul unor cercetări de dată recentă, cu care prilej s-a identificat, probabil, o poartă de acces în interiorul fortificației, flancată de două turnuri [72].

Stațiunea de la « Malul Lupului », situată pe un pinten de deal, la nord de Bucovăț, este apărată în partea de vest de un val, construit în același mod ca cel din punctul « Jidovii » [73].

Cetățuia de la Coțofenii din Dos (jud. Dolj), se deosebește de celelalte stațiuni din această grupă numai prin faptul că în sistemul ei defensiv, șanțul este suprimat, în schimb aflăm două valuri de apărare. Din punct de vedere tehnic, valurile au fost construite pe aceleași principii ca la Bucovăț, din turțe și vălătuci [74].

Unul dintre cele mai prospere și mai importante centre din salba așezărilor fortificate de pe linia sudică a subcarpaților meridionali se dovedește a fi cel de la Ocnița — Cosota, jud. Vîlcea [75]. Aci s-a descoperit un complex alcătuit din trei cetăți care ocupau vîrfurile unor promontorii (peste 500 m.) și așezări civile, cu locuințe de suprafață, intens locuite în epoca La Tène-ului geto-dacic, toate situate în apropierea salinelor de la Ocnele Mari. La acestea se mai adaugă o necropolă

https://biblioteca-digitala.ro

plană de incinerație și colina sacră. « Cetățile » de la Ocnița aveau terase de luptă, de locuire și de amplasare a atelierelor meșteșugărești. Unele erau apărate de palisade și prevăzute cu turnuri de observație. Altele dispuneau de ziduri construite din mari blocuri din tuf dacitic. Pe baza descoperirilor înregistrate pînă acum, complexul de la Ocnița se datează în secolele II î. e. n. — I e. n.

În afară de abundența și varietatea vestigiilor arheologice care se leagă de cele mai diverse compartimente ale activității geto-dacilor din această zonă (unelte de fier, fier brut, vase întregi și fragmente ceramice de factură locală și importuri romane, figurine zoo și antropomorfe din lut, o mască de bronz, monede etc.) o mențiune aparte merită fragmentele ceramice cu urme de scriere cu caractere latine care fac plauzibilă identificarea acestei așezări cu Buridava pomenită de Ptolomeu [76]. Tot de aci provine inscripția cu litere grecești, de pe un vas autohton, care indică titulatura de *basileu* și onomasticul Thiamarkos [77]. Pe baza acestora s-a presupus că la începutul e. n., cel mai tîrziu în ultimii ani ai lui Augustus [78], ființa în nord-estul Olteniei și probabil în nord-vestul județului Argeș, o formațiune politico-militară locală condusă de un rege, care ipotetic ar putea fi una din cele patru sau cinci uniuni ce s-au înjghebat după moartea lui Burebista [79].

III. Cea de a treia categorie de așezări geto-dacice o formează cetățile de tip *oppida*. În general acestea ocupă, din punct de vedere topografic, înălțimi puțin accesibile, situate de cele mai multe ori în zona muntoasă sau pe dealuri premontane. Mai mult decît la primele două tipuri de așezări au fost valorificate culmile înalte, de regulă cu pante abrupte și prăpăstioase, asociate cu declivități accidentate. O altă caracteristică, comună cetăților, o constituie prezența zidurilor de apărare și tehnica constructivă a acestora. Zidurile erau durate din piatră și apărau în special platoul cel mai înalt — acropola, înconjurînd complet sau numai parțial sectorul principal. Adesea, pe lîngă zid, se întîlnesc șanțuri, valuri de apărare sau palisade care constituiau un prim obstacol în fața inamicului, totodată, creînd o gamă mai complexă a mijloacelor cu caracter defensiv. Zonele « intramurane » ale cetăților se dovedesc a fi fost puțin locuite, fapt ce le conferă rolul de loc de refugiu în situații critice.

O importanță aparte prezintă în rîndul fortificațiilor din partea de nord a Olteniei cetatea de la Polovragi [80], singura fortificație dacică la care s-a folosit piatra fasonată, pe cursul superior al Oltețului. Ansamblul arheologic de la Polovragi (jud. Gorj), situat pe versantul stîng al Cheilor Oltețului, pe muntele Padeș (950—1000 m.), constă din două fortificații complexe: Cetatea de refugiu și « Cetățuia », ambele cu două faze constructive.

Descoperirile arheologice de aci aduc un plus de date în ceea ce privește practica geto-dacilor de a întări vîrfurile de munte cu ziduri de piatră, astfel încît mențiunile evazive, retorice, ale unor autori antici, în acest sens, încep să capete contururi mai precise [81]. Apreciem că deși mijloacele de apărare folosite în ansamblul fortificat de la Polovragi nu omologhează ca soliditate și eficiență pe cele din cadrul sistemului reduit din Munții Orăștiei, totuși poziția naturală suplinită de lucrările de fortificare au asigurat cetății de pe Padeș, în timpul ființării sale, o securitate mult sporită.

★

Trecerea în revistă a principalelor date referitoare la stadiul cunoștințelor noastre despre așezările geto-dacice din Oltenia, inclusiv al celor de pe malul stîng al rîului Olt, chiar dacă în multe privințe acestea nu se rezumă decît la detalii tehnice disparate, cu totul sumare, este în măsură să ne ofere temeiul formulării unor prime considerații de ordin general. Acestea au în vedere pe de o parte felul în care sînt

https://biblioteca-digitala.ro

distribuite așezările în cuprinsul teritoriului dintre Dunăre, Carpați și Olt, iar pe de alta caracterul și tipurile de fortificații.

Referindu-ne mai întîi la primul aspect al problemei ar fi de remarcat că deși așezările geto-dacice cunoscute pînă în prezent se întîlnesc diseminate pe întreg spațiul Olteniei, distribuirea lor geografică nu este egală. De pildă, din cartografierea acestora rezultă că în timp ce unele zone se prezintă mai dens locuite, altele apar destul de sărace în urme arheologice. Situația aceasta s-ar putea explica prin absența unor cercetări în zonele respective, fără a exclude însă și posibilitatea ca în linii mari să avem totuși oglindirea unei realități. Pornind de la datele existente ar fi de înregistrat o primă microzonă cu o mare densitate de locuire, ce se situează pe cursul inferior al Oltului, la confluența acestuia cu Oltețul, Teslui, Beica, Dîrjov, precum și pe terasele lor. În sectorul respectiv se cunosc peste 20 de stațiuni, în care domină cu autoritate așezările simple — deschise. Excepție fac doar *dava* de la S prîncenata, de pe terasa stîngă a Oltului și cele două centre întărite de pe Olteț, de la Mărgărițești și Morunglav.

O a doua microzonă este desemnată de așezările de pe cursul inferior al Jiului. În raport cu cele de pe Olt, acestea sînt mai puțin numeroase. În schimb centrele întărite, chiar dacă nu depășesc ca număr așezările simple, sînt ceva mai frecvente. Ambele grupe de așezări, atît cele de pe Olt cît și cele de pe Jiu se întind în principal de-a lungul teraselor celor două rîuri, plasîndu-se din punct de vedere geografic, în zona de trecere de la deal la cîmpie.

Un alt grup de așezări ceva mai redus decît precedentele, îl întîlnim pe Oltul mijlociu și pe cursul superior al Oltețului, fiind marcat mai ales de centrele fortificate de la Ocnița, Polovragi, Grădiștea și Roești.

O ultimă microzonă o alcătuiește grupul de așezări din regiunea Porților de Fier, în rîndul cărora se remarcă centrul întărit de la Bobaița.

Urmărind descoperirile din Cîmpia Dunării, pornind de la Olt și pînă la Drobeta Turnu Severin, se constată doar cîteva urme izolate de locuire și nu dintre cele mai reprezentative. Zonele din buclele Dunării (Calafat — Vînju Mare) se prezintă fără descoperiri de așezări geto-dacice. Absența acestora nu poate fi decît o simplă întîmplare. Rămîne ca sarcină a cercetărilor arheologice viitoare de a acorda atenția cuvenită și acestor spații care se află în urmă sub acest aspect.

În legătură cu felul în care se distribuie diferitele tipuri de așezări se remarcă faptul că pe valea Oltului de la vărsare și pînă la Vîlcea, nu se întîlnesc decît două așezări întărite. Una este reprezentată de *dava* de la Sprîncenata, către Dunăre, iar cealaltă de complexul de la Ocnița. În schimb, numărul acestora apare sporit pe Valea Oltețului (Mărgărițești, Morunglav, Grădiștea și Polovragi) și a Jiului (Belcinu — comuna Calopăr, Cîrligei, Jidovii, Malul Lupului — Bucovăț, Izvor — Simnicul de Sus, Coțofenii din Dos și, mai nordic, Vîrțu).

O situație aparte, pe care o subliniem, este înșirarea rectilinie — pe cca 40 km. — a nu mai puțin de șase așezări fortificate pe Valea Jiului (vezi harta), din care trei stațiuni, Cîrligei, Jidovii, Malul Lupului — Bucovăț, apar comasate. Această distribuire ni se pare deosebit de semnificativă în ideea creării unei adevărate centuri de fortificații care avea misiunea de a străjui, evident, locuri importante, centre care aparțineau fără îndoială unor triburi sau formațiuni unional-tribale. În egală măsură, este valabilă aprecierea privind rolul strategic al acestora în paza drumului de acces pe această vale spre zona muntoasă, protejînd populația care locuia în împrejurimi [82].

Ni se pare interesant de relevat faptul că răspîndirea așezărilor și gruparea lor pe anumite microzone suprapune în liniile sale generale aria de circulație a mone-

https://biblioteca-digitala.ro

delor geto-dacice. După cum ne indică descoperirile, cele mai multe monede s-au găsit de-a lungul văilor Jiului și Oltului [83]. O concentrare a lor se remarcă pe cursul mijlociu al celor două rîuri și în zona Vîlcii, corespunzînd destul de exact cu grupele de așezări geto-dace pe care le-am conturat mai sus. Coincidența aceasta nu poate fi ignorată, ea fiind rezultatul unei locuiri și a unei concentrări mai mari de populație geto-dacă în zonele respective. Observații similare se pot face și în privința ariei de răspîndire a monedelor romane republicane [84]. Descoperirile indică o grupare a acestora de-a lungul Jiului și în zona de dealuri dintre Olt și Jiu. Chiar dacă repartizarea acestora nu urmează întocmai pe aceea a așezărilor, descoperirile denarilor romani republicani corespund în linii mari urmelor de locuire geto-dacice.

La fel de interesante, în bună măsură și inedite, se dovedesc datele referitoare la tipurile de așezări și de fortificații constatate în epoca dacică preromană în sud-vestul Daciei. Privite sub acest aspect se pot distinge două categorii de așezări: simple-deschise și fortificate. Prima categorie cuprinde un număr mai mare de așezări și este întîlnită și larg răspîndită în întreaga Oltenie. De regulă, așezările din această categorie, care nu sînt prevăzute cu vreun mijloc de apărare, se caracterizează prin locuiri mai restrînse în timp și în spațiu, plasîndu-se deopotrivă, pe văile rîurilor și teraselor acestora, precum și în zone cu reliefuri diferite, dar de unde nu lipsesc izvoarele și cursurile mai mici de apă. Este greu de afirmat, dar nu este exclus ca aceste așezări simple, reprezentînd de fapt niște locuiri modeste, să nu fi depins de un anumit centru fortificat. Chiar dacă acest lucru e mai dificil de demonstrat pe calea descoperirilor arheologice în cele mai multe cazuri, totuși o astfel de eventualitate nu este exclusă, dacă avem în vedere caracterul organizării social-politice a geto-dacilor. Un trib sau o formațiune unional-tribală a trebuit să dispună de un anumit centru, de care depindeau celelalte așezări secundare din zonă. Deocamdată, o exemplificare am putea-o avea în grupul de așezări din apropierea centrelor de la Ocnița — Bucovăț, Bobaița. O relație de subordonare, cel puțin a unora dintre așezările mai mici, față de unele din centrele întărite nu poate fi înlăturată, ci dimpotrivă admisă.

Cea de a doua categorie de așezări, deși mai puțin numeroasă, rămîne totuși cea mai reprezentativă. Aceasta cuprinde așezările și locurile întărite, prevăzute cu anumite elemente de apărare. În funcție de mijloacele cu caracter defensiv uzitate de geto-daci se pot distinge mai multe variante la care ținem seama de caracterul simplu sau mai complex al lor, precum și de tehnicile uti'izate la construirea acestora. Seria variantelor și trăsăturile distinctive ale lor prezentată la capitolul respectiv scot în evidență faptul că în linii generale sînt similare celor descoperite în restul Daciei. Așezări simple și fortificate se întîlnesc pe întreg cuprinsul Daciei. Avem astfel făcută și pe această cale o dovadă în plus a unității materiale a lumii geto-dace. Există însă și unele particularități care merită să fie relevate. În cercetările de pînă acum, destul de puține dealtfel, nu avem identificată și cercetată nici o davă geto-dacică de tipul celor din cîmpia munteană, de la Popești, Crăsani, Zimnicea, Tinosul și Cîrlomănești din jud. Buzău. Singura davă tipică și certă din regiunea asupra căreia ne-am oprit este așezarea de la Sprîncenata, dar aceasta este pe terasa stîngă a Oltului, ea legîndu-se de Cîmpia Boian. Nu avem încă suficiente date în această direcție în legătură cu așezările întărite de la Grădiștea, Roești, Bobaița, Vîrțu care ar putea să facă parte din rîndul *davae*-lor. Sigur este faptul că în Oltenia întîlnim un tip de centre întărite cu șanț și val de pămînt, uneori arse în interior, care au servit ca locuri de refugiu și doar într-o măsură foarte redusă și ca puncte de locuire. Este cazul fortificațiilor de pe Olteț, de la Mărgărițești și Morunglav, și al celor de pe Jiu, de la Bucovăț, Coțofenii din Dos. Unele dintre acestea (Mărgărițești și Buco-

https://biblioteca-digitala.ro

văț) impresionează prin suprafețele lor foarte întinse și doar parțial cu urme de locuire. Judecînd prin prisma datelor oferite de săpăturile de la Mărgăritești, acest gen de centre întărite au reprezentat locuri de refugiu cu caracter pastoral-tribal, aici găsindu-și adăpost, în caz de nevoie, atît populația, cît și animalele. Din punct de vedere cronologic acestea datează dintr-o perioadă ceva mai timpurie decît celelalte tipuri de așezări, începuturile lor aparținînd secolelor V—IV î. e. n., faza finală ajungînd, se pare, pînă în secolul II î. e. n.

Asemenea centre întărite și foarte slab locuite se mai întîlnesc și în alte regiuni ale Daciei. Am putea aminti din această categorie « cetățile » de la Stînceşti (jud. Botoșani) și pe cele de la Cotnari și Moșna (jud. Iași). care se aseamănă în multe privințe cu cele din Oltenia. Ele corespund dealtfel și din punct de vedere cronologic, ceea ce s-ar putea deduce că ele aparțin unei anumite perioade și unui anumit gen de organizare social-economică și politică a geto-dacilor. Pentru Muntenia nu avem încă documentate asemenea centre întărite, în afară, eventual, de cel de la Orbeasca de Sus, cercetat, dar cu rezultate încă inedite.

Nu ni se pare lipsit de interes, chiar dacă încercarea nu are decît valoarea unei ipoteze să stabilim o posibilă relație între grupele de așezări și cele cîteva neamuri geto-dace localizate prezumtiv în această parte a Daciei. Dintre acestea, mai sigură pare plasarea în nord-estul Olteniei, respectiv în zona Vîlcii și Argeș, a buridavensilor [85]. Centrul de la Ocnița, probabil Buridava dacică, și grupul de așezări care gravitează în jurul acesteia, ar putea indica o concentrare demografică unional tribală care să fie identificată cu cea a buridavensilor. În același sens, așa cum s-a arătat de curînd, pledează și descoperirile monetare geto-dacice, tipice regiunii de la vest de Olt. Pentru același teritoriu sînt pomenite și neamurile geto-dacice ale potulatensilor și ceiagizilor, care ar fi populat estul Olteniei și vestul Munteniei. De localizarea acestora s-ar putea lega grupul de așezări, cele mai numeroase dealtfel, de pe cursul inferior al Oltețului, cu ambele sale maluri, în rîndul cărora se află și dava de la Sprîncenata. Avansăm o astfel de ipoteză, bazîndu-ne și pe rezultatele cercetărilor numismatice, respectiv pe descoperirile de monede locale de tip Adîncata, care permit o asemenea interpretare a datelor arheologice și o legătură a lor cu informațiile literare. În aceeași ordine de idei am mai putea avea în vedere și pe saldensi [86]. În cazul în care localitatea Saldae (Răcari, jud. Dolj), ar constitui și un indiciu al localizării saldensilor, atunci n-ar fi deloc exclusă o corelație între acest neam geto-dac și seria importantelor așezări de pe cursul mijlociu și inferior al Jiului. Desigur, este vorba și de data aceasta de o simplă presupunere, ca și încercările similare de mai sus, care nu tind decît să atragă atenția asupra unor coincidențe, care s-ar putea dovedi în viitor a nu fi fortuite.

În prezentarea de față am căutat ca, pe lîngă urmărirea și cartografierea așezărilor geto-dace descoperite în Oltenia și zona imediat învecinată malului stîng al Oltului, să formulăm și cîteva considerații generale cu caracter arheologic și istoric. Acestea se referă la tipurile de așezări și de fortificații, la unele probleme de demografie și la o eventuală legătură a principalelor centre și zone de locuire cu neamurile geto-dace pomenite de Ptolomeu și localizate în această parte a Daciei. Unele din aceste considerații reprezintă rezultatul direct al analizei descoperirilor arheologice cunoscute pînă în prezent. Altele se înscriu în rîndul unor ipoteze de lucru firești unei astfel de investigații. Convinși și de faptul că nu am reușit să cuprindem întreaga informație arheologică și nici să dăm întotdeauna explicațiile cele mai potrivite, ne exprimăm speranța totuși, că strădania noastră va putea servi la o mai bună înțelegere a antichităților și istoriei geto-dacilor în general și a zonei de sud-vest a Daciei în special.

https://biblioteca-digitala.ro

1. Eugenia Popescu, *O nouă descoperire de tip Alexandria așezarea de la Bălănești*, în Studii și comunicări, Pitești, I, 1968, p. 57–66
2. Informații, Mihail Butoi, căruia îi mulțumim și pe această cale.
3. Cronică, în « Dacia » NS, XIII, 1969, p. 515
4. Pe lîngă fragmente ceramice lucrate cu mîna, ornamentate cu brîuri în ghirlandă, cuțitașe de fier etc., s-au găsit și doi denari romani republicani, din timpul consulilor Marcius Censorius și L. F. Titius Sabinus (anul 87 î.e.n.)
5. Cronică, în « Dacia » NS, XII, 1968, p. 427 XIII, 1969, p. 517; cf. Gh. Bichir, în *Dicționar de Istoria veche a României*, București, 1976, p. 536, una din așezări este situată în perimetrul satului Rusciori, cealaltă se află ceva mai la nord, în punctul Puțul lui Gueșteanu.
6. Cronică, în « Dacia », NS, XVII, 1973, p. 375.
7. D. Tudor, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 342.
8. Informație, Mihail Butoi.
9. Pe terasa pîrîului Nisipoasa, la 300 m. vest de halta Orlești, s-au descoperit cîteva locuințe dintr o așezare, cf. Gh. I. Petre Govora, în « Materiale și cercetări arheologice », IX, 1970, p. 485–486 și 488.
10. Cf. Gh. I. Petre Govora, *op. cit.* p. 485, existența așezării de aici, situată pe « Dealu Rumânilor », se încheie în timpul războaielor dintre daci și romani.
11. D. Tudor, *op. cit.*, p. 367, stațiunea a suferit o distrugere totală în perioada războaielor de cucerire a Daciei.
12. Gh. I. Petre-Govora, *op. cit.*, p. 479.
13. *Ibidem*, p. 47–477; și Cronică în « SCIV », 16, 1965, 3, p. 593.
14. Gh. I. Petre-Govora, *Necropola și așezarea din epoca fierului de la Gătejești*, în « SCIV », 22, 1971, 4, p. 557–565; începutul așezării este fixat în hallstattul final, dar sînt și urme evidente de .locuire din La Tène-ul geto-dacic (secolele II–I î.e.n).
15. *Idem*, în « Materiale și cercetări arheologice », IX, 1970, p. 473–474.
16. *Ibidem*, p. 474–475
17. *Ibidem*, p. 473
18. *Ibidem*, p. 476–477
19. *Ibidem*, p. 471.
20. D. Berciu, *Unele probleme ridicate de recentele descoperiri arheologice de la Ocnița-Vîlcea*, în « Revista de istorie », 27, 1974, 1, p. 79–84; idem, *Unele date preliminare asupra rezultatelor cercetărilor de la Ocnița jud. Vîlcea*, în « Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă », 12, 1977, 2, p. 3–8.
21. Emil Moscalu, *Așezarea dacică de la Cozia Veche (jud. Vîlcea)*, în SCIV, 19, 1968, 4, p. 629–642; Gh. I. Petre-Govora, în Materiale și cercetări arheologice, IX, 1970, p. 467–470
22. Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 640.
23. Informație Fl. Marinescu căruia îi mulțumim și pe această cale; stațiunea a fost identificată pe baza materialului descoperit la suprafață și datată în secolul I e.n.
24. Valentina Bușilă, Alexandru Vulpe, *Cetatea dacică de la Polovragi*, în « Drobeta », I, 1974, p. 141–145; Fl. Marinescu, *Cercetările de la Polovragi* (1969–1971), în « Crisia », 1972, p. 79–95; idem, *Date noi cu privire la cetatea dacică de la Polovragi*, în « Studii și materiale de muzeografie și istorie militară », 4–5 1971–1972, p. 6 și urmât.' idem., *La, cité de Polovragi*, în « RRC du II-e Congrès International de Thracologie », Bucarest, 4–10 sept. 1976, p. 93–94; idem, *Cetatea dacică de la Polovragi județul Gorj (Oltenia)*, în « Studii și materiale de muzeografie și istorie militară », 10, 1977, p. 25–32.
25. D. Tudor, *op. cit.*, p. 324–325; idem, *Sucidava*, Craiova, 1974, p. 22–23.
26. Idem, *Orașe.*, p. 335.
27. Ibidem, *op. cit.*, p. 324–325; C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, 1961, p. 266; V. Pârvan, *Getica*, p. 236, 277, 284, îi localizează la vărsarea Oltului și pe Dunărea dobrogeană, mai sus de Durostorum.
28. Cf. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. a II-a, București, 1967, p. 78, Sucidava este un toponimic local care înseamnă tîrgul sucilor.
29. D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, în « Arhivele Olteniei », XVIII, 104–105, 1939, p. 340.
30. G. Popilian, *Tezaurul de monede romane republicane descoperit la Dunăreni, jud. Dolj*, în « Historica », I, 1970, p. 65.
31. Oct. Toropu și Onoriu Stoica, în « Materiale și cercetări arheologice » IX, 1970, p. 499; *idem*, în « Historica », II, 1971, p. 54; *Cronica*, în « Dacia » NS, XVII, 1973, p. 375; XIX, 1975, p. 285, datarea așezării este coborîtă la sfîrșitul secolului V î.e.n. și începutul secolului următor
32. Octavian Toropu, *Considerations sur les établissements géto-dace découverts à Craiova*, în « RRC du II-e Congrès International de Thracologie ». p. 135; Bucarest,

https://biblioteca-digitala.ro

4 – 10 sept, 1976, p. 135. Autorul presupune că în localităţile Floreşti-Şimnicul de Sus, Valea Vlăicii-Craiova, Craiova, B-dul Republicii, zona Lunca-Craiova, Mofleni, Livezi-Podari şi Satu-Nou-Craiova ar fi fost de asemenea aşezări autohtone.

33. G. Popilian, *op. cit., loc. cit.*
34. Petre Gherghe, *Cîteva date despre cercetările arheologice din necropola şi aşezarea geto-dacică de la Turburea, judeţul Gorj*, în « Revista muzeelor şi monumentelor », 10, 1977, p. 58 – 61.
35. D. Berciu, *op. cit.*, în « Arhivele Olteniei », XVIII, 104 105, 1939, p. 340.
36. G. Popilian, *op. cit., loc. cit.*
37. D. Berciu, *op. cit.*, recent aci s-au găsit cîteva piese de podoabă geto-dacice datate în secolele I î.e.n. – I e.n., cf. Otilia Gherghe şi Petre Gherghe, în « Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă », 12, 1977, 2, p. 14.
38. G. Popilian, *op. cit., loc. cit.*
39. D. Tudor, M. Davidescu, *Săpăturile arheologice din castrul roman de la Cătunele, judeţul Gorj*, în « Drobeta », 1976, p. 68 şi 76.
40. Cronică, în « Dacia », NS, XXI, 1977, p. 365; 1978, p. 356; tot aci, în 1957, s-a descoperit un tezaur alcătuit din 78 monede, cf. C. Preda, în « SCN », III, 1960, p. 135 – 170; G. Popilian, *op. cit., loc. cit.*
41. G. Popilian, *op. cit., loc. cit.*
42. *Ibidem*, p. 53 – 65
43. *Ibidem*, p. 65.
44. Cronică, în « Dacia », NS, XIV, 1970, Op. 441.
45. Cronică. în « Dacia » NS, XII, 1968, p. 427 – aşezarea de aci e datată în sec. II – I î.e.n.
46. Ex. Bujor, L. Roşu, *Cuptoare primitive de redus minereul de fier din epoca geto-dacică, descoperite la Cireşu*, în « Revista muzeelor », V, 4, 1968, p. 307 – 309; Corneliu Mărgărit Tătulea, *O nouă locuinţă geto-dacică descoperită la Cireşu (jud. Mehedinţi)*, în « Drobeta », I, 1974, p. 129 – 139.
47. Ştefan Roman, *Descoperiri dacice la Răzvrata, comuna Ogradena*, în « Drobeta », I, 1974, p. 253 – 255.
48. Vasile Boroneanţ şi Mişu Davidescu, *Două bordeie dacice la Schela Cladovei, Turnu Severin*, în « Apulum », VII, 1968, p. 253 – 260. Sistemul de construcţie şi inventarul bordeielor corespund ca datare sfîrşitului sec. III şi mijlocul sec. II î.e.n.
49. Constantin Preda, M. Davidescu, *Tezaurul monetar descoperit în Ostrovul Şimian (Drobeta-Turnu Severin)*, în « Drobeta », I, 1974, p. 77.
50. Al. Bărcăcilă, *Drubeta azi T. Severin*, în « Boabe de grîu », 1932, p. 3; idem, în « Dacia », I, 1924, p. 230, D. Tudor, *Drobeta*, Bucureşti, 1965, p. 9 – 10; idem, *Oraşe.*, p. 290
51. XII, 18.
52. Zoe Stoicescu Apostolache, *Elemente naturale folosite de geto-daci în lupte şi războaie*, în « Revista muzeelor şi monumentelor », 8, 1978, p. 20 – 21.
53. Hadrian Daicoviciu, *Cercetări arheologice privind cunoaşterea sistemului de fortificaţii la geto-daci*, în « Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă », 1, 1978, p. 3 – 8.
54. D. Berciu, *op. cit.*, în « Arhivele Olteniei », XVIII, 104 – 105, 1939, p. 202
55. Mihai Toartă, *Cetăţi dacice în judeţul Vîlcea*, în « Studii vîlcene », Rîmnicul Vîlcea, 1972, p. 30 – 31.
56. Petre Gherghe, *Săpăturile arheologice efectuate în cetatea dacică de la Vîrtu (jud. Gorj)*, comunicare la a XII-a sesiune anuală de rapoarte, 9 – 11 martie, 1978, Bucureşti, ms.
57. D. Berciu, *op. cit.*, în « Arhivele Olteniei », XVIII, 104 – 105, 1939, p. 354.
58. Mihai Toartă, *op. cit.*, p. 29.
59. *Ibidem*, p. 30
60. Constantin Preda, Mihai Butoi, *Cetatea geto-dacică de la Sprîncenata jud. Olt*, comunicare la sesiunea ştiinţifică, Slatina, 1977, ms.
61. *Ibidem*; vase întregi şi fragmente ceramice, lucrate cu mîna şi cu roata provin de la recipiente de largă răspîndire în cultura materială a geto-dacilor-cepti, fructiere, vase borcan, străchini, vase de provizii, precum şi fragmente de amfore greceşti.
62. *Ibidem*, un tezaur monetar alcătuit din 17 denari romani republicani din sec. I î.e.n., o monedă de argint dacică de tip Inoteşti-Răcoasa şi o alta de bronz-emisiune a oraşului Histria.
63. Octavian Toropu, *Cîteva date privitoare la aşezarea întărită de la Cîrligei-Bucovăţ (jud. Dolj)*, în « Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară », 6, 1973, p. 11 şi nota 6.
64. *Idem*, în « RRC du II-e Congrès International de Thracologie », Bucarest, 4 – 10 sept. 1976, p. 135.
65. Cronică, în « Dacia » NS, XV, 1971, p. 377 – 378; XVI, 1972, p. 343; XIX, 1975, p. 292.
66. Octavian Toropu, *O aşezare fortificată şi arme din epoca Latène descoperite în Oltenia*, în « Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară », 2 – 3, 1969 – 1970, p. 5 – 7.
67. D. Berciu, *op. cit.*, în « Arhivele Olteniei », XVIII, 104 – 105, 1939, p. 204.

https://biblioteca-digitala.ro

68. Gloria Macovei, *Cercetările de la Bucovăț*, în « Materiale și cercetări arheologice », V, 1959, p. 351–354; Octavian Toropu, *op. cit.*, în « Studii și materiale de muzeografie și istorie militară », 6, 1973, p. 10.
69. Radu Vulpe, în « SCIV », VI, 1955, 1–2, p. 239–269; *idem*, în « Materiale și cercetări arheologice », III, 1957, p. 234–242; V, 1959, p. 339–341.
70. D. Berciu și Emil Moscalu, în « SCIV », 23, 1972, 4, p. 633–634.
71. Octavian Toropu, *op. cit.*, în « Studii și materiale de muzeografie și istorie militară », 6, 1973, p. 3–11. Autorul identifică ipotetic așezarea de aci cu Pelendava pomenită de Ptolemeu, cf. *op. cit.*, în « RRC. . . » 135; și Oct. Toropu, Onoriu Stoica, în « Comunicări », IV, Seria numismatică, Craiova, 1969, p. 12.
72. Cronică, în « Dacia », NS, XX, 1976, p. 276.
73. Gloria Macovei, *op. cit.*, p. 353.
74. *Ibidem*, p. 354; Cf. C. Schuchardt, *Die Schulenburg bei Coțofeni und andere dakische Bürgen*, Schumacher Festschrift, Mainz, 1930, p. 184–188, valurile sînt arse parțial.
75. D. Berciu, *Buridava dacică la Ocnița?*, în « Magazin Istoric », 6, 1967, p. 5–9; idem, *Scriere cu litere latine în complexul dacic de la Ocnița (Ocnele-Mari), jud. Vîlcea*, în « SCIV », 24, 1973, 4, p. 611–619; Idem, *Scriere cu litere grecești la Ocnița-Vîlcea*, în « SCIVA », 25, 1974, 3, p. 381–387; idem, *Unele probleme ridicate de recentele descoperiri arheologice de la Ocnița-Vîlcea*, în « Revista de istorie », 27, 1974, 1, p. 79–84; idem, *Masca de bronz de la Buridava dacică (Ocnița, jud. Vîlcea), din vremea lui Augustus*, în « Apulum », XIII, 1975, p. 615–617; idem, *Unele date preliminare asupra rezultatelor cercetărilor de la Ocnița jud. Vîlcea*, în « Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente istorice și de artă », 12, 1977, 2, p. 3–8. idem, *Elemente de cultură geto-dacă în secolul I î.e.n. la Ocnița, jud. Vîlcea*, în « Revista Muzeelor și Monumentelor », 4, 1977, p. 55–57.
76. *Idem*, în « SCIV », 24, 1973, 4, p. 618.
77. *Idem*, în « SCIVA », 25, 1974, 3, p. 381–387 și fig. 2, 3; I. I. Russu, în « Anuarul Inst. de Ist. și Arh., Cluj Napoca, 1976, p. 29–53; idem, în « Epigraphica », București, 1977, p. 33–40
78. D. Berciu, în « SCIVA », 25, 1974, 3, p. 384.
79. D. Berciu, Gh. Ștefan, Fl. Preda, *Curs de istoria veche a României*, București, 1977, p. 129.
80. Vezi nota 24.
81. Florus, II, 28, (IV, 12), 18; Pliniu cel Tînăr, *Panegiric*, 16, 5; *Scrisori*, VIII, 4, 2; Dio Cassius, LXVIII, 9, 3–5, 10, 3; Criton, 5 (2), (p. 932); Dion Chrysostomos, XII, 18.
82. Octavian Toropu, *op. cit.*, în « Studii și materiale de muzeografie și istorie militară », 6, 1973, p. 11.
83. Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 140–141; 148–149; fig. 11–12; p. 212; fig. 16; p. 286–288; fig. 19.
84. Gh. Popilian, *op. cit.*, în « Historica », I, 1970, fig. 2
85. V. Pârvan, *Getica*, p. 224, 249; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, p. 97; D. Berciu, *op. cit.*, în « SCIV », 24, 1973, 4, p. 618; « SCIVA », 25, 1974, 3, p. 381, Nota 1; C. Preda, *op. cit.*, p. 431.
86. V. Pârvan, *op. cit.*, *loc. cit.*, C. Preda, *op. cit.*, p. 59; 430.

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques des trente dernières années ont abouti à la localisation d'un nombre important d'agglomérations géto-daces en Olténie, ainsi qu'aux bords de la rive gauche de l'Olt. On a précisé de la sorte l'emplacement de 70 stations, dont l'exploration et la cartographie permettent quelques considérations d'ordre général dans le plan archéologique et historique. Il s'agit de certains types d'agglomérations et de fortifications, ainsi que de quelques problèmes démographiques. En ce qui concerne les types d'agglomérations, on a constaté que dans la plupart des cas (55) ce sont des agglomérations ouvertes, sans rien de complexe. Les quinze autres agglomérations ont été fortifiées au moyen des valla, des fossés et des palissade, les remparts de pierre n'étant attestés qu'une seule fois.

Selon la distribution de ces agglomérations et la manière dont elles sont groupées, couvrant assez fidèlement l'aire de circulation des monnaies géto-daces et des deniers de la République romaine, on a contouré quatre micro-zones d'un peuplement plus dense. Les deux premières sont situées sur les cours inférieurs de l'Olt et du Jiu, alors que la troisième coiffe le cours moyen de l'Olt et le cours supérieur de l'Olteț et la dernière, la région des Portes de Fer.

Partant de ces données archéologiques et numismatiques, on tâche de dégager — naturellement, pour le début à titre hypothétique — le lien entre les principaux centres et zones de peuplement et les populations géto-daces localisées par Ptolémée dans cette partie de la Dacie.

https://biblioteca-digitala.ro

RAME DE PLUMB PENTRU OGLINZI DIN SUCIDAVA

D. TUDOR

Printre alte descoperiri arheologice, Sucidava olteană (Celei-Corabia, jud. Olt) este renumită și prin marele număr de rame din plumb destinate încadrării unor oglinzi de sticlă. Din cele aproximativ 250 de atari piese cunoscute pînă azi în provinciile imperiului roman, aproape jumătate s-au găsit în colțul de sud-vest al cetățuii romano-bizantine a acestei așezări din sudul Daciei. Cîteva exemplare sucidavense fuseseră colectate în secolul trecut de către maiorul Dimitrie Papazoglu și Cezar Bolliac [1]. Cele mai numeroase oglinzi în stare intactă sau fragmentară, au fost găsite în timpul campaniei de săpături din anul 1957, în pămîntul de umplutură a șanțului din jurul tell-ului preistoric situat în colțul de sud-vest al fortificației [2]. În timpul lucrărilor din anii următori au mai apărut alte 12 piese, toate identice ca formă, dimensiuni și decor ca cele precedente, de aceea n-au mai fost publicate (intrate în colecțiile Muzeului de Istorie al R. S. România — București și la Muzeul orășenesc din Corabia).

Marele număr de oglinzi din plumb și varietatea decorului lor, ne-a îngăduit să stabilim pentru Sucidava, 22 tipuri, care au slabe analogii cu cele întîlnite numai la sud de Dunăre [3]. În acest studiu, nu vom mai stărui asupra problemelor legate de tipologia, tehnica, ornamentația, destinația etc. a acestor oglinzi cu ramă de plumb. Toate aceste detalii le-am expus pe larg în articolul din 1959 și în majoritatea lor concluziile rămîn valabile pînă azi. Ne vom limita la prezentarea a două exemplare găsite împreună, în campania de săpături din 1978. Ele ne oferă noi elemente cronologice și decorative.

Piesele s-au aflat la o adîncime de 1,60 m în același sector, în stînga străzii pavate ce pornește de la poarta constantiniană către «fîntîna secretă» a cetății. Stratigrafic, noua descoperire se situează sub pătura de incendiu hunic din prima jumătate a secolului V e.n. Fac parte acum din colecțiile muzeului de la Corabia. Față de lotul cel mare publicat în 1959, ele se găseau într-o poziție izolată, la 15 m distanță de acesta. Le separa strada construită, odată cu podul roman și poarta amintită (328 e.n.). Pămîntul din jurul lor era tot de umplutură, conținea multe fragmente ceramice romane (sec. II—IV), între care și o bucată de opaiț cu firma STRO[bili] [4]. Din păcate, nu am putut găsi și monede.

1. (fig. 1 și 2). Prima ramă, are pierdute mînerul, o parte din margine și frontonul. Măsoară: 5,2 cm înălțime; 1,5 cm lățimea ramei și 3,3 cm diametrul capacului. În față, rama sa inelară s-a decorat cu nouă carouri trapezoidale separate între ele cu linii în relief. Opt carouri închid cîte o dublă spirală în forma literei S inversată. Caroul superior, opus mînerului, conține o ramură de brad cu vîrful în afară. Un decor similar nu se cunoaște pînă acum în repertoriul ramelor de oglinzi din plumb de la Sucidava.

Pe fața exterioară a discului ce căpăcea sticla apare la centru o proeminență circulară. Discul este limitat de o dungă puternică. Pe suprafața sa întîlnim o inscrip-

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

https://biblioteca-digitala.ro

ție dispusă pe trei ronduri, executată cu litere grecești, înalte de o jumătate de centimetru. Ea se transcrie foarte clar (fig. 3):

MI
NΩ
PfA

Litera Z din rîndul ultim s-a turnat invers, cu brațele de sus și jos scurte, iar la mijloc tăiată de o linie orizontală arcuită în sus. Fiind destul de bine păstrată litera respectivă nu poate fi interpretată ca I sau L. Astfel nu este posibilă o lectură ca: Μινώρια, Μινώργα sau Μινώρφα Descifrarea rămîne deci: MINΩPZA. Ce sens avea acest cuvînt nu putem stabili cu precizie, deoarece este necunoscut în catalogul antroponimelor și toponimelor antice. Primele cinci litere amintesc denumirea latinească *Minor*, dar ultimele două, cu funcție terminală, sînt neobișnuite. Cele două litere ZA ar putea indica de asemenea prezentul indicativ, imperativul sau subjonctivul verbului ζάω, « a trăi », (ζᾷ *pro* ζῇ). În acest caz am putea citi Μινώρ ζᾷ, adică: « (să) trăiască Minor » — deci o urare de sănătate, probabil pentru copil [5].

2. (fig. 4 și 5). Cea de a doua ramă de oglindă care intră în atenția noastră, are mînerul rupt. Din decorul mînerului dispărut se menține doar un strugure îndoit spre interior către capac. Pe latura dreaptă a inelului apare deasemenea o îndoitură puternică a ramei inelare. În partea superioară se păstrează o *ansa* triunghiulară formată din două ramuri împreunate, ce servise pentru atîrnarea oglinzii de perete. În starea actuală, obiectul este înalt de 8 cm; are diametrul gurii oglinzii de 3,6 cm, iar al discului ce o astupa în spate, de 4,5 cm. Pe față, inelul ramei s-a ornamentat cu multe spirale dispuse în diferite sensuri, flancate cu numeroase proeminențe circulare în formă de perle. Partea cea mai importantă, din repertoriul acestei decorații sînt însă cele *două cruci* simple, așezate, una sub toartă și alta deasupra mînerului. Ele sînt de tipul *crux immissa* avînd brațele egale și terminate cu cîte o bobiță. Crucea de jos stă pe o bază cu profile.

Este pentru prima dată cînd acest simbol creștin se întîlnește pe ramele oglinzii. În decorul acestor piese, sucidavense s-au întîlnit pînă acum numai elemente mitologice, mai ales dionisiace [6]. După forma sa, această cruce este caracteristică epocii postconstantiniene. Apare frecvent pe monedele din a doua jumătate a secolului al IV-lea și la începutul celui următor. Aceasta ne ajută la datarea celor două oglinzi descrise mai sus (finele sec. IV, începutul celui următor). În orice caz, ele sînt anterioare stratului de incendiu hunic, sub care s-au descoperit. Spatele acestei rame s-a încadrat cu o bandă circulară crestată. Cît privește ornamentatia capacului, întîlnim aceleași motive ca la piesa precedentă, adică carouri de formă trapezoidală (șapte) ce închid spirale și puncte proeminente. Ele se învîrt în jurul a două cercuri concentrice și centrale.

Noua descoperire ne dovedește că la Sucidava atelierele destinate turnării ramelor de plumb pentru oglinzile de sticlă au funcționat și în veacul al patrulea, într-o vreme cînd creștinismul era cunoscut în această localitate [7]. Problema localizării acestor ateliere, în așezarea urbană (sau în cetățuie?) nu poate fi încă rezolvată. Și de astă dată avem de a face cu pămînt de umplutură, adus din altă parte, care conține ceramică și opaițe romane databile din secolul II—IV e. n.

O datare mai precisă a oglinzilor nu s-a putut obține la Sucidava, din cauza absenței descoperirilor monetare contemporane și clare în sînul acestui pămînt de umplutură. Monedele culese din acest pămînt de umplutură și transportat din altă parte se cataloghează de la Vespasian la Theodosius II [8].

https://biblioteca-digitala.ro

Cele patru rame de oglinzi recent descoperite între deșeurile unui atelier metalurgic din Drobeta (care prin decorul lor găsesc unele analogii la Sucidava) s-au putut data din secolul III e. n. grație monedelor (Severus Alexander — Gallienus) ce le însoțeau [9]. Materialul ceramic și mărcile de producători de pe opaițe (Fortis, C. Dessius, Strobilus) ne pot ajuta, ca la Sucidava, producția oglinzilor cu ramă de plumb să poată fi împinsă pînă în secolul II e. n. [10]. Ca dată ultimă de funcționare a atelierelor din Sucidava, exemplarul cu cruce descris mai sus, ne duce pînă către începutul secolului V e.n.[11]. După cum am arătat și cu altă ocazie [12], oglinzile produse de atelierele sucidavense s-au exportat pe valea Dunării, mai ales la sud de acest fluviu (cum sînt cele inedite de la Oescus). Materia primă de producție, nu se extrăgea din jurul Sucidavei, neexistînd mine de plumb în această regiune. Metalul se importa, desigur, din minele bănățene, folosit și pentru turnarea altor obiecte de plumb descoperite la Sucidava [13].

NOTE

1. D. Tudor, *Dacia*, XI–XII, 1945–1947, p. 243–255 (= *Volumul omagial închinat I.P.S. Nicodim, Patriarhul României la împlinirea vîrstei de 80 ani*, București 1946, p. 280–290). Vezi și unele considerații generale la D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a IV-a, București, 1978, p. 112–115 (cu bibl. de la p. 128), și *Sucidava*, Craiova, 1974, p. 68–70.
2. D. Tudor, *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 415–432 (unde se află și întreaga bibliografie privitoare la aceste obiecte cunoscute pînă la acea dată).
3. *Ibidem*, p. 417–421.
4. Producător necunoscut pînă acum la Sucidava, dar prezent la Romula Malva, în sec. II–III, cf. D. Tudor, *Oltenia romană*, p. 92.
5. Formă de redactare necunoscută în inscripțiile de acest gen; cf. H. Leclercq s. v. *Pie zeses*, în *Dict. d'arch. chrét. et de liturgie*, vol. CLV–CLVII, p. 1023–1031.
6. D. Tudor, *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 417 și urm.
7. Pentru răspîndirea acestei credințe la Sucidava și la nord de Dunăre, v. recent Ion Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977, passim.
8. *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 426.
9. Doina Benea, *Drobeta*, I, 1974, p. 174.
10. *Dacia*, *loc. cit.*, Monedele (Vespasian, Titus, Traian, Filip Arabul și Aurelian) nu sînt concludente în acest strat de pămînt răvășit și transportat din altă parte.
11. Dintr-o vreme mai tîrzie (sec. IV VI) s-ar putea data « Oglinda Papazoglu », ce conține o serie de elemente decorative (porumbeii, păunul și vița de vie), care pot fi atît păgîne cît și creștine; cf. D. Tudor, *Omagiul Nicodim*, p. 9, nr. 4; aceleași *Dacia* XI–XII, 1945–1947, p. 247, nr. 6 și recent Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 312–313, nr. 305. I. Barnea, *op. cit.*, nu înregistrează oglinda Papazoglu în repertoriul monumentelor creștine din Dacia.
12. *Dacia*, XI–XII, 1945–1947, *passim*.
13. Tudor, *Sucidava*, *loc. cit.*

RÉSUMÉ

Dans le coin sud-ouest de la forteresse de Sucidava (Celei, distr. de l'Olt) on a découvert jusqu'à présent 110 miroirs de verre doublé de plomb, c'est à dire presque la moitié de tels objets connus dans tout l'Empire romain. Pendant la campagne des fouilles de l'année 1978 nous avons trouvé deux exemplaires qui sont très importantes au point de vue artistique et chronologique.

Le premier miroir (fig. 1 et 2) est décoré sur la face antérieure du cadre par des spirales groupés deux à deux et séparés par des lignes. Dans la partie supérieure du cadre on voit un rameau de sapin. Au revers, sur son couvercle se déroule l'inscription: MINωPZA (fig. 3). Nous croyons qu'il faut lire Μινώρ ζᾷ (ζᾷ pour ζῇ) — « vivre Minor » — c'est à dire un enfant.

Le deuxième miroir (fig. 4 et 5) a été découvert à côté de le premier. Il est orné sur sa face antérieure avec un riche décor des spirales flanquées des points. Au sommet et à la partie inférieure du décor on voit deux croix caractéristiques par leurs formes *(crux immissa)* à la fin du IV-e siècle et au commencement du V-e siècle.

C'est pour la prémière fois qu'on rencontre le signe chrétien sur les miroirs de Sucidava. L'apparition de la croix sur ces miroirs nous offre la possibilité de prolonger leur production à Sucidava pendant le Bas Empire.

https://biblioteca-digitala.ro

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN CASTRUL ROMAN DE LA HINOVA

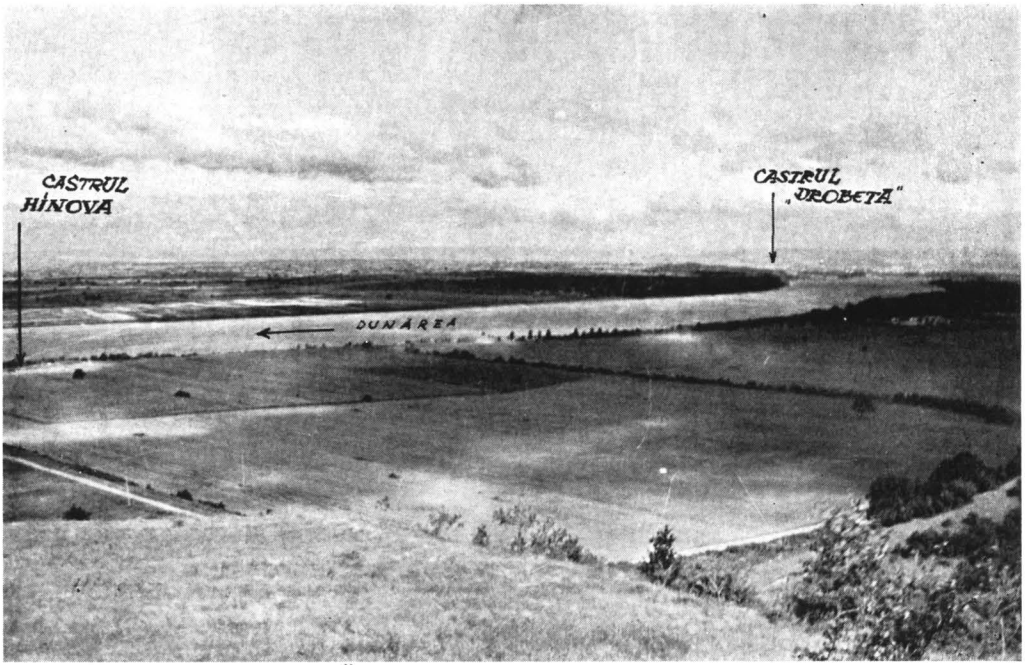
MIȘU DAVIDESCU

În jurul anului 324 e. n. împăratul Constantin cel Mare, reînviază la nordul Dunării o politică activă de cucerire și consolidare a stăpînirii romane. Procopius din Caesarea ne menționează, printre acțiunile întreprinse de către împărații romani din această vreme, pentru a stăvili trecerea Dunării de barbari și pe acelea că: « au acoperit tot țărmul acestui fluviu cu fortificații, nu numai în dreapta fluviului ci au zidit pe alocuri și în partea opusă orășele întărite și cetăți » [1]. Despre Constantin cel Mare, împăratul Iulian ne spune că acesta este « mai presus decît Traian; și fără îndoială egalul lui prin reluarea ținuturilor (Dacia) pe care el le dobîndise mai înainte [2] ».

În cadrul acestor acțiuni de recucerire a unor teritorii din Dacia de către Constantin cel Mare a fost construit și marele val de pămînt cunoscut sub numele de « Brazda lui Novac ». Ca urmare a cercetărilor noastre de teren privind întinderea marelui val de pămînt am putut preciza că baza de plecare a acestei fortificații de pămînt era gura rîului Topolnița fiind în legătură directă cu castrul de piatră de la Drobeta [3]. Brazda se prezintă astăzi astfel: coama valului este destul de aplatizată din cauza lucrărilor agricole și a ploilor care au cărat pămîntul din vîrf spre poale. Măsurătorile făcute au dat cifra de 110 m. la bază, iar înălțimea de la bază pînă la coamă, fiind de 7 m. Desigur că cifra de 110 m. pare exagerată, dar ea se datorează și viiturilor care s-au scurs de sus spre bază. Aceste viituri nu credem să fie mai mari de 10—15 m., așa că socotim lățimea valului la bază în jur de 90—95 m. Șanțul de apărare se observă distinct prin faptul că pe locul lui se strînge în permanență apă. Lărgimea șanțului este de cca 60 m.

Pe această uriașă fortificație de pămînt din loc în loc au fost construite castre din piatră de mici dimensiuni care aveau rolul pichetelor de grăniceri, de astăzi, adică aveau de păzit o anumită porțiune de teren de-a lungul « Brazdei ».

https://biblioteca-digitala.ro

1. VEDERE ASUPRA DUNĂRII LA HINOVA

Primul castru de pe « Brazdă », începînd de la Drobeta spre răsărit se găsește la Hinova. Cel de al doilea ar putea să fie la Orevița Mare în punctul numit « Cetatea latină », neidentificat pînă acum.

Așezarea castrului de la Hinova era pe o terasă înaltă acolo unde Dunărea face un cot îndreptîndu-se spre sud, avînd o vizibilitate foarte bună asupra fluviului. În amonte la orizont se vede Drobeta, în aval se poate supraveghea Ostrovul Corbului pînă în satul Tismana unde în antichitate era de asemenea un castru (foto 1). Cercetările făcute asupra castrului au stabilit că are dimensiunile de 36,60×25,40 m. avînd pe latura de nord trei turnuri de apărare de formă aproape pătrată: două la colțuri și unul la mijloc (pl. I). Atît turnurile cît și incinta sînt construite din piatră de rîu aleasă cu grijă. Alte pietre dintr-o rocă mai moale, au fost intercalate prin ele, pentru a da o față cît mai îngrijită zidului. Din loc în loc pe orizontală, zidurile au șiruri de cărămidă. După tehnica de construcție a castrului, el este asemănător cu construcțiile romane tîrzii din Ostrovul Banului [4], cu Sucidava [5], castrul de la Gornea din Banat [6], cu fortificațiile de pe malul drept al Dunării: Boljetin [7], Ravna [8], Veliki Gradac [9], Hajducka Vodenika [10] din aceeași perioadă a secolului IV e. n. În afară, spre nord, castrul a avut un sistem defensiv construit din trei șanțuri. Latura de sud era apărată de taluzul înalt și abrupt al Dunării. Latura de est era apărată de ogașul natural din apropiere, expusă fiind mai ales latura de nord deși castrul se afla în spatele « Brazdei ».

Șanțul nr. 1, se găsește la o distanță de 4 m., departe de incintă. Este larg de 4 m. și adînc de 1,85 m. El a fost umplut în decursul timpului cu pămînt negru, fragmente de cărămizi, cioburi și pietre.

Șanțul nr. 2, este amplasat la 11,50 m., depărtare de incintă. Distanța dintre primul șanț și cel de al doilea este de 4 m. Deschiderea celui de al doilea șanț este

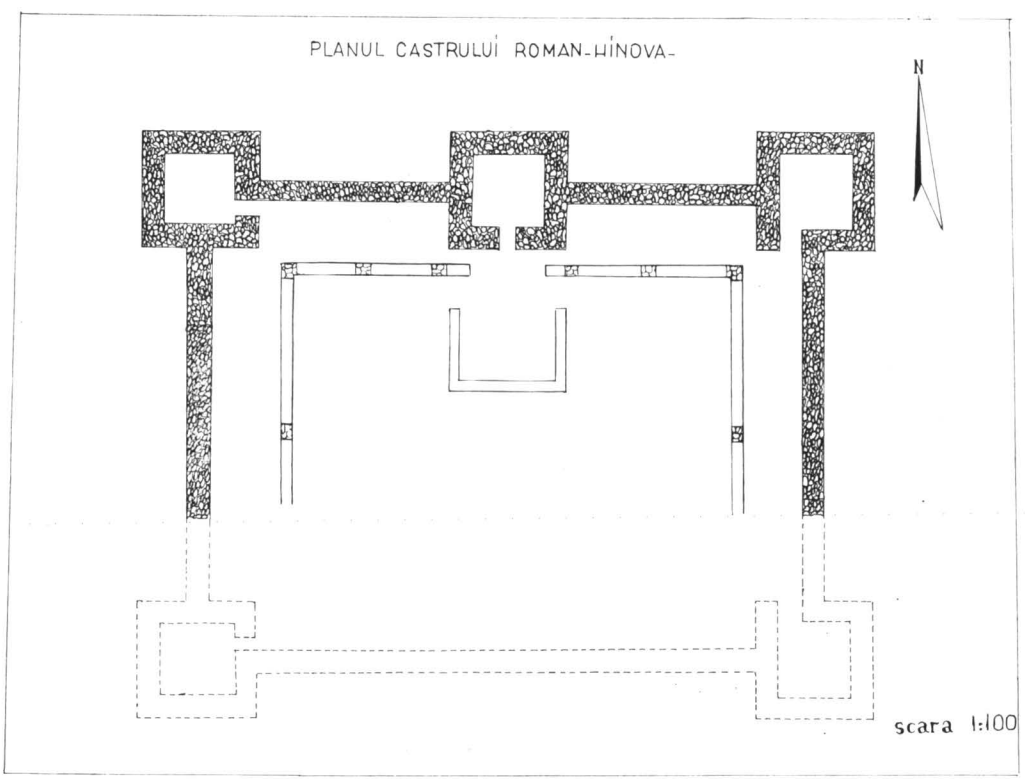
https://biblioteca-digitala.ro

de 3,50 m. iar adîncimea de 1,70 m. Şi el a fost umplut cu aceleaşi materiale ca şi primul şanţ.

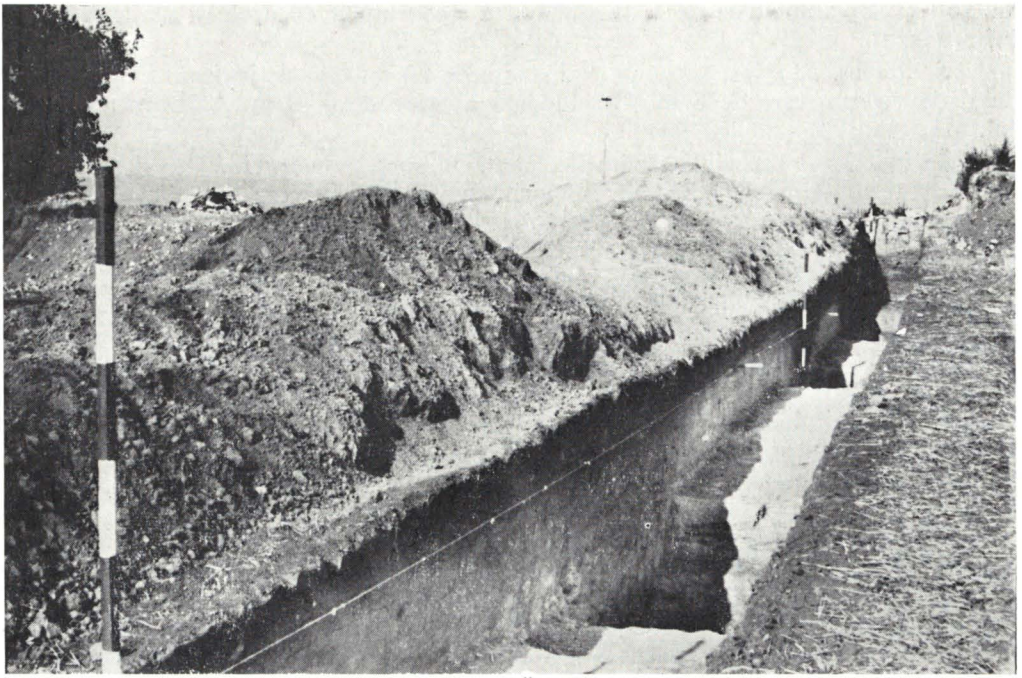
Şanţul nr. 3, a fost săpat pe o distanţă de 23 m. faţă de incintă. Distanţa faţă de al doilea şanţ este de 8 m. Deschiderea lui este de 4,70 m. Adîncimea de 2 m (pl. II, foto 2).

În interiorul castrului săpăturile făcute în spatele incintei de nord au scos la iveală urmele unei construcţii din cărămidă aşezată la o distanţă de 3,50 m —3,70 m de la incintă mergînd paralel cu aceasta. Zidul acestei construcţii are o fundaţie de piatră şi cărămidă de aproape 0,50 m. Elevaţia numai din cărămidă şi mortar nu depăşeşte 30 cm. Din loc în loc la distanţe ce merg de la 4,10 pînă la 4,65 m., are stîlpi tot din cărămidă de formă dreptunghiulară, care şi ei au mărimi diferite. La baza lor, acolo unde începe elevaţia, fiecare stîlp longitudinal şi transversal are găuri de dimensiunile 21 × 15 cm. Elevaţia zidului dintre stîlpi are şi ea o scobitură de formă dreptunghiulară făcută odată cu zidul, de aceleaşi dimensiuni cu orificiile de la stîlpi. Rostul acestui jgheab în zid şi a găurilor din stîlpi era următorul: În aceste orificii dintre ei şi în jgheabul dintre stîlpi se introduceau bîrne groase de lemn. Direcţia acestor bîrne era est-vest ca şi a zidului construcţiei. La fel se întîmpla şi în direcţia nord căci au fost găsiţi stîlpi care aveau asemenea lăcaşuri din grinzi ce porneau spre incintă. În felul acesta, în spaţiul dintre incintă şi această fundaţie de cărămidă se delimitau încăperi. Cu ajutorul stîlpilor de rezistenţă, în care erau

pl. I PLANUL CASTRULUI

https://biblioteca-digitala.ro

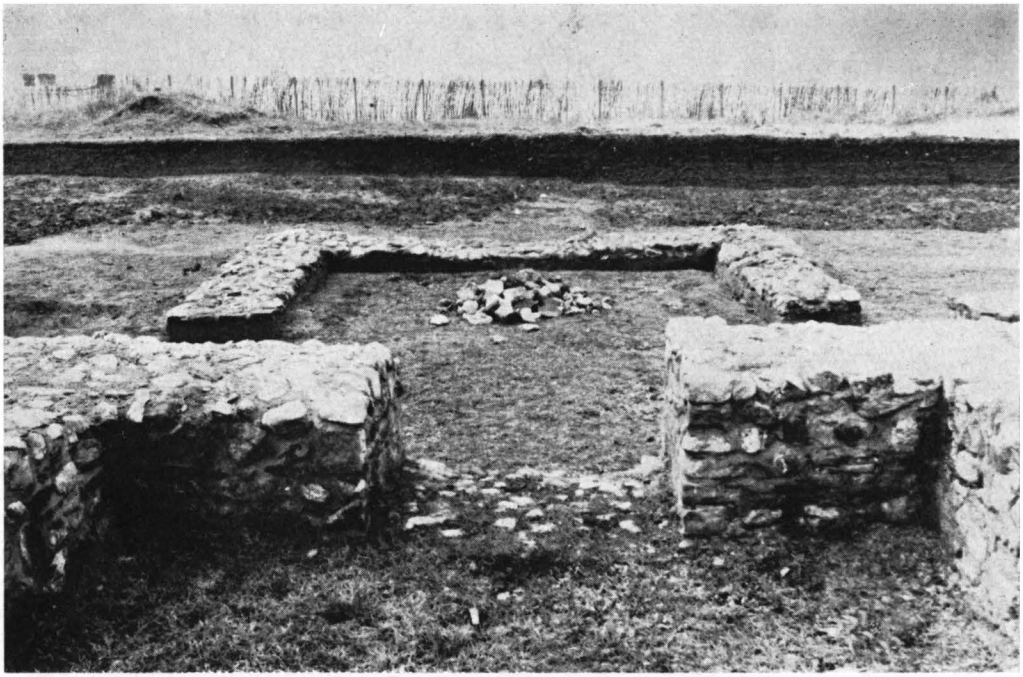

2. PROFIL ASUPRA ȘANȚURILOR DE APĂRARE PE LATURA DE NORD

3. LOCUIREA SOLDĂȚEASCĂ DE PE INCINTA DE NORD

https://biblioteca-digitala.ro

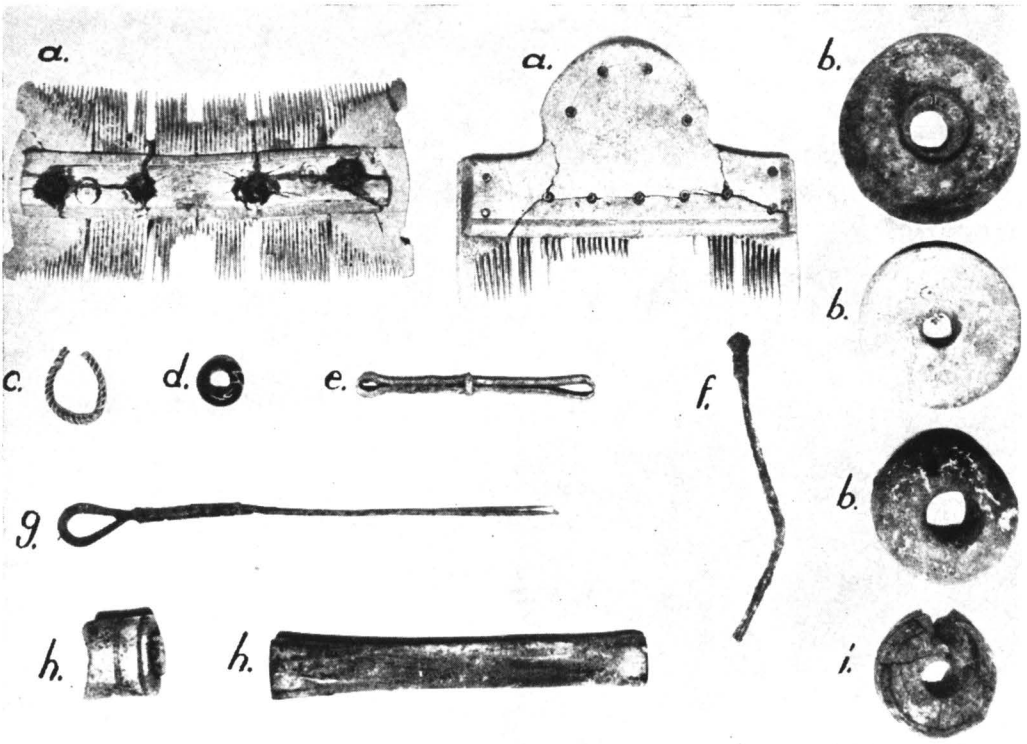
4. LOCUINȚA COMANDANTULUI DIN MIJLOCUL CASTRULUI

încastrate grinzile de lemn se alcătuia o întreagă structură de lemn, peste care se aplica un strat gros de lut cu paie și zidurile încăperilor erau făcute. Urme de chirpic ars precum și grinzi carbonizate de la aceste încăperi au fost descoperite în săpături. În acest fel, cu ajutorul vetrelor de foc făcute tot din cărămidă am putut delimita și preciza numărul încăperilor de locuit de pe latura de nord a castrului (pl.III, foto 3).

Dacă la Drobeta pe vechiul agger înălțat pe stîlpi de piatră se construiseră grajduri pentru animale sau magazii, la Hinova, în locul aggerului s-au construit locuințe pentru cei ce staționau în castru. Probabil că deasupra acestora să fi existat un pod de lemn necesar luptătorilor. Acest sistem de locuire în încăperi de-a lungul zidului de incintă îl găsim și mai tîrziu, tot în castre așa cum au arătat săpăturile arheologice făcute la Pietroasele — Buzău [11]. și la Gornea [12]. Săpăturile au scos la iveală o construcție de formă aproape pătrată construită din piatră, folosind ca liant pămîntul galben a cărei deschidere era spre turnul pătrat de mijloc de pe incinta de nord. Această clădire credem că era locuința comandantului, aici descoperindu-se o fibulă cu capete de ceapă suflată cu aur (foto 4).

Ca urmare a săpăturilor făcute pînă în prezent, putem spune astăzi căror trupe din Imperiu aparțineau soldații din castrul de la Hinova. Țiglele cu inscripția Drubetei descoperite aci ne arată că în acest castru se găsea un detașament de soldați de la Drobeta. Important este că acum, în secolul IV—V acești soldați limitanei care erau cu siguranță autohtoni, scriau numele Drobetei în formă dacică. După obiectele descoperite în încăperile de locuit din spatele incintei ne-am dat seama că ele erau locuite de soldați cu familiile lor. Astfel, descoperirea a numeroase fusaiole, obiecte de podoabă, mărgele, fragmente de cercei, doi piepteni ne indică locuirea femeilor și ocupațiile lor (foto 5). Pe cînd lamele de cuțit, dălțile,

https://biblioteca-digitala.ro

5. OBIECTE DE UZ CASNIC CE AU APARȚINUT FEMEILOR

greutățile de plasă, dăltițele pentru confecționat obiecte fine, recipienții de turnat metalul, topoare de fier, sape ne indică ocupația bărbaților (foto 6). Toate acestea demonstrează o activitate meșteșugărească intensă. Datorită locuirii intense a castrului a fost descoperită o mare cantitate de ceramică, atît fragmentară, dar și multe forme întregi de o mare valoare documentară și artistică. În timpul cercetărilor printre materialele romane, au fost găsite amestecate și fragmente ceramice aparținînd culturii Basarabi. Probabil că ele au fost scoase la iveală atunci cînd au fost săpate șanțurile pentru construcția zidurilor incintei.

Săpăturile au dus la descoperirea unui cimitir de urne funerare din perioada Hallstattiană. În cadrul ceramicii descoperite se detașează vasele ce sînt acoperite cu un strat de glazură sau smalț verde-oliv sau maroniu. Această ceramică credem că era lucrată pe loc și nu adusă din sudul Dunării. Ea trebuie legată de regiunea Dunării de jos, din cuprinsul imperiului bizantin [13]. Fibulele cu capete de ceapă, din bronz, întregesc inventarele descoperite și o justă încadrare în timp a fortificației de la Hinova în secolul IV—V e. n. La aceasta se adaugă cei doi piepteni descoperiți, lucrați din trei plăci asamblate cu nituri, precum și două tuburi de păstrat ace lucrate din oase de pasăre caracteristice culturii Sîntana de Mureș [14].

Săpăturile de la Hinova au dus la descoperirea a peste 300 de monede. Cea mai veche monedă descoperită este de la Gallierius Maximianus (294 e. n.), iar ultimele sînt de la Theodosius II (402—408). Avem o situație similară cu cea de

https://biblioteca-digitala.ro

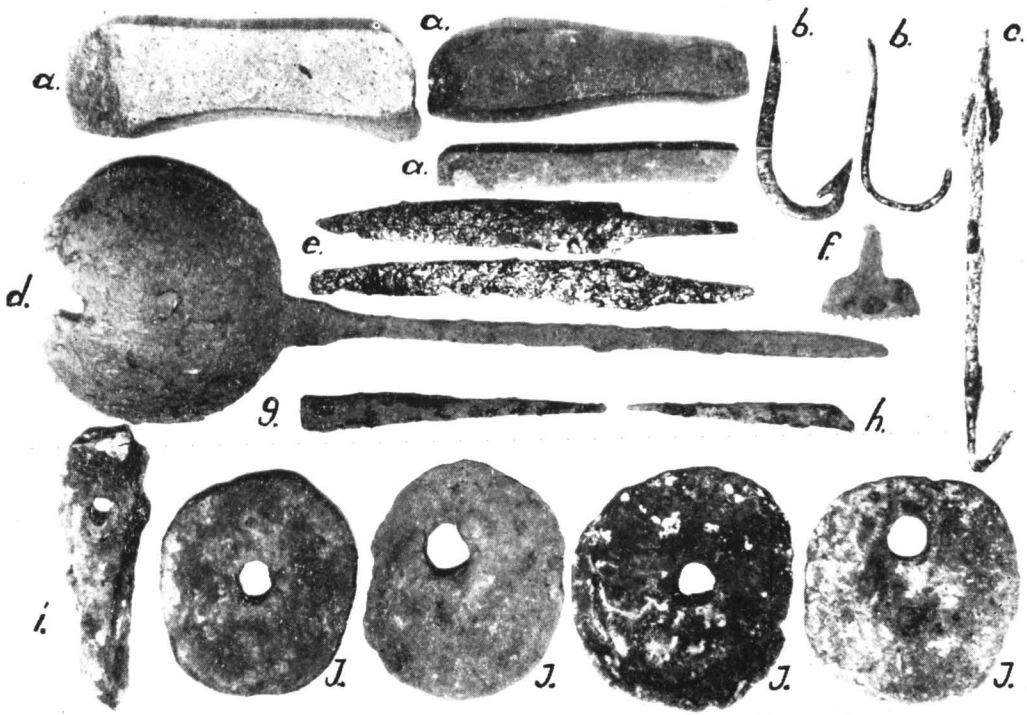
la Gornea [15]. După cum se vede aproape întreg secolul al IV-lea este acoperit de circulația monedelor.

Arheologic au fost stabilite două nivele de cultură delimitate prin pietrișul străzilor. Nu putem preciza cel puțin în stadiul actual al cercetărilor data construcției castrului, însă primul nivel de viață al fortificației este întrerupt de un puternic incendiu. Această distrugere nu putea fi provocată decît de năvălirea hunilor, deci după 376 e. n. De o stăpînire sau o staționare a hunilor în zonă nu poate fi vorba, deoarece se constată o refacere imediată a castrului, așa cum o dovedesc și monedele care au un curs neîntrerupt. Cu toate acestea în săpăturile din anul 1978, s-a descoperit o bucată din buza și din pîntecul unui cazan ritual hunic. Ca ornament acest fragment de vas hunic are două coaste ascuțite la o distanță de 3,5 cm. una față de alta. Ornamentul este asemănător cu cel de la cazanul hunic descoperit la Desa. Fragmentul nostru se aseamănă, cu excepția ornamentului de pe pîntec cu antichitățile hunice de la Sucidava [16]. (foto 7). Se pune problema cum a ajuns acest cazan hunic în castrul de la Hinova?. Prezența resturilor hunice de la Sucidava este interpretată în sensul existenței unor mercenari huni în slujba Imperiului [17]. Se pare că avem o situație asemănătoare și la Hinova, deoarece fragmentul nostru a fost descoperit în stratul de incendiu, ceea ce înseamnă că vasul de sacrificiu exista acolo în timpul primei distrugeri a castrului.

Ca urmare a cercetărilor făcute în castrul de la Hinova, concluziile ce se desprind pînă în momentul de față sînt următoarele:

Castrul de la Hinova a fost construit probabil la sfîrșitul secolului al III-lea și începutului secolului al IV-lea. Ştim că la sfîrșitul acestui secol și castrul de la

6. OBIECTE DE UZ CASNIC CE AU APARȚINUT BĂRBAȚILOR

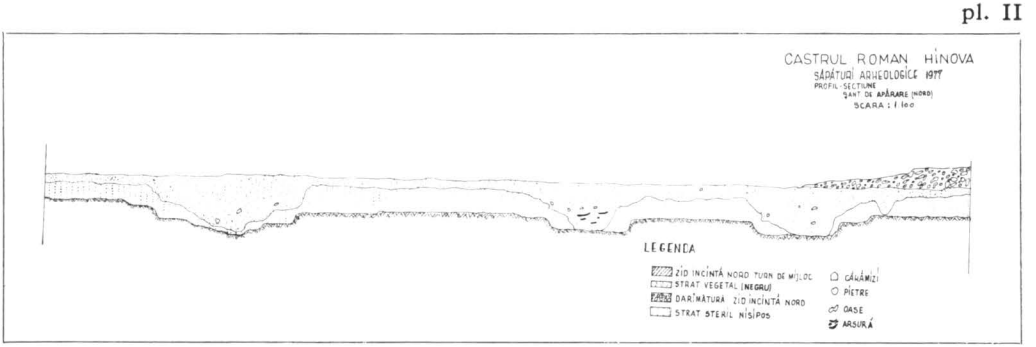

https://biblioteca-digitala.ro

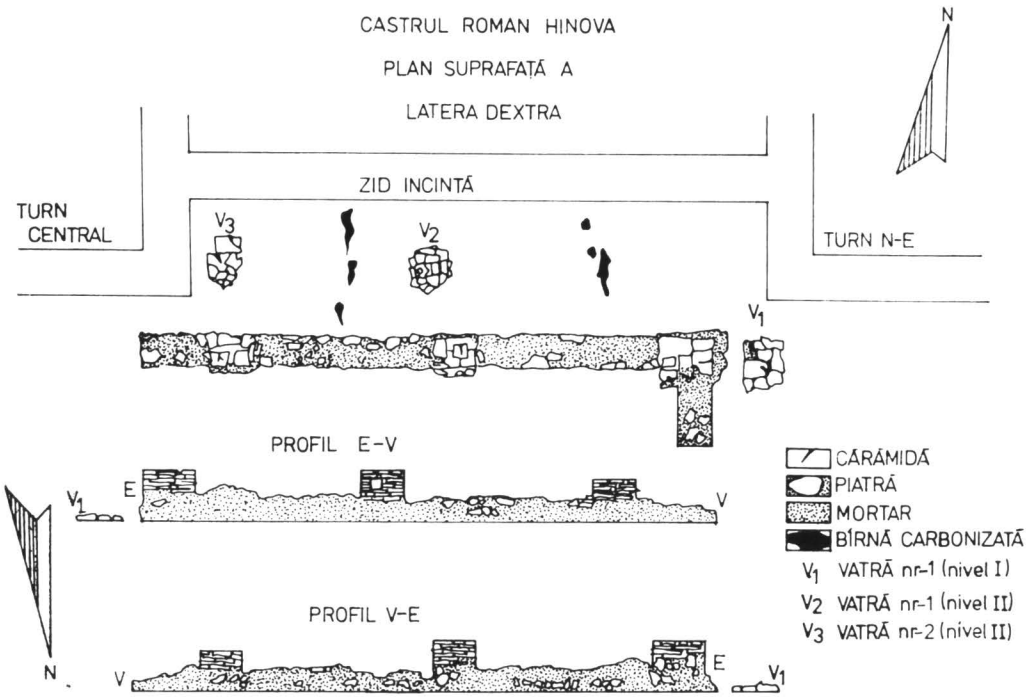

7. FRAGMENT DE CAZAN HUNIC DE LA HINOVA

pl. II

https://biblioteca-digitala.ro

Drobeta a suferit o serie de transformări ce sînt atribuite domniei lui Gallienus [18]. Nu ar fi exclus ca încă de acum sau imediat după aceasta, Imperiul să ia o serie de măsuri de fortificare a malului stîng al Dunării prin construirea sau refacerea unor castre din zonă, cum sînt cele de la Puținei, Hinova, Tismana, Izvorul Frumos. Ne întrebăm dacă nu cumva tot acum a fost început și marele val de pămînt — « Brazda lui Novac » și terminată de Constantin cel Mare. Tipul acesta de fortificație își găsește asemănări atît în fortificația de la Orșova și Gornea cît și într-o serie de fortificații de pe malul drept al Dunării. După monedele descoperite, el a durat tot secolul al IV-lea. Atît monedele cît și celelalte materiale descoperite în castellum indică o viață intensă în tot cursul secolului al IV-lea, viață care nu se încheie decît la sfîrșitul secolului. Trupele care staționau în el făceau parte din garnizoana Drobetei, așa cum ne arată țiglele și cărămizile descoperite aici, dar ele aparțineau legiunii a V-a Macedonica ce-și aveau sediul la Oescus în fața Sucidavei, trupe trimise prin intermediul garnizoanei de la Cladovo de unde avem cărămizi cu inscripția DIANA. Fortificația de la Hinova probabil că a fost construită în epoca tetrahniei, dacă ținem seama de asemănările pregnante cu castrul de la Gornea [19]. Prezența numeroaselor unelte de fier sau bronz, pentru prelucrat pămîntul, a atelierelor de confecționat sau turnat obiecte, care nu au caracter militar, a obiectelor feminine de podoabă ne duc la concluzia că garnizoana fortificației era formată din agricultori și pescari militarizați — limitanei — care locuiau în fortificație împreună cu familiile lor, lucrînd terenul din jurul cetății; fapt pentru care erau scutiți de impozite. Obligația lor era de a păzi o anumită porțiune din frontiera stabilită pe

https://biblioteca-digitala.ro

« Brazda lui Novac ». Care era întinderea acestei zone nu putem şti în actualul stadiu al cercetărilor. Aşezările cu caracter rural bazate pe proprietatea mică şi mijlocie au constituit rezervorul de forţe umane care a permis regenerarea sistemului de pază a graniţei. Trecerea la apărarea frontierelor prin soldaţi limitanei a avut drept consecinţe ştergerea diferenţei dintre populaţia civilă şi aceea cu sarcini militare [20].

Dintr-o primă analiză a monedelor descoperite se constată o lipsă a acestora în primele trei decenii ale secolului al IV-lea, mai precis între anii 305—330 e. n. (Maximianus şi Constantin al II-lea). Lipsa monedelor în aceşti ani trebuie interpretată ca rezultat al crizei de monedă de care a suferit Imperiul în perioada respectivă [21]. Numele cetăţii nu ne este cunoscut pînă acum. Cert este că garnizoana de aci era subordonată castrului de la Drobeta şi depindea de acesta.

NOTE

1. Procopius din Caesarea, *Despre ziduri*, IV, 5, 2, *FHDR*, II, p. 461.
2. Împăratul Iulian, *Împăraţii*, 24; *FHDR*, II, p. 31.
3. M. Davidescu, *Drobeta în secolele IV VII e.n.*, RMM, 1, 1976, p. 43—44.
4. M. Davidescu, *Cercetările arheologice din Ostrovul Banului — Golu — Gura Văii — Mehedinţi*, RMM, 1, 1977, p. 37 ş. u. Idem, *Raport asupra săpăturilor arheologice din castrul roman de la Hinova*, Drobeta III, p. 80.
5. D. Tudor, *Sucidava*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1974, p. 84, Idem *OR* [4], p. 423, ş.u.
6. Nicolae Gudea, *Aşezări din epoca romană tîrzie*, Banatica, Studii şi cercetări arheologice, Reşiţa, 1977, p. 38 ş.u.
7. *Anciennes cultures du Djerdap*, Belgrad, 1963, nr. 3, p. 108, 110; pl. XXIV
8. *Ibidem*, p. 118, pl. XXXIX
9. *Ibidem*, p. 127, 128, pl. XLIV, XLV
10. *Ibidem*, p. 145, pl. LV
11. Gheorghe Diaconu, *Castrul de la Pietroasa*, Al. Odobescu, Opere, IV — *Tezaurul de la Pietroasa*, Bucureşti, 1976, p. 1062. Gh. Diaconu, Magda Tzony, M. Constantinescu, V. Drîmboceanu, *L'ensemble archcologique de Petroasele*, Dacia, NS, XXI, 1977, p. 217
12. N. Gudea, *op. cit.*, p. 57
13. *Dinogeţia*, I, 1967, p. 230
14. Gh. Diaconu, Magda Tzony . . ., *L'ensemble* . . . p. 218
15. N. Gudea, *Op. cit.*, p. 66
16. D. Tudor, *OR* [4], p. 443, fig. 143, f. h.,
17. Ligia Bîrzu, *Contribuţia arheologiei la cunoaşterea perioadei hunice la Dunărea de jos*, Analele Univ. Bucureşti, seria St. Sociale-Istorie, nr. 20, anul X, 1961, p. 18; Octavia Toropu, *Romanitatea tîrzie şi strămânii im Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1975, p. 115
18. Radu Florescu, *Descoperiri noi la Drobeta (Turnu Severin) şi reformele militare din a doua jumătate a sec. al III-lea*, RM, nr. special, anul II, 1965, p. 435 436
19. N. Gudea, *Op. cit.*, p. 69
20. Radu Florescu, *Limesul Dunărean în perioada romană tîrzie*, BMI, nr. 3, 1972, p. 23
21. N. Gudea, *Op. cit.*, p. 74

SUMMARY

The Roman camp from Hinova was built at the end of the 3rd century and the beginning of the 4th century A. D.. Concurrently the Roman camps at Drobeta, Puţinei, Tismana and Izvorul Frumos were built or rebuilt. It resembles both the fortifications from Orşova and Gornea, on the left bank of the Danube and certain fortifications on the right bank of the river, such as those from Boljetin, Ravna, Veliki Gradac, Hajducka Vodenika. Judging by the coins discovered here the Roman camp from Hinova lasted until the first decade of the 4th century. The troops stationed here belonged to the garrison in Drobeta, according to the tiles and bricks bearing the stamp of Drobeta discovered here.

The presence of numerous iron and bronze implements for field work, of workshops for the manufacturing or casting of different objects, deprived of military caracter, of women's ornaments, leads us to the conclusion that the garrison defending the fortification was made up of armed peasants and fishermen — limitanei, living inside the fortification together with their families. They tilled the land around the fortress and were consequently exempted from taxes. Their duty was to guard a certain part of the border established on the so-called "Novac's furrow".

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE GRANIȚA DINTRE PROVINCIILE ROMANE DACIA ȘI MOESIA SUPERIOR ÎN SECOLELE II-III e.n.

N. GUDEA

Lucrarea de față a fost întocmită nu atît din dorința de a încerca o soluționare a problemelor legate de limita dintre cele două provincii romane, cît mai ales pentru a pune în lumină multitudinea de întrebări care stau nerezolvate în legătură cu această graniță. Cunoașterea temeinică a elementelor ei, organizarea ei în perioada dată au implicații importante privind atît cunoașterea sistemului militar al Moesiei Superioare, cît și, mai ales, aspecte privind întinderea teritorială a Daciei romane și organizarea apărării ei în sectorul de SV.

În cele ce urmează vom trece în revistă pe baza analizei fortificațiilor și trupelor care au staționat pe limita dintre cele două provincii toate ipotezele în legătură cu organizarea militară pe această graniță și implicațiile pe care existența ei le au în legătură cu sectorul de SV al granitei Daciei romane (Dacia Superior).

Faza actuală de documentare, cercetare și cunoaștere. Izvoarele literare referitoare la istoria militară a acestei zone sînt foarte puține și dau informații cu caracter general [1]. Materialul epigrafic litic sau tegular este numai în parte publicat, nu este datat în mare parte și deci nu poate fi folosit decît într-o măsură restrînsă [2]. Informații vagi ne dau izvoarele cu caracter geografic: Tabula Peutingeriana și Itinerarium Antonini ca și cele mai tîrzii inspirate din ele [3].

Cercetările arheologice au rămas puține. În general ele au atins un stadiu incipient și nu permit o cunoaștere detailată și riguroasă a elementelor granitei [4]. A fost cercetat amplu și sistematic doar castrul de la Drobeta. Cîteva castre de unități auxiliare au fost identificate și cercetate parțial (Pojejena, Cesava, Boljetin, D. Milanovac) ca și castrul de legiune de la Kostolac. Toate celelalte, așa cum se vede din repertoriu, sînt considerate fortificații numai pe baza unor descoperiri epigrafice (tegulare mai ales) întîmplătoare sau a unor observații de suprafață. Cercetarea și

https://biblioteca-digitala.ro

cunoașterea zonei este mult îngreunată de faptul că aici s-au suprapus și adăugat lucrări de fortificație din secolul I e. n. pînă în secolul VI e. n., de cele mai multe ori fazele de construcție neputînd fi delimitate cu precizie.

Rapoartele de săpături propriu-zise sînt foarte puține [5]. Monografii de obiective cercetate lipsesc cu totul [6] ca și prezentările ample de materiale arheologice de diferite categorii [7]. Date mai numeroase există în legătură cu unitățile militare: fie ele legiuni [8], fie trupe auxiliare [9], dar lipsesc precizările, foarte necesare, în legătură cu locul de staționare, deplasările, datarea și chiar identificarea unităților.

Această situație a favorizat formularea și vehicularea unor păreri și ipoteze foarte diferite, contradictorii chiar, în legătură cu problemele pe care ni le-am propus și noi a le pune în discuție. Pentru că lucrarea noastră are caracter de informare am încercat să folosim o bibliografie cît mai completă, care însumează aproximativ tot ce s-a scris pînă acum în legătură cu acest subiect și implicațiile lui.

Se poate afirma că cele cîteva încercări de a prezenta situația militară de pe granița de N a Moesiei Superioare sînt parțiale și în general nebazate pe o cunoaștere și o selecție riguroasă a fortificațiilor după destinație și perioadă de funcționare [10]. O observație similară se poate face și în legătură cu formulările privind granița de S a Daciei [11]. În legătură cu aceste două noțiuni: *granița de N a Moesiei Superioare* și *granița de S a Daciei*, care în mare parte se suprapun, poziția istoricilor este diferită. Istoricii români consideră că fortificațiile situate la N de Dunăre pe sectorul cuprins între vărsarea Tisei și vărsarea Oltului au aparținut Daciei [12]. Istoricii din Jugoslavia fac abstracție de aceleași fortificații cînd este vorba de granița de N a Moesiei Superioare [13]. Doar cîțiva istorici străini au privit problema în ansamblu considerînd că, la un moment dat, fortificațiile de pe ambele maluri au aparținut Moesiei Superioare [14].

Deși faza de cercetare și cunoaștere a elementelor acestei granițe este foarte redusă s-au avansat cîteva ipoteze în legătură cu modul ei de organizare după cucerirea Daciei. O parte din istorici susțin că după anul 106 e. n. limesul a fost desființat în zona de contact dintre cele două provincii [15]. Alți istorici afirmă că limesul a fost desființat numai pe porțiunea cuprinsă între Kostolac — vărsarea Oltului [16], în timp ce alții cred că limesul a fost desființat pe porțiunea dintre Orșova — vărsarea Oltului [17]. În ambele aceste ultime ipoteze se consideră că porțiunea de graniță rămasă la V de Orșova, respectiv de Kostolac a fost organizată ca un limes pentru că Banatul de V respectiv întregul Banat nu a fost ocupat de Romani ci era stăpînit de Sarmați.

În legătură cu situația Banatului în epoca romană, părerile s-au emis independent de situația de pe Dunăre, bazate mai ales pe stadiul de cunoaștere a epocii romane în această parte. Părerea quasi oficială din istoriografia românească era, pînă nu demult, aceea că acest teritoriu a fost în întregime roman și a aparținut Daciei [18]. Mai era o ipoteză mai veche, căzută puțin în uitare, aceea că Banatul a fost în întregime roman dar a aparținut Moesiei Superioare [19]. În ambele aceste ipoteze s-a considerat, fără nici o demonstrație, că la sudul Banatului și în general în sudul Daciei nu a mai fost necesar un limes. În raport cu ipotezele în legătură cu constituirea și întinderea provinciei Dacia se pot formula trei etape în ce privește lungimea graniței dintre Dacia și Moesia Superioară [20]: într-o primă etapă (106—118 e. n.) ea cuprindea porțiunea între vărsarea Tisei și vărsarea Jiului în Dunăre; într-o a doua etapă (118—250 e. n.) zona fluviului cuprinsă între vărsarea Tisei și vărsarea Oltului sau capătul de S al valului; într-o a treia etapă (250—275 e. n.) de la vărsarea Tisei la vărsarea Jiului.

https://biblioteca-digitala.ro

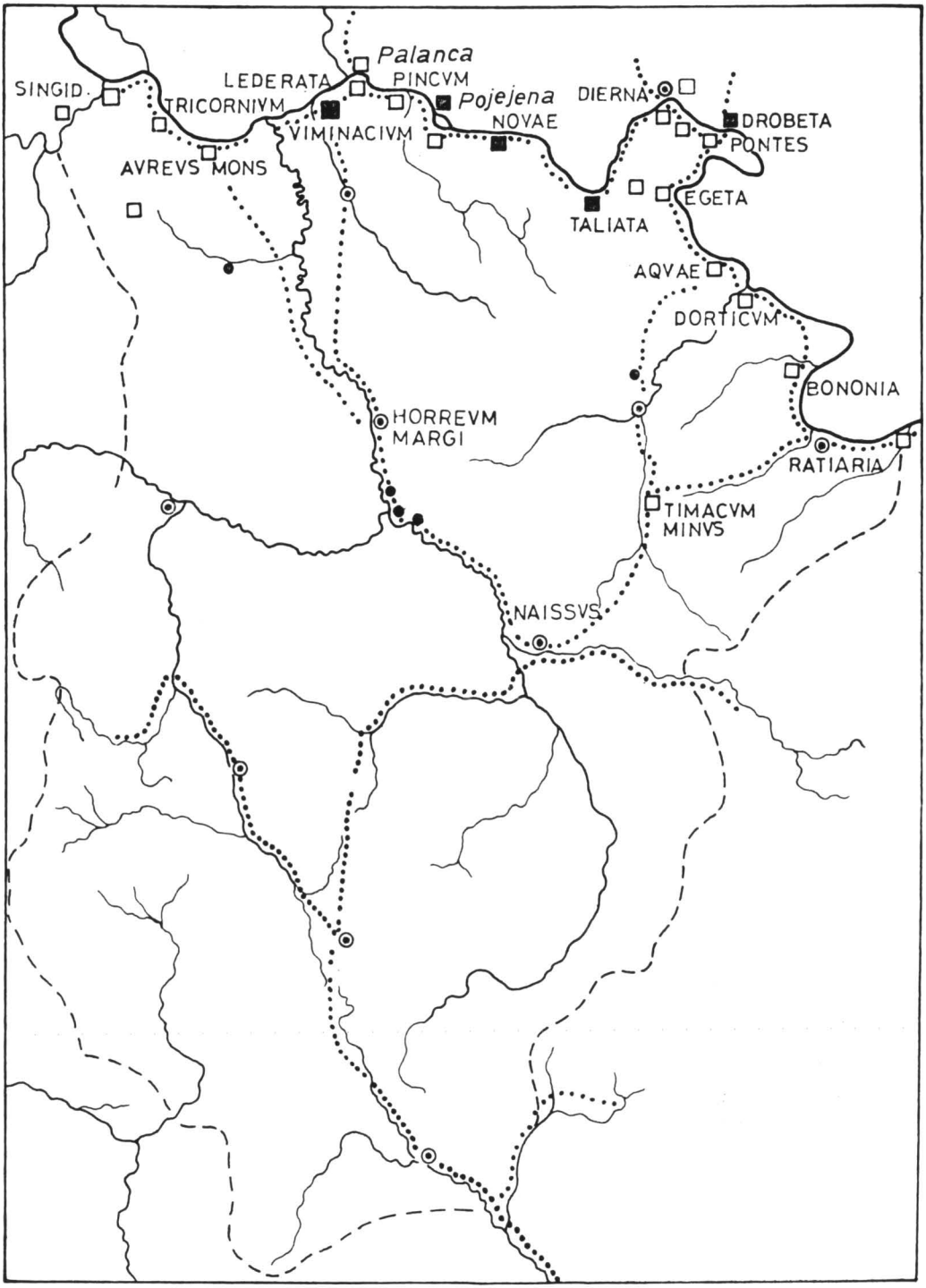

FIG. 1. GRANIȚA DE N A MOESIEI SUPERIOARE (după A. Mócsy)

https://biblioteca-digitala.ro

Părerile unor istorici străini, dar și ale unora dintre români diferă de această ipoteză. O parte dintre ei susțin că granița de SV a Daciei se afla pe linia de fortificații Ram-Berzovia-Jupa [21] deci că Banatul de V nu a fost ocupat de Romani. La aceeași ipoteză au ajuns cei care susțin că zona de la V de Kostolac a fost organizată ca un limes [22]. Alții susțin că la început (106—118 e. n.) granița de V a Daciei a fost linia Ram-Berzovia-Jupa, dar după reformele lui Hadrianus ea a fost retrasă pe linia Orșova-Jupa, ceea ce înseamnă că nimic din Banat nu a mai aparținut Daciei [23]. La aceeași concluzie au ajuns cei care susțin, că sectorul dunărean de la V de Orșova a fost organizat ca un limes [24].

Unii dintre istorici au mers mai departe, afirmînd că Banatul nu a fost deloc cucerit de Romani [25]. Mai menționăm aici părerile evazive enunțate de V. Christescu [26] și M. Macrea [27] care, vorbind despre hotarele Daciei menționau Banatul ca fiind roman în întregime, dar cînd analizau granițele puneau ca limită de V linia Ram-Berzovia-Jupa.

Menționăm că toată această bibliografie stufoasă și aceste multe ipoteze (pe care în parte nici nu le-am citat) nu se bazează cum ar trebui, sau cum s-ar putea crede, pe cercetări ample, temeinice, de teren, ci mai ales pe rezultatele unor sondaje, observații de suprafață care lasă deocamdată calea deschisă unor păreri diametral opuse [28].

Metoda de studiu ne-a fost impusă de lipsa detaliilor de săpătură și deci de imposibilitatea identificării în timp a fortificațiilor și locului de staționare al trupelor. Pentru lămurirea ambelor probleme atît a organizării granitei dintre Moesia Superioară și Dacia, cît și a granitei de SV a Daciei pot fi folosite rezultatele cercetărilor și a cunoștințelor din ambele sectoare. În general problemele ridicate de fiecare sector în parte nu au fost studiate împreună decît foarte recent, deși ele duc la același rezultat. *În lucrarea prezentă vom analiza numai datele în legătură cu granița dintre Dacia și Moesia Superioară unde s-au efectuat în ultimii ani cercetări arheologice și s-au făcut descoperiri care permit o nouă interpretare a situației. Problemele în legătură cu granița de SV a Daciei vor constitui obiectul unei lucrări aparte.* Pentru a obține cît mai multe date pentru perioada și sectorul ales am adoptat împărțirea istoriei militare a Moesiei Superioare în următoarele perioade [29]: I. perioada cuprinsă între epoca lui Augustus și Domitianus; II. perioada cuprinsă între domnia lui Domitianus și 106 e. n.: III. perioada de stăpînire a Daciei; IV. perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului III și sfîrșitul secolului VI e. n. Fiecare dintre aceste etape poate fi împărțită în subetape în funcție de evenimente militare sau politice care au avut loc. Dintre ele noi ne ocupăm numai de perioada a III-a, dar nu este nici o îndoială că situația din etapele care au precedat-o a avut o oarecare influență.

Metoda de prezentare. Pentru a analiza situația de pe graniță am procedat mai întîi la repertorizarea fortificațiilor și o încercare de a le selecționa. Repertoriul le conține numai pe acelea despre care sînt date relativ sigure că au funcționat în secolele II și III e. n. și care au dimensiuni destul de mari pentru a fi sediul unei unități auxiliare [30]. Am plecat de la părerea că toate aceste fortificații au aparținut Moesiei Superioare încă dinainte de 106 e. n. indiferent pe care mal s-au aflat. Cea mai mare parte din ele probează acestă ipoteză cu date cu caracter arheologic. Situația s-a menținut astfel și după 106 e. n. Desigur, această ipoteză la care ne-am raliat prezintă încă o serie de semne de întrebare. Fortificațiile de la Banatska Palanka și Orsova le-am trecut noi înșine la sistemul defensiv al Daciei romane, datorită poziției lor, dar fără a avea certitudini în această privință [31]. În schimb, o parte din cele care au fost construite ulterior abandonării Daciei sînt bine delimitate acum și pot fi scoase din discuție (Cuvin, Sapaja, Moldova Veche, Gornea, Svinița, Dubova, Orșova-

https://biblioteca-digitala.ro

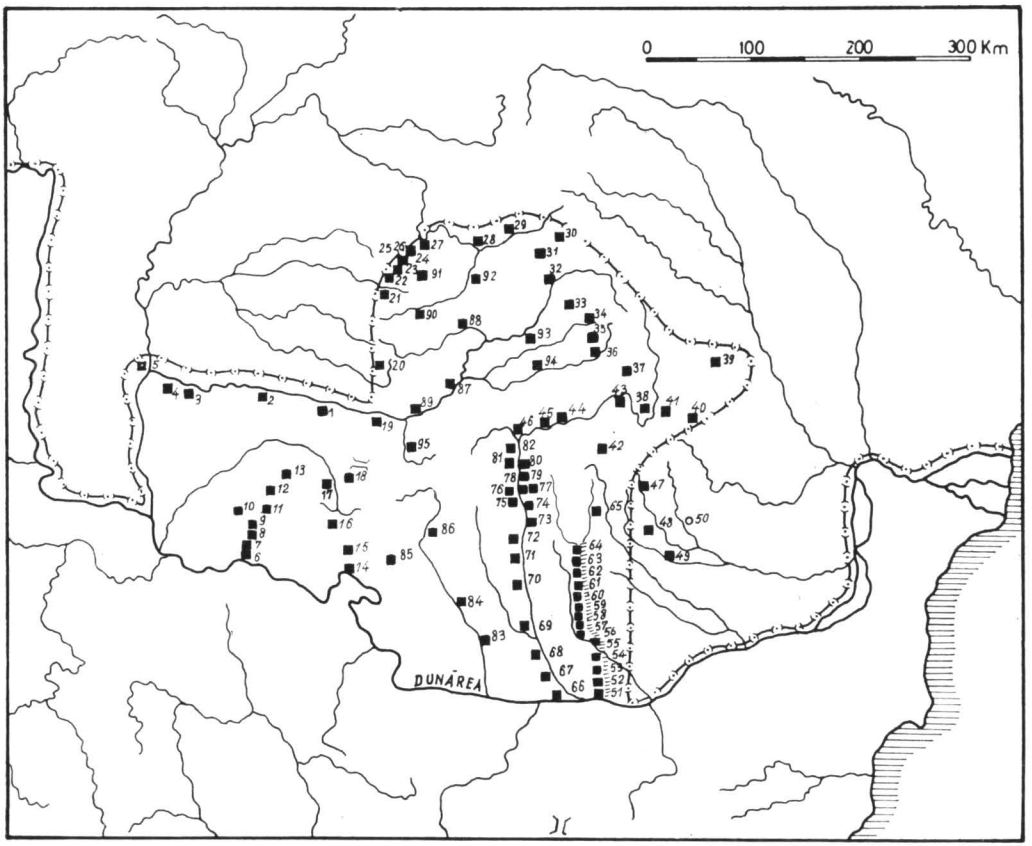

FIG. 2. SISTEMUL DEFENSIV AL DACIEI

Port, Hinova) [32]. În ce privește stabilirea locului de staționare al unei unități [33], am considerat ca determinante numai inscripțiile onorifice și cărămizile ștampilate apărute în număr mare, și context sigur. Inscripțiile votive și funerare sau ștampilele tegulare apărute izolat și nerepetat pot confirma datele aduse de primele și pot contribui la precizări. Luate singure ele nu pot fi luate ca dovezi determinante pentru stabilirea locului de staționare.

Scurt istoric. Granița Imperiului roman s-a fixat în această zonă la începutul secolului I e. n. sub Augustus [34], dar s-a materializat ca limes mai tîrziu, odată cu construirea drumului de-a-lungul Dunării [35]. În deceniul al patrulea se aflau deja aici legiunile IIII Schytica și V Macedonica [36]. După mijlocul secolului I s-au stabilit aici legiunile IIII Flavia și VII Claudia care au rămas definitiv aici [37]. În anul 75 sînt menționate primele unități auxiliare [38], dar probabil prezența lor este mai timpurie. Credem însă că abia odată cu divizarea provinciei Moesia în anul 86 e. n. [39] avem de a face cu un limes propriu-zis. În anul 93 e. n. sînt atestate pe acest limes două legiuni, trei alae și 9 cohortes (*CIL*, XVI, 39). În timp ce sediul legiunii VII Claudia este sigur de la început (Kostolac), pentru legiunea IIII Flavia sînt presupuse mai multe localități (Margum, Kostolac, Vidin). Dintre sediile unităților auxiliare doar la Pojejena și Drobeta sînt atestate arheologic faze datînd din secolul I

https://biblioteca-digitala.ro

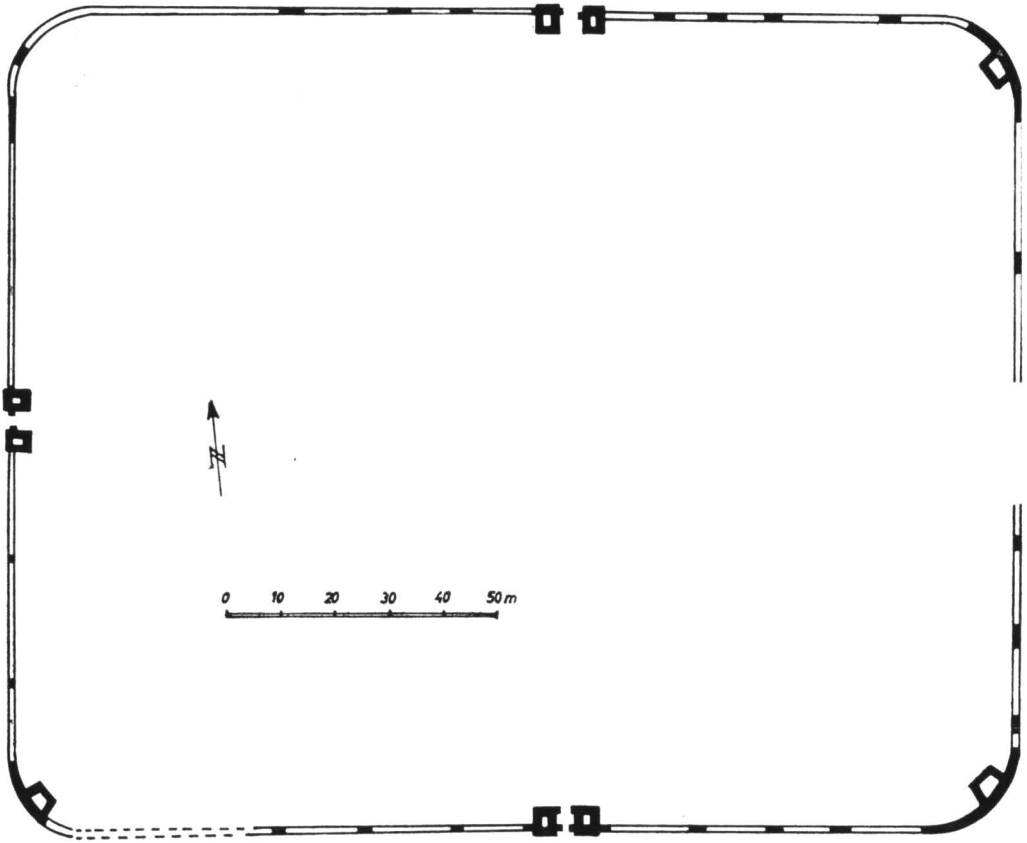

FIG. 3. PLANUL CASTRULUI DE LA POJEJENA

e. n. Pentru celelalte (Ritopek, Seona, Ram, Cesava, Lederata, D. Milanovac, Tekija, Karatas, etc) se presupune doar existența unei faze din secolul I e. n., fără dovezi concrete. Concentrările masive de trupe în jurul anilor 100—106 e. n. pentru războaiele cu Dacii (*CIL*, XVI, 46, 54) îngreunează mult posibilitățile de selecționare în timp. În legătură cu originea trupelor auxiliare se știe doar că ala I Claudia și cohors V Hispanorum au fost aduse din Germania [40]. Pentru celelalte nu se cunoaște locul de proveniență. Probabil au fost recrutate și aduse aici direct.

Constatări în legătură cu situația pe granița în secolele II—III e. n. Este evident că după cucerirea Daciei, din punct de vedere strategic, existența unui limes a devenit aici superfluă. În mod teoretic situația nou creată ar fi trebuit să producă schimbări importante mergînd pînă la desființarea unei organizări militare aici. S-au avansat ipoteze în acest sens, dar nu s-a putut dovedi în nici un caz concret abandonarea castrelor [41], sau mutarea trupelor [42]. Numărul unităților militare a scăzut evident, dar numai în comparație cu situația de război (*CIL*, XVI. 46, 54). Comparînd cu situația dinaintea războaielor cu Dacii (anul 93 e. n.) numărul lor a rămas aproape neschimbat. (*CIL*, XVI, 111; *Chiron*, 7, 1977, p. 292—302). Repertoriul anexat al fortificațiilor permite următoarele constatări. Se poate presupune că din cele peste 20 de fortificații identificate, o bună parte au fost în stare de funcționare în secolele

https://biblioteca-digitala.ro

II—III e. n., dar cifra exactă nu se poate preciza acum. În chip teoretic cifra fortificațiilor utilizate ar fi trebuit să corespundă cu cifra unităților adunate din diplome și țigle ștampilate. Din totalul presupus de fortificații sînt identificate sigur numai cinci: un castru pentru legiune la Kostolac și patru castre pentru unități auxiliare la Pojejena, Cesava, D. Milanovac și Drobeta. Dintre celelalte, o parte sînt presupuse pe baza unor observații la suprafață (Seona, Ram, Golubac, Tekija), iar altele numai bănuite pe baza unor descoperiri tegulare cu caracter militar (Belgrad, B. Palanka, V. Gradiște, Rtkovo, Brza Palanka, etc). Judecînd după așezarea lor constatăm că principiul liniar, moștenit din epoca limesului a fost menținut și după 106 e. n. *Nu este adevărată afirmația că au rămas în stare de folosire numai fortificațiile situate la V de Kostolac, sau numai cele de la V de Orșova.* Castrele au rămas așezate în locurile strategice inițiale: fie în dreptul unor căi de pătrundere spre S (Kostolac, D. Milanovac, Lom), fie în dreptul unor căi de pătrundere spre N (B. Palanka, Orșova, Drobeta), fie în locuri unde fluviul putea fi ușor forțat (Ram, Pojejena, Cesava. Golubac, etc). Există chiar impresia că fortificațiile se dublau una pe alta: Ram-B. Palanka, Pojejena-Golubac, Drobeta-Kostol). La baza strategiei a stat tot timpul drumul construit în secolul I. El a fost refăcut sub Traianus (*CIL*, III, 966 = 8267 = *ILS*, 5863; *SKuD*, p. 155) care a săpat, se pare, și un canal navigabil (*ArhJug*, 9, 19, 71, p. 83; *Star*, 21, 1970, p. 31—39). Din acest drum principal porneau spre S ramificații de-a-lungul Savei, Dravei, Moravei, Poreckăi și Timocului, iar spre N de-a-lungul Carașului, Nerei, Cernei și pe la Drobeta.

Dimensiunile castrelor sînt cele obișnuite. Din păcate cele mai multe sînt nesigure și aproximative:

Seona	130 × 150 m	D. Milanovac	126 × 143 m
Ram	140 × 200 m	Tekija	84 × 100 m
Golubac	160 × 160 m	Karatas	122 × 180 m
Pojejena	148 × 185 m	Kladovo	120 × 120 m
Cesava	140 × 150 m	Drobeta	129 × 137 m
		B. Palanka	140 × 150 m
		Lom	190 × 190 m

Pe baza acestor dimensiuni și a celor patru planuri parțiale se poate afirma că se respectă arhitectura obișnuită: planul dreptunghiular, colțurile rotunjite, turnuri de colț trapezoidale, bastioane cu plan patrulater ieșite (Pojejena, D. Milanovac, Drobeta) sau cu ieșind semicircular (Cesava). Numai la Drobeta se cunoaște orientarea castrului, dispunerea și destinația clădirilor din interior [43]. Informațiile privind data construirii incintei din zid de piatră sînt puține și nesigure. Despre castrul de la Drobeta se crede că a fost ridicat sub Traianus [44]. Despre castrele de la Pojejena și D. Milanovac se crede că au fost construite la mijlocul secolului II e. n. [45], iar despre cel de la Česava se crede că datează de la începutul secolului III e. n. [46]. În legătură cu celelalte castre nu se știe nimic.

Observații în legătură cu unitățile militare. Unitățile militare care au staționat pe această graniță apar numai în diplomele militare ale Moesiei Superioare. Dar numărul acestor unități este numai parțial confirmat de descoperirile epigrafice, litice și tegulare. Distanța mare între datele diplomelor militare (—105— + 160) și prezența unor unități din armata Moesiei Superioare într-una din diplomele Daciei din 110 e. n. (*CIL*, XVI, 163; ala I Claudia, cohortele: I Montanorum, I Cretum, I Pannoniorum Veterana, II Gallorum, V Gallorum) au dus la ipoteza că între 110 și 160 e. n. aceste unități nu a mai aparținut Moesiei Superioare, cu toate implicațiile pe care o atare ipoteză le aducea după sine [47]. Nu s-a mai ținut cont de faptul că nici una din aceste unități nu a mai apărut între trupele provinciilor dacice după 120

https://biblioteca-digitala.ro

(*JRS*, 51, 1961, p. 63; *CIL*, XVI, 90; *Klio*, 37, 1959, p. 196—210). După părerea noastră aceste trupe au revenit rapid din Dacia la locurile lor de bază. Trebuie să menționăm de asemenea că ordinea dispunerii trupelor în diplome este foarte apropiată în cele dinainte de 100 și cele după 106, sugerînd o dispunere în dispozitiv de la V spre E.

Unitățile auxiliare împreună cu legiunile și trupele din interior au alcătuit exercitus moesiacus (*Cohen*, II, nr. 554). Efectivul la mijlocul secolului II e. n. poate fi considerat același pentru toată perioada cuprinsă între începutul secolului II și mijlocul secolului III e. n. Cu excepția unor anumite deplasări temporare pe diferite cîmpuri de luptă toate unitățile au aparținut acestei zone. Socotind efectivul minim al unităților auxiliare, au staționat pe granița dintre Dacia și Moesia Superioară în această perioadă de timp 17.000 de soldați auxiliari, la care se adaugă efectivul celor două legiuni. Practic însă efectivul a fost mult mai mic datorită deplasărilor aproape permanente de trupe din această zonă (vezi mai jos).

93 e.n.	1 legio	3 alae	9 cohortes
96 e.n.	1 legio	1 ala	10 cohortes
100 e.n.	1 legio	3 alae	18 cohortes
105 e.n.	1 legio	3 alae	11 cohortes
159 e.n.	2 legiones	2 alae	10 cohortes
160 e.n.	2 legiones	2 alae	10 cohortes + pedites

Ala I Claudia și cohortele: I Montanorum, I Antiochensium, I Cretum, I Lusitanorum, II Gallorum Macedonica, III Brittonum, V Gallorum și V Hispanorum au rămas din armata care a staționat aici înainte de 100 e. n. Ala I Gallorum a fost adusă din Moesia Inferior [48]. Nu se știe de unde au fost aduse cohortele I Pannoniorum și III Campestris [49]. Locul de staționare este sigur numai pentru legiunea VII Claudia și cohortele V Gallorum și I Antiochensium. Pentru legio IIII Flavia și celelalte unități se presupune următoarea dispunere: Belgrad-legio IIII Flavia; Ritopek-cohors I Pannoniorum; Golubac-cohors V Hispanorum; Cesava-cohors I Montanorum; D. Milanovac-cohors I Lusitanorum; Kostol-cohors III Brittonum; Brza Palanka-cohors I Cretum [49a]. Se mai presupune că ala I Claudia a staționat undeva la E de Drobeta [50]. Nu se știe nimic în legătură cu locul de staționare al cohortelor II Gallorum, III Campestris și al numerus-ului [51]. *Nici afirmația că trupele ar fi fost concentrate numai într-o anumită parte a graniței nu este adevărată. Ele au rămas răspîndite uniform de la Belgrad la Lom.*

Este mai greu de explicat prezența ștampilelor de legiune în castrele pentru unități auxiliare [51a]. Faptul poate fi interpretat în două moduri: a. fie că prezența lor înseamnă și prezența unor detașamente ale legiunii respective; b. fie că prezența lor înseamnă numai exportul de materiale de construcție din atelierele legiunii, așa cum în general este explicată o situație similară și pentru provinciile germane. Credem că această ultimă ipoteză trebuie luată mai mult în considerare.

Spre deosebire de unitățile militare din zonele foarte mărginașe ale Imperiului, care au stat tot timpul lipite de graniță, trupele din Moesia Superioară par să fi avut un statut aparte. Legiunile sau vexilatii din ele au fost trimise în tot cursul secolelor II și III e. n. pe diferite fronturi de luptă, departe de bazele lor. Deasemenea sînt atestate în diverse părți ale Imperiului formațiuni militare sub genericul « ex Illyrico », din care puteau face parte și trupe ale Moesiei Superioare [52]. Chiar și unitățile auxiliare sînt detașate. O parte din ele au rămas în Dacia după cucerire (*CIL*, XVI, 163), fără a se putea preciza aici nici durata și nici locul de staționare. Fără îndoială că o parte din ele au fost duse așa cum spune Frontinus (Principia Historiae, II. p. 204) în războiul cu Parții, chiar de către Traianus. Ala Claudia este atestată în Orient

https://biblioteca-digitala.ro

(*CIL*, III, 13635); cohors I Montanorum apare în Syria (*CIL*, XVI, 87), probabil în timpul lui Hadrianus. Această unitate este menționată dealtfel simultan sau la o dată foarte apropiată și în diplomele militare ale Pannoniei Inferioare (*CIL*, XVI, 61, 164, 175, 179), iar cohors I Lusitanorum în diplomele provinciei Moesiei Inferioare (*CIL*, XVI, 50, 83). Într-o situație similară se află cohors V Gallorum care apare și în Pannonia pe la 110 e. n. (*CIL*, XVI, 164). Cohors I Lusitanorum mai apare și în Egyptus (*ES*, 8, 1969, p. 91), iar cohors I Antiochensium pare să fie atestată în Dacia (*IDR*, III/1, 251—252).

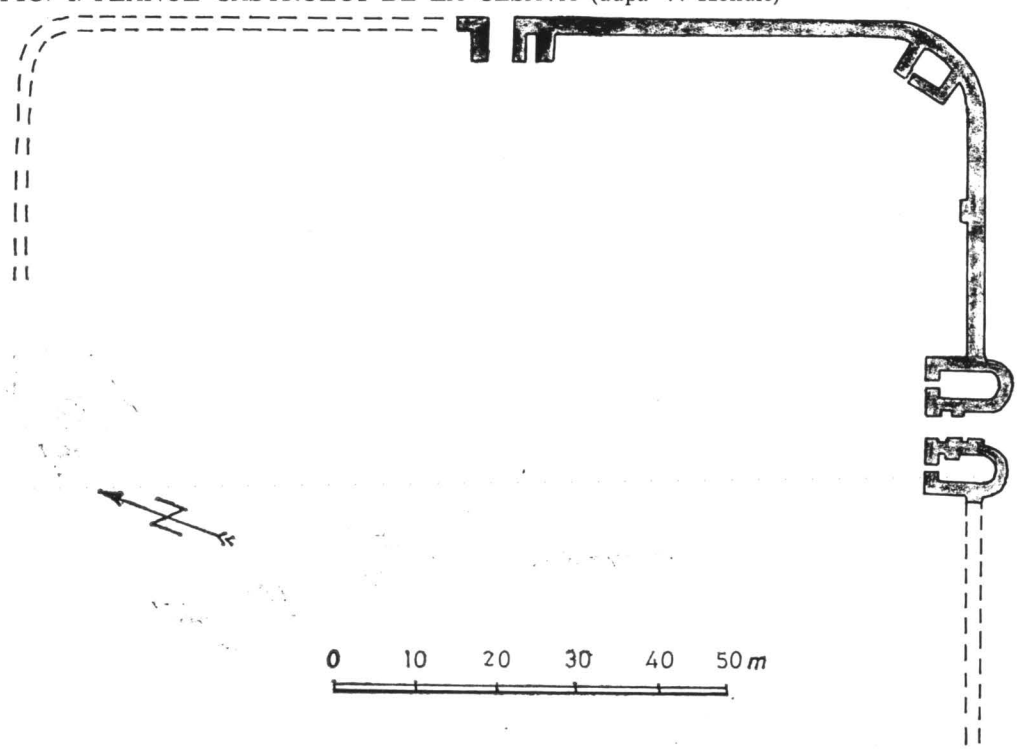
Dealtfel în zona de contact dintre Dacia și Moesia Superioară sînt atestate trupe din alte provincii. La Kostolac sînt legiunile I Italica, II Adiutrix, III Gallica și cohors VII Breucorum; la Drobeta legiunile V Macedonica, XIII Gemina și cohors VII Breucorum antoniniana. Foarte probabil că aceste unități erau în trecere.

Observații finale fără caracter de concluzii

1. Cea mai mare parte a cunoștințelor despre elementele graniței sînt încă rezultate ale unor cercetări parțiale, observații de suprafață sau descoperiri întîmplătoare care sînt insuficiente pentru susținerea unor ipoteze valabile. Lipsesc cercetările arheologice sistematic efectuate, lipsesc studiile asupra materialelor arheologice cu caracter important sau rapoartele de săpături.

2. Drept urmare nu pot fi precizate fortificațiile care au fost în stare de funcționare înainte de cucerirea Daciei, care au rămas după 106 e. n. și nu se poate preciza apartenența lor la una sau alta din provinciile care se învecinau. Deci ipotezele în legătură cu hotarul cu limita dintre Dacia și Moesia Superioară, organizarea acestei

FIG. 4. PLANUL CASTRULUI DE LA CESAVA (după V. Kondić)

https://biblioteca-digitala.ro

granițe și mai ales implicațiile în legătură cu granița de S V a Daciei nu pot fi susținute cu argumente suficient de temeinice.

3. Unitățile militare deși sînt mai bine cunoscute ca nume și ca efectiv[e] nu au precizat locul de staționare, durata sau data staționării. Singurul fapt sigur este acela că ele au rămas în fortificații situate de-a-lungul Dunării în vechile puncte de cantonare din epoca dinainte de 106 e. n.

4. Ipotezele formulate în legătură cu organizarea graniței după 106 e. n. nu au suficient sprijin documentar pentru a părea probabile.

5. Trecerea în revistă a fortificațiilor și a trupelor, studierea ansamblului de cunoștințe despre această graniță ne-a sugerat formularea unei ipoteze, dacă nu mai sigure, mai logică [53]. Zona de graniță dintre Dacia și Moesia Superioară nu a mai fost organizată după 106 e. n. ca un limes, pentru că a pierdut caracterul unei granițe situate în fața unui dușman. După 106 această graniță s-a transformat într-o simplă linie de demarcație între cele două provincii. Ea a păstrat însă o organizare militară din două motive. Primul și cel mai important ni se pare acela de a avea la dispoziție, într-o zonă cu mari posibilități de manevră, o armată de rezervă. Dată fiind poziția Moesiei Superioare, ea oferea posibilitatea unor intervenții rapide și eficace spre oricare parte a Imperiului și mai ales spre provinciile situate la N de Dacia și Pannonia Inferioară [54]. În al doilea rînd strîmtorile Dunării necesitau menținerea unor efective permanente atît pentru controlul circulației cît și pentru problemele pe care circulația le ridica din punct de vedere tehnic [55].

Viziunea completă și dreaptă asupra modului de organizare al acestei granițe se va obține însă numai atunci cînd sfera și numărul de obiective cercetate vor crește și cînd aceste cercetări vor fi completate cu cele efectuate asupra elementelor sistemului defensiv din SV Daciei.

Repertoriul fortificațiilor și al trupelor

BELGRAD (Singidunum). Presupus castru de legiune (cf. *Ptolemeu*, II, 9, 3; *ItAnt*, 132, 1); neidentificat cu certitudine. Se crede că se afla la confluența Savei cu Dunărea pe «Kalemagdan»; dimensiuni probabile: 315×510 m.

Sediu pentru legiunea IIII Flavia Felix (E. Ritterling, în *RE*, XII, 1924, col. 1540—1549). Înainte de 106 e. n. sînt presupuse alte sedii: Vidin (*Filow, Legionen*, p. 63), Kostolac (*Mirković 1968*, p. 50), Golubac (V. Kondić, *Istoria Beograda*, Beograd, 1974, p. 75), Budapesta, (*RE*, XII, 1924, col. 1545—1546), Orasje (*Mirković 1968*, p. 30), etc. Între 106—118 e. n. legiunea a staționat în Dacia (*ActaMN*, 3, 1966, p. 429—435; 1967, p. 47—72). A luat parte la campania lui Traianus în Orient; vexilații din ea sînt atestate apoi în Mauretania (144) apoi în Africa (174); la mijlocul secolului II întreaga legiune a fost mutată la Budapesta; a participat la războiul din Orient dus de L. Verus; la campania contra lui Pescenius Niger; la începutul secolului III este atestată în Germania; participă la campaniile lui Maximinus Thrax; sub Gordianus este atestată în Italia de N și în campania contra Perșilor; sub Philippus Arabs este atestată în Dacia Malvensis; sub Gallienus o vexillatio a fost trimisă în Gallia.

Încă din secolul I e. n. a purtat epitetul Felix (*CIL*, III, 14329); succesiv a purtat apoi epitetele Antoniniana (*ArhJug*, 1, 1954, p. 59) Severiana (*CIL*, III, 8173), Severiana Alexandriana (CIL, III, 14555), Maximiniana (*Spom*, 98, 1941, p. 4, nr. 17), Gordiana (CIL, III, 8154); Galliena (*CIL*, III, 8148). Ștampilele pe cărămizi și țigle nu au fost încă studiate și ordonate cronologic. Fig. 7—8. Prescurtarea obișnuită a numelui este FF, mai ales pe ștampilele descoperite în Dacia, M. Mirković crede că datarea în acest fel nu se poate restrînge. Mai sînt cunoscute prescurtările F și FL.

https://biblioteca-digitala.ro

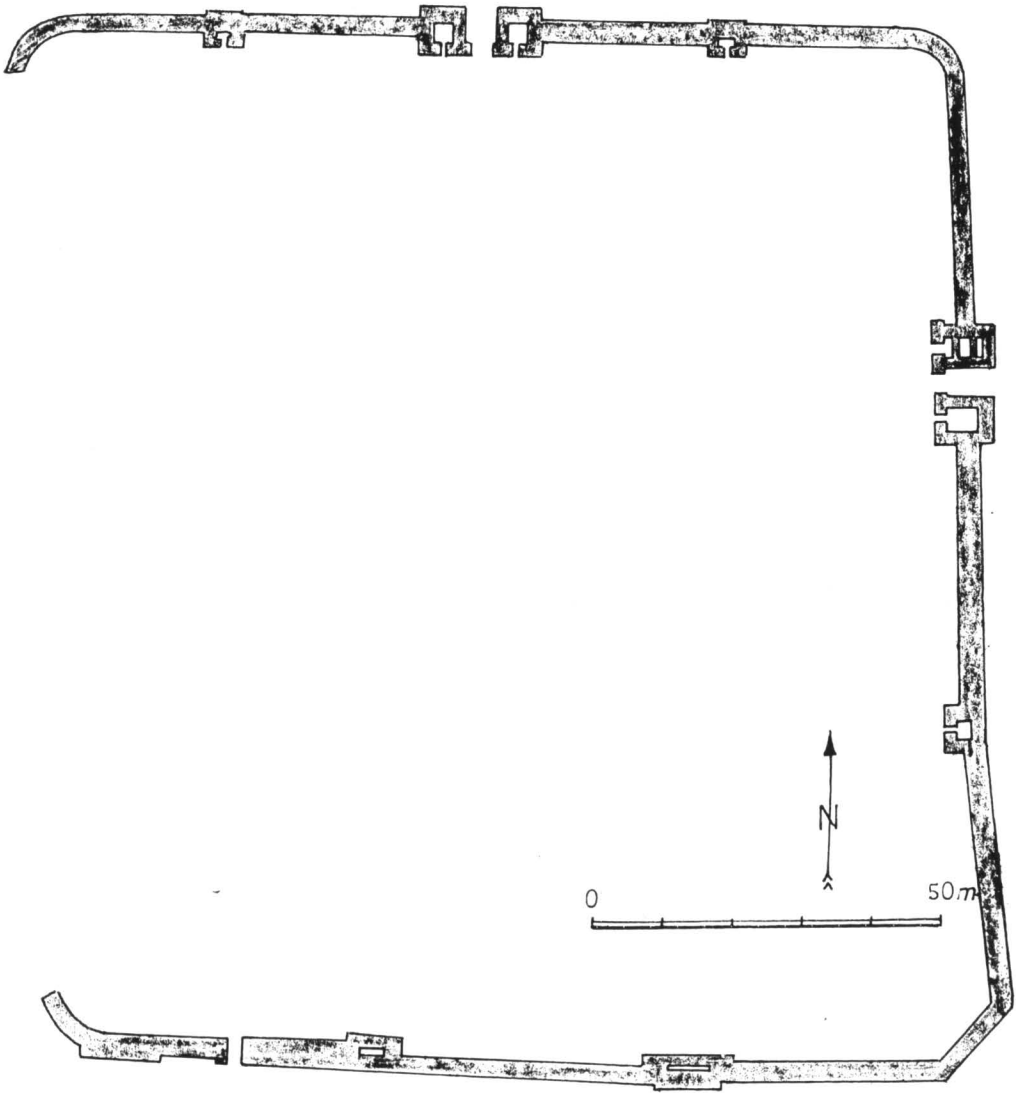

FIG. 5. PLANUL CASTRULUI DE LA D. MILANOVAC (după D. Vuckovič-Todorović)

Ştampilele legiunii au mai apărut în numeroase puncte situate de-a-lungul Dunării şi în Dacia: Budapesta (*CIL*, III, 3753; *Szilagyi, TeglP*, pl. VIII/2), Mitrovica (*Milosević 1971*, p. 99—100), Zemun (*Szilagyi, TeglP*, pl. IX/1—6), Pancevo (*Milleker DelmR*, II, p. 57) Seona (*OZ*, 12, 1969, p. 124), Kovin (*CIL*, III, 8176), Banatska Palanka (*Milleker DelmR*, II, p. 55), V. Gradiste (*JOAI*, 4, 1901, B 1, p. 77, nr. 55) Ritopek (*Spom*, 75, 1934, p. 30, nr.4), Kostolac (*CIL*, III, 8276) *AEM*, 3, 1879, p. 139; 6, 1882, p. 139), Pojejena (*CIL*, III, 8070 d; 14496; *Banatica*, 2, 1973, p. 94), Golubac (CIL, III, 8179), Bosman (*CIL* III, 13815, 7) Ravna (*Swoboda Forschungen*, p. 36—37), Drobeta (*BCMI*, 1939, p. 109, fig. 154, *Tudor OR 1968* SE 50)

https://biblioteca-digitala.ro

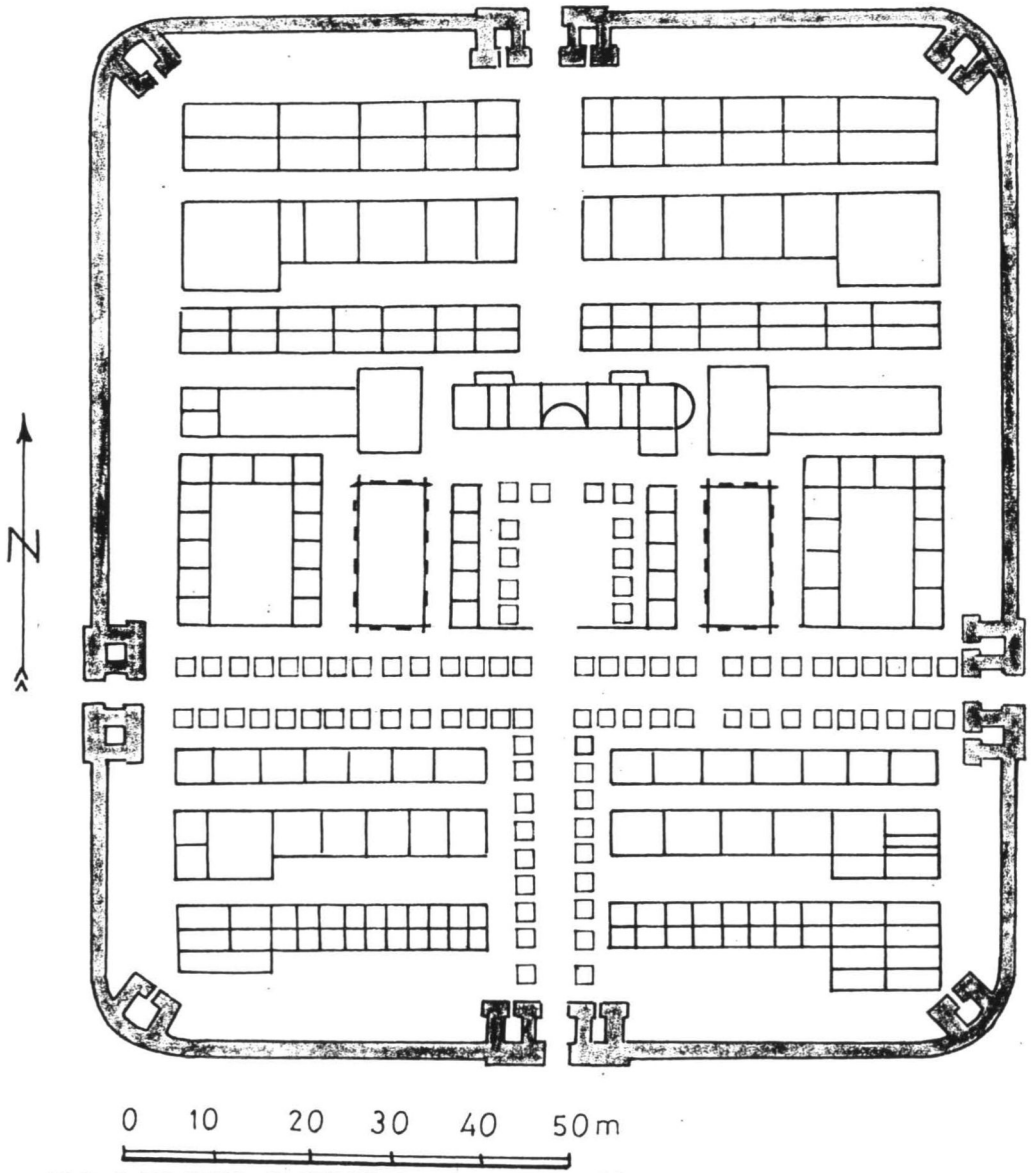

FIG. 6. PLANUL CASTRULUI DE LA DROBETA T. SEVERIN (după D. Tudor)

Bibliografie: Forni Limes, p. 1264; *TIR* L 34, p. 102; *Mirković 1968*, p. 41; *Mócsy 1970*, p. 50; RE, VIII A/2, 1958, col. 2127—2181) (B. Saria).

RITOPEK (Tricornium); presupus castru; așezat pe dealul unde se află cimitirul; neidentificat; datează din secolul I e. n.

Țigle ștampilate ale legiunii IIII Flavia; ștampile ale cohortei I Pannoniorum (*JOAI*, 15, 1912, Bbl. p. 225, nr. 24, fig. 178; inscripție onorifică cu legio IIII Flavia (*Spom*, 71, 1931, p. 49)

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie: Forni Limes, p. 1226; *Wagner Dislokation*, p. 96; *TIR* L 34, p. 113; *Mirković 1968*, p. 96—97; Mócsy 1970, p. 51

SEONA (Aureus Mons); presupus castru; necercetat; așezat pe un platou la vărsarea rîului Seona în Dunăre; dimensiuni probabile 130×150 m; există din secolul I e. n.

Ștampile ale legiunilor IIII Flavia și VII Claudia; inscripție funerară a unui librarius din legio IIII Flavia *(CIL*, III, 1646)

Bibliografie: TIR L 34, p. 31; *Mirković 1968*, p. 83—85; *Mócsy 1970*, p. 51; D. Vucković-Todorović, în *OZ*, 12, 1969, p. 124; idem, în *Vestnik*, 17, 1971, p. 238

KOSTOLAC (Viminacium); castru, sediu de legiune; așezat pe malul stîng al pîrîului Mlava, la 2 km spre S de vărsarea în Dunăre; dimensiuni 442,70×385,60 (350×430 m); săpături la începutul secolului XIX; trei faze de construcție: mijlocul secolului I; începutul secolului II; sfîrșitul secolului III.

Sediu al legiunii VII Claudia din anii 56—57 e. n. Se presupune că la început a staționat aici și legiunea IIII Flavia. Legiunea VII sau părți din ea au participat la războiul parthic dus de Traianus (RE, XII, 1924, col. 1615—1629); o vexillatio este în Cyprus la 116 e. n.; sub Hadrianus este prezentă la războiul cu Iudeii; ia parte la războiul cu Marcomanii; sub Alexander Severus este în orient; probabil a luat parte și la războiul cu Pescenius Niger; sub Maximinus Thrax e prezentă în Italia; apoi ia parte la războiul cu Perșii sub Gordianus; sub Philuppus Arabs este în Dacia Inferior.

Legiunea este atestată la Kostolac purtînd epitetele Antoniniana *(CIL*, III, 6291), Antoniniana Pia Fidelis *(CIL*, III, 14509), Severiana *(CIL*, III, 1676), Pia Severiana *(AE*, 1934, 181), Severiana Alexandriana *(CIL*, III, 8112, 8224, 14565), Philippiana *(CIL*, III, 8047), Pia Fidelis sub Gallienus *(Cohen*, V, p. 391, nr. 510). Prescurtarea obișnuită a numelui pe inscripții și ștampile este CL; se mai cunosc însă și prescurtările CPF, CLPF, CLA.

Ștampile ale legiunii au mai fost descoperite la Budapesta *(ArchErt*, 1959, p. 118), Mursa *(ArhJug*, 9, 1971, p. 71), Mitrovica *(Milosević 1971*, p. 100), Seona *(OZ*, 12, 1969, p. 124), Kovin *(Milleker Delm*R, III, p. 231), Ram *(CIL*, III, 8075 = 6325, 1633, 8; V. Gradište *(CIL*, III, 6324, b; *JOAI*, 4, 1901, 148, 57), Pojejena *(Banatica*, 3, 1975, p. 333), B. Palanka *(CIL*, III, 8071 c-d, Golubac *(Swoboda Forschungen*, p. 10), Gornea *(ActaMN*, 11, 1973, p. 591), Cesava *(AP*, 7, 1965, p. 105, 111), Bosman *(CIL*, III, 13815), Kladovo *(AEM* 19, 1896, p. 219, nr. 83), Drobeta (Al. Bărcăcilă, în *Archéologie en Roumanie*, 1938, p. 33, fig. 18), Brza Palanka *(CIL*, III, 1267, 6), Arcar *(Limes 8 TelAviv*, 1967, p. 240, Vidin *(JOAI*, 31, 1939, p. 118, nr. 27—30; *ArhSofia*, 5, 1963, p. 30)

La Kostolac au mai fost descoperite ștampile ale următoarelor unități militare: legiunile I Italica, III Gallica, IIII Flavia *(JOAI*, 8, 1905, Bbl. p. 6, nr. 14), XI Claudia *(CIL*, III, 14216) și cohortele: I Flavia Hispanorum *(JOAI*, 6, 1903, Bbl. p. 55, nr. 80), III Campestris *(JOAI*, 6, 1903 Bbl. p. 55, nr. 79), VII Breucorum (*JOAI*, 8, 1905, p. 9, nr. 28)

Bibliografie: TIR L 34, p. 34; *Mirković 1968*, p. 30—56; *Mócsy 1970*, p. 145

RAM (Lederata); presupus castru; situat în curbura accentuată a fluviului; dimensiuni probabile 140×200 m; necercetat; probabil și pod peste fluviu; exista încă din secolul I e. n.

Ștampile ale legiunii VII Claudia; inscripție votivă pusă de un centurion din aceeași legiune *(CIL*, III, 1643 = 8099)

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie: A. Deroko, în *Star*, 2, 1951, p. 169; *TIR* L 34, p. 119; *Mirković 1968*, p. 98; *Mócsy 1970*, p. 51; *AP*, 7, 1965, p. 187; D. Tudor, *Poduri romane la Dunărea de jos*, Bucureşti, 1974, p. 39—40

BANATSKA PALANKA (Transslederata?); presupus castru; necercetat; considerat ca aparţinînd după 106 Daciei (?)

Ştampile ale legiunilor IIII Flavia şi VII Claudia şi ale cohortelor II Hispanorum *(CIL*, III, 8074, 20), I Cretum *(Milleker DelmR*, II, p. 54 = *Szilágyi TeglD*, p. 6); ala II Pannoniorum *(Szilagyi, TeglD*, p. 6; *CIL*, III, 8074, 5 b)

Bibliografie: Wagner Dislokation, p. 116; *TIR*, L 34; p. 33; *Mirković 1968*, p. 100

VELIKO GRADIŞTE (Pincum); presupus castru situat pe malul Dunării; locul se numeşte « Grad »; necercetat; neidentificat cert.

Ştampile ale legiunilor IIII Flavia şi VII Claudia

Bibliografie: TIR L 34 p. 90; *Mirković* 1968, p. 101—102; *Mócsy 1970*, p. 51

POJEJENA; castru pentru unitate auxiliară; situat la N de sat pe un platou orizontal; locul se numeşte « Sitarniţa »; săpături 1970, 1973, 1976—1979; are două faze de construcţie: a. fază cu incinta din val de pămînt; 142×179 m; construit la sfîrşitul secolului I e. n.; b. faza cu incinta din zid de piatră; 148×185 m; construit pe la mijlocul secolului II e. n.

Sediu al cohortei V Gallorum (*CIL*, III, 12436; *IDR*, III/1, p. 39, nr. 10; ştampile *(Szilagyi TeglD*, p. 62; *Banatica*, 2, 1973, p. 94). Ştampile ale legiunilor IIII Flavia şi VII Claudia

Bibliografie: TIR L 34, p. 91; N. Gudea, în *Banatica*, 2, 1973, p. 86—96; 3, 1975, p. 333—343

GOLUBAC (Cuppae); presupus castru; situat la V de sat; locul numit « Gradac » dimensiuni probabile 160×160 m; necercetat

Ştampile ale legiunilor IIII Flavia şi VII Claudia; ştampilă a cohortei V Hispanorum *(CIL*, III, 1702; *Wagner Dislokation*, p. 155—156); inscripţie funerară pusă de un militar din cohors III Campestris *(Swoboda Forschungen*, p. 9, fig. 2); ştampilă şi inscripţie funerară a cohortei I Flavia Hispanorum *(JOAI*, 7, 1904 Bbl. p. 15; 12, 1910, p. 149, nr. 3)

Bibliografie: TIR L 34, p. 51; *AP*, 7 1865, 0. 74—75; *Mirković 1968*, p. 103; *Mócsy 1970*, p. 51

CESAVA (Novae); castru de unitate auxiliară; situat pe malul pîrîului Cesava la vărsarea lui în Dunăre; locul se numeşte « Gradac »; dimensiuni 140×150 m; cercetat sistematic 1965—1970; mai multe faze de construcţie începînd din secolul I e. n. pînă în secolul VI e. n.

Ştampile ale legiunii VII Claudia; inscripţie funerară a unui centurion din aceeaşi legiune *(CIL*, III, 8097; inscripţie onorifică a cohortei I Montanorum *(SKuD*, p. 91).

Bibliografie: TIR L 34, p. 84; *Mirković* 1968, p. 105—106; *Mócsy 1970*, p. 52; *AP*, 11, 1969, p. 150—155; *SKuD*, p. 88—89; *Vestnik*, 17, 1971, p. 238; V. Kondic, în *Limes9Mamaia*, 1972, p. 39—41

BOLJETIN; presupus castellum sau burg; construit în secolul I.

Ştampilă a cohortei I Lusitanorum (Swoboda Forschungen, p. 34)

Bibliografie: Swoboda Forschungen, p. 34; *TIR* L 34, p. 34; L. Zotović — N. Petrović, în *SKuD*, p. 105—106

SALDUM; presupusă fortificaţie; există încă din secolul I e. n.

Bibliografie: TIR L 34, p. 98; P. Petrović, în *SKuD*, p. 94—95

DONJI MILANOVAC (Taliata); castru pentru unitate auxiliară; pe malul stîng al pîrîului Prapornica; locul numit « Veliki Gradac »; săpături ample între1965—

https://biblioteca-digitala.ro

FIG. 7. ŞTAMPILE ALE LEGIUNII IIII FLAVIA DIN FORTIFICAŢIILE DE PE DUNĂRE ŞI DIN BANAT

FIG. 8. ŞTAMPILE ALE LEGIUNII IIII FLAVIA ŞI VII CLAUDIA

1970; dimensiuni 126×143 m; mai multe faze de construcţie începînd din secolul I e. n. pînă în secolul VI e. n.

Ştampile ale cohortei I Lusitanorum *(CIL*, III, 13816)

Bibliografie: TIR L 34, p. 109; D. Vuckovič-Todorović, în *SKuD*, p. 125—126; idem, în *Star*, 12, 1965, p. 279; *Mirković 1968*, p. 108—109; *Mócsy 1970*, p. 52; V. Kondić, în *Limes Mamaia*, 1972, p. 42

TEKIJA (Transdierna); presupus castru; necercetat; dimensiuni 84×100 m; se crede că ar data încă din secolul I e. n.

Ştampile ale legiunii VII Claudia.

Bibliografie: TIR L 34, p. 113; *AP*, 11, 1969, p. 88; A. Cermanović-Kuzmanović, în *SKuD*, p. 148—149; *Mirković 1968*, p. 110—111; *Mócsy 1970*, p. 52; *AP*, 12, 1970, p. 50—53; V. Kondić, în *Limes Mamaia* 1972, p. 42; S. Dusanić — M. R. Vasić, în *Chiron*, 7, 1977, p. 298, nota 45

ORŞOVA (Dierna); presupus castru; neidentificat pe teren; necercetat; se crede că exista în vremea războaielor daco-romane; considerat ca aparţinînd sistemului defensiv al Daciei

Ştampile ale legiunilor V Macedonica *(IDR*, III/1, p. 74—75) şi XIII Gemina *(CIL*, III, 8064, 10); ştampile ale cohortei I Brittonum *(CIL*, III, 8074, 10)

Bibliografie: TIR L 34, p. 53; *IDR*, III/1, p. 63—64

KARATAS; castru de unitate auxiliară; cercetat parţial; dimensiuni 122× 180 m; mai multe faze de construcţie, prima datează din secolul I e. n.

https://biblioteca-digitala.ro

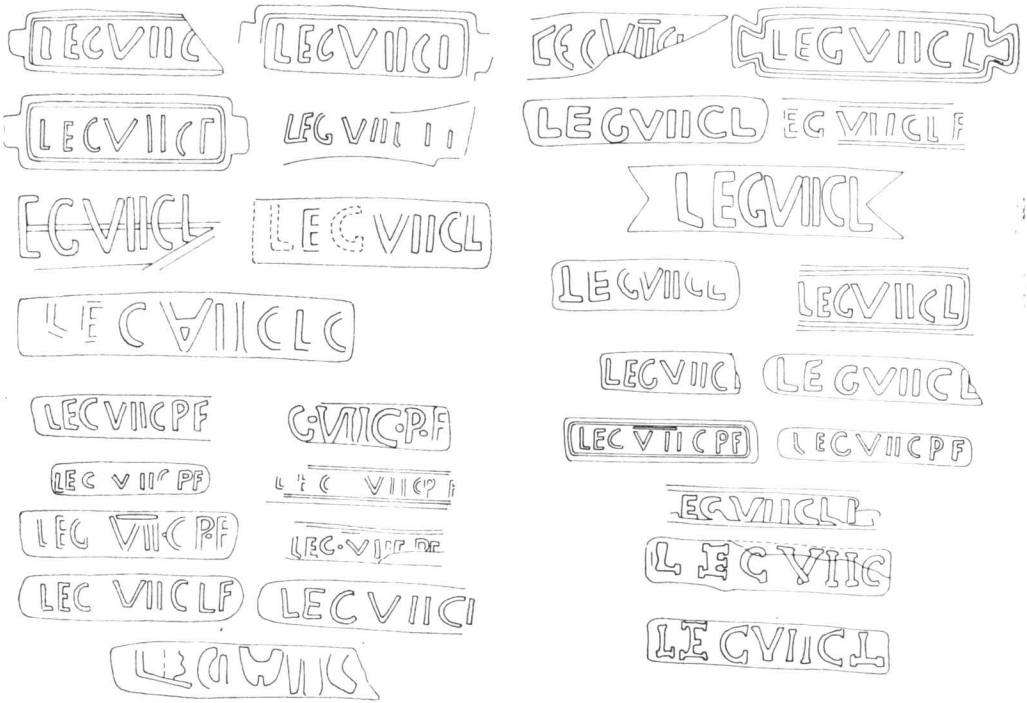

FIG. 9. ŞTAMPILE ALE LEGIUNII VII CLAUDIA DE LA GORNEA, POJEJENA ŞI DROBETA
FIG. 10. ŞTAMPILE ALE LEGIUNII VII CLAUDIA

Bibliografie: J. Janković, în *SKuD*, p. 158—159; *ArhJug*, 9, 1971, p. 83; *AP* 11, 1969, p. 88; *Mócsy 1970*, p. 53; *JRS*, 63, 1973, p. 79; V. Kondić, în *Limes9Mamaia* 1972, p. 44

KLADOVO (Pontes); presupus castru; locul numit «Kostol»; dimensiuni probabile: 120×120 m; necercetat; se crede că datează încă din secolul I e. n.

Ştampile ale legiunii VII Claudia şi ale cohortelor I Cretum (*CIL*, III, 1703) III Brittonum (*CIL*, III, 1703, 3; *BCMI*, 32, 1939, p. 160, fig. 16—18; *ArhJug* 9, 1971, p. 72)

Bibliografie: *TIR* L 34, p. 121; *AP*, 7, 1965, p. 18, pl. XVII/8, 13, 19, 71, p. 107—108; *Mirković 1968*, p. 112

DROBETA T. SEVERIN (Drobeta); castru; pentru unitate auxiliară; situat pe un platou înalt, orizontal, pe malul Dunării, la capătul podului roman; cercetat exhaustiv; dimensiuni 129×137,50 m; mai multe faze de construcţie; prima din secolul I e. n.; fază cu zid de piatră din epoca lui Traianus; refaceri pe la mijlocul secolului III e. n.

Sediu al cohortei I Sagittariorum = cohors I Antiochensium Sagittariorum (*Tudor OR 1968*, SE 1), equitata (*CIL*, III, 6279); stampile (*CIL*, III, 8074; SCIV 27, 1976, p. 79); poartă epitetele Gordiana (*Tudor OR 1968*, SE 7) sau Philippiana (SCIVA, 27, 1976, p. 77—79)

Ştampile ale legiunilor I Italica (*CIL*, III, 8072), IIII Flavia, V Macedonica, (*CIL*, III, 8066 a; *BMI*, 1974, p. 38, nota 46; *ActaMP*, 1, 1977, p. 173—179), VII Claudia, XIII Gemina (CIL, III, 8062; Tudor OR 1968 SE 16). Ştampile de unităţi

https://biblioteca-digitala.ro

FIG. 11. ȘTAMPILE ALE LEGIUMII V MACEDONICA DE LA DROBETA ȘI ORȘOVA

FIG. 12. ȘTAMPILE ȘI INSCRIPȚII ALE UNITĂȚILOR AUXILIARE: RITOPEK (1), POJEJENA (2–3), DROBETA (5–9), KLADOVO (10) ȘI INSCRIPȚIA FRAGMENTARĂ DE LA CESAVA (4)

FIG. 13. ȘTAMPILE ȘI INSCRIPȚII ALE TRUPELOR AUXILIARE: DROBETA (1–2), B. PALANKA (3), VRAV (4), BRZA PALANKA (5), DROBETA (6–7), DROBETA (8–10)

auxiliare: cohortele I Cretum (CIL, III, 1703, 2 și p. 2318), II Hispanorum (CIL, III, 1703,1), III Brittonum (CIL,III, p. 1703, 3; *BCMI*, 32, 1939, p. 160, nota 1); ala Gallorum et Pannoniorum (*Tudor OR 1968*, SE 55; *SCIV*, 16, 1965, p. 182, nr. 8). Inscripții funerare ale unor militari din cohortele III Campestris (CIL, III 14216), V Gallorum (CIL, III, 14216, 4) I Cretum (CIL, III, 1163) și legiunea VII Claudia (CIL, III, 14216, 9)

Bibliografie: TIR L 34, p. 56; R. Florescu în *Limes6Stuttgart* 1961,

https://biblioteca-digitala.ro

p. 145—147; *Tudor OR 1968*, p. 277—287; *Tudor OR 1978* p. 274—277; D. Tudor, *Drobeta* Bucureşti, 1965

RTKOVO; presupus castru; necercetat şi neidentificat

Bibliografie: TIR L 34, p. 97; AP, 14, 1972, p. 126

MILIUTINOVAC; presupus castru; necercetat; neidentificat

Bibliografie: TIR, L 34, p. 80

BRZA PALANKA (Egeta); presupus castru; necercetat; dimensiuni probabile 140 × 150 m; se crede că datează încă din secolul I e. n.

Ştampile ale legiunii VII Claudia; ştampilă şi o tăbliţă votivă de la cohors I Cretum *(Star*, 15—16, 1964—1965, p. 176, fig. 12 = *AE*, 1966, 366)

Bibliografie: TIR L 34, p. 57; *Mirković 1968*, p. 114—116; *Mócsy 1970*, p. 53

DUSANOVICA (lîngă Negotin); presupus castru; necercetat

Bibliografie: N. Petrović, în *Limes u Jugoslavii*, Beograd, 1961, p. 143; *TIR* L 34, p. 57

PRAHOVO (Aquae); presupus castru « de mari proporţii »; necercetat; inscripţia onorifică din epoca lui Traianus *(CIL*, III, 1642)

Sediu presupus pentru cohors I Cantabrorum? sau II Gallorum

Bibliografie: TIR, L 34, p. 93; *Mirković 1968*, p. 85—88; *Mócsy 1970*, p. 93

VRAV (Dorticum); presupus castru; necercetat; situat la vărsarea Timocului în Dunăre.

Ştampile ale cohortei I Cretum *(ArhSofia*, 5, 1963, p. 30, fig. 4, nr. 13—14)

Bibliografie: TIR L 34, p. 55; T. Ivanov, în *Limes6Stuttgart* 1963, p. 152; *Bul AIESSEE*, 3, 1975, p. 47

NOVO SELO; presupus castru; necercetat

Bibliografie: TIR L, 34, p. 85

JASEN (Romulianum); presupus castru; necercetat

Bibliografie: TIR L 34, p. 97

VIDIN (Bononia); presupus castru; necercetat

Ştampile ale cohortei I Cretum *(ArhSofia*, 5, 1963, p. 29, nr. 13 = *AE*, 1964, p. 262; 1966, 36); inscripţie de la numerus dalmatarum *(JÖAI*, 31, 1939, Bbl. p. 100)

Bibliografie: T. Ivanov, în *Limes6Stuttgart*, 1963, p. 152; *Mócsy 1970*, p. 55; cf. *ArhSofia*, 3, 1961, 0. 24

ARCAR (Ratiaria); presupus castru; necercetat.

Ştampile ale legiunii VII Claudia; inscripţie funerară de la aceeaşi legiune (CIL, *III*, 14649); inscripţie funerară ala I Claudia *(CIL*, III, 14217)

Bibliografie: T. Ivanov, în *Limes6Stuttgart*, 1963, p. 152; *ArhSofia*, 5, 1963, p. 30; *ArhSofia*, 6, 1964, p. 24—28; *Mirković 1968*, p. 76—79 nota 54; *Mócsy 1970* p. 54

LOM (Almus); presupus castru; necercetat; dimensiuni probabile 190 × 190 m; la suprafaţă se văd urmele unor turnuri şi ale incintei.

Inscripţie onorifică de la legiunea XI Claudia *(CIL*, III, 7449)

Bibliografie: F. Kanitz, *Donaubulgarien und der Balkan*, Wien, 1882, p. 200; *Mócsy, 1970*, p. 54

LISTA ABREVIERILOR

AE	Année Epigraphique, Paris
AEM	Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen, Wien
ArchErt	Archaeologiai Értesitö, Budapest
ArhJug	Arheologia Jugoslavica, Beograd

https://biblioteca-digitala.ro

ArhSofia	Arheologia, Sofia
AP	Arheoloski Pregled, Beograd
BCMI	Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BMI	Buletinul Monumentelor Istorice, București
C hiron	Chiron. Mitteilungen der Kommission für alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum, Berlin
DictAnt	Ch. Daremberg-Edm. Saglio, Dictionnaire des antiquités greques et romaines, Paris
MillekerDelmR	B. Milleker, Délmagyarország Régiségleletei, Temesvar
ES	Epigraphische Studien, Bonn
Forni Limes	G. Forni, Limes, in Ruggiero, IV, 1960, p. 1263 67
IDR	Inscripțiile Daciei Romane, București
ILS	Inscriptiones Latinae Selectae (H. Dessau), Berlin
JRS	Journal of Roman Studies, London
Limes 3 Basell 1957	Limes Studien Vorträge des 3 Internationalen Limes Kongresses in Rheinfelden, Basell, 1957 (1959)
Limes 5 Zagreb 1961	Quintus Congressus Limitis Romani Studiosorum. Arheoloski Radovi i Rasprave, 3, 1965, Zagreb
Limes 6 Stuttgart 1963	Vorträge des 6 Internationalen Limeskongresses in Süddeutschland Bonn, 1964
Limes 7 Tel Aviv 1967	Roman Frontier Studies, Tel Aviv, 1967
Limes 9 Mamaia 1972	Actes du IX-e Congres International d'Etudes sur les frontières romaines, Mamaia 1972 (1974)
Limes 10 Xanten 1974	Studien zu den Militärgrenzen Roms II. Vorträge des 10. Internationalen Limeskongresses in der Germania Inferior, Bonn 1974 (1977)
Limes 11 Székesfehérvár 1976	Limés. Akten des 11. Internationalen Limeskongresses, Székesfehérvár, 1976 (1977)
Klio	Klio. Beiträge zur Alte Geschichte, Leipzig
Milosević 1971	A. Milosević, The Bricks from Sirmium, in Sirmium 1, 1971, Beograd
Mirković 1968	M. Mirković, Rimski gradovi u Gornjoj Mezii, Beograd, 1968
Mócsy 1970	A. Mócsy, Gesellschaft und Romanisierung in der römischen Provinz Moesia Superior, Budapest, 1970
Mócsy 1974	A. Mócsy, Pannonia und Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces, Oxford, 1974
OZ	Oszjecki Zbornik, Oszjek
RE	Pauly-Wissowa-Kroll, Realencyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft, Stuttgart
SKuD	Stari Kulturi u Derdap, Beograd, 1969
Star	Starinar. Organ Sprskog arheoloskog drustva, Beograd
Spom	Spomenik Akademia Nauka, Beograd
Saxer	R. Saxer, Untersuchungen zu den Vexillationen der römischen Kaiserheeres von Augustus bis Diocletian (= ES, 1, 1967), Bonn
Szilágyi TeglP	Inscriptiones tegularum Pannonicarum, Budapest, 1933
Szilágyi, TeglD	A Daciai erödrendszer helyörségei és a katonai téglabelyegek, Budapest, 1946
Swoboda Forschungen	E. Swoboda, Forschungen am Obermoesischen Limes, Wien, 1939
TIR	Tabula Imperii Romani, Budapest (L 34) 1969
Tudor OR 1978	D. Tudor, Oltenia romană, București, 1978
Wagner Dislokation	R. Wagner, Die Dislokation der römischen Auxiliar formationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus vis Gallienus, Berlin, 1938

NOTE

1. M. Fluss, *Moesia*, în *RE*, XV/2, 1932, col. 2350–2412; *Mirković 1968; Mócsy 1970;* pentru epoca discutată sînt de amintit cu date generale; *Suetonius*, De vita Caesarum; *Fronto*, Principia Historiae; *Cassius Dio*, Historia romana; *Herodianus*, Historia romana; și *Scriptores Historiae Augustae.*

https://biblioteca-digitala.ro

2. *CIL*, III, 1641 1703, 6289 6337, 12646–12677, 14217 ; inscripţiile dintre cele două războaie mondiale au fost publicate de N. Vulić în Spom, 71, 1931; 75, 1934; 77, 1937, 98, 1948; reluate apoi toate în *AE* începînd cu anul 1906; A. şi J. Sašel, *Inscriptiones latinae quae in Jugoslaviae inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*, Ljubljana, 1963; M. Mirković, S. Dusanić, *Inscriptions de la Mésie Superieure*, Beograd, 1976; I. I. Russu, M Dusanić, N. Gudea, V. Wöllmann, *Inscripţiile Daciei romane*, III/I, Bucureşti, 1977
3. Cf. *Ptolemeu*, Geographia, III, 9, 3; K. Miller, *Itineraria romana*, Stuttgart, 1916; W. Kubitschek, *itineraria*, în *RE*, IX/2, 1916, col. 2308–2366; idem, *Karten*, în *RE*, X/2, 1919, col. 2022–2149; cf. Anonymi Ravennatis, *Cosmographia ;* Înregistrări mai însemnate ale fortificaţiilor au realizat: L. F. de Marsigli, *Description du Danube*, II, Hagae, 1726; F. Kanitz, *Römische Studien in Serbien*, Wien, 1892; N. Vulić, *Il limes romano in Jugoslavia*, Roma, 19 38; E. Swoboda, *Forschungen am Obermoesischen Limes*, Wien – Leipzig, 1939; C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, V/1, Wien 1932; V/2, Wien, 1937; *TIR* L 34, Budapest, 1968; *Mirković 1968; Mócsy 1970.* A. Radnóti, în *ArhVestnik*, 25, 1975, p. 203–219. Cu excepţia lucrării lui A. Mocsy toate lucrările mai sus citate se caracterizează prin aceea că lipsesc orice încercări de a separa pe epoci fortificaţiile.
5. Succintele prezentări din *AP* (1964–1970) sau din *SKuD* nu ţin loc de rapoarte de săpătură; pentru Pojejena vezi N. Gudea, în *Banatica*, 2, 1973, p. 85–93; 3, 1975, p. 333–344.
6. O schiţă monografică a întocmit doar D. Tudor pentru Drobeta singura de altfel care se pretează la o monografiere cf. *Drobeta*, Bucureşti, 1965.
7. În afara inscripţiilor publicate trebuie să amintim: L. Zotović, *Les cultes orientaux sur le territoire de la Mésie Supérieure*, Leiden, 1966; idem, Mitraizm na Jugoslavii, Beograd, 1975
8. B. Filow, *Die Legionen der Provinz Moesien von Augustus bis* Diocletianus (Beiheft Klio), Berlin-Leipzig, 1906; E. Ritterling, *legio*, în RE, XII, 1924, col. 1540–1549; 1615–1629
9. În ordinea cronologică a emiterii lor: *CIL*, XVI, 39; *Chiron* 7, 1977, p. 292–302; *CIL*, XVI, 46; *AE*, 1912, 218; *CIL*, XVI, 49, 54, 111, 114; *Chiron*, 2, 1972, p. 450; *CIL* XVI, 120
10. E. Fabricius, limes în *RE*, XIII, 1926, col. 634–642 nu aminteşte decît generalităţi;; R. Cagnat, în *DizAnt*, III, 1904, p. 1727 menţionează numai castrele de legiune: *Forni Limes*, p. 1263–1267; A. Rodnóti, în *Limes 3Basel* 1961, p. 143–145; D. Vuckovič-Todorovič în *Limes5Zagreb* 1965, p. 105; *Mirković 1968*, p. 37–116; *Mócsy 1970* p. 50–61; *Mócsy 1974*, p. 95–98; A. Radnoti, în *ArhVestnik*, 26, 1975, p. 203. Deasemenea mai sînt menţionate o serie de fortificaţii în spatele limesului în interiorul provinciei: Zeleznik *(TIR*, L 34, 122; *Mócsy 1970*, p. 54), Stojnik *(TIR* L 34, p. 106; *Mócsy 1970*, p. 56), Ravna *(TIR* L 34, p. 95), Miroč *(TIR* L 34, p. 60; *Mócsy 1970*, p. 52) cf. S. Dusanić, în *Limes 11 Székesfehérvár* 1976, p. 237–248.
11. M. Macrea, în *Istoria României*, I, Bucureşti, 1960, p. 376–378, D. Tudor, *Oraşe tîrguri sate în Dacia romană*, Bucureşti, 1969, p. 64–67; M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, Bucureşti, 1969, p. 229.
12. D. Tudor, *Oltenia romană*, Bucureşti, 1978, p. 309–310; Există un şir întreg de situaţii neclare datorate acestei poziţii (vezi şi mai jos) mai ales în cazul fortificaţiilor de la Pojejena şi Drobeta ale căror unităţi de garnizoană au aparţinut Moesiei Superioare; cf. M. Macrea, *op. cit.*, p. 233.
13. Mirković 1968, cf. N. Vulić, *Il limes romano in Jugoslavia*, Roma, 1938; D. Vuckovič-Todorovič, *op. cit.*, p. 105; *Mócsy 1970*, p. 50.
14. *Forni Limes*, p. 1263; A. Radnóti, în *Limes3Basel 1961*, p. 143 145; idem, în *ArhVestnik*, 26, 1975, p. 208
15. Vezi mai jos notele 18 şi 19
16. A. Mócsy, *Pannonia*, în *RE*, Suppl. IX, 1962, col. 606 ;*Mócsy 1970*, p. 50; *Mócsy 1974*, p. 95–98
17. *Forni Limes*, p. 1264; A. Radnóti, *op. cit.*, p. 143–145;
18. H. Kiepert, în *CIL*, III, p. 1902; C. Patsch, *Beiträge* . . . V/2, 1937, p. 137; P. Király, *Dacia Provincia Augusti*, Nagybecskerek II, 1894, p. 29–31; A. Buday, în *DolgCluj*, 3, 1912, p. 74; C. Daicoviciu, în *Apulum*, 1, 1939 1942, p. 98; idem, în *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945, p. 96; această ipoteză o acceptă mai recent şi A. Radnoti, în *ArhVestnik*, 26, 1975, p. 215
19. A. von Domaszewski, în *AEM*, 13, 1890, p. 140 144; cf. *Mócsy 1974*, p. 99 pare a înclina tot mai mult spre această ipoteză, susţinînd că legiunile din Moesia Superior supravegheau şi Banatul. Vezi că citează în acest sens pe L. Balla, în *Acta Classica Debrecenensis*, 1, 1965, p. 41; idem, în *ArchErt*, 92, 1965, p. 142.
20. M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, p. 37, 43 38; 79
21. A. Alföldi, în *ArchErt*, 1941, p. 106–110; Idem, *Daci e romani in Transilvania*, Budapesta, 1940, p. 43–45; M. Párducz, în *ArchErt*, 1942, p. 305; J. Szilágyi, în *Közlemények*, 3, 1943, p. 90–91, 94–95
22. Vezi nota 16

https://biblioteca-digitala.ro

23. C. Brandis, *Dacia*, în *RE*, IV, 1901, col. 1967 1976; D. Protasse în *ActaMN*, 4, 1967, p. 66 67; idem, în *CongrEpigrCambridge*, 1964, p. 340; idem, în *Limes9Mamaia* 1972, p. 223, nota 21; idem, în *Banatica*, 3, 1975, p. 348. Vezi în acest sens și St. Ferenczi, în *Apulum*, 11, 1973, p. 199; idem, în *Dacia*, N. S., 18, 1974, p. 129 cu bibliografie.
24. Vezi nota 17
25. A. Alföldi, *Daci e Romani in Transilvania*, Budapesta, 1940, p. 44 45
26. V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, București, 1937, p. 108.
27. M. Macrea, în *Istoria României*, I, p. 376; idem, *Viața în Dacia romană*, p. 108
28. Ca să dăm un singur exemplu în legătură cu baza de argumentare arătăm că de pildă D. Protase, în *ActaMN*, 4, 1967, p. 66 70 demonstrează că nu există nici o urmă arheologică care să dateze după domnia lui Hadrianus în fortificațiile de pe linia Ledcrata Tibiscum Berzobis. Dar B. Milleker săpînd în castrul de la Vărădia în primii ani ai secolului nostru a găsit în turnul de colț o monetă din secolul III vezi *Delmagyarország Régiségleletei*, Temesvar, 1907, II, p. 257 262
29. S-au încercat mai multe delimitări ale istoriei Moesiei fie în funcție de împărțirile administrative, fie în legătură cu organizarea militară; cf. M. Fluss, *Moesia*, în *RE*, XV/2, 1932, col. 2350 cf. și A. Petre, în *BMI*, 1974, p. 34.
30. Se poate admite ca sediu pentru o unitate auxiliară o fortificație care depășește dimensiunea minimă de 100 m. Fortificațiile mai mici castella, burgi, turres serveau pentru pază sau cantonare temporară. Pe granița de N a Moesiei Superioare există și astfel de fortificații dar nu au fost cercetate astfel încît rostul lor să fie clarificat. Turski Potok (20 × 16 m), Saldum (31 × 43 m), M. Livadica (28 × 28 m), V. Livadica (32 × 64 m) cf. D. Bosković, în *SKuD*, p. 26; V. Kondić, în *Limes 9Mamaia 1972*, p. 45 47; D. Vuckovič-Todorovič, în *Limes5Zagreb*, 1965, p. 146; turnuri între fortificații au fost identificate la Ritopek, Zedinac (18 × 18 m), Turski Potok, Gospodin Vir (9 × 16 m) cf. Vuckovič-Todorovič, *op. cit.*
31. N. Gudea, în *ActaMP*, 1, 1977, p. 108 110; idem, în *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, VI/2, Berlin, 1977, p. 869 871
32. D. Tudor, în *Oltenia romană*, București, 1978, p. 416 455; N. Gudea, în *Limes9Mamaia* 1972, p. 173 180
33. *Forni Limes*, p. 1285 1286 sugerează cam aceleași criterii
34. R. Festus, VIII, 1: et limes inter Romanos et barbaros ab Augusta Vindelicorum per Noricum, Pannonia er Moesia constitutus
35. *CIL*, III, 13813 b *ILS*, 1698; *CIL*, III, 2251 13813 a; *Klio* 35, 1942, p. 177; A. și J. Šašel, *op. cit.*, p. 31 39
36. N. Vulić, *op. cit.*, p. 8
37. E. Ritterling, *legio*, în *RE*, XII, 1924, col. 1540 1549, 1615 1629
38. D. Vuckovič-Todorovič, în *Star*, 18, 1967, p. 21 28
39. M. Fluss, *op. cit.*
40. *Wagner Dislokation*, p. 28 29, 155 156
41. Această abandonare nu a fost susținută pe baze arheologice, ci numai prin speculații cu caracter logic: cf. *Forni Limes*, p. 1266; V. Kondić, *op. cit.*, p. 53; SKuD, p. 106; L. Zotović, V. Kondić, în *Materialj VII Kongres Arheologa Jugoslavii*, Bor, 1969, (Beograd, 1971), p. 37 54; dar ultimii autori revin asupra părerii inițiale cf. V. Kondić, în *Limes9Mamaia 1972*, p. 41, 53
42. Vezi raportul între datele oferite de diplomele militare datînd înainte de anul 100 e.n. și după 150 e. n.
43. D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1978, p. 274 277
44. R. Florescu, în *Limes6Stuttgart*, 1963, p. 146; D. Tudor, *Drobeta*, București, 1965, p. 35
45. N. Gudea, în *Banatica*, 3, 1975, p. 339 340
46. V. Kondić, în *Limes9Mamaia 1972*, p. 42, 53
47. M. Macrea, în *Istoria României*, I, p. 372; idem în *Viața în Dacia romană*, p. 201
48. *Wagner Dislokation*, p. 37 38
49. *Wagner Dislokation*, p. 112 113; 116; 176 177
49 a. Pentru felul în care au sugerat cantonarea trupelor în acest sector vezi: *Forni Limes*, p. 1263; A. Radnoti, în Limes 3 Basel, 1957, p. 143 145; *Mócsy 1970*, p. 55; S. Dusanić, în *Germania*, 52, 1974, p. 421; A. Radnóti, în *ArhVestnik*, 26, 1975, p. 207 208. A. Mócsy și S. Dusanić se îndoiesc de staționarea cohortelor I Antiochensium și I Lusitanorum la Drobeta respectiv la D. Milanovac, dar sînt siguri pentru cohortele I Cretum la Banatska Palanka și I Pannoniorum la Ritopek.
50. *Wagner Dislokation*, p. 28 29; Tudor *Oltenia romană*, București, 1978, p. 330
51. *Wagner Dislokation*, p. 37 38, 135 136, 116, 207
51 a A Radnóti, în *ArhVestnik*, 26, 1975, p. 209 crede că trupele auxiliare din diplomele Moesiei Superioare țin.eau de legiunea VII Claudia

https://biblioteca-digitala.ro

52. *CIL*, VI, 1408 = 1141; *CIL*, VI, 1409 = *ILS*, 1142; *CIL*, V, 1450 = *ILS*, 2935; *Saxer*, 44, 48, 52, 73, 75–76, 79 = *ES*, 1969, p. 67
53. N. Gudea, în *Limes 11 Székesfehérvár* 1976, p. 223–236
54. La această ipoteză a ajuns și Doina Benea în lucrarea sa susținută pentru titlul de doctor în istorie: « *Istoria legiunilor IIII Flavia Felix și VII Claudia Pia Fidelis* ». Mss. aflat la Biblioteca Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca
55. O asemenea ipoteză pare a sugera și M. Macrea în *Viața în Dacia romană*, p. 229

ZUSAMMENFASSUNG

Die Nordgrenze der Moesia Superior und ihre militärische Organisation in der Zeit der Bestehens der Provinz Dakien stellet eines der interesantesten Probleme in der Militärgeschichte des Römerreiches dar. Für die Geschichte Dakiens jedenfalls erbringt die Untersuchung dieser Grenze genauere Angaben, was besonders seine Süd- und Südwestgrenze betrifft. In folgenden wollen wir unsere Meinung über die Art wie die Grenze der Moesia Superior (= die Grenze zwischen Dakien und Moesia Superior) organisiert war, vorlegen. Zu diesen Beruf gingen wir daran, eine „Selektion" der Befestigungen zu machen und wurden nur diejenigen Militäreinheiten einbezogen, deren Anwesenheit in der betreffenden Zeit sicher bewiessen werden kann. Für diese Zeitspanne fehlen Schriftquellen; die geographischen Quellen geben nur unklare Informationen; die archäologischen Forschungen haben noch das Stadium nicht erreicht, das eine gründliche und ins Einzelne gehende Kentniss der Befestigungen vormitteln, sowie ihre Zahl- und die Art, wie auch den Standort der Hillfstruppen genau bestimmen könnte. Die Analyse der Befestigungen und der Truppen verhalf uns zu einigen Beobachtungen. Trotz Anwesenheit des Militärs kann die Grenze zwischen Dacia und Moesia Superior nicht mehr als „Limes" bezeichnet werden, weil sie die Funktion einer Verteidigungslinie längs einer eingebüsst hatte. Die Hypothesen betreffend einen Anschnitt, der weiterhin Limes verbleibt, entbehren der Unterstützung durch Argumente. Die Anwesenheit der zwei Legionen und midestens 12–13 Hilfstruppeneinheiten können auf andere Weise als bis jetzt interpretiert werden. Moesia Superior war von allgemein strategischen Geschichtpunkt eine Brücke zwischen dem West- und dem Ostteil des Römerreichs. Die Möglichkeit eines raschen Eingreifens gebot hier dis Schaffung einer strategischen Reserve, die in erster Linie aie Aufgabe hatte, die gesamte Front der Mittleren und Unteren Donau, aber auch-wo nötig- andere Kampffronten zu stützen.

https://biblioteca-digitala.ro

CASTRELE DE LA PRAETORIUM DIN SECTORUL DE NORD AL LIMESULUI ALUTANUS

lt. col. dr. CRISTIAN M. VLĂDESCU și dr. GH. POENARU BORDEA

La 20 km nord de Arutela la intrarea Oltului în defileu se afla localitatea antică *Praetorium*, azi satul Copăceni, comuna Racovița, județul Vîlcea. Localitatea s-a dezvoltat în legătură cu fortificația menită să străjuiască în acest punct drumul principal din valea rîului la poalele muntelui Cozia.

Inițial aici s-a aflat un castru *(Praetorium I)* care încheia prin revenire pe direcția Oltului, pornind de la Arutela spre nord, linia suplimentară de siguranță a limesului alutan, întărită pe partea estică a muntelui Cozia cu fortificațiile de la Rădăcinești și de la Titești.

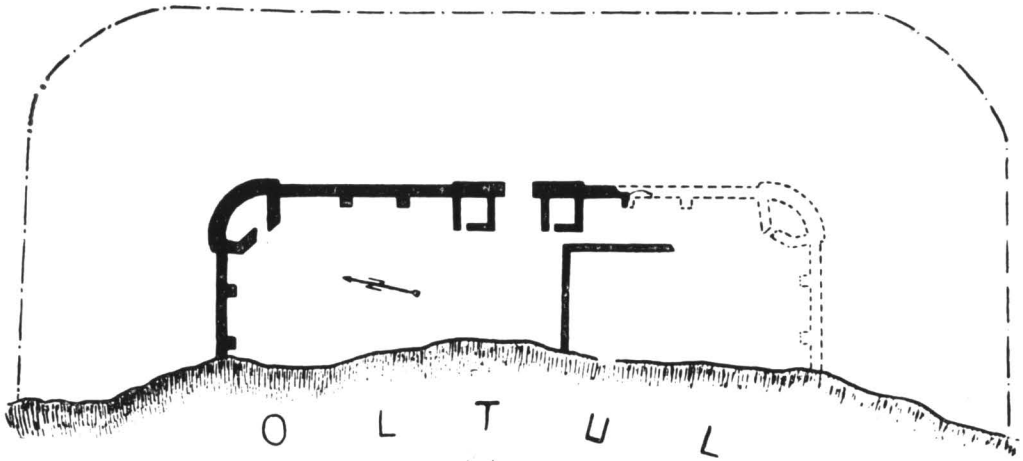
Castrul de la Copăceni construit în anul 138 de către *numerus burgariorum et veredariorum Daciae Inferioris* din ordinul lui Titus Flavius Constans, procurator imperial al provinciei [1], a fost lărgit doi ani mai tîrziu, în 140, de către aceeași unitate adăugîndu-i-se și două turnuri, procurator fiind la această dată Iulius Aquila Fidus [2].

Sistemul de construcție al acestui castru este asemănător cu al castrelor de la Arutela, Rădăcinești și Titești, care constituie apărarea masivului Cozia pe respectivul segment de limes și care se caracterizează prin înlocuirea *agger*-ului cu pinteni interiori din piatră ca și incinta [3].

Zidul de incintă are paramentele din piatră fasonată, dispusă în rînduri, alternînd cu plăci, legate cu mortar. Spațiul dintre ele este umplut cu bolovani prinși de asemenea cu mortar. Lățimea zidului este de 1,50 m și se păstrează pe o înălțime de 0,60—1,30 m. Latura de est a fortificației a mai putut fi cercetată pe o lungime de 41,50 m, față de 64 m cît a fost înregistrată în 1894 cu prilejul cercetărilor efectuate de Gr. G. Tocilescu și Pamfil Polonic [4] (fig. 1).

La 28 m de colțul de nord-est al castrului se află *porta praetoria* cu o deschidere de 3 m. Poarta este flancată de două turnuri pătrate cu latura de 2,40 m și intrări

https://biblioteca-digitala.ro

1. PLANUL CASTRULUI DE LA COPĂCENI (după Tocilescu — Polonic).

de 0,40 m plasate în colțul lor nord-vestic. Incinta, îngroșată de front la turnuri, ajunge la o lățime de 2,10 m. Pe latura de est s-au dezvelit doi pinteni interiori construiți în aceeași tehnică cu incinta și odată cu ea, între turnul nordic al porții și turnul colțului nord-estic al castrului (fig. 2). Acesta din urmă închide o încăpere de formă aproximativ egală, cu diametrele de 2 și 4 m avînd o intrare de 0,80 m [5]. Se constată și aici o îngroșare a incintei a cărei lățime atinge 2,40 m. Forma neregulată a turnului a cărui latură de sud este practic un pinten, în timp ce latura sa vestică reprezintă o adaptare prin prelungirea în curbă spre est tot a unui pinten, ar confirma construcția sa ulterioară menționată în inscripția din anul 140. Latura de nord a fost cercetată pe o lungime de 16,50 m pînă la locul de ruptură a terenului prăbușit de pe urma unei revărsări neobișnuite a Oltului. Pe fragmentul păstrat au apărut numai doi pinteni (fig. 3).

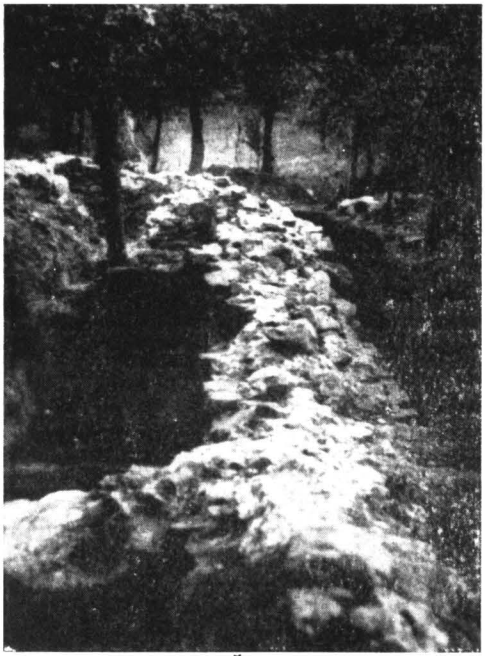
În interior s-au mai păstrat, în *praetentura dextra* resturile a două ziduri de piatră groase de 0,80 m de la o construcție de mari dimensiuni, iar în *praetentura sinistra* un mic bazin din cărămizi căptușit cu mortar, lung de 4,60 m și lat de 1,20 m, îngustat spre fund, destinat poate adăpării cailor trupei [6].

Două treimi din suprafața acestui castru a fost distrusă către mijlocul secolului III, judecînd după un stîlp miliar din vremea împăratului Maximinus, datat în anul 236 [7], care ne furnizează un *terminus post quem*.

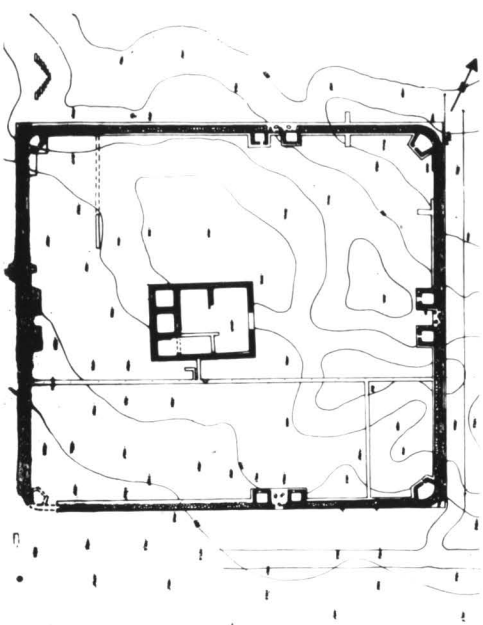
După distrugerea castrului de la Copăceni, la 500 m nord de acesta, a fost construit noul castru de la Racovița *(Praetorium II)*, numit așa după comuna de care depinde și satul Copăceni. Amplasat foarte aproape de malul stîng al Oltului, la confluența cu pîrîul Clocotiș la nord, castrul se afla tot pe teritoriul localității Praetorium și a preluat funcția strategică a primului.

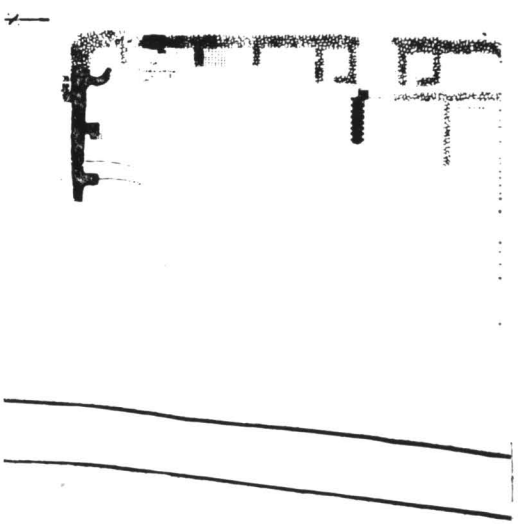
Păstrat în întregime castrul are formă dreptunghiulară cu laturile de nord și de sud de 118,30 m și cele de est și de vest de 106,80 m (fig. 4). Incinta este alcătuită din paramente de piatră de carieră de dimensiuni aproximativ egale legate cu mortar, iar interiorul umplut cu pietre de rîu cu mult mortar (fig. 5). Zidul cu o grosime de 1,50 m și păstrat pe o înălțime care variază între 0,84—1,10 m a fost ridicat pe o platformă de mortar constituind fundația, avînd la nivelul solului atît la interior cît și la exterior, un soclu de pietre lat de 0,15—0,20 m [8].

https://biblioteca-digitala.ro

2. LATURA ESTICĂ A CASTRULUI DE LA COPĂCENI ÎNTRE *PORTA PRAETORIA* ȘI TURNUL NORD-ESTIC.

3. PLANUL CATSRULUI DE LA COPĂCENI (PRAETORIUM I) — 1973, executat de maior topograf Dumitru Paraschiv.

Colțurile castrului sînt rotunjite și prevăzute cu turnuri interioare de formă trapezoidală și ieșinduri de front în medie de 0,25 m întărite la extremități cu cărămizi, care se țes organic în incintă pe o lungime mergînd pînă la 1,30 m, alternînd cu pietrele paramentului (fig. 6). Camerele turnurilor, grosimea zidurilor și lățimea intrărilor nu sînt egale.

Ca elemente necunoscute s-a constatat că incinta este prevăzută la exterior cu platforme ieșite din front, avînd extremitățile construite din cărămizi (fig. 7). *Aceste platforme sînt plasate cîte două pe fiecare latură, între turnurile de colț și porți* [9]. Dimensiunile lor sînt variabile cu lungimi între 3,95 și 6,10 m, în timp ce grosimea este în medie de 0,25 m.

Porțile sînt flancate cu cîte două turnuri interioare cu ieșinduri de front. Turnurile nu sînt egale, cele mai mari fiind la *porta praetoria* (4,60 × 5,10) — fig. 8 — cele mai mici la *porta decumana* (2 × 3 m) în timp ce turnurile porților principale

4. PLANUL CASTRULUI DE LA RACOVIȚA (PRAETORIUM II) — 1978, executat de maior Dumitru Paraschiv.

https://biblioteca-digitala.ro

5. LATURA NORDICĂ A CASTRULUI DE LA RACOVIȚA.

6. COLȚUL DE SUD-EST CU IEȘINDUL DE FRONT ÎNTĂRIT CU RÎNDURI DE CĂRĂMIZI ȘI INCINTA ESTICĂ.

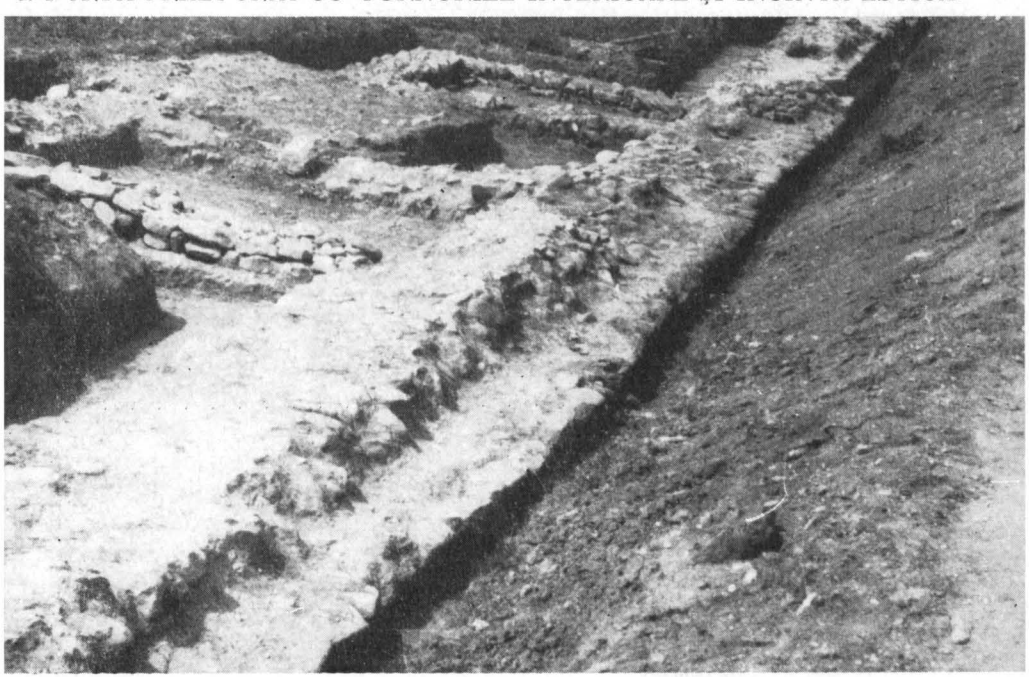

https://biblioteca-digitala.ro

7. INCINTA SUDICĂ CU PLATFORMA DINTRE TURNUL SUD-ESTIC ȘI *PORTA PRINCIPALIS DEXTRA*.

8. *PORTA PRAETORIA* CU TURNURILE INTERIOARE ȘI INCINTA ESTICĂ.

https://biblioteca-digitala.ro

9. *PORTA PRINCIPALIS SINISTRA.*

(fig. 9), intermediare ca dimensiune, nu sînt perfect egale între ele (fig. 10). Ca și la turnurile de colț, pereții și intrările diferă ca grosime, respectiv deschiderea, de la caz la caz [10].

În interior n-a fost dezvelit decît *praetorium* cu laturi inegale. Latura de est, pe care se află intrarea este lungă de 21,88 m, cea de nord de 29,08 m, cea de vest de 25,40 m, iar latura sudică de 28,84 m. Clădirea este ușor asimetrică față de axul porților *praetoria* și *decumana*. Zidurile exterioare ale pretoriului sînt construite în aceeași tehnică ca și incinta, doar latura vestică, avînd colțurile întărite cu cărămizi [11].

Asupra construcției castrului avem elemente de datare la mijlocul secolului III, după distrugerea celui de la Copăceni, cu posibilitatea ca trupa care a staționat în el să fi fost tot cea de la Copăceni, *numerus burgariorum et veredariorum*, transferată aici în cadrul aceleiași garnizoane, neavînd deocamdată atestată existența altei unități, evident sub rezerva apariției unor noi documente.

Zidirea lui în condițiile încartiruirii imediate a trupei, rămasă fără cazarmă după distrugerea celei inițiale, cu neregularități, dimensiuni inegale la turnuri și porți, nivelul arheologic foarte subțire, cu rare elemente de cultură materială, vădește o locuire de relativ scurtă durată, eventual pînă la retragerea strategică din timpul împăratului Aurelian.

Cercetările efectuate la cele două castre de la *Praetorium*, confirmă concluziile asupra sistemului defensiv al Daciei romane în acest sector al limesului și misiunea

https://biblioteca-digitala.ro

10. *PORTA PRINCIPALIS DEXTRA.*

acestora de supraveghere a drumului strategic pe traseul său scurt între *Arutela* la sud și *Pons Vetus*, la nord, adăugînd noi observații asupra acestui obiectiv militar și contribuind astfel la mai buna cunoaștere a activității armatei romane.

NOTE

1. CIL, III, 13795 = ILS, 8909. IDR, II, nr. 587, p. 227–228.
2. CIL, III, 13796 = ILS, 9180. IDR, II, nr. 558, p. 228.
3. Cristian M. Vlădescu și Gh. Poenaru Bordea, *Un segment din Limes Alutanus. Fortificațiile romane din jurul masivului Cozia*, Buletinul Monumentelor Istorice, XLI, 3, 1972, p. 27–32. Cristian M. Vlădescu et Gh. Poenaru Bordea, *Les fortifications romaines sur le limes Alutanus dans la zone du massif de Cozia*, Actes du IX-e Congrès International d'Études sur les frontières romaines, Mamaia, 6–13 Septembrie 1972, București, Köln – Wien, 1974, p. 247–257.
4. Gr. G. Tocilescu, *Săpături arheologice în Oltenia*, Ms. Biblioteca Academiei R.S.R., vol. 5133, p. 17.
5. Cr. M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Castrele hadrianee din valea carpatină a Oltului*, Oltenia. Studii și comunicări – Istorie, Craiova, 1974, p. 54–55.
6. *Idem, Les deux fortifications de Praetorium sur le limes Alutanus*, comunicare la al XII-lea Congres International de studii asupra frontierelor romane, Stirling, 1–9 septembrie 1979.
7. CIL, III, 14216, 19. IDR, II, nr. 589, p. 228–229.
8. Lt. col. Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Castrul de la Racoviță (jud. Vîlcea)*, comunicare la a XII-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1978, Oradea, 9–11 martie 1979.
9. Cristian M. Vlădescu, *Armata romană în Dacia* (teză de doctorat), București, 1978, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro

10. Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *comunicarea cit.* la al XII-lea Congres de studii asupra frontierelor romane, Stirling, 1979.
11. *Ibidem.*

RÉSUMÉ

Les deux camps de *Praetorium* situés à 500 m l'un de l'autre dans les actuels villages de Copăceni et Racoviţa, dép. de Vîlcea, ont été bâtis successivement sur la rive gauche de l'*Alutus* (Olt), avec la même mission.

Le camps de Copăceni *(Praetoriun I)*, construit en 138 n. è. par le *numerus burgariorum et veredariorum Daciae Inferioris* et élargi en 140, fut détruit lors d'un débordement de l'Olt, vraisemblablement vers la moitié du III-e siècle. Alors a été construit le deuxième camps à Racoviţa *(Praetorium II)*, ayant les dimensions 118,30 × 106,80 m, qui fonctionna peut – être jusqu'aux temps d'Aurélian.

Les recherches archéologiques établirent pour le premier des analogies avec les autres camps en pierre entourant le massif de la Cozia (Arutela, Rădăcineşti, Titeşti) et pour le deuxième, très bien conservé, des différences assez sensibles en ce qui concerne le plan et le système de construction, utilisant aussi des briques.

Les deux fortifications de *Praetoriun* assuraient la surveillance de la route d'importance stratégiques du *limes Alutanus* sur son trajet le plus court entre *Arutela*, au sud, et *Pons Vetus*, au nord.

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN INSULA OSTROVU-MARE PORȚILE DE FIER II-COMUNA GOGOȘU-MEHEDINȚI

I. STÎNGĂ

Săpăturile de salvare, prilejuite de construcția hidrocentralei Porțile de Fier II, în insula Ostrovu Mare, au avut ca obiective prioritare punctele arheologice amenințate cu distrugerea imediată.

1. Punctul « Prundul Deiului » din insula Ostrovu Mare, situat pe țărmul Dunării Mici, era cunoscut în istoriografia noastră încă dintre cele două războaie mondiale, cînd s-au făcut și unele cercetări de suprafață [1].

În anul 1978 a fost cercetat tumulul cel mai bine conservat, lung de 20 m și lat de 13 m. Spre Dunăre, bănuim că fusese distrusă o porțiune de 6—7 m.

S-au trasat două secțiuni în cruce: una paralelă cu Dunărea de 30×1 m și alta perpendiculară pe Dunăre de 15×1 m. (Fig. 1)

Stratigrafic se constată următoarele:

— La suprafață, un strat vegetal recent, galben-nisipos, format din depuneri aluvionare sau eoliene, gros de 0,15—0,20 m;

— Un strat de pămînt negru, gros de pînă la 0,15 m., din care au fost recoltate sporadice urme materiale romane;

— Aglomerarea de pietre de rîu, care în vîrful tumulului, atingea grosimea maximă de 0,40 m și care se subția spre poale;

— La bază, pămînt galben-nisipos cu sporadice fragmente hallstattiene, ușor bombat, fapt ce ne arată predilecția dacilor în ridicarea monumentelor funerare pe locuri deja mai înălțate [2].

Deși prin mărimea lui, tumulul presupunea existența unui mormînt mai bogat, probabil al unui conducător militar sau șef local, în urma demontării pietrelor, în partea de vest, spre Dunăre, așezat direct pe pămîntul galben-nisipos, a apărut un mormînt de incinerație fără urnă, cu resturile cinerare direct pe pămîntul galben-nisipos.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1

Fig. 3

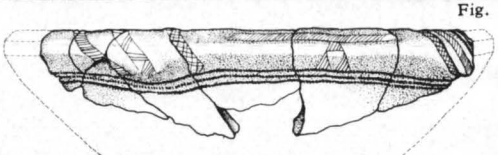
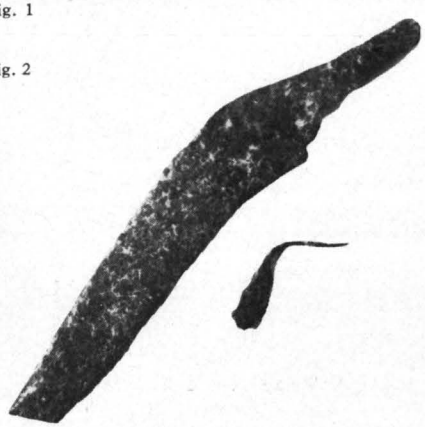

Fig. 2

https://biblioteca-digitala.ro

Nu este exclus ca acest mormînt să fie secundar, cel principal fiind distrus probabil de apele Dunării.

Ritul de înmormîntare în tumul, în groapă simplă sau în urnă funerară este o practică binecunoscută la populația traco-dacică în spațiul carpato-danubian [3].

Mormîntul propriu-zis are un inventar sărăcăcios. Alături de oasele calcinate, neselectate și într-o cantitate mică, mai mult simbolică [4], au fost găsite un pumnal dacic (29,2×5,5 cm) și un cuțitaș (7,4×2,6 cm), ambele cu vîrful rupt (Fig. 2).

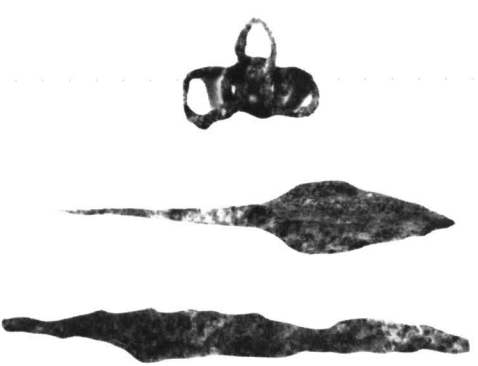

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 7

https://biblioteca-digitala.ro

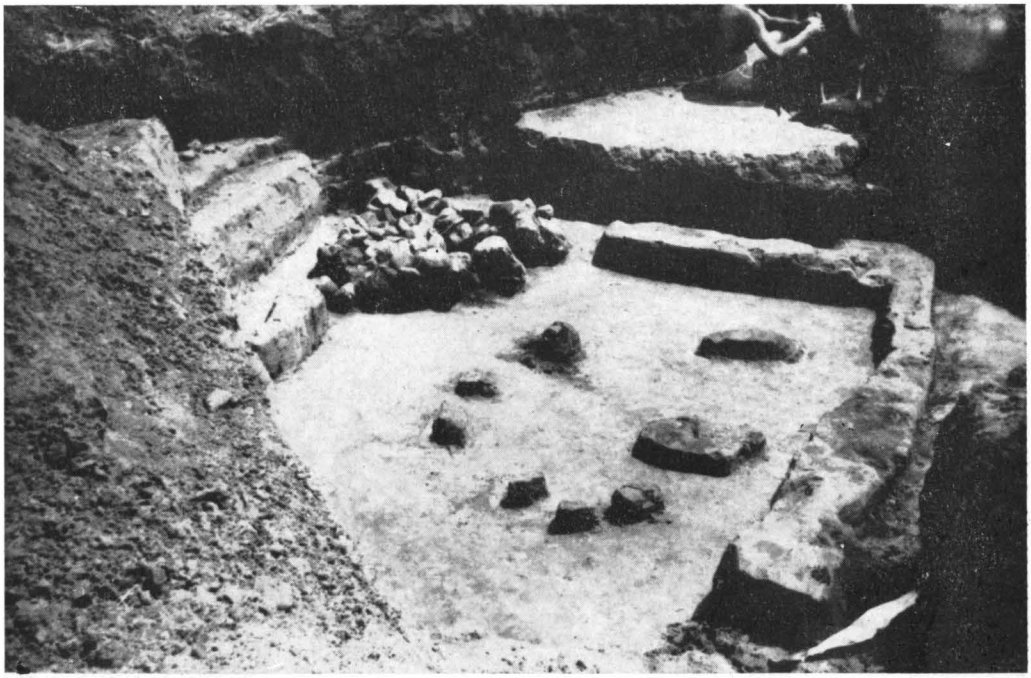

Fig. 6 a

Fig. 6 b

https://biblioteca-digitala.ro

Mînerul pumnalului, terminat în formă de « T » păstrează urmele a două nituri pentru fixarea plăselelor. Este tipul de pumnal binecunoscut în necropolele dunărene aparținînd culturii Basarabi [5], cu lama curbată de la mîner, în secțiune triunghiulară — cu mînerul în formă de « T » — în cazul nostru distrus de rugină dar surprins « în situ ».

În mormînt nu au fost găsite vase sau măcar fragmente ceramice. În schimb la aproximativ 1 m. de la mormînt, spre Dunăre, au fost găsite grupate mai multe fragmente ceramice din care a putut fi reconstituită, o strachină de aproximativ 25 cm. diametru și înălțimea de 7,8 cm (Fig. 3).

Strachina, tipic hallstattiană, este făcută dintr-o pastă cărămizie, fină, cu un slip maroniu, acum distrus în mare parte de mediul nisipos umed, cu fundul drept neprofilat, întins, pereții evazați și buza îndoită în interior. Sub umărul buzei avea probabil patru proeminențe-ornament discret conturate.

Ornamentica, foarte bogată, se grupează în partea superioară a vasului, pornind de sub umăr pînă la buză.

Umărul străchinii este decorat, între butoni, cu caneluri oblice și orizontale, alternînd.

Ornamentul, realizat prin incizie, grupat în benzi sau liniar, este foarte variat.

Sub umărul străchinii, circular, se află un grup de trei linii incizate în puncte. Incizia s-a realizat probabil cu un instrument dințat în genul lamei de ferestrău.

Între proeminențe, umărul buzei este canelat orizontal, iar pe proeminențe, oblic.

Canelurile de pe proeminențele-ornament sînt intercalate cu benzi oblice, umplute cu linii orizontale, grupe de cîte 3 linii în zig-zag, hașuri în rețea și linii incizate în puncte. Pe ultima canelură de pe buză o bandă orizontală hașurată, întreruptă de butoni.

Sub ea, pînă la linia punctată circular, un triunghi hașurat ce include un altul simplu.

Ca formă și ornament se apropie de alte descoperiri mai vechi tot din Ostrovu Mare [6].

Apartenența etnică a acestui tip de tumuli nu a fost încă definitiv stabilită.

D. Berciu — pornind de la analiza formelor și ornamenticii ceramice — ajunge la concluzia că ar aparține unei vechi populații tracice locale [7]

Vl. Dumitrescu, analizînd tipul de pumnal cu mînerul în formă de « T » foarte răspîndit în sudul Dunării, ajunge la concluzia că din punct de vedere etnic aceste morminte ar aparține unei enclave ilirice infiltrate la stînga Dunării [8].

În ceea ce privește tumulul săpat de noi la Ostrovu Mare înclinăm să credem că inițial a fost un mormînt de inhumație, (cum sînt majoritatea din zonă), acum distruse de apele Dunării. Mormîntul de incinerație, este un adaos ulterior și deci mai tîrziu decît primul, situație iarăși constatată la Balta Verde și Gogoșu [9].

Tumulul hallstattian a fost suprapus în întregime de un nivel de locuire dacoroman, masat în special în partea de N—V. a tumulului. Aici stratul de pietre a fost străpuns în întregimea lui, ridicîndu-se o locuință de formă aproximativ circulară, cu diametru de 4 m. În partea vestică a locuinței a fost realizată un fel de vatră « poditǎ » cu fragmente de cărămizi și țigle romane. De altfel, întreaga locuință este acoperită de un strat masiv de cenușă, fapt ce denotă că a fost distrusă de un incendiu puternic.

În stratul de arsură, pe lîngă fragmentele ceramice romane, foarte fărămițate, au fost găsite două fragmente din două brățări diferite, din sticlă de culoare neagră-

https://biblioteca-digitala.ro

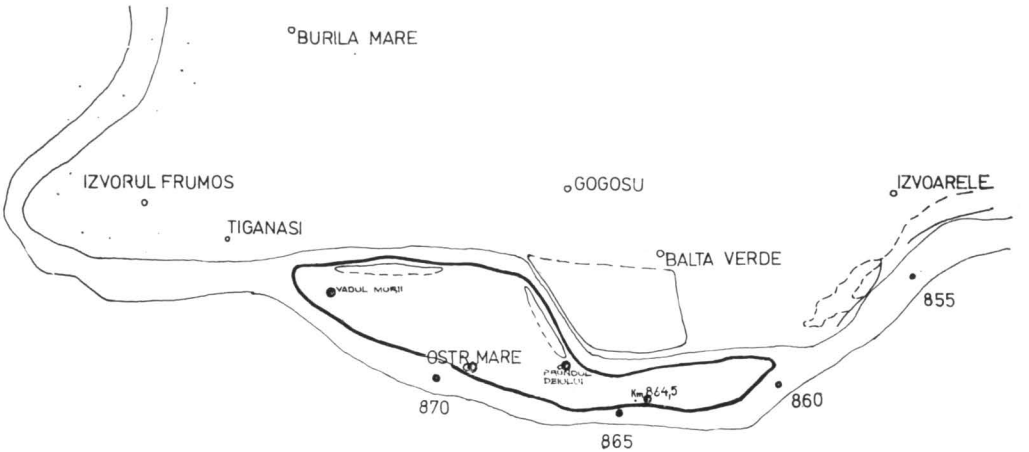

Fig. 8

albăstrie, în secțiune aproximativ semicirculară, un fragment dintr-o aplică-ornament, mai multe scoabe, piroane, fragmente de cuțite și două arcere.

Tot aici au fost găsite și trei monede imperiale din bronz: (Fig. 4).

1) bz. ↑ d. 2,1 cm. *Av* IMP. PROBUS P. F. AUG. bust cuirasat și radiat stînga

Rv PAX A/UGUST, în exergă $\frac{|\ T}{XX\ I}$ Pacea, în picioare stînga.

2) bz. ↑ d. 2,8 cm. *Av*. IMP. DIOCLETIANUS P. F. AUG. Capul împăratului laureat, dreapta.

Rv SACRA MONET. AUG. GET. CAESS NOSTR. în exergă $\frac{\cup\ |\ A}{s\ i\ s}$ Moneta în picioare stînga.

3) bz. ↓ d. 1,7 cm. *Av* CONSTA/NTIUS . . . Capul împăratului dreapta

Rv. Ilizibil — în exergă $\frac{*\ |}{SMTS}$

În pămîntul negru, ce acoperea mantaua de piatră, au fost găsite un brici de bărbierit lung de 10 cm., un vîrf de lance scurt (14,5×2,9 cm.) cu tub de înmănușare conic prevăzut cu un orificiu pentru fixarea vîrfului pe tijă și un instrument de lucru ce bănuim a fi folosit la confecționarea prin scobire a unor obiecte din lemn. (Fig. 5)

De la bun început, reține atenția succesiunea cronologică neîntreruptă a celor trei monede, succesiune ce pornește imediat după retragerea aureliană.

Aceasta este încă o dovadă în plus, a existenței neîntrerupte a populației daco-romane pe linia Dunării pînă la mijlocul sec. al IV-lea. Pornindu-se de la această descoperire oarecum întîmplătoare, prin cercetări de suprafață, s-a ajuns la descoperirea în imediata apropiere, la sud de tumul, a unei așezări daco-romane, spre care ne vom îndrepta atenția în cercetările noastre viitoare.

https://biblioteca-digitala.ro

2) În punctul km. fluvial 864,5, în vestul coloniei, pe Dunărea Mare, au fost cercetate două bordeie cu cuptor de piatră, bordeiul 1 fiind mai bine conservat (Fig. 6 a, b). El are o formă pătrată cu latura de 3,30 m cu pietrarul în colțul de N—V., cu intrarea în partea de sud, spre Dunăre. Bîrnele arse găsite « în situ », îmbrăcînd forma bordeiului, ne indică faptul că a fost înălțat pe niște tălpici de lemn, într-o groapă de aproximativ 0,60 m adîncime [10].

Pe pietrar, au fost găsite deranjate mai multe fragmente de vatră portabilă, de formă circulară, cu un diametru probabil de 0,50—0,60 m, gardina înaltă de 0,15 m și grosimea de 0,3 m. Cuptorul este de formă pătrată, cu latura de 1,15 m, din pietre mari de rîu. În comparație cu mărimea pietrelor, vatra în formă de potcoavă, este mică (0,65×0,45 m). Vatra este ușor albiată, cu gura pîlniată, străjuită de două pietre mari. Materialul arheologic recoltat în nivelul prefeudal este destul de sărac. Au fost găsite un vîrf de săgeată în trei muchii, un brici de bărbierit și trei inele de fier prinse de un al patrulea. (Fig. 7).

Fragmentele ceramice, foarte puține, sînt lucrate la roată înceată și cu mîna, din pastă cu pietriș și cioburi pisate în amestec, zgrunțuroasă, superficial arsă și sfărămicioasă. Din categoria celor lucrate cu mîna, fac parte fragmente din două vase tip borcan de mărime mijlocie, cu fundul gros, amintind de ceramica dacică lucrată cu mîna, fără ornament.

Pe pietrar, au fost găsite o fusaiolă, un străpungător din os și greutăți de plasă de pescuit din cărămizi romane.

Alte două bordeie identice ca sistem de construcție au fost cercetate în vatra satului actual la km. 873 [11].

Datînd tot din secolul VII e. n. ca și așezările prefeudale de mai sus, în insulă a fost cercetată, în punctul Botul Piscului și o necropolă de incinerație în tumuli, cu aglomerări de pietre [12].

Deși parțial cercetate, dat fiind caracterul de salvare al săpăturilor, bănuim că așezările, nu puteau fi nici mari, nici de lungă durată, ci în general mici, deschise, insula oferindu-le un oarecare grad de siguranță. Așa se explică poate faptul că așezările din secolul IV—VII ocupă practic întreaga insulă. (Fig. 8)

Acestea sînt cîteva modeste dovezi ale continuității materiale și spirituale a populației autohtone, dovezi că și insula Ostrovu Mare face parte integrantă din leagănul de plămădire a poporului român și a limbii române.

NOTE

1. D. Berciu, E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, în « Materiale », II, p. 257, 408
2. *Ibidem*, p. 334
3. D. Protase, *Considérations sur les rites funeraires des daces*, în « Dacia» N. S., VI, 1962, p. 173, 197
   Idem, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, passim.
4. *Ibidem*
5. D. Berciu, E. Comșa, « *op. cit.* » fig. 53/2, 60/1, 93/2,5, 126/1, 2 V. Dumitrescu, « *La nécropole tumulaire du prémier âge du fer de Basarabi*, în « Dacia », N.S., XII, 1968, p. 202, fig. 12/1
6. D. Berciu, E. Comșa, « *op. cit.* », p. 478, fig. 191; D. Berciu, *Catalogul muzeului arheologic din Turnu Severin*, în « Materiale », I, p. 614 - 615, pl. 2.
7. D. Berciu, E. Comșa, « *op. cit.* » p. 483 — 484
8. V. Dumitrescu *op. cit.*, p. 247 - 260. Vladimir Dumitrescu, face în același timp o analiză a opiniilor manifestate vis-à-vis de această problemă.
9. D. Berciu, E. Comșa, *op. cit.*, passim
10. Ion Mitrea, *Așezarea prefeudală de la Izvoare — Bahna*, în „Carpatica" 1973 — 1974, p. 64
11. V. Boroneanț, I. Stîngă, *Cercetări privind secolul al VII-lea de la Ostrovu Mare comuna Gogoșu, din zona hidrocentralei Porțile de Fier II*, în, „Drobeta", 1978
12. *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro

SUMMARY

The study presents some results of the archaeological diggings from the Ostrovul Mare island, Gogoşu village, Mehedinţi district.

At Prundul Deiului a Hallstattian cinerary tumulus was examined containing the incinerated remains laid down in a simple grave. Above it was discovered a Daco-Roman dwelling place dating from the end of the 3rd century and the beginning of the 4th century A. D..

At the river kilometre 864.5 were examined two pit houses with stone ovens, dating from the 7th century A. D.. The resulting conclusion is that in the 4th – 7th centuries A. D. the whole island was inhabited by the local population.

https://biblioteca-digitala.ro

CONSIDERAȚII ISTORICO-ARHEOLOGICE CU PRIVIRE LA AȘEZĂRILE AUTOHTONE DIN CLISURA DUNĂRII ÎNTRE SECOLELE VI-XIV

ILIE UZUM

Izvoarele literare despre teritoriul Banatului la începuturile evului mediu — n mod deosebit pentru perioada indicată în titlul acestui material — cuprind puține referiri și informații, destul de confuze, cu privire la autohtonii romanici și la așezările lor, care populau regiunea Clisurii de pe malul stîng al Dunării, continuînd fără întrerupere vechile centre daco-romane [1]. În acest sens, Procopius din Caesarea, istoriograful lui Justinian (527—565 e. n.) ne informează că basileul său a restabilit stăpînirea bizantină în regiunile pustiite de hunii lui Attila de-a lungul fluviului Istru, « *zidind din nou în partea opusă orășelele și cetățile dărîmate, nu cum fuseseră înainte ci cu mult mai puternice* » [2].

Pentru începutul secolului al VII-lea e. n. Theophylactus Simocattes, descriind evenimentele politico-militare din timpul împăratului Mauricius Tiberius (582—602 e. n.) relatează și campaniile generalului Priscus la nordul Dunării, împotriva avarilor [3]. Cu această ocazie istoriograful bizantin ne transmite cîteva știri despre pămîntul roman, situat pe malul stîng al fluviului în jurul lui *Novae Superiores*, « *potrivit de la natură pentru vînătoare și călărie și foarte bogat în ape* » [4], Există puternice și suficiente temeiuri care permit să localizăm *Novae Superiores* în hotarul satului Gornea (com. Sichevița) din ținutul Clisurii [5].

După o perioadă de întrerupere, destul de lungă [6], noi informații scrise cu privire la românii bănățeni, firește și despre meleagurile din Valea Dunării, vor apare în două izvoare literare de mare importanță: *Cronica notarului anonim al regelui Bela* [7] și *Legenda Sancti Gerhardi Episcopi* [8]. Ambele izvoare conțin mărturii despre stările de lucruri de pe teritoriul Banatului în timpul voievozilor Glad [9] și Ahtum [10]. Valoarea lor documentară deosebită rezidă, pe de o parte, în atestarea faptului că la venirea ungurilor, aceștia i-au găsit în Banat pe români, solid statorniciți în așezări cu începuturi străvechi, avînd îndeletniciri tradiționale caracteristice populațiilor sedentare [11]. Pe de altă parte, apare evident că și aici, la fel ca pe teritoriul Transil-

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1

Fig. 2

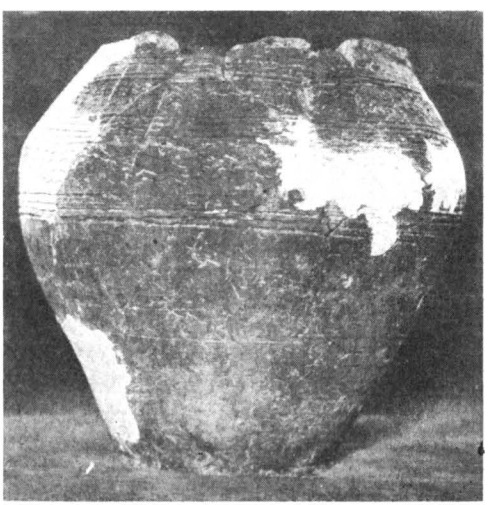

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

https://biblioteca-digitala.ro

vaniei, penetrația maghiară s-a lovit de rezistența dîrză, opusă de oastea unei formațiuni politice românești stabile [12].

Informațiile izvoarelor scrise au fost întărite și confirmate prin numeroasele descoperiri arheologice și numismatice înfăptuite, mai ales, în ultimul deceniu ca urmare a cercetărilor sistematice organizate pe întreg cuprinsul Clisurii aparținătoare astăzi de județele Caraș-Severin și Mehedinți. Înainte de a discuta însă rezultatele acestei cercetări, este necesar să amintim că pentru întreg secolul al XIX-lea și o bună parte din secolul nostru, descoperirile arheologice semnalate în aceste părți, au fost puține și sporadice, iar investigațiile sistematice, de durată, au lipsit cu desăvîrșire. Din acest motiv o succintă trecere în revistă a informațiilor mai vechi apare oportună și, presupunem, că nu lipsită de interes.

Bodog Milleker a sintetizat descoperirile arheologice cunoscute pentru Banat pînă la întocmirea repertoriului său, inclusiv pe cele din Clisură [13]. Puținele obiecte găsite, datate din evul mediu, au ca locuri de descoperire: Moldova Veche, Jupalnic și Orșova.

La Moldova Veche a fost menționată o așezare unde s-a găsit ceramică împreună cu cîteva vîrfuri de săgeți din fier în trei muchii [14]. La Jupalnic este semnalată o secure și un topor de luptă ce făceau parte, probabil, dintr-un depozit de arme și unelte care s-a împrăștiat. Alături de ele au mai fost menționate cîteva piese de podoabă și îmbrăcăminte. Toate, aceste descoperiri cu caracter întîmplător, erau încadrate, aproximativ, din epoca migrațiilor [15]. B. Milleker menționează de asemenea cîteva piese de îmbrăcăminte la Orșova [16]. Se pare, că din împrejurimile Orșovei provin și două fibule « digitate » din bronz [17]. Alte materiale găsite în Clisură, inclusiv obiecte de podoabă, datate în perioadele de la începutul evului mediu, au intrat în colecțiile lui S. Ormos și Pongratz, găsindu-se în prezent la Muzeul Banatului din Timișoara [18]. Diferite obiecte de epocă feudală, neprecizate, au ajuns în perioada dintre cele două războaie mondiale și în colecția particulară a lui George Georgescu, căpitanul portului de la Moldova Veche [19].

Întreaga regiune a Clisurii dunărene va intra însă definitiv în atenția arheologilor și istoricilor odată cu adoptarea programului de construcție a sistemului hidroenergetic româno-iugoslav de la Porțile de Fier.

Pornind de la premisa că permanența istorică și continuitatea etnică în Clisură sînt bunuri, de multă vreme, cîștigate pentru știință, colectivul de arheologi din *cadrul Grupului de cercetări complexe Porțile de Fier* și-au început investigațiile cu scopul de-a stabili dimensiunile acestei permanențe istorice, dar mai ales aspectele

FIG. 1. STATUETĂ TURNATĂ ÎN BRONZ, REPREZENTÎND UN *GENIUS LOCI*, DE FACTURĂ ROMANĂ, GĂSITĂ ÎNTR-O LOCUINȚĂ FEUDALĂ TIMPURIE LA GORNEA – *ZOMONIȚĂ*.

FIG. 2. VAS BORCAN LUCRAT CU MÎNA DIN PASTĂ DE CULOARE ROȘIE, ORNAMENTAT CU INCIZII ORIZONTALE ȘI ÎN VAL PE PARTEA SUPERIOARĂ. GORNEA – *CĂUNIȚA DE SUS* (sec. VI – VII).

FIG. 3. VAS BORCAN LUCRAT CU MÎNA, ORNAMENTAT CU BENZI DIN LINII INCIZATE DISPUSE ÎN VAL, ALTERNÎND CU BENZI DE LINII PARALELE. *GORNEA – CĂUNIȚA DE SUS* (sec. VII – VIII).

FIG. 4. MĂRGEA BITRONCONICĂ DE LUT CU ORNAMENTE DE LINII ÎN ZIG-ZAG, DE LA GORNEA – *CĂUNIȚA DE SUS*, (sec. VIII).

FIG. 5. FOARFECĂ DE FIER PENTRU TUNS OILE. GORNEA – *CĂUNIȚA DE SUS* (sec. VII – VIII).

FIG. 6. VÎRF DE SĂGEATĂ DIN FIER CU TREI MUCHII. GORNEA *CĂUNIȚA DE SUS* (sec. VII – VIII).

FIG. 7. CERCEL DE BRONZ CU CAP SPIRALIER DIN AȘEZAREA PREFEUDALĂ DE LA GORNEA – *CĂUNIȚA DE SUS* (sec. VII – VIII).

https://biblioteca-digitala.ro

specifice ale dezvoltării unei culturi materiale și spirituale romanice, prin origini, conținut și formele ei de manifestare.

Campaniile de cercetări sistematice au fost precedate de studierea directă a configurației terenului și a tuturor indiciilor existente la suprafața solului, în vederea determinării stațiunilor arheologice. Un colectiv de arheologi a întreprins o periegheză de-a lungul Clisurii încă din primăvara anului 1961, semnalînd aproape o sută de puncte arheologice [20]. Vestigii din perioada prefeudală (secolul al IV-lea — al IX-lea) s-au găsit numai în cîteva locuri [21]. În acest sens au fost semnalate fragmentele ceramice descoperite la Pescari (fosta comună Coronini), Jupalnic, Gura Văii, pe Insula Decebal și la Svinița [22]. Se părea, după această periegheză, că perioada secolelor VII—IX ar fi cea mai săracă în urme arheologice. În schimb vestigii din perioada feudală timpurie au fost identificate peste tot în Clisură [23].

Alte periegheze au fost întreprinse în anii următori. Amintim aici pe aceea condusă de regretatul arheolog C. S. Nicolăescu-Plopșor în vara anului 1966 [24] și, mai ales, numeroasele explorări organizate de Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin din Reșița, în cadrul șantierelor arheologice Gornea [25], Pescari [26], Pojejena [27], Moldova Veche [28].

Deși zona investigată a cuprins întreaga Clisură, practic începînd din anul 1964, săpăturile executate de arheologii *Grupului de cercetări complexe* s-au concentrat în microzona de la Porțile de Fier. În primul rînd, s-a acordat atenție acelor părți de teren care urmau să fie inundate de apele viitorului lac de acumulare, cercetîndu-se în diferite puncte, complexe de locuire, însă nici unde nu a fost săpată exhaustiv o așezare.

În Ostrovul Banului și pe Ostrovul Simian au fost cercetate în total trei bordeie de secolul al VII-lea [29]. La Ieșelnița în apropierea rîului Mala au fost scoase la lumină cîteva bordeie avînd cuptoare din piatră [30]. Ceramica de tipul vaselor-borcan lucrată la roată și decorată cu linii incizate, dispuse în val și orizontale, permite o datare din secolele VIII—IX e. n. La Drencova au fost găsite urmele unor complexe de locuire din secolele IX—X [31], în timp ce slabele urme descoperite la Plavișevița [32] și la Dubova [33] nu permit încadrarea lor cronologică. Din perioada feudalismului timpuriu au fost identificate și cercetate doar cîteva complexe disparate la Moldova Veche [34] și la Berzasca [35].

Odată cu primăvara anului 1968, tînărul muzeu de istorie al județului Caraș-Severin din Reșița, inaugurează o vastă și amplă activitate sistematică de cercetări arheologice în sudul Banatului, în mod deosebit, pe teritoriul denumit de localnici Clisura de Sus.

Aproape de la început, investigațiile menite să acopere cîteva goluri serioase au fost orientate spre perioadele prefeudală și feudală timpurie reușind, pe parcursul unui deceniu, să îmbogățească patrimoniul muzeistic și mai ales, să contribuie la o mai bună cunoaștere a trecutului Clisurii prin sporirea informațiilor arheologice cu privire la așezările daco-romane și românești de pe teritoriul județului Caraș-Severin.

Astfel, paralel cu continuarea săpăturilor la Orșova, Tricule și Dubova-Veterani, mai spre amonte, în regiunea *Clisurii de Sus*, numeroase periegheze, sondaje și săpături, au inaugurat activitatea pe unele dintre cele mai importante șantiere arheologice deschise în Valea Dunării la Gornea [36], Pescari [37], Pojejena [38] și Moldova Veche [39].

La Gornea, în cursul unui deceniu de ample săpături pe terasele din apropierea vărsării rîuletului Cameniția în Dunăre, au fost cercetate nouă puncte cu urme arheologice din toate epocile [40].

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 8

Fig. 9

FIG. 8. CERCEL TIP « LUNULĂ », ORNAMENTAT CU APLICAȚII ÎN FILIGRAN, DIN AȘEZAREA PREFEUDALĂ GORNEA – *CĂUNIȚA DE SUS* (sec. VII – VIII)

FIG. 9. CERCEL DE BRONZ DE FORMĂ SEMILUNARĂ CU APLICAȚII TRIUNGHIULARE ORNAMENTATE CU FILIGRAN. GORNEA – *CĂUNIȚA DE SUS* (sec. VII – VIII).

FIG. 10. VAS DE LUT ARS, LUCRAT LA ROATĂ, ORNAMENTAT CU BRÎU DE ALVEOLE ȘI LINII ORIZONTALE INCIZATE. GORNEA – *ZOMONIȚĂ* (sec. XI)

Fig. 10

https://biblioteca-digitala.ro

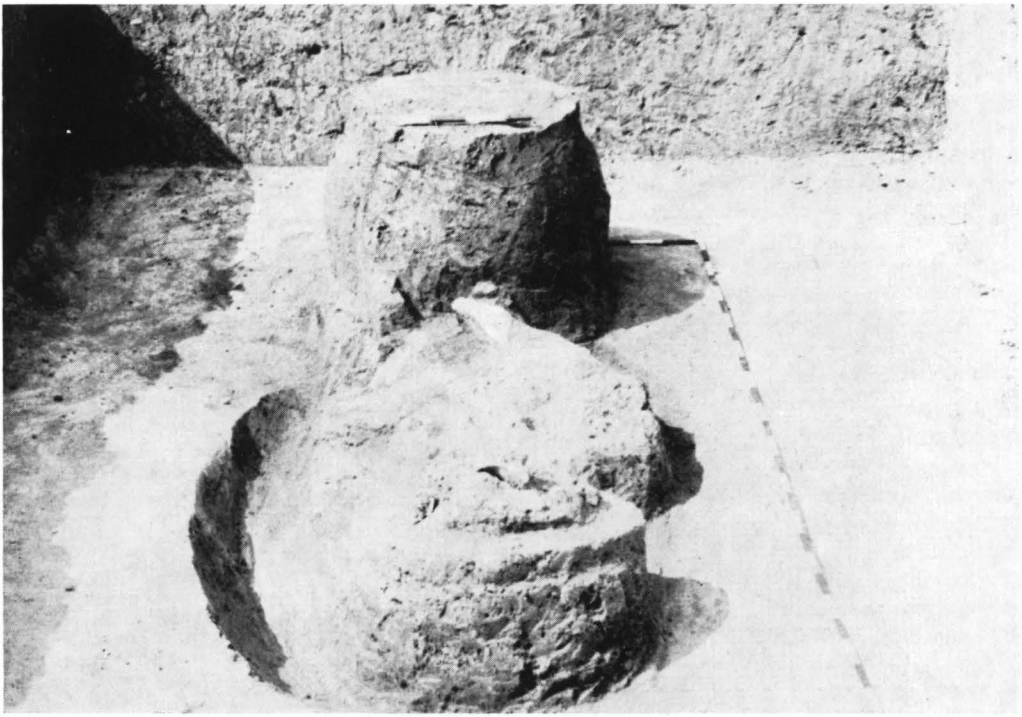

Fig. 11

Fig. 12

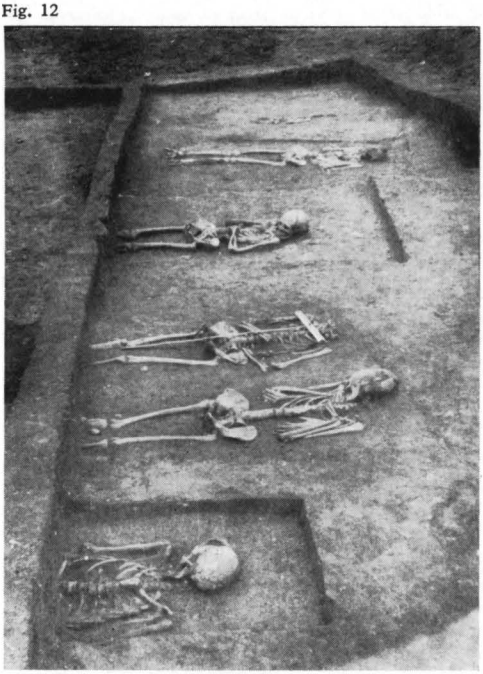
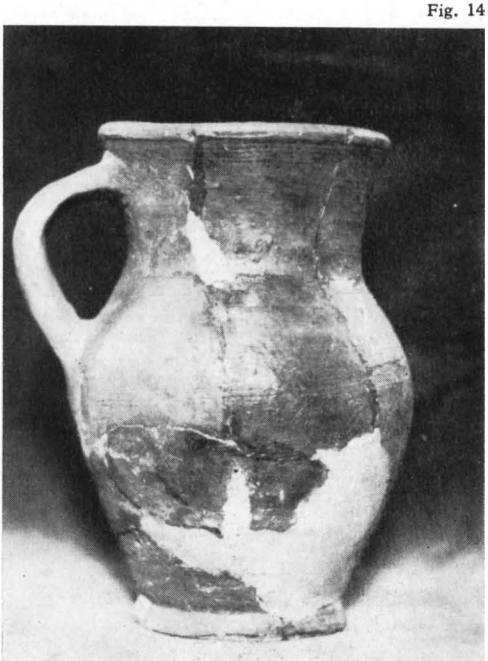

Fig. 14

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 13

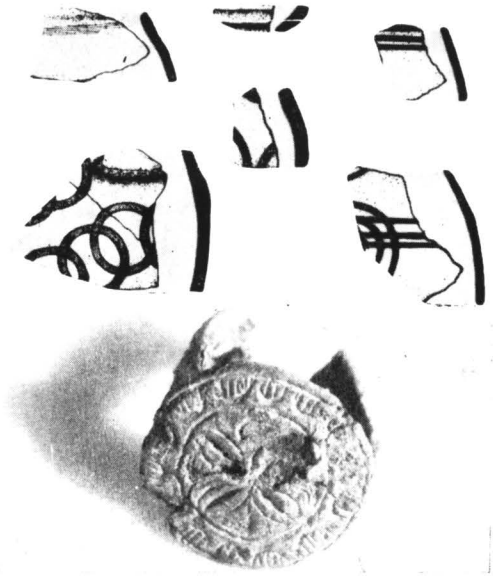

Fig.15

Fig. 16

FIG. 11. CUPTOR DE ARS OALE GĂSIT ÎN AȘEZAREA FEUDALĂ TIMPURIE DE LA GORNEA – *ȚĂRMURI* (sec. XI–XII).

FIG. 12. CIMITIRUL FEUDAL TIMPURIU DE LA GORNEA – *PĂZĂRIȘTE* (vedere de ansamblu).

FIG. 13. FRAGMENTE DE CERAMICĂ SMĂLȚUITĂ BIZANTINĂ DIN AȘEZAREA FEUDALĂ TIMPURIE DE LA MOLDOVA VECHE – *RÎT* (sec. XII–XIII).

FIG. 14. CANĂ DE LUT, GĂSITĂ ÎN NECROPOLA FEUDALĂ DE LA GORNEA – *TÎRCHEVIȘTE* (M_{11} – sec. XIII–XIV).

FIG. 15. INEL DE BRONZ ORNAMENTAT CU ROZETĂ, GĂSIT ÎN NECROPOLA FEUDALĂ DE LA GORNEA – *TÎRCHEVIȘTE* (M_{12} – sec. XIII–XIV).

FIG. 16. CATARAMĂ DE FIER GĂSITĂ ÎN NECROPOLA FEUDALĂ DE LA GORNEA – *TÎRCHEVIȘTE* (M_{21} – sec. XIII–XIV).

FIG. 17. MONEDĂ DE BRONZ DIN TIMPUL LUI BELA AL III-LEA (1172–1196), IMITAȚIE DUPĂ MONEDELE SCHIFATE BIZANTINE. MOLDOVA VECHE – *RÎT*. I – Avers; II – Revers.

Fig. 17

https://biblioteca-digitala.ro

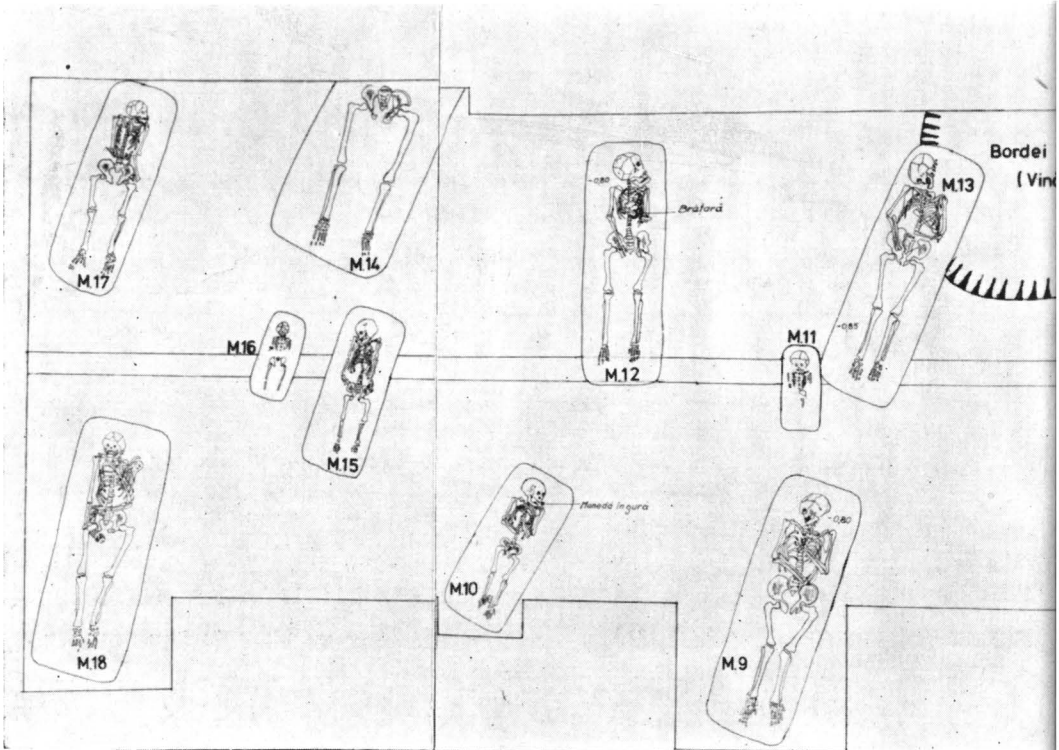

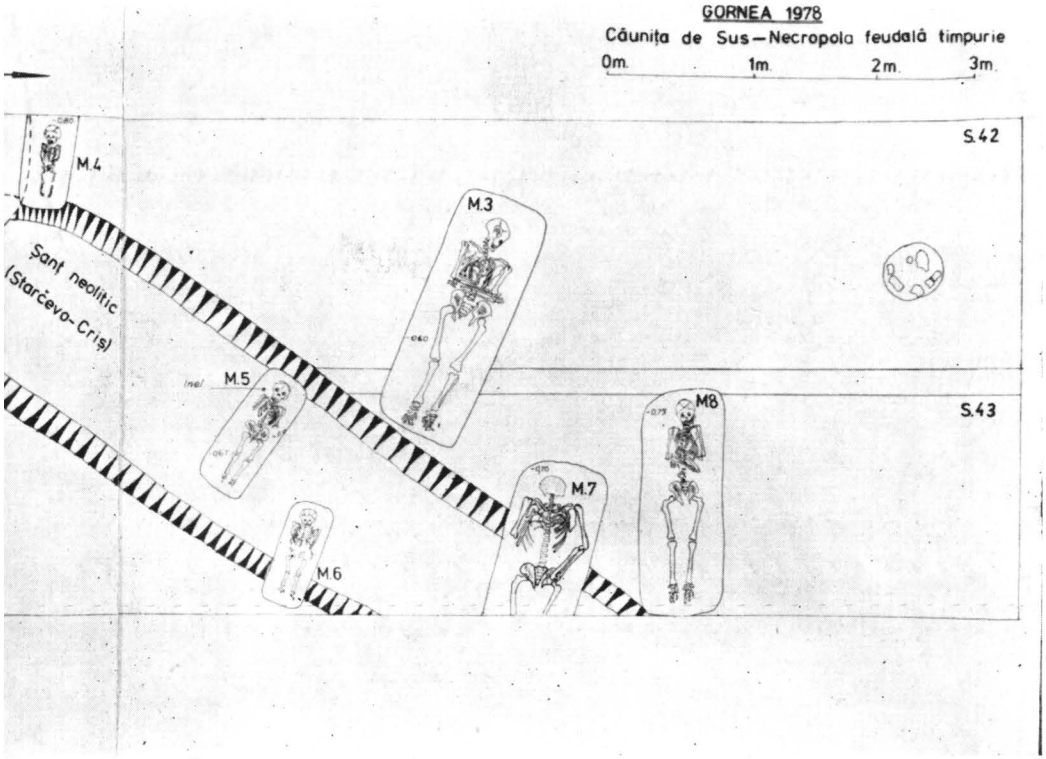
FIG. 18. PLANUL NECROPOLEI FEUDALE TIMI

Printre numeroasele vestigii scoase la lumină, pînă în prezent, aici au fost identificate și peste 40 complexe de locuire — locuințe îngropate și de suprafață — aparținînd unei așezări care, între secolele VII—XIV, și-a schimbat vatra, strămutîndu-se de cinci ori [41]. Cu ocazia cercetării vetrelor semnalate au fost descoperite și alte complexe arheologice cum ar fi: gropi menajere, cuptoare pentru copt pîine, cuptoare de ars ceramică, cuptoare pentru redus minereul de fier și chiar un atelier de fierărie [42]. În aceeași zonă au fost cercetate parțial patru necropole feudale timpurii de inhumație, a căror perioadă de funcționare, în stadiul actual al săpăturilor, se poate încadra între secolele XI—XIV [43].

Pe teritoriul comunei Pescari, în locul numit de localnici « Culă », sub zidurile cetății feudale ridicată în secolul al XIII-lea, săpăturile arheologice, au dus la identificarea unei fortificații cu val de pămînt din secolele X—XI, care, suprapune un orizont de locuire prefeudal, databil din secolele V—VI e. n. și o fortificație dacică distrusă [44].

La Moldova Veche « în zona Motelului » ca și pe *Insula Decebal* au fost identificate urmele unor așezări prefeudale din secolele VIII—IX [45]. O așezare contemporană a fost identificată prin cercetări de suprafață și pe terasa Dunării de la *Doboki Potok* cuprinsă între localitățile Belobrești și Divici [46]. Așezarea prefeudală de la Moldova Veche, se continuă printr-o importantă așezare feudală timpurie cercetată pe terasa mijlocie a Dunării, în punctul numit *Rît* [47]. Pe baza ceramicii și a două monede schifate, așezarea de la Moldova Veche se poate încadra între secolele XI—XIII-lea centrul de greutate căzînd pe mijlocul secolului al XII-lea [48].

https://biblioteca-digitala.ro

GORNEA — *CĂUNIŢA DE SUS* (sec. XI—XII).

O aşezare feudală timpurie a fost identificată şi în hotarul comunei Socol, pe terasa care domină localitatea prezentînd o deschidere largă spre valea Nerei şi a Dunării [49]. După factură, forme şi ornamentaţia ceramicii, aşezarea de la Socol — *Kruglica de Mijloc*, se poate data între secolele XI—XIII-lea [50].

Pe teritoriul comunei Pojejena, în punctul numit *Nucet* a fost descoperit un alt cimitir feudal timpuriu cercetat parţial [51] şi care, se pare, că poate fi explicat în conexiune cu o puternică fortificaţie feudală ridicată la distanţă de circa 500 m, spre sud-vest, pe locul numit *Zidina* [52].

Amplificarea cercetărilor pe teritoriul Orşovei a dovedit că dispariţia Diernei antice nu a însemnat şi încetarea vieţii la gura Cernei; locuirile continuîndu-şi existenţa de-a lungul întregii perioade prefeudale [53]. La începutul secolului al X-lea, aşa cum dovedesc şi izvoarele scrise, vechea Diernă renaşte sub numele de *Urscia* sau *Urşova* numărîndu-se printre fortăreţele pe care se întemeia stăpînirea voievodului bănăţean Glad [54]. La sud-vest de ruinele unui « quadriburgium », constantinian au fost documentate arheologic şi importante urme de locuire datînd din secolele X—XIII [55].

În aval, pe teritoriul municipiului Drobeta Turnu-Severin, cercetările arheologice au scos la iveală de sub zidurile cetăţii Severinului, din secolul al XIII-lea, urmele unei alte fortificaţii, făcută din lemn şi pămînt, datată din secolul al XII-lea, care reprezintă produsul populaţiei autohtone [56]. Dovezi materiale din aceeaşi perioadă, au mai fost scoase la lumină de către arheologii Grupului de cercetări « Porţile

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 19

Fig. 20

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 22

FIG. 19. CETATEA DE LA PESCARI – *CULĂ* – VEDERE GENERALĂ
FIG. 20. FLANCUL DREPT AL PORȚII DE LA INTRAREA ÎN INCINTA I A CETĂȚII DE LA PESCARI – *CULĂ*.
FIG. 21. TOC ȘI BOLȚ DIN FIER DE LA POARTA INCINTEI I. CETATEA DE LA PESCARI – *CULĂ*.
FIG. 22. VEDERE DE ANSAMBLU A INCINTEI INTERIOARE. CETATEA DE LA PESCARI – *CULĂ*.
FIG. 23. ZURGĂLĂU DIN BRONZ, GĂSIT ÎN INCINTA A II-A A CETĂȚII DE LA PESCARI – *CULĂ*.

Fig. 21

Fig. 23

https://biblioteca-digitala.ro

de Fier » la Cuina Turcului [57], Ostrovul Banului [58], Svinița-Tricule [59], precum și la Berzasca — *Ogașul Neamțului* [60].

Informațiile obținute prin cercetarea arheologică a Clisurii au pus în evidență o mare densitate de locuire pe toată perioada la care ne referim, atestînd existența mai multor așezări de tip rural, constituite din grupuri de locuințe îngropate și din locuințe de suprafață situate pe malul Dunării ori la gura văilor, mai înguste sau mai largi, care brăzdează întreg teritoriul acestui ținut [61].

Materialele arheologice provenite din cuprinsul așezărilor, ca și inventarul funerar: ceramică, unelte de fier, bronz, piatră sau os, podoabe din argint, bronz, piatră sau pastă sticloasă și monede — dovedesc că în Clisură, ca pe întreg teritoriul carpato-danubian, avem de-a face cu civilizația statornică a unor agricultori, crescători de vite și meșteșugari — mai ales olari și fierari — care, în toată perioada migrațiilor au constituit fondul etnic de bază, un popor și o civilizație romanică unitară.

În acest context, un interes deosebit prezintă în cadrul descoperirilor arheologice, obiectele și materialele care documentează o pronunțată influență bizantină: ceramica smălțuită, brățările de bronz torsadate și din sticlă colorată, inelele și cerceii de argint și de bronz și în sfîrșit monedele schifate din timpul împăraților dinastiei Comnene [62]. Realitatea păstrării legăturilor tradiționale cu lumea bizantină sud-dunăreană a fost menționată și de puținele izvoare scrise ale epocii [63], care i-au amintit pe românii din Banat sub numele de *vlahi*. Între secolele X—XII, influența bizantină asupra vlahilor din cuprinsul voievodatului bănățean s-a putut manifesta și direct, în chipul cel mai eficace, dacă avem în vedere că în timpul basileilor Macedoneni și Comneni, armatele bizantine stabilite din nou pe linia Dunării, au întreprins dese expediții militare la nordul fluviului. Revenirea Bizanțului a contribuit, fără îndoială, la renașterea legăturilor tradiționale între nordul și sudul Dunării, și, mai ales, la reactivizarea fondului romanic autohton. Fără îndoială că în cadrul acestui proces, datorită poziției sale geografice, Clisura a reprezentat și o punte de legătură între zonele sud-est europene, Europa centrală și spațiul nord dunărean, receptînd și transmițînd concomitent influențe culturale.

Pe baza acestor considerente, coroborate cu rezultatele cercetărilor arheologice executate în Clisură cu privire la perioada prefeudală și feudală timpurie, se poate afirma că și această zonă, relativ restrînsă ca suprafață, poate fi inclusă în aria vastă și de străveche civilizație în care s-a plămădit poporul român. Continuitatea românilor și permanența lor în sudul Banatului este reprezentată de către localnici care au rămas, totdeauna, pe aceleași meleaguri ale lor — ca purtătorii și moștenitorii unei civilizații, în esență romano-bizantină, cea mai strălucitoare civilizație a antichității europene.

NOTE

1. Aceste realități au fost puse în evidență prin cercetările arheologice executate pe teritoriul localităților Drobeta-Turnu Severin, Orșova (Dierna), Gornea (Novae Superiores), Moldova Veche (?) și Pojejena (?); vezi și Oct. Răuț, *Banatul punte de legătură între centrul și sud-estul Europei*, în caiete Banatica, 3, *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976, p. 13 17.
2. *FHDR*, II, București, 1970, p. 461 – 463
3. I. Uzum și M. Davidescu, *Zona Porțile de Fier în timpul feudalismului*, în *Comori arheologice în regiunea Porților de Fier*, (catalog), 1978, p. 239.
4. *FHDR*, II, 1970, p. 545
5. Ne referim la urmele puternice descoperite la Gornea (com. Sicheviță, județul Caraș-Severin), de la punctul Căunița de Sus pînă la Căunița de Jos (cetate); în acest sens vezi și N. Gudea, *Gornea — Așezări din epoca romană și romană tîrzie* în *Caiete Banatica*, Reșița, 1977, p. 26 – 28 și 74 – 76.
6. Între scrierea lui Theophylactus Simicattes, *De aedificiis* (sec. VII) și Gesta

https://biblioteca-digitala.ro

Hungarorum a lui Anonymus Bele regis notarius (secolul XII sau XIII) s-au scurs aproape șase secole.

7. Vezi *Izvoarele istoriei Românilor*, I, ed. G. Popa Lisseanu, București, 1934, p. 11 și urm.
8. Vezi: Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj, 1972, p. 62–66.
9. În secolul al X-lea teritoriul formațiunii politice prestatale românești cuprindea și teritoriul Clisurii unde sînt amintite și fortificațiile.
10. Voievodatul bănățean în timpul lui Artum, cuprindea la începutul secolului al XI-lea un teritoriu mult mai mare, cuprins între Dunăre, Tisa și Crișuri, incluzînd și o parte din voievodatul lui Menumorut; vezi și Ștefan Pascu, op. cit., p. 62–66.
11. Săpături sistematice în așezările prefeudale și feudale timpurii de Gornea, Moldova-Veche și Pescari (în nivelul de locuire identificat cu ocazia cercetării fortificației cu val de pămînt) dovedesc că locuitorii acestor localități rurale se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor și pescuitul, de asemenea practicau unele meșteșuguri ca olăritul și fierăria.
12. În secolul X. Cronicarul anonim relatează luptele dintre unguri și oastea formată din călăreți și pedestrași, compusă din români, pecenegi și bulgari, cu toții aflați sub comanda ducelui (dux) Glad. La începutul secolului al XI-lea scrierea hagiografică Legenda Sancti Gerhardi Episcopii relatează luptele purtate pentru apărarea voievodatului bănățean de către oastea voievodului Ahtum, urmașul lui Glad.
13. B. Milleker, *Délm*, III, 1906, Timișoara, p. 287; B. Milleker amintește pentru întreg teritoriul Banatului aproximativ 70 de descoperiri întîmplătoare aparținînd diferitelor epoci istorice.
14. B. Milleker, *op. cit.*, p. 287.
15. *Ibidem.*, p. 293–294 și fig. 2.
16. *Ibidem*, p. 294
17. D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454–568 u. z.)*., Budapesta, 1961, p. 195–196 și planșa CCXIII/11.
18. Din nefericire aceste colecții n-au fost încă publicate, iar pentru multe piese, astăzi nici nu se cunoaște cu exactitate locul descoperirii.
19. C. Daicoviciu și I. Miloia, *Analele Banatului*, III, 4, Fasc., 7, Timișoara, 1930, p. 19–21; Vezi și Al. Moisi, *Monografia Clisurii*, Oravița, 1938, P. 9–17 și 178–180.
20. D. Tudor și colaboratorii, *Cercetări arheologice în zona viitorului lac de acumulare a hidrocentralei « Porțile de Fier »*, în SCIV, 16, nr. 2, 1965, p. 401–403.
21. *Ibidem*, p. 395
22. M. Comșa, în *In memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 90–93.
23. D. Tudor și colaboratorii *op. cit.*, p. 401.
24. Vezi: C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii, *Rezultatele arheologice din zona « Porților de Fier »*, în *Comunicări*, seria arheologică, IV, Craiova, 1968.
25. Perieghezele și săpăturile de salvare de la Gornea, au început în primăvara anului 1968 și sînt în curs de desfășurare.
26. La Pescari săpăturile s-au concentrat în punctul « Culă » începînd din primăvara anului 1969–1973; au fost reluate din anul 1977.
27. Săpăturile la Pojejena în punctul « Zidina » au început în anul 1972 cu un an înainte însă au fost executate săpăturile de verificare în punctul « Nucet », unde s-a identificat un cimitir feudal timpuriu
28. Săpăturile de la Moldova-Veche – *Rît* au fost inițiate în vara anului 1970 și apoi continuate cu intermitențe în 1975, 1976 și 1978.
29. C. S. Nicolaescu-Plopșor, *opt. cit.*, p. 43–44
30. *Ibidem*, p. 45
31. *Ibidem*, p. 46
32. Cf. *SCIV*, 16 (1965), nr. 3, p. 589
33. *Ibidem*, Vezi și *SCIV*, 17 (1966), nr. 4, p. 714; *SCIV*, 18 (1967), nr. 3, p. 537
34. Cf. *SCIV*, 17 (1966), nr. 4, p. 714; sondaje și cercetări sistematice au început din anul 1970.
35. V. Boroneanț, *Locuirea din secolele XII–XIII de la Ogașul Neamțului – Comuna Berzasca*, în *Banatica*, III, Reșița, 1975, p. 123–129.
36. Ilie Uzum, Gh. Lazarovici, I. Dragomir, în *Banatica*, II, Reșița, 1973, p. 403–405.
37. St. Matei, Ilie Uzum, în *Banatica*, II, Reșița, 1973, p. 141–155.
38. Ilie Uzum, în *Tibiscum*, III, Timișoara, 1974, p. 159–163.
39. I. Uzum și Gh. Lazarovici, în *Crisia*, Oradea, 1974, p. 48.
40. Cf. Ilie Uzum, Gh. Lazarovici, I. Dragomir, *op. cit.*, 403–416, pînă în anul 1972 în hotarul satelor Gornea și Sicheviță au fost identificate 40 de puncte arheologice, dintre care cercetări sistematice și sondaje s-au executat în punctele: « *Căunița de Sus* », « *Căunița de Jos* », *Păzăriște, Zomonița, Tărmuri, Locurile Lungi* (în prezent zona este inundată) *Podul Păzăriște, Tîrcheviște* și *Ogașul lui Udrescu.*
41. Cf. Ilie Uzum, în Banatica, IV, Reșița, 1977, p. 215–221

https://biblioteca-digitala.ro

42. I. Uzum și Gh. Lazarovici, Șantierul arheologic Gornea, raport de săpături pe anul 1975, text dactilografiat în Arhiva Muzeului județean de istorie din Reșița (Arh. MJIR).
43. În hotarul Gornii au fost identificate și cercetate parțial patru necropole în punctele: *Tîrchieviște; Păzăriște, Ogașul lui Udrescu* și *Căunița de Sus*.
44. St. Matei – I. Uzum, în Banatica, II, p. 144–146.
45. M. Comșa, *op. cit.*, p. 93; vezi I. Uzum și Gh. Lazarovici, în *Crisia*, 1974, p. 48 (punctele 7–8), și I. Uzum, *Moldova-Veche – Rît o nouă așezare feudală timpurie în Valea Dunării*, manuscris predat pentru tipar la Banatica V.
46. I. Uzum și Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 48 (4).
47. Vezi I. Uzum, *Moldova Veche – Rît, o nouă așezare feudală timpurie în Valea Dunării* (Jud. Caraș-Severin).
48. *Ibidem;* Determinarea celor două monede s-a făcut de către Eugen Chirilă (Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca) căruia îi mulțumim și pe această cale; cea mai veche este o nomismă din billon schifată din timpul lui Alexis Comnenul (1081–1118), iar a doua este o imitație de monedă schifată în bronz din timpul lui Bella al III-lea (1172–1196); vezi și *Catalogul expoziției Comori arheologice în regiunea « Porțile de Fier »*, p. 253 pozițiile R 522 și R 523.
49. I. Uzum și Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 47
50. *Ibidem*
51. I. Uzum în Tibiscum III, Timișoara, 1974, p. 161–163.
52. Sondaj executat de Ilie Uzum și Ștefan Cădariu în primăvara anului 1972 (aprilie) rezultatele sînt inedite.
53. C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii: *op. cit.*, p. 47.
54. Faptele ungurilor de secretarul anonim al regelui Bella *În izvoarele istoriei românilor*, vol. V., (editat de G. Popa-Lisseanu), București, 1934, p. 109–111; vezi și I. Uzum și M. Davidescu, *Zona Porțile de Fier în timpul feudalismului în Comori arheologice în regiunea Porțile de Fier*, București, 1978, p. 240
55. C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii *op. cit.*, p. 48; vezi și N. Constantinescu în *Atlasul « Porțile de Fier »*, București, 1972, p. 198.
56. Catalogul expoziție *Comori arheologice* . . . p. 246–247.
57. C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii *op. cit.*, p. 47
58. M. Comșa, *op. cit.*, p. 94
59. Cercetări arheologice executate aici și de Alexandru Rădulescu (în prezent la Muzeul Banatului din Timișoara) 1970, descoperind printre altele și o monedă schifată din bronz de la Manuel I. Comnenul (1143–1180).
60. Vasile Boroneanț în Banatica, III., 1975, p. 123–129.
61. I. Uzum în « Caraș-Severinul » Reșița, martie 1978, p. 10 – 12; vezi și catalogul expoziției *Comori arheologice* . . . p. 23.; *Atlasul Complex Porțile de Fier*, București, 1972, p. 22, harta IV. Valea Carpatică a Dunării.
62. Pe lîngă descoperirile numismatice de la Moldova-Veche-Rît și Svinița – Tricule, menționate mai sus, monede din timpul Comnenilor au mai fost semnalate la Cuina Turcului (de la Alexie Comnenul) și la Orșova; pentru aceeași problemă vezi Ilie Uzum *Elemente și influențe bizantine în sudul Banatului între secolele VIII–XIII*, material prezentat la Prima sesiune de comunicări științifice a Muzeului de istorie a Transilvaniei organizată între 23–25 iunie 1978 la Cluj-Napoca.
63. Cele două izvoare (Anonymus și Legenda Sancti Gerhardi) menționează legăturile, foarte strînse de ordin politic și cultural religios stabilite între conducătorii Voievodatului bănățean, Glad și respectiv Ahtum și lumea sud-dunăreană; Imperiul bizantin și țaratul bulgar, în secolele X–XI. Obiectele de proveniență bizantină descoperite în mai multe locuri în Clisură sînt o dovadă a acestor legături încă din sec. VIII e. n.; pentru aceeași problemă vezi și Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1972, p. 56–60; 65.

(RÉSUMÉ)

Partant de quelques référances directes de la contrée de Clisură et les roumains du sud du Banat, comprises dans quelques sources litteraires connuées comme: les écritures de Proccopius de Caesarea et Theophylactus Simocattes, qui rélatent les évenements politico-militaires de l'histoire de Byzance, dans la deuxième moitié du VI-ième siècle et au début du VII-ième siècle, puis Gesta Hungarorum d'Anonymus le sécretaire du roi Bela, pour la X-ième siècle; et, en fin l'écriture hagiographique Legenda Sancti Gerhardi Episcopi, pour la période du voïevodat de Banat, dirigé par Ahtum au début du XI-ième siècle, l'auteur passe en revue, en valorisant les

https://biblioteca-digitala.ro

nombreuses dates et rézultats connues concernant les découvertes archéologiques et numismatiques de la Vallée du Danube, les considérant comme incontestables preuves matériels de la permanence et de la continuité des roumains dans ces parages.

Ainsi, sont mis sur le tapis les informations plu anciennes du XIX-ième siècle, qui signalent une série d'objets découverts par hazard dans la Clisura, étant mentionnés par le répertoire de Bodog Milleker de Vîrşeţ et datés « de la période des migrations ».

Par la suite, l'auteur traite en détail, dans l'ordre chronologiquement de l'éxécution des ouvrages, toutes les investigations systématiques initiés d'une part du colective des archéoloques dans le cadre du Groupe de recherches complexes « Porţile de Fier », dans la Bas Clisura et surtout dans la zone Drobeta-Turnu Severin - Orşova, mais d'autre part, il présente les plus semnificatives résultats obtenus par les recherches systématiques organisés dans une décennie par le Musée d'histoire du département Caraş-Severin dans la Haute Clisura.

Après qu'il mentionne la cantité impressionnante et la variété des objets archéologiques découverts, sans effectuer ici leur analyse sur les catégories ou types de matériels, l'auteur corrobore ces résultats et les informations des sources écrites avec les observations stratigraphiques faites pendant les fouilles, établiissant une continuité d'habitation, sans interruption, en temps et éspace, sur l'étendu de la Clisura.

Ainsi on preuve archéologiquement que les anciennes établisements daco-romaines ont été continuées par les établisements roumaines, soit sur le même emplacement, soit sur le même périmetre. En effet, il s'agit de permutation de l'emplacement à la suite de la déstruction et reconstruction succesive provoqué, avec probabilité, par les nombreuses événements politico-militaires caracteristiques à la période laquelle nous ne référons.

Les mêmes recherches preuvent que les roumains de Clisura comme habitats sedentaires, avaient des occupations de base: l'agriculture, l'élévage du bétail, mais aussi la poterie et la ferronerie. Ils vivaient dans les nombreuses établissements de typ rural, composés par des habitat senterrés et de surface, ayant dans quelques endroits très bien choisis du point de vue stratégique, des citiés - fortifications, consolidées par de replis de terrain fortifié et palisades, comme ont preuvé les recherches à Pescari, Orşova et Drobeta Turnu-Severin.

Des nombreuses matériels archéologiques et les monnaies trovés dans la Clisura, demontrent une prononcée influence, peut-être une domination effective du Byzance sur le lopin de terre au nord du Danube. Le retour de l'Empire dans ces endroits a été possible, en manifestant dans le plus efficace manière, par l'activité politique, diplomatique et militaire déployée par les empereurs des dynasties Macédonnene et Comnène. La conservation et la renaissance des relations avec la romanité du sud du Danube, a mené à la reactivisation du fond romanique autochtone. Dans le cadre du même procès, grâce au position géographique, la région de la Clisura a pu joué le rol très important, representant un point de rélation entre les zones sud-est européennes, l'Europa centrale et l'éspace carpato-danubien.

À son tour, la société féodale roumaine se présente assez mâture et bien preparée pour capter et asimiler des nouveaux éléments, raffinés et les influences d'une civilisation romaino-byzantine, la plus brillante civilisation de l'antiquité européenne.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

POTIRUL DE LA COȘUȘTEA

STELIAN BAICU

În vara anului 1969, conducerea Școlii generale Ilovăț, județul Mehedinți, a organizat o excursie școlară la ruinele mănăstirii Coșuștea, situate la circa 8 Km nord-vest de centrul localității Ilovăț. Sub îndrumarea profesorului Cornel Pavelescu, elevii au împrejmuit monumentul în scopul protejării, recuperînd cu această ocazie mai multe fragmente ceramice, care, mai tîrziu, ne-au fost puse la dispoziție. Materialul ceramic smălțuit a atras atenția mai ales prin fragmentele de inscripție pe care le poartă, fapt nesesizat pînă acum în cadrul cercetărilor întreprinse la Coșuștea [1].

Operațiunea de restaurare s-a soldat cu reconstituirea unui potir cu inscripție slavonă și a unei farfurii, ambele smălțuite, reprezentînd vase de cult ce au servit bisericii mănăstirii Coșuștea.

Informațiile culese inițial în scopul stabilirii coordonatelor descoperirii n-au fost suficient de concludente. Deplasîndu-ne la fața locului, n-am avut prilejul să întîlnim pe nici unul din elevii care descoperiseră fragmentele ceramice. Aceștia plecaseră în vacanța de vară. Am găsit monumentul într-o stare avansată de degradare; în interiorul naosului bisericii se afla o groapă cu diametrul de aproximativ doi metri și adîncimea de circa un metru, făcută probabil de căutătorii de comori, după săpăturile arheologice întreprinse cu peste 40 de ani în urmă, de către profesorul Alexandru Bărcăcilă.

Cu prilejul lucrărilor de pe șantierul arheologic și de restaurare de la Coșuștea din anul 1973, conduse de M. Davidescu directorul Muzeului « Porțile de Fier », Drobeta Turnu Severin, am reușit să stabilim unele detalii asupra locului descoperirii materialului în discuție.

Întîmplarea a făcut ca unul din tinerii lucrători de pe șantierul arheologic să fi participat la excursia școlară din anul 1969. El ne-a precizat că fragmentele ceramice au fost găsite în spațiul creat de cei doi pilaștri și zidul despărțitor dintre pronaos și

https://biblioteca-digitala.ro

naos, adică la marginea gropii ce se afla în naos. Dar această informație nu este suficientă pentru a trage unele concluzii de ordin stratigrafic. Se impune totuși reconstituirea unui context cît mai veridic pentru plasarea descoperirii în spațiu și timp.

Rezultatele cercetărilor profesorului Al. Bărcăcilă ne orientează spre un punct de pornire pentru lămurirea problemei. Degajînd ruinele a ajuns la nivelul de călcare al primei faze, iar în unele locuri chiar mai jos, după cum rezultă din fotografiile păstrate și după cum se prezenta situația în teren pînă în anul 1973. În materialul arheologic recuperat de către Al. Bărcăcilă, din ce s-a mai putut păstra pînă astăzi, nu s-a găsit nici un fragment care să fi aparținut celor două vase de cult.

Este foarte probabil că aceste vase — potirul și farfuria — sparte din vechime, după cum evidențiază muchiile cioburilor în marea lor parte, întrucît am sesizat și o spărtură recentă, au rămas sub nivelul săpăturii prof. Al. Bărcăcilă, adică sub nivelul de călcare al primei faze de existență a mănăstirii.

Despre o altă fază de locuire, mai veche, care să fie sugerată de prezența acestor vase, nu poate fi vorba, căci acestea se vor încadra, după cum vom vedea, într-o etapă mai tîrzie.

Deteriorate ca urmare a folosirii frecvente în timpul slujbelor religioase, a unei devastări violente, sau a oricăror altor împrejurări, cele două vase în stare fragmentară, vor fi fost îngropate mai apoi în naos de către evlavioșii slujitori ai bisericii.

În speranța descoperirii vreunei comori, răufăcătorii care au deranjat partea centrală a naosului, au răvășit totul aruncînd cu uneltele lor pămîntul de jur împrejur, chiar și pe zidurile bisericii. Găsind vasele sparte, dezamăgiți, le vor fi aruncat în locul unde au fost descoperite de elevi. Altfel, elevii nu puteau găsi la suprafață și atît de grupat materialul ceramic din care s-au reconstituit aproape în întregime potirul și farfuria. Așa ne explicăm că la sondajul arheologic din 1973, au fost găsite cîteva cioburi din vasul cu inscripție pe zidul ruinat de nord, al altarului, rămase între pietre, după ce, cu timpul, pămîntul fusese spălat de ploi [2].

Dacă locul descoperirii poate fi stabilit cît de cît în contextul prezentat, pentru încadrarea cronologică, criteriul stratigrafic nu poate fi invocat. De aceea vom trece la descrierea vaselor încercînd să facem o apreciere după criteriul tipologic și o analiză a elementelor inscripției, a considerentelor paleografice.

1. *POTIRUL.* Este lucrat la roata rapidă, dintr-un lut foarte fin a cărui calitate a permis redarea unei forme zvelte, elegante, imitînd astfel potirele de argint. După ardere pasta a căpătat o culoare roșcată.

O comparație cu potirele de argint ne este sugerată nu numai de formă, dar și de dimensiunile vasului: înălțimea 21,7 cm, diametrul gurii 14,6 cm, diametrul bazei 14,3 cm [3].

Potirul se compune dintr-o cupă și un picior înalt. Cupa are înălțimea de 9,5 cm în interior și gura larg deschisă. Pereții sînt ușor înclinați în afară față de axul vertical cu care formează un unghi de circa 30°; sînt foarte subțiri grosimea lor oscilînd între 0,3 cm la partea superioară și 0,7 cm la cea inferioară. Buza este rotunjită și continuă linia de profil a pereților.

Suportul se compune dintr-un fus cilindric, cu înălțimea de 5,2 cm care face legătura între cupă și picior. Fusul prezintă două proeminențe globulare care au diametrul de 4,5 cm. Piciorul tronconic, gol în interior, se termină cu o talpă circulară avînd înălțimea de 6,8 cm. Pe marginea de jos a suportului a fost imprimată o canelură circulară.

Ca formă, un astfel de vas din ceramică, nu este cunoscut pînă în prezent în literatura de specialitate. Se întîlnesc însă încercări sporadice de creare a unor pocale și cupe din ceramică considerate ca făcînd parte din categoria vaselor cu picior

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2

înalt: pocalul de la Coconi încadrat în faza de mijloc a așezării respective, sfîrșitul sec. XIV — începutul sec. XV [4], cupele cu picior înalt de la Păcuiul lui Soare [5], vasul asemănător de la Tînganu — ctitoria lui Radu cel Frumos [6], sau cupa de lut nesmălțuită din a doua jumătate a sec. XV, de la Bîrlad [7].

Aceste vase s-au impus în meșteșugul olăriei ca forme deosebite, dar n-au atins suplețea și dimensiunile potirului de la Coșușteа. Prin urmare, nu poate fi vorba despre o analogie. Aspectul general, profilul, tehnica decorării, nuanța smalțului, dimensiunile mult mai mari, cupa mai adîncă, prezența celor două proeminențe (noduri) pe fusul ce face legătura cu suportul și talpa, precum și inscripția dedicatoare detașează categoric potirul de vasele menționate.

Aceste caracteristici vin în sprijinul părerii că potirul a putut fi realizat totuși pe baza unor modele preexistente, care trebuie căutate în domeniul artei metalelor prețioase.

Ctitorită după toate probabilitățile la 1475 [8], mănăstirea Coșușteа va fi fost înzestrată cu toate cele necesare cultului. Atunci, sau mai tîrziu, pînă la sfîrșitul sec. XV, sau în cursul primei jumătăți a sec. XVI, ctitorul ori alt donator cu posibilități mai limitate de comandare a unor vase de cult din argint, va fi recurs la crearea unui potir din ceramică asemănător pe cît posibil modelelor din argint aflate pe la alte mănăstiri. Dar vasul creat din ceramică nu putea reda întocmai caracteristicile modelului din metal. Meșterul olar avînd de modelat lut și nu metal, a folosit o tehnică total diferită. Imitația pare a se limita doar la silueta vasului în general, fără

https://biblioteca-digitala.ro

ca meșterul sau chiar comanditarul să fi avut pretenția realizării și a unui bogat repertoriu de reliefuri (crestături, butoni, medalioane, vrejuri, etc) așa cum se întîlnește pe potirele de argint.

Admițînd ipoteza imitării unui potir de argint se impune să scoatem în evidență acele caracteristici, care să permită o referire tipologică și totodată cronologică.

Întrucît potirele din Transilvania au fost supuse unei minuțioase analize din punct de vedere al evoluției tipologice și decorative, din care putem desprinde unele particularități foarte sugestive, vom compara potirul de la Coșuștea mai întîi cu acestea și după aceea vom face o raportare și la situația din Țara Românească. Astfel, cupa potirului de la Coșuștea, este largă la gură, cu pereții mai puțin divergenți și fundul rotunjit, trăsături ce se întîlnesc la exemplarele din sec. XV, spre deosebire de sec. XIV cînd forma cupei este încă arhaică, largă la gură, scundă și fundul strîmt, sau în comparație cu sec. XVI, cînd încep să apară unele variante la care cupa se restrînge treptat, pereții devenind aproape paraleli, în unele cazuri și cu o ușoară răsfrîngere exterioară la buză, trăsătură ce prevestește o evoluție viitoare [9].

În Țara Românească cupa potirelor de argint se menține tot secolul XVI și începutul celui următor în tiparele caracteristice potirelor transilvănene din sec. XV. Abia în sec. XVII pereții încep să devină paraleli și chiar cu buza răsfrîntă în afară [10].

Raportul dintre diametrul cupei și înălțimea totală de 1 : 2 la potirele din Transilvania începe să fie depășit, mai rar în prima jumătate a sec. XV și aproape constant în etapa următoare, pe cînd în Țara Românească această tendință se manifestă doar în sec. XVI [11].

Fig. 3

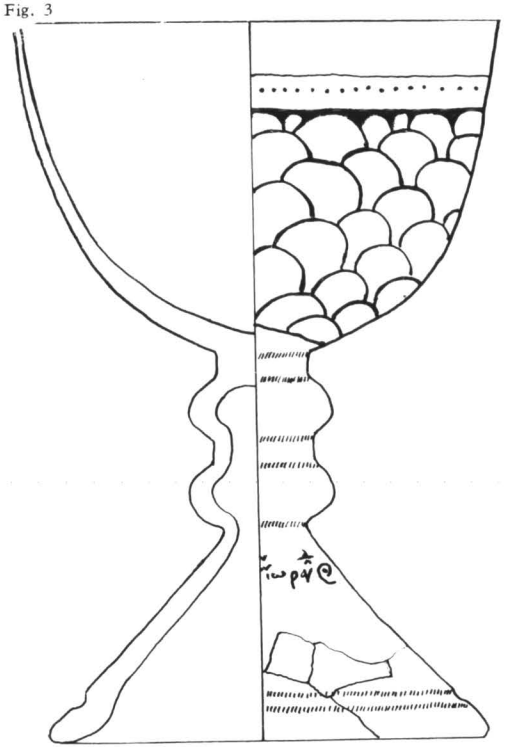

Fig. 4

https://biblioteca-digitala.ro

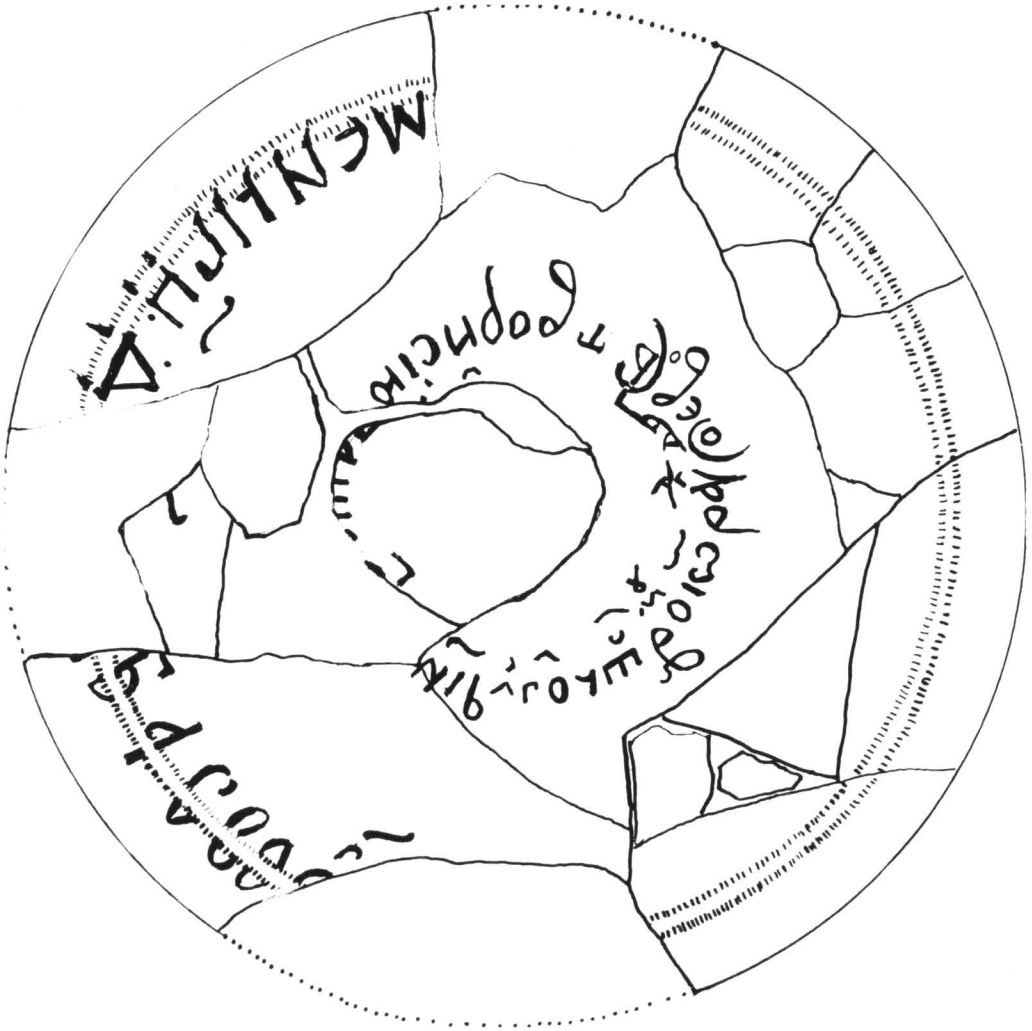

Fig. 5

Această depășire s-a obținut prin strîmtarea treptată la bază și mai ales la gură, în felul acesta devenind mai zvelt [12].

Din acest punct de vedere relația D. cupei: I de 1 : 1,5 în cazul potirului de la Coșușteа este o indicație că vasul zace încă în tiparele mai vechi ale sec. XV—XVI proprii evoluției din Țara Românească.

DECORUL. Realizat într-o perioadă de apogeu a practicării meșteșugului ceramicii de lux, potirul a fost ornamentat prin aplicarea tehnicii cunoscute — smălțuirea și sgrafitarea [13].

Suprafața exterioară și interioară au fost acoperite cu un strat subțire de angobă de culoare gălbuie, care s-a prelins puțin și pe partea interioară a suportului. După această operațiune, meșterul a trecut la ornamentarea exteriorului cupei prin procedeul sgrafitării. La 1,5—1,8 cm de marginea buzei a fost creat un chenar din două

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 6

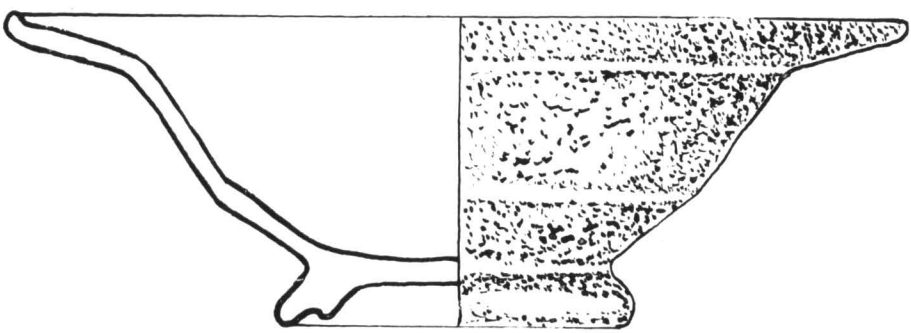
linii, cu lățimea de circa un centimetru, înconjurînd cupa. Lățimea chenarului nu este uniformă, întrucît liniile au fost trasate cu mîna liberă. Pe o porțiune de o pătrime din circumferință cele două linii se apropie, îngustînd chenarul pînă la 0,2 cm. În partea cea mai mare, de trei pătrimi, a chenarului, la mijloc a fost imprimat un șir de puncte care asigură un efect deosebit ornamentului. Acest motiv se găsește și pe cupele-bol din sec. XVI descoperite în stare fragmentară la mănăstirea Putna [14]. Realizat sub forma liniei punctate încadrate în chenar, atît pe potirul de la Coșuștea cît și pe vasele de la Putna (desigur vor mai fi și altele), precum și sub forma unor șiruri sinusoidale numai pe cele de la Putna, motivul pare a se anunța ca un element nou ce va intra în componența repertoriului decorativ caracteristic ornamenticii românești în ceramica secolelor XVII—XVIII [15].

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7

Fig. 8

Sub chenar, pe întreg corpul cupei se desfășoară un decor în formă de solzi, de mărimi variabile. La partea inferioară acest registru de solzi este încadrat de o linie circulară trasă tot cu mîna liberă. Trasarea primului rînd de solzi a fost însoțită de imprimări mai accentuate în spațiile create de curbura solzilor și linia inferioară a chenarului punctat care au avut drept urmare, după smălțuire și ardere, obținerea unor mici suprafețe de formă aproximativ triunghiulară, mai îngroșate, de culoare brună. Pare a fi o aplicare, deși destul de timidă și neintenționată, a tehnicii de decorare « champlevé » [16].

Decorul în formă de solzi întîlnit încă din antichitate și pînă în evul mediu tîrziu pe diferite vase de ceramică sau metal, realizat în tehnici diferite, cunoaște totuși o frecvență mică, aceasta depinzînd de simbolul pe care-l poartă prin veacuri, de destinația obiectelor decorate astfel, de concepția artistică sau ideologică a meșterului ori comanditarului. Astfel în stratul de cultură arhaică, sec. VI—IV î. e. n. de la Histria au fost descoperite fragmente ceramice cu decorul constînd în pictură cu solzi [17]. Pe vasul de epocă romană de la Sucidava motivul a fost realizat în tehnica barbotinei [18]. Fragmentele de ceramică medievală descoperite la mănăstirea Vodița sec. XIV—XV, precum și cele de import din sec. XVI descoperite la Putna sînt

https://biblioteca-digitala.ro

decorate cu solzi în tehnica sgrafitto [19]. Mai tîrziu, la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, vom regăsi solzii înscriși într-un decor floral pe o farfurie din Muntenia executată în maniera epocii respective, proprii artei populare în care se îmbină tehnica sgrafitării cu tehnica pictării motivelor cu pensula sau cu cornul [20].

Asupra semnificației decorului compus din solzi nu s-a insistat pînă în prezent. Se cunoaște însă că un element ce se înscrie în rîndul motivelor creștine îl constituie peștele adaptat ca simbol al lui Isus Hristos [21].

Potirul de la Coșuștea a fost un vas destinat pomenirii donatorului în viață ca și după moarte, iar decorul conceput în formă de solzi în legătură, poate, cu funcția culturală a vasului se încadrează în repertoriul motivelor simbolice de influență bizantină [22].

Pe suportul de formă tronconică, la 2 cm sub nodul inferior și peste canelura de la bază, a fost scrisă, tot prin procedeul sgrafitării, o inscripție cu conținut religios în redacție slavo-română.

Peste suprafața angobată și sgrafitată, după o primă ardere, incompletă, în cuptor, a vasului, s-a aplicat un smalț galben-verzui. Pete de culoare verde de nuanțe diferite îmbogățesc cu un element în plus registrul ornamentat cu solzi. Tot din smalț verde, meșterul olar a încercat să realizeze cu ajutorul pensulei, pe porțiunea dintre inscripții un motiv în formă de vrej cu cîrcei care înconjoară suportul potirului.

Cromatica smalțului obținută din fondul galben și petele de nuanță verde ca și vrejul meandric, caracteristice sec. XV—XVI, reprezintă un reflex al influenței bizantine ce a fost exercitată asupra ceramicii din țările române [23].

INSCRIPȚIA. A fost realizată prin procedeul sgrafitării în angobă și pasta crudă, după smălțuire și ardere căpătînd o nuanță închisă, maronie pe fondul galbenverzui.

Prima parte a inscripției a fost scrisă pe piciorul tronconic, sub proeminența inferioară a fusului, cu slove minuscule semiunciale. Redăm textul întregit:

Сътвори сїю〈чаше въ дъ〉ии бл[а]гоч[ї](с)тїво(му) іѡ Ра(д)у(л) воевѡ(да)

În traducere: « Am făcut această cupă în zilele binecinstitorului Io Radul Voievod ».

Scopul pentru care s-a făcut o astfel de donație bisericii mănăstirii Coșuștea este dezvăluit de cea de-a doua parte a inscripției ce se află pe marginea de jos a suportului, scrisă cu majuscule:

〈ПО〉МЕ҃Н Г[ОСПОД]Н Д〈УШЕ РА〉БА СВО〈Е〉(г) 〈〉 . . .

. . . « Pomenește, doamne, sufletul robului tău ». . . », urmînd desigur și numele donatorului vasului. (Redăm mai jos desenul inscripției în starea existentă pe potir și în varianta întregită).

Din lectura inscripției nu rezultă nici o informație cu referire la an, lună sau zi pentru datarea vasului și stabilirea unor împrejurări istorice atît de necesare în privința mănăstirii Coșuștea.

Formula « іѡ Радул Воевода » ne orientează spre unul din domnitorii, care au purtat acest nume.

Istoria medievală a Țării Românești cunoaște 12 domnitori cu numele Radu, o parte din aceștia reluînd sceptrul voievodal de mai multe ori, însumînd astfel 25 de domnii pe o perioadă de aproape trei secole, de la Radu I/c. 1377—c. 1383 la Radu Leon (1664—1669) [24].

O analiză a considerentelor paleografice ne obligă să încadrăm inscripția în perioada marcată de cea de-a doua jumătate a sec. al XV-lea prima jumătate a sec. al XVI-lea.

Folosind un vîrf ascuțit scriptorul a respectat normele ortografice ale epocii, chiar dacă suportul ceramic nu i-a înlesnit să-și aplice întocmai deprinderea formată în practicarea scrisului.

https://biblioteca-digitala.ro

Vom urmări cîteva din particularitățile grafiei ce ni se par mai sugestive.

Prima parte a inscripției conține multe elemente ale scrierii semiunciale româno-slave, scriere considerată caracteristică secolelor XV—XVI [25]. Astfel, grafemele, Ъ, И, Ю, N, ѡ, ρ, Т, Ш, întrunesc trăsăturile grafiei semiunciale așa cum sînt redate de cel mai recent tratat de paleografie româno-slavă elaborat de profesorul dr. docent Damian P. Bogdan [26].

O altă caracteristică o constituie grafia slovei, B, care apare în inscripție de patru ori sub forma minusculă *в*, constituită dintr-un semioval cu bucla de sus mai mică decît bucla de jos, depășind rîndul de jos și scriindu-se dintr-o singură mișcare a mîinii [27].

Din consultarea a peste 700 de facsimile ale unor documente interne din Țara Românească, emise în perioada 1374—1620, am constatat că slova B a fost scrisă în forma minusculă *в* destul de sporadic (de 2—3 ori în contextul cîtorva documente) pînă la mijlocul sec. XV, în 1451 este întîlnită de 2; 7; 13 ori în trei documente de la Vladislav II, de cîte 10—12 ori în contextul documentelor emise de Radul cel Frumos alternînd cu B uncial sau semiuncial, după care se găsește în proporții egale în timpul lui Radu cel Mare. Pînă la Radu de la Afumați *в* minuscul sporește ca număr în documente devenind preponderent față de forma semiuncială, apărînd și în poziție sinistrogiră în cîteva documente, particularitate ce se va accentua treptat în cursul sec. XVI [28].

Din observațiile făcute asupra unui număr de 154 facsimile de documente apărute în perioada 1551—1570 rezultă că numărul cel mai mare al slovei minuscule *в* a fost scris sinistrogir, urmat de cel cu scriere dreaptă și foarte puține în poziție dextrogiră [29]. În cazul inscripției de pe potir nu se poate sesiza tendința de scriere sinistrogiră.

După 1601 în scrierea documentelor deși se menține în general forma *в*, se înregistrează unele modificări în grafia slovei respective la variante ca *в*, cu bucla de sus formată din trăsătură de condei separată, sau *в*, cu ambele bucle mici. Apare apoi vocabula Іѡ cu titlă dublă față de Іѡ în inscripție, formula literelor în , față de în pe potir, apoi ' cursiv grecesc în locul ꙁ pe potir.

Evoluția grafiei slovei B și raportarea ei la inscripția de pe potirul de la Coșustea constituie, împreună cu celelalte exemple prezentate, un indiciu al limitării datării inscripției la mijlocul secolului XVI.

În structura morfologică a inscripției a fost folosit pronumele demonstrativ de genul feminin СЇѲ, în cazul acuzativ, singular, de influență sîrbească.

Analizînd limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV—XV, cercetătoarea Lucia Djamo-Diaconiță constată că acest pronume apare frecvent în documentele de danie și întărire, mai ales în formule stereotipe. Inscripția de pe potirul de la Coșustea, se înfățișează ca o formulă stereotipă pe care o întîlnim pe o serie de vase de cult dăruite bisericilor. Exemplele găsite în documente privind folosirea pronumelui demonstrativ СЇѲ se încadrează în ultimul sfert al veacului al XV-lea (anii 1481, 1482, 1493, 1495, 1498) și nu mai devreme [31].

Folosirea pronumelui СЇѲ în cazul inscripției noastre este un indiciu al încadrării fenomenului în a doua jumătate a sec. XV, chiar în ultimul sfert al acestui secol, putînd desigur să depășească și în prima jumătate a sec. XVI. A doua parte a inscripției ne oferă un alt element pentru datare și anume: folosirea vocalei Є în cuvîntul ПОМЄNH în locul diftongului ѣ din ПОМѣNH în forma originară.

Fenomenul de trecere a lui ѣ în Є s-a constatat a fi o trăsătură comună a celor două limbi slave de sud — mediobulgară și sîrbocroată. Aceasta se reflectă și în scrierea slavo-română atît în desinențe cît și în rădăcina cuvintelor.

https://biblioteca-digitala.ro

Lucia Djamo-Diaconiță surprinde fenomenul de pierdere treptată a diftongului ѣ în desinențe. Întîlnindu-l destul de rar în desinențe în a doua jumătate a sec. XV, ѣ se mai păstrează încă o perioadă în radical [32].

În cazul nostru ПОМѢNH — ПОМЄNH, ѣ a fost înlocuit și în rădăcina cuvîntului. Fenomenul se va fi petrecut peste perioada menționată mai sus, depășind astfel pragul sec. XV. Deja în sec. XVI apare consemnat imperativul ПОМЕNH ГОСПОДИ... pe unul din exemplarele liturghierului lui Macarie din 1508 ce se află la biblioteca Academiei RSR [33].

Diftongul ѣ în cazul ПОМѢNH va fi trecut în Є, ПОМЄNH ca urmare fie a evoluției sale în direcția pronunțării mai închise, fenomen întîlnit și în limbile sud-slave, fie a influenței limbii vorbite de popor. Folosirea însă, a pronumelui demonstrativ СЇЮ din sîrbo-croată constituie temeiul să credem că și reflexul ѣ>Є din exemplul dat este de influență sîrbo-croată.

Ceea ce ne reține să nu depășim în sec. al XVII-lea cu inscripția, întrucît se folosește și în acest secol pronumele СЇЮ și formula ПОМЄNH, pe care le-am tratat ca influențe din sîrbo-croată pătrunse în sec. XV a doua jumătate — XVI prima jumătate, pe lîngă alte argumente menționate pînă acum, este și stadiul evoluției lingvistice reflectate de folosirea pronumelui posesiv СВОЄГО (al său).

O particularitate a pronumelui СВОН din slava veche constă în faptul că arată în același timp obiectul posedat și posesorul și că se folosea pentru toate persoanele, singular, plural, dual, dacă subiectul și posesorul coincideau [34], ceea ce se reflectă în inscripția de pe potir: « Pomenește, doamne, sufletul robului tău... »

În redacția slavo-română același pronume СВОН are tendința sub influența pronumelui, *al, a,* (său, sa) din limba română să-și limiteze folosirea la indicarea posesiunii persoanei a III-a [35].

Este evident că exemplul din inscripție — СВОЄГО (al) *tău* și nu (al) *său* n-a depășit în stadiul în care să-și restrîngă folosirea numai pentru persoana III-a. Putem deduce de aici că inscripția a fost scrisă într-o perioadă, anterioară aceleia în care influența limbii române a început să se manifeste mai pregnant asupra scrierii slavo-române, cînd își face loc treptat și scrierea româno-chirilică (după 1521 — Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung) biruind definitiv în secolele următoare.

2. *FARFURIA.* A fost descoperită în aceleași condiții pe care le-am descris în prima parte a materialului. S-a putut reconstitui din 19 fragmente ceramice. Are I: 5, 7 cm, D. maxim: 18,5 cm, D. bazei: 7 cm. Marginea lată de 2,8 cm este răsfrîntă în afară, cu buza rotunjită avînd o dungă profilată la partea de sus. Recipientul se compune din două segmente tronconice, de 2,7 cm cel de sus și 2 cm cel de jos. Fundul este ușor adîncit în interior, dar nu atît de mult ca să semene cu o cupă. Un profil analog al pereților vasului îl întîlnim la Barbu Slătineanu la un exemplar datat în sec. XV—XVI [36]. În exterior se sprijină pe un picioruș inelar de 1,3 cm înălțime, prevăzut cu un șănțuleț înspre interior.

Farfuria a fost decorată asemeni potirului. În interior s-a aplicat un fond de smalț galben peste angobă, apoi dungi de smalț verde de nuanțe diferite. Este cunoscut faptul că smaltul de culoare galbenă și verde a fost preferat de ceramica bizantină sau de fabricație locală în sec. XIV—XVI, după cum o dovedește materialul ceramic descoperit atît în Țara Românească cît și în Moldova [37].

Argumentele cele mai sugestive pentru datarea farfuriei sînt acelea invocate la prezentarea potirului pe care l-a însoțit din momentul modelării de către meșterul olar și pînă astăzi.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. Al. Bărcăcilă, *Mănăstirea Coşuştea – Crivelnic Mehedinţi Descoperire arheologică*, în B.C.M.I., fasc. 86, 1935, p. 165 184.
2. Ibidem, p. 169. Vezi grosimea zidurilor.
3. Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române vol. I*, Bucureşti, 1959, p. 187; Alexandru Elian şi alţii, *Inscripţiile medievale ale României. Oraşul Bucureşti. vol. I, 1395–1800*, editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1965, p. 672 şi urm. Corina Nicolescu, *Argintăria laică şi religioasă în ţările române (sec. XIV–XIX)*, Bucureşti, 1968, p. 114 şi urm.
4. N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Dunării în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1972, p. 121.
5. Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *Păcuiul lui Soare, II Aşezarea medievală (sec. XIII–XV)*, Bucureşti, 1977, p. 93.
6. Vezi colecţia Muzeului municipiului Bucureşti.
7. Elena Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălţuită din Moldova* (secolul al XIV-lea pînă la mijlocul sec. al XVI-lea), Bucureşti, 1975, p. 59, fig. 54.
8. Al. Bărcăcilă, *Op. cit.*, p. 180, Referirile le facem la faza II-a de existenţă a mănăstirii, întrucît despre prima fază nu se cunosc date certe pînă în prezent. Chiar asupra datării ctitoririi la 1475 a mănăstirii Coşuştea s-au exprimat păreri diferite. Vezi P. P. Panaitescu, în *Revista istorică română, 1937, Vol. VII;* Grecescu C. *Revista istorică română*, 1939, vol. IX, p. 237; C. C. Giurescu, *Istoria românilor I*, ed. V. Bucureşti, 1946, p. 492; Monumente şi muzee I, Bucureşti, 1958, p. 265.
9. Virgil Vătăşianu *Op. cit*, p. 177, 446, 451, 866, 869.
10. Corina Nicolescu, *loc. cit.*
11. Virgil Vătăşianu, *op. cit.* p. 177, 451, 866; Corina Nicolescu, *loc. cit.*
12. V. Vătăşianu – *Op. cit.*, p. 866
13. N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 129–131, asupra tehnicii de lucru a ceramicii smălţuite
14. Gh. I. Cantacuzino şi Al. Rădulescu – *Consideraţii asupra ceramicii descoperite la mănăstirea Putna în anul 1971*, în S.C.I.V.A, 4 1974, p. 531, 532; fig. 3/1a, 3/1b, 4/2, 4/9.
15. Barbu Slătineanu – *Studii de artă populară*, Bucureşti, 1972, p. XXIII, şi 330.
16. Gh. I. Cantacuzino şi Al. Rădulescu, *op. cit.*, 532
17. Em. Condurachi şi colaboratorii, *Şantierul arheologic Histria*, în M.C.A, vol. IV, 1957, p. 36, fig. 21/4,5.
18. Gheorghe Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 174, PL XX, fig. 240.
19. Materialul de la Vodiţa se află în colecţia Muzeului Regiunii Porţilor de Fier, Drobeta Tr. Severin, inv. III, 370, 377, 375, 379, 381; materialul arheologic de la Putna la Gh. Cantacuzino şi Al. Rădulescu, *op. cit.*, p. 534, 536.
20. Barbu Slătineanu, *op. cit.*, p. 210 PL. 12
21. Corina Nicolescu, Paul Petrescu, *Ceramica românească tradiţională*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 54, 55.
22. Ibidem, p. 44
23. Barbu Slătineanu, *op. cit.*, p. 287
24. Ştefan Pascu şi Vladimir Hanga, *Crestomatie pentru studiul istoriei statului şi dreptului în RPR, vol. II*, Bucureşti, 1958, p. 779–781 şi vol. III, Bucureşti, 1963, p. 873–877.
25. Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, 1968, p. 40
26. Damian P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, Bucureşti, 1978, p. 211 220
27. Ibidem, p. 234
28. Documente privind istoria României, veac. XIII XVII, B., anexe
29. D.I.R., veac XVI, B, vol. III (1551 1570), fascimile.
30. D.I.R., veac. XVII B, Vol. I, II, III, facsimile
31. Lucia Djamo-Diaconiţă, *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească, în sec. XIV–XV.*, Bucureşti, 1971, p. 162
32. Ibidem, p. 69
33. P. P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1971, p. 275
34. Pandele Olteanu şi alţii, *Slava veche şi slavona românească*, Bucureşti, 1975, p. 87–88.
35. Lucia Djamo-Diaconiţă, *op. cit.*, p. 170
36. Barbu Slătineanu, *op. cit.*, p. 120
37. Ibidem, PL. 11, p. 386, 387–388.

SUMMARY

In 1969 two ceremonial vessels – a chalice bearing an inscription and a paten – both enameled in a technique suggesting the influence of the Byzantine pottery were discovered inside the ruins of the Coşuştea Monastery, Mehedinţi District.

On typological, decorative and paleographic grounds the two vessels were dated in the second half of the 15th century – the first half of the 16th century.

https://biblioteca-digitala.ro

UN TEZAUR DE MONEDE FEUDALE DIN SECOLELE XVI-XVII DESCOPERIT ÎN SATUL BRANIȘTE, COMUNA VÎNĂTORI, JUDEȚUL MEHEDINȚI

VASILE CIUCĂ și ION LUPU

În anul 1973, pe teritoriul comunei Vînători, în satul Braniște, locuitorul Pîrvulete Nicolae a găsit cu ocazia arăturilor de vară în Dealul Roșu, punctul Fîntînele, un mic tezaur de monede feudale din argint.

Piesele în număr de 13, au fost răspîndite de către descoperitor pe la diferiți locuitori din sat, douăsprezece fiind apoi recuperate de noi.

Monedele tezaurului au fost emise în secolele XVI—XVII pentru Alsacia, Polonia, orașul Danzig, Spania și Zeelanda (Olanda).

Lista monedelor este următoarea:

I. ALSACIA

FERDINAND (1564—1595)

1. Taler. f. a. [1]

Av. între două cercuri (cu exterior simplu, cel interior înnodat) legenda: FERDINANDVS: D (ei): G (ratia): ARCHIDVX: AUSTRIAE: (AE în ligatură). După fiecare cuvînt: două puncte, după ultimul cuvînt un punct. În cîmp arhiducele Ferdinand, bust cu sabia în mîna stîngă și sceptrul în dreapta.

Rv. De jur împrejur: legenda: DVX. BURG(undiae). LAND. ALSA (Alsacia). CO(mes). PHIRT. După fiecare cuvînt cîte un punct. Între BV și RG apar armele comitatului PHIRT (Ferette), doi păstrăvi alăturați, iar între CO și PHIRT leul habsburgic spre dreapta. În cîmp se află un scut împărțit în patru părți, stînga sus, armele Ungariei; dreapta sus leul Boemiei; cîmpul din stînga jos este împărțit în patru părți; armele Castiliei (turn), Aragonul și ale provinciei Leon (leu); în mijlocul scutului mare sînt armele Alsaciei scut mic cu o bandă în diagonală din stînga sus, spre dreapta jos; de o parte și de alta a diagonalei sînt cîte trei coloane.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1

Fig. 2

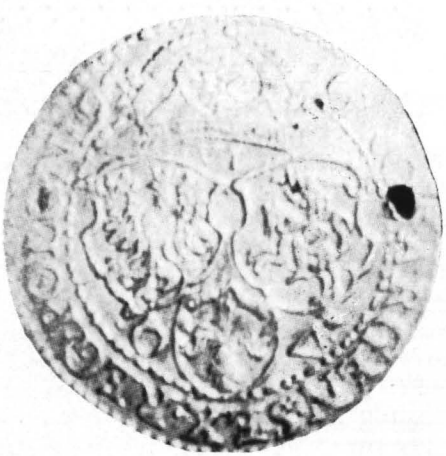

Fig. 3

https://biblioteca-digitala.ro

Deasupra scutului mare se află o coroană ducală iar în jurul lui se află ordinul Lîna de aur; greut. 28,50 g; diam. 39 mm.

Fig. 1

II. POLONIA

SIGISMUND III (1587—1632)

2. Av. SIGISMVN. III. D. G. REX. PO. M. D. L. (Magnus dux Lituanum)

Într-un cerc perlat bustul regelui Sigismund al III-lea, cu coroană și cuirasă, cu guler încrețit și eșarfă, spre dreapta, totul într-un cerc perlat.

Rv. GROS. ARGEN. SEX. REG. POLONI 96.

Într-un cerc perlat pajura Poloniei și a Lituaniei, acolate avînd deasupra VI și o coroană; jos pajura familiei Vasa; de o parte și de alta O — ; totul într-un cerc perlat; șase groși polonezi bătuți la Marienburg (Marborg).

Fig. 2

Greut. 4,50 g; diam. 27 mm. Data emiterii 1596

Hutten — Czapski, n. 972 [2].

Fig. 3

3. Același; greut. 4,80 g; diam. 27 mm.

Fig. 4

III. DANZIG

SIGISMUND III (1587—1632)

4. Ort.

Av., Într-un cerc perlat bustul regelui cu coroană; de jur împrejur legenda SIGIS: III: D: G: REX: POL: M: L: R: PRVS:

Rv. Într-un cerc doi lei susținînd un scut oval cu două cruci și o coroană pe scut sus o coroană ducală și legenda: MONETA. CIVIT(atis) GEDANENSIS 1617. Totul într-un cerc perlat.

Greut. 5,98; diam. 30 mm emis în anul 1617.

Hutten-Czapski, n. 1370 [3].

Fig. 5

5. Același; greut. 6,35; diam. 30 mm; emis în anul 1617.

Hutten-Czapski, n. 1370 [4].

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 6

6. Același; greut. 6,15 g; diam. 30 mm; emis în anul 1618. Hutten-Czapski, n. 1395 [5].

Fig. 7

7. Același; greut. 6,35 g; diam. 30 mm. Emis în anul 1621 Hutten-Czapski, n. 1427 [6].

IV. SPANIA

FILIP AL IV-lea (1621—1665)

8. Taler [7]

Av. Scut heraldic încoronat; de jur împrejur legenda: ștearsă din care a rămas doar anul de emisie (1657); în cîmp stînga OMP

Rv. Armele Castiliei, Aragonului și ale provinciei Leon; legenda: ștearsă Greut: 27,35 g; diam 40 mm/38 mm.Data emiterii 1657. Centrul de emitere Madrid.

Fig. 8

9. Același; greut. 23,53 g; diam. 35 mm; f. a. (Fig. 9).

10. Același; greut. 26,27 g, diam. 35 mm; f. a. (Fig. 10).

11. Același; greut. 25,92 g; diam. 35 mm°33 mm; f. a. (Fig. 11).

V. ZEELANDA

12. Taler 1666 [8]

Av. În mijloc într-un cerc perlat bustul cavalerului înarmat, iar în dreapta de jos apare leul în scut sărind pe picioarele dinapoi cu privirea spre stînga și legenda: MO: ARG: PRO. CON. POE. BELG. ZEL (monedă de argint pentru Confederația belgiană Zeelanda). Totul într-un cerc perlat.

Rv. Înfățișează un leu sărind pe picioarele dinapoi tot cu privirea spre stînga, într-un cer perlat și legenda: CONFIDENS. DNO. NON: MOVETUR: (Cine se — încrede în dumnezeu nu este clătinat)
Greut. 25,97 g; diam. 40 mm, emis în anul 1666. (Fig. 12).

★

Din punct de vedere al numerarului, tezaurul se compune din șase taleri, patru piese de orți și două piese de șase groși.

Valoarea talerului în 1679 era de 150 denari iar un ort valora o cincime din taler. Dacă piesele de trei groși aveau o valoare de 9 denari, piesele de șase groși pot fi estimate la 18 denari [9]. Pe baza acestor valori tezaurul de la Vînători — Brașiște reprezintă 1056 denari, 2112 bani [10] sau 2282 parale [11].

Cea mai importantă piesă din tezaur este talerul emis pentru Alsacia. Ferdinand apare pe această monedă cu titlul de arhiduce al Austriei și duce al Burgundiei. Titlul de arhiduce este creat de ducele Rudolf IV încă din 1359, dar titlul este confirmat oficial abia la 9 ianuarie 1453 de către împăratul Frederic IV [12].

Menționăm că titlul de duce al Burgundiei a fost cîștigat de împăratul Maximilian I prin căsătoria sa în 1477 cu Maria de Burgundia fiica lui Carol Temerarul, ducele Burgundiei care a murit în același an în lupta de la Nancy, împotriva regelui Franței, Ludovic al XI-lea [13].

Lîna de aur ordin fondat în anul 1429 la Bruges în Flandra de către Filip cel Bun duce de Burgundia apare pe reversul monedei.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

https://biblioteca-digitala.ro

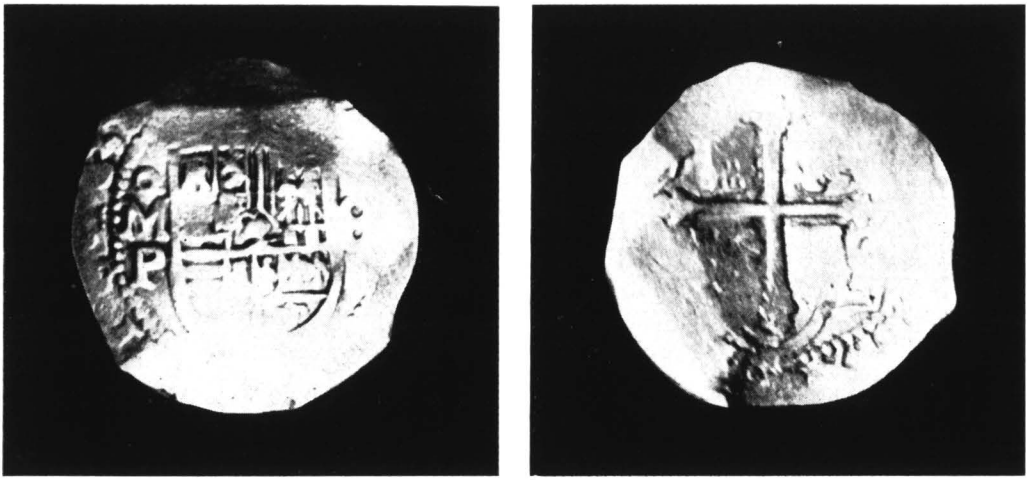

Fig. 8

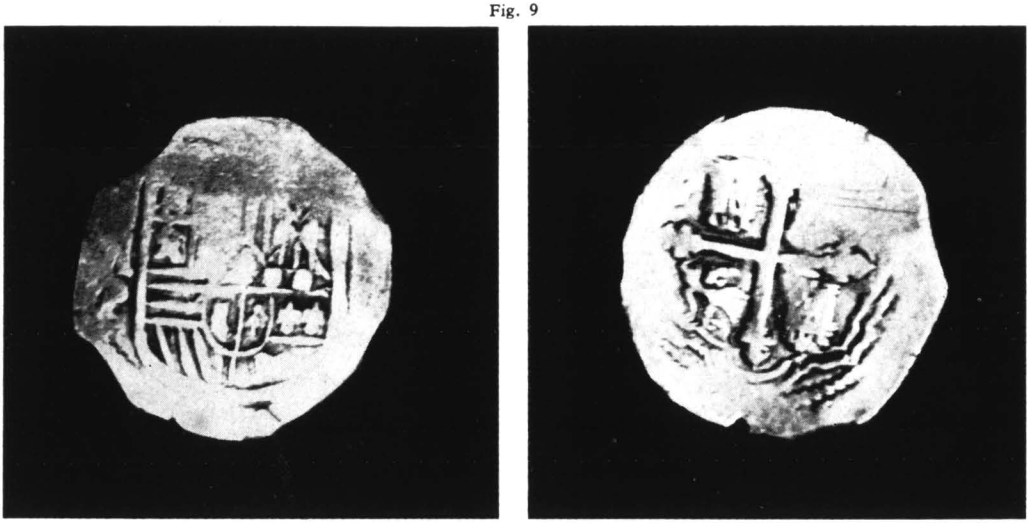
Ordinul a trecut la casa de Austria în urma căsătoriei lui Maximilian I cu fiica lui Carol Temerarul. El pătrunde și în Spania în timpul împăratului Carol Quintul (1519—1556) [14].

O piesă asemănătoare mai este semnalată într-un tezaur descoperit tot în Oltenia în comuna Rast (jud. Dolj) [15].

Moneda poloneză cu o pondere mai mare în acest tezaur se înșiră între anii 1596—1621 cuprinzînd și monedele orașului Danzig. Emisiunile acestui oraș, cu unele întreruperi, au circulat destul de intens pe teritoriul țării noastre. Ele încetează în anul 1540, cînd monetăria orașului se închide, activitatea acestuia fiind reluată după anii 1548 [16].

Tezaure monetare care au în componența lor monede poloneze asemănătoare au mai fost descoperite în Muntenia la: Drăgănești de Vlașca, Furculești, Guruieni, Moșteni, Nanov, Storobăneasa, Zimnicea etc [17].

Fig. 9

https://biblioteca-digitala.ro

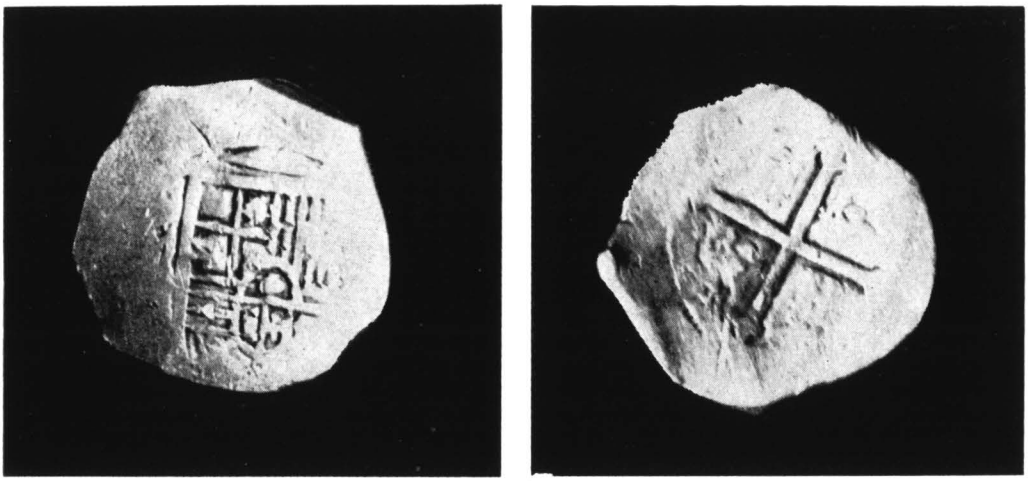

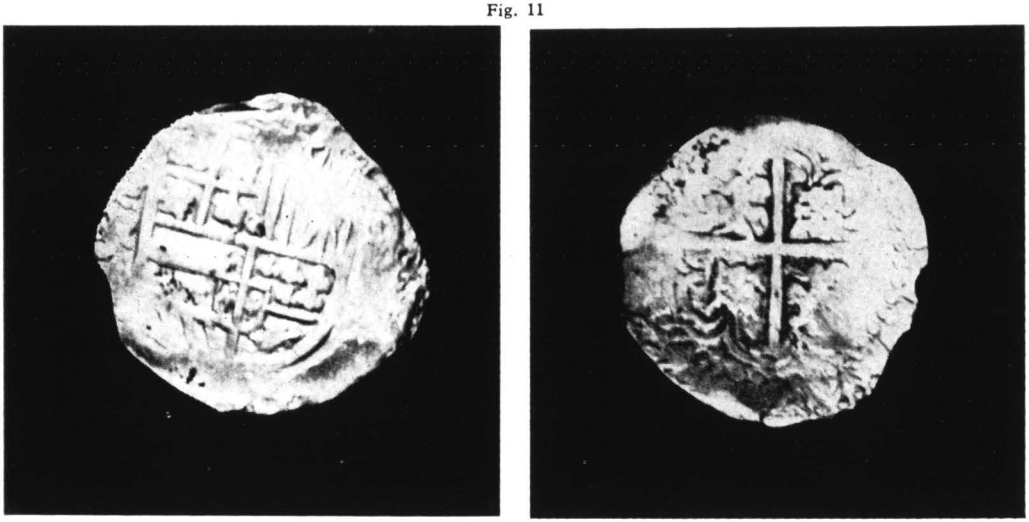
Fig. 10

Numărul mare de tezaure cu asemenea componențe, dovedește că în țările române alături de monedele turcești, în secolele XVI—XVII monedele străine și în special cele poloneze aveau o largă circulație în lipsa unei monede autohtone.

Talerii spanioli prezentați de noi sînt « les piezas de a ocho reales » [18], emiși la Madrid de regele Filip al IV-lea (1621—1665).

Datorită sistemului de batere, legenda a dispărut cu totul, doar la o singură piesă se mai observă cîteva litere și anul de emisie. Nota caracteristică acestor monede este dată de tăieturile de pe marginea lor, care presupune deteriorarea greutății într-o anumită perioadă de timp, măsură luată probabil, de autoritatea emitentă din considerații economico-financiare. Astfel de monezi au mai fost semnalate într-un tezaur descoperit la Zlotești, jud. Teleorman (2 piese) [19] și un exemplar descoperit la București, în 1972 cu ocazia unor săpături arheologice, pe locul vechii curți domnești [20].

Fig. 11

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 12

Mai menționăm o piesă care se află într-o colecție particulară din comuna Drănic (jud. Dolj) [21].

Dacă adăugăm și moneda care s-a pierdut, din tezaurul prezentat de noi, se poate aprecia că în Oltenia numărul monedelor spaniole de acest tip se ridică la șase.

În ceea ce privește talerii olandezi aceștia sînt mai frecvenți în spațiul de răsărit și sud de Carpați ei fiind menționați în cadrul tezaurelor descoperite la Crovu (jud. Dîmbovița), Gărgău (jud. Teleorman, Aroneanu (jud. Iași), Pietrele (jud. Ilfov) [22] iar în Oltenia la Morunglav (jud. Olt) [23].

Talerul olandez (Lowenthaler) apare în țările române spre sfîrșitul secolului al XVI-lea cînd devine monedă curentă, cîștigînd rapid o poziție dominantă grație relațiilor comerciale foarte restrînse pe care negustorii din Țările de Jos le întreținеau cu Levantul [24]. Prima mențiune despre această monedă o întîlnim în 1581, iar întîiul document în care figurează cu denumirea românească « leu » este o scrisoare către bistrițeni a lui Vasile Lupu din 23 iunie 1639 [25].

Documentele din secolul XVI și XVII precizează caracterul real al monedei prin expresia « leu bătut » [26].

În anul 1575 talerul olandez valora 40 de aspri [27].

Multă vreme s-a crezut că acești taleri au ajuns în țara noastră drept soldă pentru armatele străine ale lui Mihai Viteazul. Astăzi însă nimeni nu se mai îndoiește că talerii au venit în țara noastră numai pe cale de comerț, cu toate că în unele documente găsim că: « luînd în simbrie soldați din Ardeal, Mihai Viteazul le-a oferit 5 taleri pe lună pentru un călăreț, 3 taleri pentru un pedestraș plus haine și dobîndă bună » [28]

Din documentul de mai sus se poate vedea și valoarea leului în țara noastră în anul 1595.

Tezaurul de la Vînători-Branište este una din cele mai importante descoperiri de monede feudale din Oltenia cunoscut pînă în prezent.

Tot aici trebuie să menționăm cu această ocazie și descoperirea unui alt tezaur de monede bizantine de aur din care o piesă a fost publicată de noi [29], precum și un altul conținînd piaștrii turcești care se găsește în studiu și pe care-l vom prezenta în viitor.

https://biblioteca-digitala.ro

Din analiza acestor tezaure, se poate observa că pe teritoriul comunei Vînători au circulat monede bizantine, germane, poloneze, spaniole, olandeze și turcești.

Se poate trage concluzia că tezaurele monetare sînt documente care datează epoca și cultura zonei de sud-vest a Olteniei. Prin studiul tezaurelor monetare putem stabili schimburile comerciale din trecut, putem deduce crizele comerciale ce au survenit în dezvoltarea socială, precum și importanța repercursiunilor lor.

După numărul monedelor de același fel, se poate stabili importanța anumitor tipuri monetare și rolul pe care ele l-au avut în perioada respectivă.

NOTE

1. V. Miller zu Aichholz, A. Loehr, E. Holzmair, Österreichische Münzprägungen (1519–1938) p. 49.
2. Hutten-Czapski, Catalogue de la Coléction des médailles et monnaies polonaises, vol. I, 1971, p. 98.
3. Ibidem, p. 146
4. Ibidem.
5. Ibidem, p. 145–147
6. Ibidem, p. 154
7. Octavian Iliescu, La numismatique et les relations hispano-roumaines à travers les siècles, în Numisma, XXV, nr. 132–137, Madrid, 1975, p. 30, pl. II, 10.
8. A. Engel, et R. Sérrure, Traité de numismatique modèrne et contemporaine, ed. Ernest Leroux, I, Paris, 1897, p. 86–87.
9. T. Bader, Tezaurul monetar de la Tătești, în Tezaure monetare din județul Satu Mare, Satu Mare, 1968, p. 95.
10. În Transilvania, un ban egala valoric un obol sau 1/2 denar; dincoace de Carpați, documentele din sec. VII prezintă următoarele echivalențe: 1/112 dintr-un taler, 1/120 dintr-un leu, foarte ușor inferior asprului (10 bani 6 aspri). C. Zane, Economia de schimb în Principatele Române, București, 1930, p. 120; Alex. Constantinescu, în Studii și articole de istorie, XXIX, 1975, p. 103.
11. A circulat o vreme în concurență cu banul muntean pe care l-a înlocuit. În 1683 o para valora 1/40 dintr-un taler. Alex. Constantinescu, în Studii și articole de istorie, XXX–XXXI, 1975, p. 180.
12. G. Ströhl, Österreichische-Ungarische, Wappenrole, Viena, 1890, p. XII.
13. Zollner, Geschichte Österreichs, ed. II-a, Viena, 1961, p. 152
14. Nouveau petit Larousse, Paris, 1968, p. 1603.
15. Tezaur inedit, informații Toma Rădulescu de la Muzeul Olteniei.
16. Eugen Chirilă și Aurel Socolan, Tezaure și descoperiri monetare din Colecția Muzeului județean Maramureș, Satu Mare, 1971, p. 37.
17. Ion Spiru, Tezaurul monetar feudal de la Ulmeni-Teleorman, în Buletinul Societății numismatice, române, LXVII–LXIX (1973–1975), p. 173.
18. A. Engel et R. Serrure, op. cit., p. 490
19. Octavian Iliescu, op. cit., p. 23
20. Ibidem
21. Inedit
22. Corneliu Secășanu, în SCN, IV, 1968, p. 426–427
23. Tezaur inedit, informații Toma Rădulescu
24. Oct. Iliescu, Moneda în România, 491–1864, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 50–51; idem, în Numisma, XXV, nr. 132–137, Madrid, 1975, p. 23
25. Hurmuzaki, XV, 2, p. 1056, nr. 1978.
26. Ibidem, XV, 2, p. 783, nr. 1610
27. Corneliu Secășanu, op. cit., loc. cit.
28. B.S.N.R., XXVIII, 46, 1926, p. 59; Corneliu Secășanu, op. cit., loc. cit.
29. Vasile Ciucă, Ion Lupu, Viorica Mustață, O monedă bizantină descoperită în județul Mehedinți, în Drobeta, 2, 1976, p. 138–140

RÉSUMÉ

On décrit un trésor découvert en 1973 à Vînători-Braniște (dep. Mehedinți) en comprenant des monaies d'argent dont une pièce allemande émise pour l'Alsace par Ferdinand (1394–1398), deux pièces polonaises, de six grosses et quatre pièces d'orts èmis par Sigismund III-e (1587–1632) pour la ville Danzig, quatre « les piezas de ocho reales » émises par le roi d'Espagne Philippe IV-e (1621–1665) et un thaler hollandais émis en 1666.

Les auteurs exposent quelques aspects de la circulation monnétaire en Valachie, entre la fin du XVI-e et la deuxième moitié du XVII-e siècle.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ICOANE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN COLECȚIA MUZEULUI „PORȚILE DE FIER"

DECEBAL MITULESCU

Cercetările din ultimii ani, efectuate în zona Mehedințiului, au permis identificarea unor valoroase icoane, realizate de meșteri zugravi locali în cursul secolului al XVIII-lea.

Un loc aparte în rîndul acestora, ilustrînd activitatea originală a unor artiști mai puțin cunoscuți, revine celor descoperite în comuna Broșteni, veche așezare de pe valea Motrului.

Localitatea este atestată documentar la data de 5 iunie 1550 [1], ulterior fiind amintită și în alte izvoare [2]. Documentele timpului confirmă continuitatea și dezvoltarea acestei așezări, care în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea cunoaște o deosebită înflorire [3].

Din această perioadă, în comuna Broșteni se păstrează cîteva însemnate monumente istorice și de artă; bisericile de lemn din satele Căpățînești, Horăști și Orbeni, biserica Sfinților Împărați din Broșteni [4], ca și cula lui Cuțui [5], vestit căpitan de panduri din oastea lui Tudor Vladimirescu.

Într-o primă etapă, cercetările s-au concentrat asupra icoanelor identificate la biserica Sfîntul Ion Botezătorul. din Căpățînești Aceasta a fost ridicată în cursul secolului al XVIII-lea, fără a se putea preciza cu certitudine data inaugurării monumentului. Este foarte probabil ca actuala biserică să se fi ridicat pe locul uneia mai vechi, care ar fi existat aici pe la 1650—1700 [6], fapt consemnat dealtfel și de tradiția populară din zonă. Ținînd seama de relațiile strînse ale localnicilor, în tot cursul secolelor al XVII-lea și XVIII-lea, cu puternica și bogata mănăstire Tismana, care dealtfel poseda și importante proprietăți în această parte [7], presupunem, chiar dacă nu este confirmată documentar, existența cît de modestă, în această perioadă, a unui edificiu de cult.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre icoanele care s-au mai păstrat, se remarcă îndeosebi ușile împărătești cu scena Bunei Vestiri [8].

Icoana (fig. 1), datată în anul 1701, este formată din două canaturi, terminată la partea superioară printr-un arc trilobat, având ușorul decorat cu motivul frînghiei răsucite.

Conținutul temei iconografice este păstrat conform tradiției bizantine [9]. Pe canatul din stînga, Arhanghelul Gavril se îndreaptă spre Maria; pe celălalt canat Maria, în picioare, pe un subpedaneum, ridică mîna dreaptă spre obraz. Scena este proiectată pe fundalul unor construcții arhitectonice, cu elemente arhaice de factură bizantină, între care se detașează porticul cu coloane al unui templu și ziduri cu turn dreptunghiular.

Veșmintele lipsite de podoabă sînt redate cu simplitate, la fel ca întreaga compoziție. Arhanghelul Gavril poartă mantie roșie, petrecută peste umărul stîng. Maria este prezentată într-un maforion vișiniu și tunică verde, care prin drapări ample circumscriu corpul, subliniind conturele.

În compoziție se resimte mîna unui meșter mai puțin inițiat în tratarea detaliilor anatomice și de costumație. Proporțiile greoaie, ductul faldurilor, uneori artificial, în cute rigide, precum și unele inexactități în modelare, conferă scenei o anumită stîngăcie. Aceste caracteristici, ca și expresia comună a fețelor, cu ochii mari, sprîncene puternic arcuite, desenul naiv, ne îndreptățesc a considera icoana ca o realizare a unui zugrav local.

Rama este lucrată în relief, lăsată din grosimea panoului de tei, cu două dungi, roșu închis și galben pe margini. Acest mod de execuție este caracteristic, întîlnindu-l la o serie de icoane din secolul al XVIII-lea, existente în zona Mehedințiului.

Stratul pictural este alcătuit dintr-un grund destul de gros, dar din cauza stării slabe de conservare unele porțiuni de pictură sînt căzute sau deteriorate.

Pe spatele icoanei, scris cu negru, se poate descifra următoarea inscripție în chirilică: (fig. 2): « SĂ SCIE CÎND S-AU FĂCUT ȘI S-AU ZUGRĂVIT ACESTE SFINTE ICOANE ÎN ZILELE LUI IO CONSTANDIN VOEVOD IULIE 8 ANUL 7209. EU AM SCRIS PREA PĂCĂTOSUL NICOLAE ZUGRAV ȘI GHEORGHE FIUL SĂU ».

Conform inscripției, icoana a fost realizată în anul 1701, în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714), de către meșterii zugravi Nicolae și Gheorghe. Ușile împărătești, cu însemnarea inedită a numelui meșterilor zugravi, reprezintă un important document al istoriei sociale și culturale locale, consemnînd, totodată, și apariția unor trăsături noi stilistice și de conținut în pictura icoanelor din această perioadă.

În aceeași biserică, Sfîntul Ion Botezătorul din Căpățînești, au fost identificate alte șase icoane, care împreună cu ușile împărătești alcătuiau tîmpla bisericii. Icoanele la care ne referim reprezintă o Maica Domnului (72/54 cm), pe Isus învățător (72/54 cm), Arhanghelul Mihail (64/46 cm), Sfîntul Nicolae (72/52 cm) — acestea fiind icoane împărătești — la care se adaugă icoana de hram Sfîntul Ion Botezătorul (82/60 cm) și Sfînta Cuvioasa Paraschiva și Sfîntul Proroc Ilie (60/45 cm).

Datorită condițiilor vitrege în care s-au păstrat, acoperite cu un strat gros de mîl provenit de la inundațiile rîului Motru, toate icoanele au suferit grave deteriorări, cu suprafețe masive de pictură desprinse de pe suportul de lemn, fiind în situația ca doar primele trei dintre ele să poată fi lizibile prin reproducere foto.

Prima icoană (fig. 3) o înfățișează pe Maica Domnului cu pruncul pe brațul stîng. Este înveșmîntată cu tunica albastră și maforion cărămiziu. Figurile sînt modelate în tonalități de brunuri și ocru deschis, fiind proiectate pe un nimb de nori.

https://biblioteca-digitala.ro

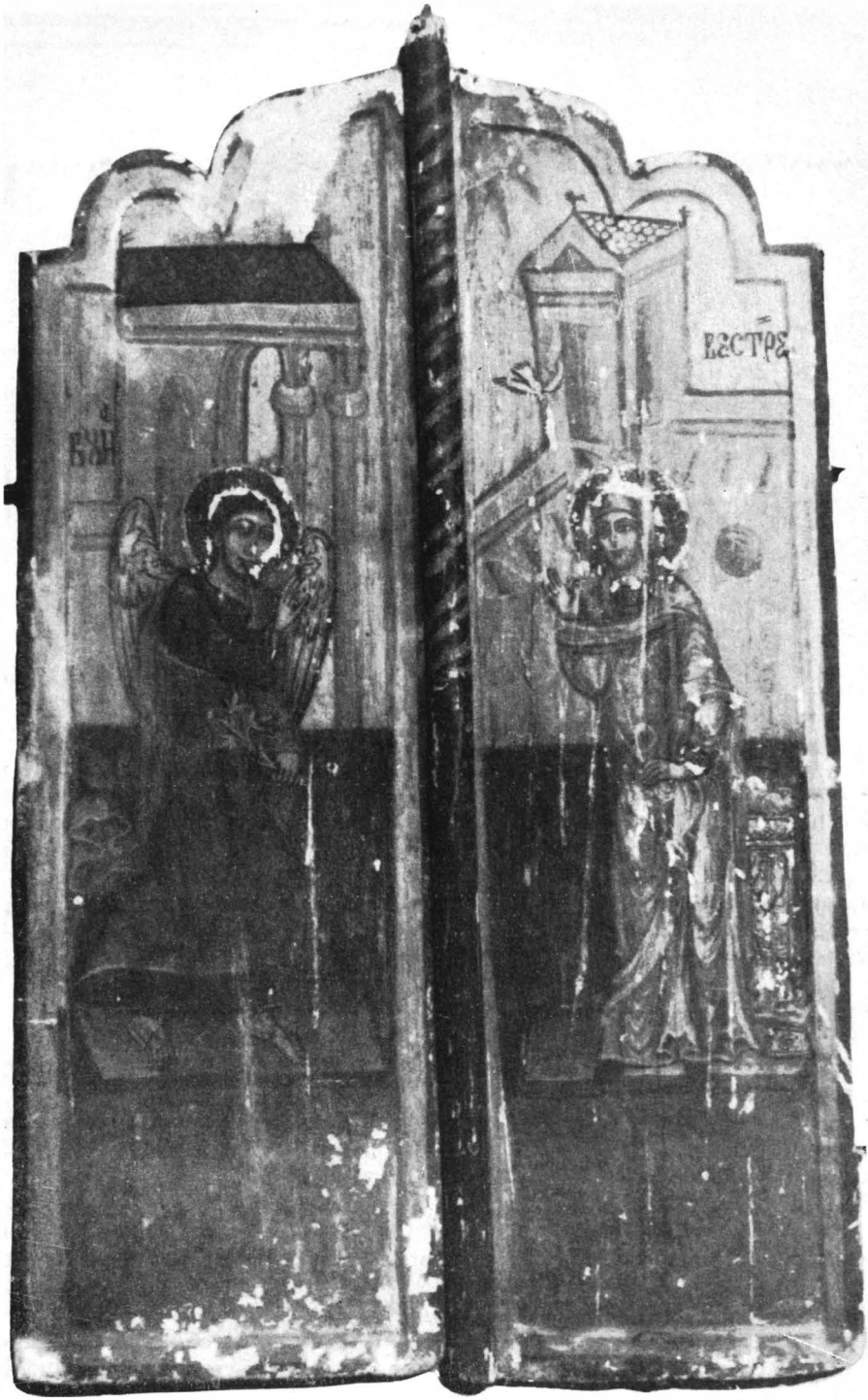

Fig. 1

https://biblioteca-digitala.ro

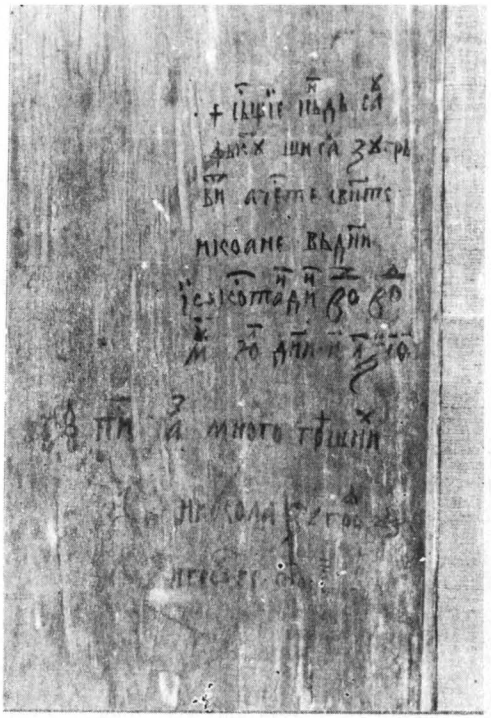

Fig. 2

Fig. 3

A doua icoană (fig. 4) îl reprezintă pe Isus învățător, bust, în mîna stîngă ținînd Evanghelia deschisă, în timp ce cu mîna dreaptă face semnul binecuvîntării. Poartă tunică roșie și mantie verde cu un accentuat drapaj și joc de cute. Capul, cu porțiuni de pictură deteriorată, este, de asemenea, încadrat de nimbul semicircular al norilor.

Arhanghelul Mihail (fig. 5) este reprezentat cu sabia ridicată în mîna dreaptă. Costumație militară caracteristică, mantie roșie, bogat revărsată pe umăr și platoșă cu reflexe aurii, cu o serie de elemente de detaliu, conturate în negru. Nimbul de aur încadrează figura tînără, cu fruntea înaltă și ochi expresivi. Este cea mai izbutită realizare din grupul acestor icoane.

Toate icoanele au același fel de ramă, săpată în grosimea lemnului, cu două dungi de culoare, roșu-închis și galben. Suportul este format din blaturi de lemn de tei, prinse cu cîte două traverse semiîngropate.

Concepția generală de realizare a icoanelor, modul identic de execuție a ramelor și al suportului pictural cu cel al ușilor împărătești din 1701, ne fac să le considerăm ca opere ale meșterilor Nicolae și Gheorghe.

Modul de realizare a personajelor, situarea lor în cadru, încercarea naivă de a reda perspectiva, chipurile cu o expresie ce lasă să se întrevadă o libertate de interpretare, desenul linear, tendința spre decorativ, reflectă evident viziunea artistică specifică în care au fost concepute icoanele de tîmplă de la biserica Sfîntul Ion Botezătorul.

Detaliile de ordin tehnic, maniera de lucru comună, precum și faptul că aceste icoane formau împreună iconostasul, ansamblu de cea mai mare importanță într-o

https://biblioteca-digitala.ro

biserică de lemn lipsită de pictură murală, ne determină a atribui întreagă această lucrare — iconostasul — meșterilor zugravi Nicolae și Gheorghe.

Tradiția școlii de pictură de la Hurezi [10], sub influența căreia meșterii de țară continuă să lucreze în tot cursul secolului al XVIII-lea, este îmbogățită cu o serie de elemente noi, așa cum se poate observa și într-una din cele mai valoroase icoane din colecția Muzeului Porțile de Fier. Este vorba de o icoană Deis's (fig. 6) [11], cu Isus pe tron binecuvîntînd, avînd de o parte și de alta busturile Maicii Domnului și al lui Ion Botezătorul.

Chipul Mîntuitorului, încadrat de plete lungi, împletite în bucle pe spate, cu ochii mari și rotunzi, cu o undă de tristețe în privire, este înfățișat într-o viziune ce păstrează încă amprenta picturii brîncovenești.

Figurile Mariei și a lui Ion Botezătorul, cu o expresie mai puțin hieratică, se detașează net de pe fondul plat de aur al icoanei, și ele par a fi rodul unei observații directe după natură.

Piesele de veșmînt, deosebit de bogate, sînt tratate în game de roșu-purpuriu și de albastru-intens, delimitate prin contururi subțiri în negru. Artistul insistă asupra drapajului, pus în evidență printr-un complicat joc de cute, ca și printr-o dozare corectă a porțiunilor umbrite sau luminate.

Tronul masiv, elementul decorativ principal al compoziției, este realizat printr-o fastuoasă caligrafiere în aur, cu motive florale și vegetale. Inscripțiile de pe nimburile personajelor, gravate în roșu sau alb pe fond de aur, accentuează și mai mult decorativismul scenei.

Fig. 4

Fig. 5

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 6

Fig. 7

Jos, în partea dreaptă, se poate citi următoarea inscripție cu litere chirilice: « DUMITRAȘCU EREU I NISTORA ERIȚA ». Inscripția, deși nu atestă anul în care a fost realizată icoana, menționează numele familiei unui preot localnic, în care putem identifica fie pe comanditarul acestei icoane, sau chiar pe zugravul ei [12]. Prezența în inscripția icoanei a numelui unei femei — Nistora erița — fapt ce nu-și poate afla consensul în erminiile și tradiția picturii religioase, ne apare ca o vădită influență a spiritului realist, a condițiilor istorice din această perioadă [13].

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în cadrul general al unor profunde prefaceri sociale, pictura tradițională decade treptat din categoria artelor culte în sfera creației populare [14]. În timp ce la orașe, în rîndul păturilor avute, se dezvoltă gustul pentru pictura academistă de șevalet și, implicit, se constată o părăsire a modului tradițional de reprezentare, în arta meșterilor de țară, transformările sociale, cu implicațiile lor artistice, nu presupun o abandonare a tradiției, ci, dimpotrivă, o îmbogățire a ei în raport cu exigențele epocii [15].

Din seria lucrărilor realizate de zugravii locali la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în colecția muzeului Porțile de Fier reține atenția îndeosebi cîteva icoane împărătești. Pe o icoană Deisis [16] (fig. 7) datată în anul 1794, putem identifica cîteva din elementele acestui nou program artistic, de vădită inspirație populară.

Isus, în chip de judecător, cu mîna stîngă ține Evanghelia deschisă, pe care se poate citi anul 1794. Sus, de o parte și de alta a tronului, bustul Maicii Domnului și a lui Ion Botezătorul.

https://biblioteca-digitala.ro

Figurile lipsite de monumentalitate, desacralizate chiar, au subliniate rosturile divine doar prin atributele exterioare ale vestimentației și par a fi reduse de această dată la simple și convenționale modele pământești.

Prin reprezentarea personajelor într-o compoziție simplistă, stîngace chiar, dar cu deosebită vigoare și sinceritate, cu o naivitate spontană, asistăm la procesul de rusticizare a viziunii artistice tradiționale. În directă legătură cu apropierea de realitatea imediată, sub influența miniaturilor și gravurilor epocii, a literaturii apocrife [17], se poate constata tendința de laicizare a programelor iconografice, de reducere a importanței acestora, realizîndu-se o mai pronunțată inspirație după natură.

Schimbarea în concepție este și mai evidentă în modul în care artistul găsește un cîmp larg de inovații, în unele elemente de detaliu și decor. Departe de luxuriantele motive ornamentale din perioada brîncovenească, pictorul adoptă un registru decorativ mai realist, propriu posibilităților lui creatoare. Bogatelor veșminte le iau acum locul unele mai simple, executate din țesături viu colorate, iar fondurile masive de aur sînt înlocuite prin nuanțe cromatice în care predomină roșul și verdele. Tronul apare împodobit cu mici ramuri de flori, care nu lipsesc nici chiar din mitra arhierească. Picioarele de lemn ale jilțului sînt cioplite și ele într-o formă de evidentă factură populară.

Modul viu, spontan, de realizare a lucrărilor, cu o notă de particularitate bine definită, le apropie ca fenomen și le putem asemui din multe puncte de vedere cu pictura icoanelor țărănești pe sticlă din Transilvania.

Cu posibilități materiale limitate, nefăcînd parte din echipele oficiale de pictori ale timpului, dar familiarizați cu marea moștenire a artei brîncovenești, acești zugravi lucrează originale opere de artă care, dincolo de convenționalismul canoanelor și erminiilor religioase, răspund unor noi direcții artistice, cu importante consecințe pentru evoluția ulterioară a picturii în țările române.

NOTE

1. D.I.R.B., sec. XVI, vol. II, p. 401, nr. 425
2. Idem, sec. XVI – XVII, vol. VI, p. 196, p. 344, nr. 214, nr. 337
3. Inventarul cu documente ale M-rei Tismana, pachet 51, doc. 32, p. 120
   Al. A. Vasilescu, registrul tuturor localităților cuprinse în harta Olteniei, lucrată de Frederich Schwanz, și terminată în 1723, în Arhivele Olteniei, an V, nr. 27, 1926, p. 341 – 352
4. Radu Crețianu, *Bisericile de lemn din rai. Strehaia*, în Mitropolia Olteniei, XVI, nr. 5 – 6, p. 399 – 403
   Idem, *Biserici de zid de pe Valea Motrului*, în M.O. IX, nr. 1 – 2, p. 29 – 45.
5. Radu Crețianu, Sarmiza Crețianu, *Culele din România*, Buc. 1969, p. 36 – 37
6. Popescu Cilieni, *Biserici de lemn*, în M. O. 1956, nr. 8 – 9, p. 542
7. Se păstrează un număr de 33 documente, referitoare la diferite învoieli, hotărnicii ș.a.m.d., pînă în sec. al XVIII-lea.
8. Dim. 1,25 × p,78 m, tempera pe lemn, suportul executat din două blaturi din lemn de tei.
9. Oreste Tafrali, *Iconografia imnului acatist*, BCMI, VII, 1914, p. 48 – 84
   I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, Buc. 1973, p. 90 – 92
10. Teodora Voinescu, *Școala de pictură de la Hurezi*, în omagiul lui George Oprescu, Buc. 1961, p. 573 – 587
11. Inv. nr. III, 677, dim. 66 × 45 cm, tempera pe lemn, suportul executat dintr-un singur blat din lemn de tei.
12. Analiza inscripției ne relevă cîteva interesante constatări; deși numele celor doi, Dumitrașcu ereu și Nistora erița, sînt notate cu litere mici și cursive, ele sînt de același tip ca și cele ale monogramelor gravate pe nimburi, fiind pictate chiar cu aceeași culoare. Cercetările ulterioare ne vor elucida pe deplin asupra faptului dacă Dumitrașcu ereu, sau împreună cu Nistora erița au desfășurat și o activitate de zugravi. De altfel începînd din sec. al XVII-lea, în hrisoavele vremii, în legătură cu zugravii apar și nume de femei, de exemplu « Alexandra cea bătrînă zugrăvița », din 1682. Vezi Olteanu

https://biblioteca-digitala.ro

Ştefan, *Meşteşugurile din Moldova în sec. al XVII-lea*, în « Studii şi material de istorie medie », vol. III, 1959, p. 167 169.

13. Menţionăm însă că în urmă cu două secole, în timpul lui Neagoe Basarab, în icoanele româneşti, apar primele personaje laice feminine, fapt ce constituie o temă unică în iconografia bizantină. Vezi Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, Buc., 1959, p. 847 - 852
14. Teodora Voinescu, *Sur la notion « d'art populaire »*, dans l'art roumaine de la fin du Moyen Age, R.R.H.A., tom 9 1972, p. 221 231.
15. Andrei Pănoiu, *Pictura votivă din nordul Olteniei*, Buc., 1968, p. 6
16. Inv. nr. III, 612, 59/43 cm., tempera pe lemn
17. Vezi Nicolae Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. II, p. 235

SUMMARY

The study examines from a scientific standpoint some objects of religious medieval art belonging to the cultural patrimony of the Mehedinţi district. The author underlines the fact that the local painters – out of which he points out particularly to Nicolae and Gheorghe though rather of straitened circumstances and without working in the official guilds of that time, were quite familiar with the art which flourished in the time of Brîncoveanu. They created works of art which, beyond the conventions of religious canons and hermeneai, met the requirements of new artistic directions with important consequences for the subsequent evolution of painting in the Romanian Principalities.

https://biblioteca-digitala.ro

LEGILE FUNDAMENTALE GRĂNICEREȘTI

LIVIU GROZA

Formarea cordonului grăniceresc alcătuit din regimente care se întindeau din sud, de la Marea Adriatică, pînă în nord, în Munții Rodnei, a unit sub dominația austriacă teritorii și popoare de diverse nuanțe care au avut diferite forme de organizare administrativă. Cunoscuta « zadrugă » din teritoriile slave și obștile sătești din Banat și Transilvania au constituit elemente ale organizării teritoriale, administrative și forme de drept ce s-au dezvoltat de-a lungul veacurilor în consens cu dezvoltarea societății omenești pe aceste meleaguri. Odată cu înlocuirea acestor forme de organizare a populației cu sistemul de cordon, era firesc să se înlocuiască și vechile norme de drept, deoarece acestea ar fi devenit o frînă pentru dezvoltarea noilor relații militare, fapt ce a dus Curtea din Viena la căutări de soluții care să uniformizeze atît organizarea teritorială a graniței cît și elaborarea unui cod de legi menit să încorseteze populația militarizată, să înlocuiască vechile legi cu altele noi și să apere noua formă de organizare a teritoriului cordonului grăniceresc.

Cu acest prilej, în anul 1754, apare un statut intitulat « Militär-Gränzrechte für des Karlstädter und Varasdiner Generalat » (« Drepturile confiniare militare pentru generalatul Carlstadului și Varasdinului ») care reglementează formele de organizare a unităților de grăniceri. La apariție, acest statut nu era o creație nouă, el constituind doar o completare la statutul confiniar existent deja din anul 1630.

Dintre prevederile lui, importante erau cele privitoare la administrarea bunurilor particulare cît și a pămîntului, în legătură cu care se constată amestecul intens al autorității militare, fără aprobarea căreia nu se putea da altă întrebuințare lotului de pămînt sau a pădurii în afara celui prevăzut inițial.

De asemenea, un capitol deosebit se referea la pedepsele ce se puteau aplica infractorilor, de la cea mai mică abatere pînă la furt sau crimă.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu privire la munca ce trebuia să o presteze grănicerii, ea era împărțită în două: pe de o parte, munca pentru erar, în care intra transportul gratuit de tunuri și provizii, săparea șanțurilor, zidirea și întreținerea cetăților, întreținerea șoselelor; pe de altă parte, munca ce trebuia să o depună pentru lucratul pămîntului primit.

Îndatoririle militare ce erau prevăzute în statut obligau pe grăniceri să păzească granița, iar la nevoie aceștia puteau fi folosiți în luptă și în afara granițelor țării.

Statutul grăniceresc din anul 1754 avea un profund caracter feudal, cu cele mai caracteristice trăsături ale orînduirii ce o apăra, fapt ce a atras după sine nemulțumiri ce vor duce la emiterea de circulare și ordine suplimentare, iar în final la schimbarea lui.

Dacă pentru prima constituție nu trebuie să mai căutăm cauzele apariției, ele fiind legate de însăși înființarea granitei și implicit a formațiunilor militare destinate pentru paza ei, a doua constituție, cea din 1807, apare în primul rînd ca urmare firească a experienței acumulate în perioada de la apariția primei constituții grănicerești pînă la apariția celei de a doua. Pe lîngă aceasta o altă cauză a apariției noii constituții a fost determinată și de campaniile napoleoniene care au schimbat întrucîtva atît sistemul de organizare a armatei, cît și modul de ducere a luptei, cerîndu-se în permanență forțe cît mai multe și mai bine instruite, fapt ce atrăgea după sine folosirea în cîmpul tactic și a grănicerilor.

La toate acestea se adaugă faptul că în timpul celor 53 de ani de la apariția legii de organizare a confiniilor militare din anul 1754 și pînă la punerea în vigoare a legii fundamentale grănicerești din anul 1807 viața grănicerilor a fost condusă și dirijată de comandanții militari ai regimentelor grănicerești și de ofițerii și subofițerii acestora, străini de situația concretă a grănicerilor, de cultura și nevoile acestora.

Cît privește a treia « Constituție grănicerească », cea din anul 1850, aceasta a apărut îndeosebi în urma frămîntărilor revoluționare care au avut loc în perioada anilor 1848—1849, frămîntări de care nu a fost scutit nici imperiul austriac, care se credea un monolit indivizibil. Împăratul, dîndu-și seama că acest monolit putea fi penetrat de voința de libertate a maselor, el s-a văzut nevoit să ia măsuri grabnice de natură să contracareze dorința de libertate ce se ivise chiar și în rîndurile grănicerilor.

Întorcîndu-ne la legile fundamentale grănicerești din anul 1807 se poate constata că prin emiterea lor împăratul a vrut în primul rînd să-și întărească autoritatea.

Intrarea în vigoare a acestor legi s-a făcut numai atunci cînd comandanții de companii și-au însușit bine toate paragrafele, fiind obligați ca în duminici și sărbători să citească în limba maternă a grănicerilor atît patenta imperială, cît și paragrafele noii legi, dînd în același timp explicații detaliate grănicerilor și accentuînd, în mod special, asupra « avantajelor » pe care împăratul le acorda acestora [1].

Luată în ansamblu, legea din anul 1807 este formată din șapte capitole cuprinzînd un număr de 155 de paragrafe.

Vom accentua, în cele ce urmează, mai mult pe această constituție deoarece ea reprezintă sinteza tuturor ordinelor și legilor emise pînă la această dată și tot ea constituie osatura reformelor viitoare, întrucît în urma nepotrivirilor, a contradicțiilor și a nemulțumirilor grănicerilor, ea va fi punctul de plecare pentru toate retușările care se vor face în viitor.

Capitolul I intitulat « Dreptul în bunurile nemișcătoare » cuprindea 41 de articole. În virtutea sistemului feudal, terenul aparținea feudalului, iar conform constituției grănicerești împăratului ca vîrf suprem; deci granița era o feudă militară, dreptul de proprietate fiind al împăratului, în timp ce grănicerul era vasalul

https://biblioteca-digitala.ro

acestuia. Dealtfel acest lucru va fi înserat imediat în paragraful 2 unde se sublinia că vasalul sau grănicerul care locuia aici se supunea obligațiilor grănicerești.

Din studiul capitolului se observă că grănicerul nu avea aproape nici un drept asupra bunurilor ce le deținea spre folosință deoarece prima, în toate domeniile, autoritatea militară care avea drepturi nelimitate atunci cînd era vorba de interesele stăpînirii. În limitele acestei legi, grănicerului i se putea lua pămîntul atunci cînd pe el se construia un drum public, sau i se putea impune dărîmarea casei sale atunci cînd, din anumite motive, se cerea acest lucru. Sigur că imediat după legiferarea acestor prevederi se arăta că orice luare de pămînt sau strămutare de casă se făcea în schimbul unei despăgubiri, în realitate minimă ca sumă.

Din cele 41 de paragrafe ale primului capitol reiese intenția legiuitorului de a crea o constituție pentru un stat militar, bazat pe familii de tradiție militară dotate cu pămînt pe care să-l apere în fața dușmanului. Se creau familii grănicerești și de aici grija ca pămîntul să se moștenească, să nu se piardă, să nu se divizeze, sau să fie neglijat. Se dădea un fel de privilegiu acestui pămînt grăniceresc, iar cei ce îl lucrau aveau doar anumite drepturi asupra lui, în primul rînd de a-l munci, apoi datoria supremă de a-l apăra, grănicerul fiind legat de glia de pămînt ce-o avea de la împărat, glie ce nu o putea vinde decît după încheierea mai multor formalități, greu de îndeplinit.

Capitolul al II-lea intitulat « Despre dreptul grănicerilor de a se deprinde în meșteșuguri, negustorii și în științe » cuprindea 13 paragrafe. Grănicerilor le era îngăduit a se ocupa cu meșteșuguri dar aceasta în primul rînd pentru asigurarea celor necesare nevoilor interne și mai puțin pentru valorificare. Meseriașii erau încadrați în corporații, care erau constituite pe baza unor articole de lege emise atît de forurile superioare cît și de comanda regimentului.

Organizarea și funcționarea corporațiilor meșteșugărești pentru regimentul caransebeșan, cu întindere pînă la Orșova, se făcea pe baza unor dispoziții date de împărat la care se adaugă ordonanța din 2 iulie 1794 [2].

Și comerțul în graniță era împărțit în mai multe categorii, din care pe primul loc se situa comerțul ce-l făcea statul, cel cu amănuntul fiind și el liber, de multe ori chiar încurajat. Se putea face comerț chiar și la graniță, cu otomanii, sub supravegherea atentă a autorităților grănicerești, iar pentru a se respecta anumite reguli de igienă banii erau spălați cu oțet, săpun și sare într-un vas anume destinat pentru aceasta.

Atît în ceea ce privește meseriile, comerțul și învățămîntul, paragrafele capitolului II subliniau mereu că misiunea capitală a grănicerului militar era serviciul de soldat și agricultura. Orice altă îndeletnicire, de orice natură ar fi fost ea, chiar dacă aducea avantaje erarului, trebuia să aibă o înaltă încuviințare. Iată că noua constituție nu conținea nici un sîmbure de progres, ci o coloratură de esență feudală, într-un cuvînt retrogradă pentru epoca în care era emisă, astfel că se poate afirma că ea a fost depășită de evenimentele vremii încă înainte de a fi emisă, constituind o frînă a dezvoltării economico-sociale a populației și teritoriului pe care și-a exercitat puterea cît timp a fost în vigoare.

Capitolul III intitulat « Despre împărțirea casei » cuprindea 36 de articole, reglementînd întreaga viață a casei grănicerești. Capitolul definea comunitatea familială ca o coeziune făurită de lege pentru menținerea bazei economice a grănicerului aflat sub arme. Comunionul (Hauscomunion) era unitar pînă ce familia nu se diviza și pînă atunci sta sub autoritatea tatălui și a mamei de familie, avînd cu toții drepturi egale și numindu-se din această cauză tovarăși de familie.

https://biblioteca-digitala.ro

În cadrul comunionului de casă, cel mai bătrîn și cel mai capabil dintre bărbați era însărcinat cu supravegherea familiei comunionului, iar soția acestuia supraveghea întreaga activitate a femeilor existente în comunion. Capii familiei supravegheau morala, religiozitatea, ordinea și disciplina, din care cauză ei trebuiau să fie în primul rînd exemplul de urmat și apoi toți ai casei erau obligați să le dea ascultare. Bărbatul de serviciu, cel care executa serviciul militar, nu putea fi numit tatăl familiei decît după satisfacerea serviciului militar. Nu puteau îndeplini funcția de tată sau mamă de familie persoanele inapte corporal sau mintal, cum nu puteau îndeplini aceste funcții nici cei care săvîrșeau crime sau delicturi de furt, tăinuire sau dezertare, iar pentru ridicarea prestigiului conducătorilor familiei și pentru a nu le știrbi autoritatea, pedepsele pentru eventualele greșeli comise de aceștia nu se aplicau public.

La creșterea avutului bănesc al familiei erau obligați să contribuie toți membrii comunității respective.

Fetele care se căsătoreau primeau doar zestrea obișnuită și costul nunții, pentru cumpătare petrecerile fiind aprobate de autoritatea militară, care nu acorda însă mai mult de o zi.

Capitolul IV avea în vedere « Dedicarea militară a grănicerului », cuprinzînd 14 paragrafe care reglementau obligațiile militare ale grănicerilor pe timp de pace și pe timp de război.

Conform definiției dată de paragraful constituției, grănicerii care puteau purta arme erau obligați a presta serviciul de război nu numai în graniță dar și în afară de ea, deci ei erau obligați nu numai să apere fruntariile imperiului ci să lupte cu dușmanul și în afara granței pentru apărarea cauzei imperiului.

Legiuitorul intenționa ca instruirea grănicerilor să se facă paralel cu muncile agricole, grija în gospodărie și paza granței, deci să împletească aceste activități care aduceau în final beneficii uriașe imperiului, deoarece atît prin confecționarea monturii în timp de pace de către grăniceri, asigurarea muncilor gospodărești și agricole tot de către aceștia, Curtea de la Viena era scutită de a plăti bani pentru întreținerea unui imens efectiv de soldați paznici ai granițelor. La aceste favoruri aduse pe tărîm economic se mai adăuga și acela că regimentele grănicerești prin forma lor de organizare și funcționare deveneau un punct de sprijin pentru existența imperiului.

Și totuși, această încredere nu era cîștigată prin convingerea grănicerilor, ci prin constrîngerea lor, deoarece paragraful 104 arăta că atît în campanie cît și în timp de pace grănicerilor, cînd erau înrolați, li se aplica « Krigsartikel », adică erau pedepsiți conform legilor de război.

Capitolul V se intitula « Despre lucrul împărătesc și sătesc al grănicerilor », cuprinzînd 35 de paragrafe. Acest capitol avea o întindere mai mare deoarece el reglementa întreaga activitate grănicerească și obligațiile soldaților față de stat și față de comună atîta timp cît erau în afara serviciului militar, cînd aceștia erau obligați să îndeplinească o serie de munci. Este vorba de lucrări publice atît în cadrul unităților militare, deci în graniță, cît și în afara ei. Esența capitolului consta în aceea că pe lîngă serviciul militar și activitatea în gospodăria familiei, grănicerul era supus unor munci, cu sau fără plată, în folosul erarului sau al comunei grănicerești, munci nelimitate în timp, ele executîndu-se atît cît era nevoie.

Capitolul VI se intitula « Despre birul pentru pămînturi » și cuprindea opt paragrafe. Cu toate beneficiile de care se vorbea că au fost aduse grănicerilor, aceștia erau obligați să contribuie la acoperirea cheltuielilor publice ale granței. Erau cu-

https://biblioteca-digitala.ro

prinse în acest capitol liste cu plata birului pe regimente și tipuri de pămînt la care se alăturau și scutirile ce se făceau pentru anumiți grăniceri.

În sfîrșit, capitolul VII al constituției, intitulat « Despre birul industriei și al scutirii », cuprindea, la fel ca și precedentul capitol, opt paragrafe care împărțeau negustorii în grupe de impunere, același lucru petrecîndu-se și cu meseriașii. În continuare paragrafele reglementau birul pentru mori, scoțîndu-se în evidență că morile de apă aparținătoare grupurilor de grăniceri erau scutite de acest bir. Capitolul se încheia cu birul scutirii din care rezulta că toate personale locuitoare în graniță, care formau o familie, fără să exercite însă o profesiune și fără să posede imobile, erau obligate să plătească, pentru apărarea de care se bucurau în graniță, un bir, numit al scutirii care era fixat la patru zloți.

Din succinta prezentare a « Constituției grănicerești » din 7 august 1807 rezultă că ea a fost prezentată în cuvinte măgulitoare pentru grăniceri, din punctul de vedere al vitejiei și statorniciei lor, al fidelității față de împărat, în realitate ea cuprinzînd o seamă de norme menite să exploateze locuitorii graniței militarizate, iar nu o constituție aprobată de vreun patent de lege. Ea constituia în fond un act de șerbie, de legare a populației de glia pe care prin așa-zisa constituție grănicerească era datoare să o apere ca masă de soldați permanenți, adică militarizați pe întreaga viață. La toate acestea se adăuga datoria grănicerului de a participa la război, în afara granițelor țării și, în fine, să fie la dispoziția imperiului ori de cîte ori acesta i-o cerea.

Mai subliniem că autoritatea militară intervenea în toate actele vieții particulare și cetățenești ale grănicerului, obligîndu-l pînă și la participarea lui la orice formă de manifestare, fie ea și religioasă.

Dreptul la învățătură pentru români era foarte limitat, lucru nelegiferat direct, ci prin fraze care arătau că era nevoie de aprobarea forurilor militare superioare pentru a urma o formă de învățămînt, indiferent de ce grad ar fi fost, fie și militar.

Într-o epocă de libertăți aduse în Europa ca urmare a fluxului revoluției burgheze, măsurile acestei constituții apar ca anacronice, ele consemnînd o stare de regres a unei societăți conservatoare, de esență feudală, epocă ce era condamnată la pieire în întreaga Europă.

Era firesc ca în noile condiții scial-politice nou create să se înlocuiască această constituție grănicerească.

Noua constituție, cea din 1850, era precedată, firesc, de un manifest al împăratului care, printre altele, motiva că datorită evenimentelor prin care a trecut imperiul « în vremea plină de amărăciuni supusă decurînd » era nevoit să acorde grănicerilor o nouă constituție.

Obiectivele sub care se desfășurase revoluția din anii 1848—1849 determinau pe împărat să recunoască rămînerea în urmă a sistemului austriac de guvernare, față de noua orînduire burgheză bine conturată deja, fapt exprimat de măsurile reformatoare întreprinse în unele domenii de activitate, inclusiv în domeniul militar-grăniceresc, lucru ce reiese și din paragrafele « Constituției grănicerești » din 31 martie 1850: « anul trecut v-am iertat obligațiile care grevau asupra voastră de pe urma avansărilor primite, grija noastră de căpetenie, imediat după restabilirea liniștei, a fost să punem în aplicare, cît mai grabnic ușurările asigurate nouă prin 75 de paragrafe din constituția imperială, în ceea ce privește drepturile de proprietate și posesiune. În acest scop am avizat Consiliul nostru de miniștri ca și cu ajutorul iubitului și credinciosului nostru ban și al delegaților voștri care vă cunosc dorințele și nevoile și dețin și încrederea voastră, să ne facă propuneri care să garanteze și în viitor, pentru confiniul militar poziția importantă și onorabilă, ce i s-a încredințat pentru apărarea integrității împărăției, cum și în împrejurări prielnice bunăstării și progre-

https://biblioteca-digitala.ro

sului acestuia. Abolirea raporturilor de feudalitate, existente pînă acuma și a lucrului împărătesc fără plată, decurgînd din aceasta; preluarea de către stat a echipării, apoi a hrănirii grănicerilor în slujbă; reducerea stagiului activ și în sfîrșit introducerea unei administrații comunale libere, bazată pe împrejurările locale și tradițiile populare sînt punctele principale ale constituției croato-slavone și sîrbo-bănățene, ce ne-a prezentat Consiliul nostru de miniștri »[3].

Cauza principală care a determinat elaborarea noii constituții a fost teama prin care a trecut imperiul în timpul evenimentelor revoluționare ale anilor 1848—1849. Împăratul, zdruncinat de cele desfășurate, se temea de repetarea acestora și pentru a-și întări pozițiile, lua măsuri în consecință.

Măsurile întreprinse au vizat în primul rînd supunerea grănicerilor față de împărat și ele au fost menite să înlocuiască formele feudale perimate. Era normal ca în aceste condiții, în urma evenimentelor petrecute, împăratului să nu-i fie indiferente soarta sa și a imperiului.

Punctul cel mai nevralgic care se modifică în constituția din 1807 era acordarea drepturilor naționalităților, în noua constituție prevăzîndu-se libertăți în ceea ce priveau dreptul la învățătură pînă în cele mai înalte forme de învățămînt, dreptul de a se înființa școli cu limba de predare a naționalităților, ca un rezultat firesc al acestor reforme avînd loc, printre altele, și schimbarea numelui regimentului 13 din Banat, care se va numi « Regimentul de graniță româno-bănățean Nr. 13 » în loc de « Regimentul de graniță valaho-bănățean Nr. 13 ». Era și aceasta o recunoaștere a drepturilor naționale ale românilor din graniță.

Revizuirea « Constituției confiniare » din anul 1807 s-a făcut prin așa numita « Lege de bază pentru granița militară croato-slavonă și sîrbo-bănățeană » din 31 martie 1850.

Capitolul I cuprindea dispoziții generale cu privire la regiunea de graniță, dispoziții care menținеau vechile stări de fapt. Astfel legea împărătească sublinia că: « granița militară este o parte nedespărțibilă din monarhia creditabilă austriacă . . . granița militară împreună cu provinciile alcătuiesc teritoriul țării »[4].

În paragraful 7 se menționa că: « în granița militară limba serviciului militar este limba armatei imperiale »[5]. De unde rezultă obligativitatea pentru toți grănicerii de a cunoaște limba germană, întrucît ordinele și comenzile militare în cadrul instrucției se dădeau în această limbă. În paragraful următor de specifica însă că: « limbilor țării se dă deplină libertate în afacerile comerciale și administrative ale graniței, la organele de judecată și în școlile superioare și elementare »[6]. Un motiv de nemulțumire al grănicerilor de acum înainte va fi acela că trebuiau să se supună în continuare legilor militare austriece cunoscute prin severitatea și asprimea lor în cazul că nu se respectau întocmai ordinele militare, lucru reieșit dealtfel din toate codurile de legi care prevedeau că « grănicerii sînt supuși în cazul încălcării ordinelor militare legilor armatei imperiale; în toate celelalte cazuri sînt supuși legilor generale »[7].

Făcînd un studiu comparativ al textelor celor două constituții, pe capitole și paragrafe, se constată că majoritatea dispozițiilor « Constituției » din anul 1807 au fost menținute, făcîndu-se doar mici schimbări, de cele mai multe ori formale.

Este edificator în acest sens paragraful 10 din capitolul II referitor la obligațiile locuitorilor graniței în privința serviciului militar care prevedea că: « toate provinciile militare de graniță mențin neschimbate reglementările de pînă acuma în privința serviciului militar intern și extern »[8], de unde rezultă că în « Constituția » din anul 1850 nu se aducea nici o ușurare a sarcinilor militare populației grănicerești.

O deosebire între cele două constituții rezultă din dispozițiile referitoare la drepturile asupra imobilelor nemișcătoare în sensul că în Constituția din 7 august

https://biblioteca-digitala.ro

1807 la capitolul I, care se ocupa de averile mișcătoare, se legifera că proprietarul pămîntului era împăratul, iar grănicerul era doar arendaș, dîndu-i-se spre folosință loturi de 24, 18, 12, 6 și 3 jugăre, apoi teren pentru casă, curte și grădină, precum și livezi după mărimea familiilor din comunion; pe cînd în partea 1 a capitolului II al Constituției din anul 1850 se preciza că toate pămînturile locuitorilor din graniță constituiau proprietatea deplină a comunionului, cu condiția de a îndeplini toate obligațiile grănicerești, proprietatea deci fiind legată de îndeplinirea obligațiilor militare.

Rezultă așadar că legea din anul 1807 considera averile grănicerilor ca avînd un pronunțat caracter de feudă militară, familiile grănicerești neavînd decît dreptul de folosință asupra pămîntului în schimbul căruia grănicerii erau obligați să presteze serviciul militar, lucrul împărătesc și alte îndatoriri. Legea din anul 1850 însă trecea în proprietatea deplină a familiilor grănicerești toate pămînturile, dar menținea vechile restricții, adică ea condiționa dreptul de proprietate în funcție de îndeplinirea obligațiilor militare față de imperiu.

Legea din 1850 se referea numai la terenurile arabile și livezile aflate în folosința grănicerilor, pădurile rămînînd în proprietatea statului. Se mai preciza că pămîntul arabil, care era trecut în cartea funduară împreună cu locuința și anexele ei, făcea parte din posesia grănicerului și că pămîntul arabil nu putea fi înstrăinat, lucru posibil numai cînd grănicerii cumpărau alt loc sau solicitau intrarea în altă casă grănicerească.

De o mare importanță în dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului pe teritoriul grăniceresc erau prevederile prin care au fost înlăturate o serie de restricții cuprinse în constituția din 1807. Aceeași dispoziție se referea și la dreptul grănicerilor de a-și alege orice profesie.

Practicarea meșteșugurilor și comerțului depindea de conducerea regimentului, care avea dreptul să intervină cu alte dispoziții, fapt ce demonstrează că și « Constituția » din anul 1850 avea limitele ei în această direcție. Totuși comerțul cunoaște o înviorare pe întreg cuprinsul regimentului caransebeșan. Este semnificativ în acest sens, ordinul de licitație al regimentului cu drepturile de a vinde produsele grănicerilor în pește, băutură și animale, fixîndu-se totodată pentru luna iulie a anului 1858 zilele de tîrg după cum urmează: în ziua de 12 iulie la Caransebeș pentru companiile Teregova, Slatina, Caransebeș și Ohaba; în ziua de 15 iulie la Bozovici pentru companiile Bozovici, Calboșeț și Prigor; pentru ziua de 17 iulie la Mehadia pentru companiile Petnic, Cornereva, Cornea și Mehadia și pentru ziua de 20 iulie la Orșova Veche pentru localitățile din jur [9].

Schimbări numeroase aducea constituția din anul 1850 și în domeniul serviciului militar. În această privință legea preciza că serviciul militar era obligatoriu pentru toți bărbații granitei care posedau avere imobilă în incinta granitei și erau capabili să poarte arme. Acest serviciu consta în supravegherea și apărarea granițelor țării, menținerea securității interne și obligația de a satisface serviciul și în afara țării. Serviciul militar era obligatoriu pentru toți bărbații care întruneau vîrsta de 20 de ani pînă la vîrsta de 50 de ani; serviciul activ se reducea la 8 ani și fiecare grănicer, după expirarea acestui termen, trecea în rîndul glotașilor, oaste de rezervă care se chema sub arme numai atunci cînd primele două batalioane active și cel de rezervă părăseau țara.

În genere, ca și « Constituția » din anul 1807 și cea din anul 1850 nu a îndulcit prea mult traiul grănicerilor. Ca urmare a contradicțiilor care se intensificau autoritățile vor căuta soluții noi. Una din ele este « Legea comunală » din anul 1862 care venea cu prevederea unui consiliu comunal ce avea o serie de atribuții aprobate

https://biblioteca-digitala.ro

și controlate de autoritatea militară, ceea ce semnifica subordonarea administrației civile autorității militare.

Odată cu formarea, în anul 1867 a dualismului austro-ungar regimentele de graniță se apropie vertiginos de sfîrșitul existenței lor. Cu toate acestea Curtea de la Viena mai emite o lege în anul 1868 care prevedea, printre altele, ca limba țării și regiunii, deci cea germană și română pentru regimentul 13 româno-bănățean, să se folosească în scris în toate dezbaterile justiției, la companii și în școlile de pe raza regimentului; încetează bătaia corporală pentru cei care nu erau în serviciul militar; se admitea apelul la ședințele judecătorești și în sfîrșit alte libertăți care nu făceau altceva decît să demonstreze slăbiciunea imperiului.

Ulterior vor interveni și alte schimbări ale constituțiilor grănicerești pentru crearea unor libertăți soldaților grăniceri. Aceste schimbări vor sfîrși prin a nemulțumi partenerul Austriei, care va cere desființarea regimentelor grănicerești, convins fiind că ele constituie un reazem al Vienei împotriva Ungariei. Așa se explică avalanșa de modificări intervenite și tot în aceasta rezidă explicația cea mai importantă a desființării regimentelor de graniță.

NOTE

*. Prezentul material face parte dintr-o lucrare în curs de apariție la Editura militară.
1. Dr. A. Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Caransebeș, 1941, p. 120
2. A. Marchescu, *op. cit.*, p. 126–131
3. Die K. K. Militärgrenze und deren Grundgesetze. Eine kulturhistorische Skizze verfasst, zusammengestelit und erläentert von Leopold Martin Krainz, Wien, 1866, p. 66 – 67
4. Filiala Arhivelor Statului Caransebeș – Biblioteca Reuch Gezetz und Regisrungsbuch, 1850, vol. II, p. 983
5. Ibidem
6. Ibidem
7. Ibidem
8. Ibidem, p. 984
9. Filiala Arhivelor Statului Caransebeș, fond regiment de graniță româno-bănățean, Cp. Prigor, Act V, 444/10.04.1859.

SUMMARY

The author examines the fundamental laws of the border guards adopted by the Austrian Empire from the time the border regiments were organized until they were dissolved and focuses mainly on the laws adopted in 1754, 1807 and 1850, drawing a comparison between them.

https://biblioteca-digitala.ro

DOCUMENTE DIN COLECȚIA MUZEULUI REGIUNII PORȚILOR DE FIER PRIVIND ISTORIA ORAȘULUI MODERN TURNU—SEVERIN

OLIMPIA GRIGORESCU

Municipiul Drobeta Turnu-Severin a uimit încă de multă vreme prin vestigiile trecutului păstrate viitorimii dar și prin fermecătoarea lui așezare pe una din terasele bătrînului fluviu.

Dunărea a fost aceea care a favorizat dezvoltarea așezării antice Drobeta, apoi viața medievală în cetatea Severinului și tot ea a fost aceea care a făcut să renască viața pe aceste locuri, construindu-se aci orașul modern Turnu-Severin.

Cerneți, fosta capitală a județului Mehedinți (de la 1524 pînă la 1841) « a avut mult de suferit pe timpul războiului din 1828. Bandiții turci traversau zilnic Dunărea ca să prade locuințele riverane și, cînd se simțeau mai tari, veneau în oraș »[1]. Adăugînd la aceasta ciuma, incendiile și inundațiile produse de rîul Topolnița, înțelegem dorința unor « hălăduitori » din oraș de a se muta în « Cîmpia Severinului », dorință exprimată cu prilejul vizitei ce face aici generalul Kiseleff în martie 1833 [2].

În ofisul de înființare al orașului Turnu—Severin[3] se vede și dorința ca noua așezare să se întemeieze ca « un oraș de negoț » [4], ca punct de sprijin lîngă granița austriacă și Cataracte [5].

Avantajul așezării noului oraș aici este observat și de Thouvenel care, la 1840 notează: « . . . dar cum vecinătatea fluviului devine astăzi o chezășie a prosperității, s-a emis ideea, dealtfel înțeleaptă ca să se părăsească vechea așezare . . . care era umedă și insalubră pentru a se ridica un oraș nou pe malurile Dunării . . . Cernețiul cel nou va avea o importanță mai mare decît cel vechiu, devenind în fața drumului nou deschis al Dunării un tîrg de desfacere și pentru Valachia și pentru Serbia » [6].

Bălașa Fratoștițeanca și fratele ei Ion Severineanu, urmași ai moșnenilor ce au stăpînit în evul mediu « Cîmpul Severinului » [7] vînd la 9 mai 1833 magistratului de la Cerneți « partea . . . de moșie din Severin . . . pentru clădirea noului oraș în bani gata lei 90.000 » [8] avînd însă grijă să oprească și pentru ei, ba mai mult, condi-

https://biblioteca-digitala.ro

ționînd și alegerea de locuri « în ulițele cele mari ale piațului » [9]. Trei ani mai tîrziu, în 1836, s-a uitat de acest angajament luat atunci de către magistrat pentru că Ion Severineanu, se plînge în scris inginerului Alexandru Popovici cerîndu-i să respecte contractul prin care are voie să-și aleagă plațuri acolo unde dorește [10]. Acesta însă îl îndeamnă să se adreseze Departamentului din lăuntru întrucît « nu poci să ieu din coprinderea poruncilor ce v-am înfățișat și din planul întocmit » [11]. Oricum însă, el, ca și alți cernățeni, încă nu se mutaseră în noul oraș fiindcă plîngerea lui este scrisă din Cerneți [12].

Încercînd a mulțumi înțelegerii și sprijinului acordat de Kiseleff [13] dorințelor de a se muta din Cerneți, comisarii, Ion Gărdăreanu și inginerul Moritz von Ott, se adresează generalului Kiseleff, rugîndu-l să primească a se da numele său celei mai mari piețe din oraș [14].

În colecția Muzeului Porților de Fier se află scrisoarea — răspuns a generalului Kiseleff către deputații orașului Severin prin care îi roagă « să arătați obștii a mea mulțămire și să-i arătați că eu doresc din toată inima tuturor locuitorilor orașului Severin ca să găsească în această nouă locuință a lor toate îndemnurile » [15]. Documentul este scris pe două coloane bilingv — rusește și românește, cu caractere chirilice — și, în final, după ce guvernatorul « cu mulțămire . . . gata a-mi da în toată vremea și întîmplări cuviincioasa ocrotire unde trebuința va cere a mea lucrare pentru a lor folos », iscălește. Expediată de « Cancelaria politicească » sub numărul 940 este primită la Severin la 29 august 1833 și înregistrată la numărul 64.

Conștient de rolul pe care Severinul avea să-l joace în dezvoltarea economică a țării, poate și datorită diplomației deputaților Gărdăreanu și Moritz von Ott, Kiseleff trimite « locuitorilor orașului Cerneți, pentru a-și întemeia din nou instituțiile lor în orașul Severin » suma de 510 și jumătate icosari [16] « pentru a-i întrebuința după apreciere, la nevoile importante pentru obște » [17] (foto 3). Atît Vasile Demetrescu în monografia dedicată celor 50 de ani ai orașului, cît și Pajură și Giurescu în monografia dedicată împlinirii unui veac de la fondarea orașului modern, folosesc data de 2 august 1833 [18].

În arhiva istorică a Muzeului Regiunii Porților de Fier se află originalul « donației » generalului Kiseleff. Scris în limba rusă de aceeași cancelarie, expediată sub numărul 1160 din 2 octombrie 1833, fiind primită și înregistrată la 16 octombrie, se înțelege același an, cu numărul 83. Ca și scrisoarea — răspuns din 18 august 1833, poartă semnătura manu propria a generalului Pavel Kiseleff. Actul chiar dacă are litera « O » de la data pusă de cancelarie, îngroșată, modificată, după ce s-a scris, celelalte litere sînt « ктября » scrise simplu, foarte citeț și îngrijit.

Cît de mare și importantă era suma donată ne convinge adresa Departamentului Vorniciei din lăuntru prin care se cere « . . . de a lor primire să trimiteți . . . adeverință sub iscălitura magistratului și a celor mai însemnați dintre locuitorii orașului » [19]. De altfel Departamentul pricinilor din lăuntru cerea, la 12 august 1835, « a cunoaște într-a cui păstrare sînt acești bani, ce dobîndă s-au luat pe dînșii pînă acum și de s-au cheltuit cevași dintrînșii, cîți și la ce anume » [20].

Posedăm la muzeu o copie a contractului încheiat de către inginerul statului Xavier Vilacros, de numele căruia se leagă și primul plan aprobat al orașului Severin, cu sfatul administrativ pentru construirea clădirii Ocîrmuirii orașului. Se arată aici suprafața construcției, grosimea și modul de execuție — este vorba de materialele folosite — a zidurilor exterioare dar și cele despărțitoare dintre încăperi, acoperișuri, tîmplăria și toate cîte sînt necesare în astfel de lucrări. Pentru ceea ce va efectua solicită la început doar a treia parte, urmînd ca restul banilor să-i fie dați treptat, pe măsură ce se realizează lucrarea [21].

https://biblioteca-digitala.ro

Din scrisoarea inginerului X. Vilacros către Comisia oraşului Severin prin care cere să se achite suma de 3.500 piaştri negustorului Hristodor din Cerneţi căci este datoare din « avansul stipulat în contractul construcţiei administraţiei » [22] observăm că era datoare comisia însărcinată cu construcţia noului oraş precum şi că Vilacros doreşte ca scrisoarea să fie luată în consideraţie « grăbind cît mai repede plata acestei sume destinată materialelor de construcţie, problemă de care trebuie să se ocupe fără întîrziere... fără de care nu se poate continua lucrul la sosirea muncitorilor . . . » [23].

Anunţînd în documentul mai sus citat că nu poate fi la Severin înainte de luna mai, iată-l scriind din nou la 24 iunie 1839 [24] către aceeaşi comisie pentru a primi pe un însărcinat al său în vederea continuării lucrului la clădirea administraţiei. Documentul este original, ca şi cel mai sus amintit, scris, spre deosebire de primul, bilingv — în franceză şi română cu caractere chirilice. Ambele documente sînt semnate şi datate.

Un alt document original, legat de aceeaşi construcţie şi păstrat la muzeul nostru, este referatul ing. Al. Popovici către Comisia noului oraş Severin prin care arată că trebuie neapărat « a lucra întocmai după plan şi după condiţii căci într-alt chip negreşit că stăpînirea va osîndi la răspundere » [25]. Şi fiindcă în contractul pomenit de noi mai sus exista prevăzut la punctul al treisprezecelea « ca odăile dorobanţilor, galeria, bucătăria şi încăperea cea boltită să se pardosească cu cărămidă de Turchie aşezată pe tencuială », ing. Popovici roagă comisia « a... deslusi ce se înţelege prin această cărămidă de Turchie fiindcă . . . pînă acum . . . nu-mi este cunoscut » [26]. Nu ştim dacă ing. Popovici a folosit « cărămida de Turcia » dar clădirea Administraţiei s-a realizat în Severin.

« Listă de hîrtiile atingătoare pentru lucrările comisiei noului oraş Turnu-Severin » aflată în fondul de documente al muzeului consemnează existenţa a 421 de acte în septembrie 1841 — bilete de vînzare-cumpărare « formăluite » şi « neformăluite », răvaşe ale ing. Popovici de primirea lefii, otnoşenii ale Cinstitei ocîrmuiri, condici de venituri şi cheltuieli, registre, jalbe printre care este enumerată şi aceea a lui Ion Severineanu pe care am amintit-o mai sus [27].

Pentru documentul de la 1842 iulie [28], trebuie să ne întoarcem la Ofisul din 22 aprilie 1833 în care se arată că « din sumele ce se vor aduna din vînzarea stînjenilor pătraţi din cuprinsul noului oraş se va clădi o biserică, o casă pentru magistrat, un tribunal, un birt, o şcoală şi o închisoare » [29]. Documentul în discuţie este de fapt o cerere către Comisia oraşului Severin pentru obţinerea unui teren în vederea construirii unei biserici « cu hramul Izvorul Tămăduirilor... şi stăpînei noastre născătoarei de Dumnezeu şi pururea Fecioarei Maria ». Se solicită de asemenea şi loc pentru bolniţă sau gropişte « . . . pentru morţi, alăturea cu oraşul acestea Turnu ». Cererea este înregistrată la 8 iulie 1842 cu nr. 68; are pe ea o rezoluţie prin care se solicită trimiterea raportului comisiei în copie, alături de cerere, Departamentului din lăuntru.

Construcţia bisericii s-a aprobat căci egumenul mănăstirii Tismana scrie Comisiei oraşului Severin, comunicînd aprobarea luării a 90 de care de lemne necesare pentru arderea varului pentru construcţia bisericii oraşului. Se socoteau 30 de care de lemne necesare pentru arderea unui cuptor de var, atît dovedind subcîrmuitorul Plăşii Cloşani că ard la Breznita (de Ocol) locuitorii satului [30]. Fără îndoială este vorba de vechea dar frumoasa biserică « Maioreasa », zidită cu cheltuiala maiorului Ciupagea şi cu ajutor bănesc de la stăpînire. Biserica primeşte subvenţie anuală din veniturile şenalului Dunării [31].

https://biblioteca-digitala.ro

№ 2628

Въ Канцелярію Правительствующаго Сената
по Гражданскому Департаменту
Господъ Министровъ
Молдавіи и Валахіи
по Гражданской Канцеляріи.

Въ Декабрѣ 1833

№ 940.

Дела Гражданскаго Департамента
Господъ Министровъ
Молдавіи и Валахіи
по Гражданской Канцеляріи.

Декабря 1833.

Депутатъ Иностранныхъ дѣлъ Статскій Совѣтникъ Стефанъ Іоанно Вогорисъ Кантакузинъ.

Полученное прошеніе вашего Превосходительства отъ 22 Декабря, съ приложеніемъ свидѣтельства Общества Коммерческаго Суда, отъ 21 числа сего Декабря, о томъ, что Статскій Совѣтникъ Стефанъ Іоанно Вогорисъ Кантакузинъ, по полученіи изъ Константинополя, отъ Господаря Валахіи, письма, съ приложеніемъ Указа, о назначеніи его Депутатомъ, для принесенія Всемилостивѣйшаго Государя Императора Поздравленія, отправился въ С. Петербургъ, и по прибытіи сюда, 19 числа сего Декабря, явился въ Общество, для засвидѣтельствованія о томъ, что онъ, Кантакузинъ, дѣйствительно прибылъ въ С. Петербургъ, — имѣю честь увѣдомить Ваше Превосходительство, что Его Императорское Величество, Всемилостивѣйше Повелѣть соизволилъ, Статскаго Совѣтника Кантакузина, по случаю Новаго Года, принять.

https://biblioteca-digitala.ro

Avînd în vedere dezvoltarea economică a orașului Severin, documentul din 30 septembrie 1876, ne pune în fața cererii fraților Alexandru și Dimitrie Știrbei adresată primarului « Urbei Severin », pentru cumpărarea unui teren pe care « nu-l cerem spre a ne servi la o speculă extraordinară, ci voim să ridicăm pe dînsul o fabrică de sticlărie, spre a fi scutită de tributul ce-l plătim țărilor străine pentru obiecte pe care le putem fabrica noi înșine cu înlesnire » [32]. Frații Știrbei conștienți că viitorul aparține tehnicii, colindînd Europa au avut prilejul să vadă și urmările dezvoltării industriale a unor localități. Se slujesc de aceste convingeri personale pentru a face Consiliul comunei Severin să accepte vînzarea « a cel puțin patru pogoane de teren » [33]. Și iată ce scriu ei « . . . este știut că ori unde se înalță o fabrică se formează îndată o populațiune lucrătoare care nu poate decît să contribuie la dezvoltarea localității . . . și, înțelegeți foarte bine că orașul Severin . . . va trage . . . incontestabile avantage din mișcarea ce va da orașului această nouă întreprindere » [34]. Cererea este pusă în dezbaterea consiliului comunal la 14 octombrie 1876. Primul cuvîntător, Mihalache Burileanu, subliniază că propunerea fraților Știrbei este făcută « în doritul scop al înfloririi industriunei de care țara noastră este lipsită » [35] și, după cum consemnează procesul verbal încheiat în ședința sesiunii din acea zi, este de acord să se cedeze terenul solicitat cu obligația construirii fabricii în patru ani [36], « în caz că nu se face fabrica, vînzarea . . . să fie considerată ca nulla și neavenită, rămînînd prețul vînzării în folosul comunei » [37].

Pentru terenul acesta s-a întocmit « Planul pămîntului cedat de către comuna Turnu-Severin principilor frați Alexandru și Dimitrie B. Știrbei delimitat de ing. hotarnic Alexandru Veress și de arh. comunei Dumitru Albotescu în anul 1877 ianuarie 22 zile » [38] aflat și el în colecția muzeului nostru. În actul de delimitare granițele sînt « între șopronul mașinilor (viitorul depou) și Dunăre » [39]. În plan sînt prevăzute două debușeuri—unul din teren spre Dunăre, iar celălalt spre gară [40]. Planul poartă pe el semnăturile m. p. ale membrilor consiliului comunal Severin, cărora frații Știrbei, le mulțumesc pentru sprijinul și înțelegerea ce au arătat dorinței lor. [41]

După 1886, viața economică a Severinului cunoaște unele stagnări și totuși el a devenit un important centru administrativ.

Populația orașului este în continuă creștere, la 1891 numărînd aproape 20.300 locuitori [42] — negustori, meseriași, funcționari. Creșterea populației a făcut necesară extinderea limitelor orașului și « prin încheierea numărul 521/1892 a Consiliului comunal » se decide ca « primăria să încheie contract cu dl. ing. Cucu pentru dresarea unui proiect general de nivelare, canalizare, pavare și plantare a stradelor și orașului Turnu-Severin » [43].

Prin această « Dare de seamă asupra fazelor prin care a trecut planul orașului Turnu-Severin de la înființarea acestui oraș pînă în prezent » întocmită de ing. S. Șor, din care am citat mai sus, se cer lămuriri asupra unor lucrări ce mai trebuie făcute la planul orașului spre a fi aprobat conform legii comunale din 1894. Inginerul S. Șor subliniază în încheierea dării de seamă că « n-ar fi de dorit ca tocmai Severinul, unul dintre cele mai noi și mai regulate orașe din țară, să fie în rîndul comunelor ce n-au fost în stare a se supune legii comunale din 1894 » [44].

Consiliul comunal al orașului Severin, prin încheierea din 3 martie 1899 [45], hotărăște să intervină pentru obținerea aprobării de către Ministerul de Interne, a planului orașului Severin realizat de ing. Cucu și semnat pentru conformitate de același ing. S. Șor [46].

Sînt acestea documente de viață și muncă pentru construcția orașului modern Turnu-Severin, care prin tehnică muzeistică pot contribui la formarea sentimentelor de dragoste față de locurile pe care trăim și muncim.

https://biblioteca-digitala.ro

Принят 16 № 83

№ 12

Главный Штаб

Дивизии

и

Главнокомандующего Войсками

въ Княжествахъ

Молдавіи и Валахіи

по Гражданской Канцеляріи.

2 Января 1853

№ 166

Градскому Обществу города Черновцы.

Желая оказать новое [illegible]
[illegible] города Черновцы, при [illegible]
[illegible] обязанности въ [illegible]
[illegible] с М. Февраля, к [illegible]
[illegible] сдаваю вашему [illegible]
Сдается за половинную [illegible]
[illegible], которыя [illegible]
Градскому обществу [illegible]
[illegible] экземпляровъ [illegible]
[illegible] необходимыя для [illegible]
[illegible] пользы.

Главный Штаб-Квартирмейстер Дивизии

[illegible]

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. Apud, C, Pajură, D. T. Giurescu, *Istoricul oraşului Turnu Severin 1833 – 1933* p. 59
2. *Ibidem*, p. 50; Arhivele Statului Mehedinţi, fond *Primăria Tr. Severin*, inv. 1/1833, cf. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. doc. 3086, impr.
3. *Ibidem*, 22 aprilie 1833
4. *Ibidem*,
5. Pajură, Giurescu, *Ist. oraşului Severin*, p. 51
6. *Ibidem*, p. 59
7. N. Chipurici, *Moşia Severinului în documente*, în «*Drobeta*», Revista Muzeului Regiunii Porţilor de Fier, 1974, p. 199 – 214
8. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. doc. 3093, copie şi impr.
9. *Ibidem*,
10. *Idem*, inv. doc. 3095, 1836, decembrie 13, original
11. *Ibidem*,
12. *Ibidem*,
13. Generalul Pavel Kiseleff a fost numit preşedinte plenipotenţiar al Divanurilor celor două ţări (Moldova şi Ţara Românească) între 12 noiembrie 1828 – aprilie 1834, în cadrul guvernării ruseşti instituită pînă cînd Turcia va reuşi să plătească Rusiei despăgubiri de război.
14. Arhivele Statului Mehedinţi, *Primăria Tr. Severin*, 1/1833, 1833 – august 4.
15. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. 2628, 1933, august 18 original; cf. Vasile Demetrescu, *Istoricul oraşului Tr. Severin, 1883*, p. 95; cf. Pajură – Giurescu, *Ist. oraşului Severin*, p. 55
16. Apud, V. Demetrescu, *op. cit.*, p. 96 1 icosar 12 lei vechi
17. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. 2629, 1833, octombrie, 2 original
18. V. Demetrescu, *op. cit.*, p. 96, cf. Pajură – Giurescu, *op. cit.*, p. 55
19. Arh. St. Mehedinţi, *Primăria Tr. Severin*, I/1833, fila 69
20. *Ibidem*,
21. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. 3092, 1838, mai 20
22. *Idem*, inv. doc. 3089, 1839, aprilie 14
23. *Ibidem*,
24. *Idem*, inv. doc. 3087, 1839, iunie 24
25. *Idem*, inv. doc. 3088, 1839, iulie 19
26. *Ibidem*,
27. *Idem*, inv. doc. 3090, 1841, septembrie 17
28. *Idem*, inv. doc. 3091, 1842, iulie 8
29. *Idem*, inv. doc., 3086, 1833, aprilie 22
30. Arh. St. Mehedinţi, *Primăria Tr. Severin*, I/1833, f. 44, 1843, iulie 8
31. Pajură – Giurescu, *op. cit.*, p. 61
32. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. doc. 3101, 1876, septembrie 30
33. *Ibidem*,
34. *Ibidem*,
35. Arh. St. Mehedinţi, *Primăria Tr. Severin*, 5/1876, p. 78 – 79
36. *Ibidem*,
37. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. 3101
38. *Idem*, inv. doc. 3083, 1877, ianuarie 22
39. Arh. St. Mehedinţi, *Primăria Tr. Severin*, 1/1877, f. 21, 1877, ianuarie 22.
40. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. doc. 3083
41. Arh. St. Mehedinţi, *Primăria Tr. Severin*, 7/1877, f. 24 – 25
42. Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română din judeţul Mehedinţi*, Bucureşti, 1868, p. 596
43. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. doc. 3085, 1899, februarie, 11 mss.
44. *Ibidem*, fila 27
45. Arh. St. Mehedinţi, *Primăria Tr. Severin*, 34/1899, f. 137 – 138
46. *Muzeul Porţile de Fier*, inv. doc., 3084, 1899, februarie 8.

SUMMARY

The present article examines certain documents from the 19th century, regarding the history of the modern town Turnu Severin, documents from the collection of The Museum "Porţile de Fier".

Alternatively are presented documents whose contents is already known, but whose original copies are to be found in the above-mentioned institution, as well as, original documents. The study offers a rich display of records, from the contract by means of which the Severin Estate was sold by Ion Severineanu and Bălaşa Fratoştiţeanca to the Council of the new town Severin, dated May, 9th, 1833, to engineer S. Şor's "account of the different stages in the development of the town of Severin" dating from 1899.

The examined documents reveal the efforts made to build up the modern town Turnu Severin pointing to its urbanistic, economic and cultural development.

https://biblioteca-digitala.ro

MATRICE SIGILARE MODERNE DIN COLECȚIILE MUZEULUI „REGIUNII PORȚILOR DE FIER"

TUDOR RĂȚOI
OLIMPIA GRIGORESCU

O tendință notabilă pe care o înregistrează în ultimul timp scrisul istoric din țara noastră este reconsiderarea valorii izvoarelor specifice sfragisticii și heraldicii. În cîmpul preocupărilor celor două științe auxiliare istoriei au apărut de curînd cîteva lucrări valoroase, care fac un cert efort de sintetizare a cercetărilor de pînă acum și, în același timp, oferă îndreptarii pentru cele viitoare, premise și invitații pentru cercetări noi.

Fără a veni cu considerații mai generale, neimplicate, expres, de piesele prezentate, materialul de față propune cîteva matrice aflate în colecțiile Muzeului « Porțile de Fier ». Intenția publicării lor a rezultat în urma apariției lucrării *Sigilii orășănești din epoca modernă și contemporană*, de Maria Dogaru, în a cărei introducere, printre altele, autoarea subliniază și importanța amintitelor vestigii, ca izvoare istorice care merită o atenție deosebită, alături de realitatea că examinarea impresiunilor sigilare aferente acestei perioade este la noi abia la început *.

Din rîndul pieselor de acest tip, ce le deține muzeul severinean — majoritatea moștenite din colecția Istrati-Capșa — în cazul de față sînt expuse 18 obiecte. De menționat că, păstrate într-o casetă, așa cum au fost preluate din amintita colecție, aproape toate sînt în triplă ipostază: impresiune în ceară (de cele mai multe ori aceasta este rău conservată), în tuș negru, alături de matricea corespunzătoare. Întrucît impresiunile în ceară și în tuș nu sînt aplicate pe documente, ci realizate numai pentru ușurarea citirii cîmpului sigilar, din punct de vedere strict științific, prezintă importanță numai matricele. Este expusă, totuși, pentru valoarea ei intrinsecă, și o piesă (foto 18) ce nu are matrice, dar care a aparținut lui Dionisie Eclesiarhul, personalitate de la care mai sînt prezentate în cazul de față două impresiuni, alături de matricele respective, săpate pe o singură piesă (foto 16 și 17).

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Cît privește semnificația lor, aceasta rezidă în trimiterea pe care piesele prezentate o fac la localități, evenimente, instituții sau personalități cunoscute ale trecutului nostru istoric.

Piesele sînt următoarele:

1. Sigiliu de formă neregulată, în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 45/40 mm. (foto 1). În imagine, stema unită reprezentată printr-un scut dreptunghiular cu bordură de aur, care are în centru un scut unic cu herburile principatelor: în dreapta capul de bour cu stea între coarne, în stînga acvila cruciată, încoronată

https://biblioteca-digitala.ro

10

11

12

13

14

15

16

17

18

și conturnată. Scutul unic — care nu are indicații în privința smaltului — este timbrat de o coroană închisă, cu trei arcuri și glob crucifer și este susținut de doi delfini afrontați. Scutul cel mare, plasat sub un pavilion dotat cu ciucuri, căptușit cu hermină și prins în vîrf într-o coroană închisă cu glob crucifer, este așezat pe două insigne, insemne ale legiunilor romane, cea din dextra purtînd capul de bour și data alegerii lui Cuza în Moldova, iar cea din senestra acvila cruciată și data dublei alegeri. Legenda, înscrisă pe două eșarfe, cuprinde: PRINCIPATELE UNITE. EFORIA INSTRUCȚIUNEI PUBLICE.

https://biblioteca-digitala.ro

Inv. IV — 4052, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

2. Sigiliu rotund, imprimat în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 34 mm. (foto 2). În emblemă, direct în cîmpul sigilar, se găsește insemnul județului Mehedinți, albina în zbor deasupra unei terase. Legenda, dispusă parțial semicircular la marginea cîmpului sigilar, parțial în două rînduri, la partea inferioară, sub terasă, cuprinde în caractere chirilice și latine: жѫд. Мехедінцій. пл. Блъхніцѣ. сатѫл Цігъняшін. (Jud. Mehedinți. Plasa Blahnița, satul Țigănași).

Inv. IV — 4063, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

3. Sigiliu rotund, în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 31 mm. (foto 3). În imagine, direct în cîmpul sigilar, se găsește simbolul județului Mehedinți, albina deasupra unei terase. Legenda, dispusă parțial semicircular la marginea cîmpului sigilar, parțial în trei rînduri, la partea inferioară, sub terasă, cuprinde în caractere chirilice și latine: ж. Мехедінці пл. Кîмпѫлѫі. комѫна Дрінчеа. 1862. (Jud. Mehedinți, Plasa Cîmpului. Comuna Drincea. 1862).

Inv. IV — 4066, Muzeul « Regiunii Porțile de Fier ».

4. Sigiliu rotund, în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 33 mm. (foto 4). În imagine, direct în cîmpul sigilar, se găsește simbolul județului Gorj, cerbul în mers spre dreapta, pe o terasă acoperită cu ierburi. Legenda, dispusă parțial semicircular la marginea cîmpului sigilar, parțial în trei rînduri, la partea inferioară, sub terasă, cuprinde în caractere chirilice și latine, жѫд горжіѫ. пл. амъръзін. сатѫл Бнцеціи дъ жос. (Jud. Gorj. Plasa Amaradia. Satul Benețeștii de Jos).

Inv. IV — 4064, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

5. Sigiliu rotund, în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 30 mm. (foto 5). În imagine, direct în cîmpul sigilar, pe trei rînduri, se găsește exclusiv legenda, parțial, scrisă cu slove chirilice: сатѫл Котѫна Пиатрѫ;
cealaltă parte a legendei, în exergă: цънѫтѫл Сѫчіѧва. 1847. N. 906
(satul Cotuna Piatra. Ținutul Suceava . . .)

Inv. IV — 4071, Muzeul « Regiunii Porților de Fier »

6. Sigiliu rotund, imprimat în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 31 mm, (foto 6). În cîmpul sigilar, pe patru rînduri, nu se găsește decît legenda, parțial, care este scrisă cu slove chirilice și latine: Сатѫл лієщін міклєскѫлѫі;
cealaltă parte este în exergă: цънѫтѫл Тєкѫчю 1847. N. 1592.
(Satul Lieștii Miclescului. Ținutul Tecuci . . .)

Inv. IV — 4070, Muzeul « Regiunii Porților de Fier.

7. Sigiliu rotund, în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 27 mm. (foto 7). În emblemă, direct în cîmpul sigilar, se găsește acvila cruciată și încoronată, conturnată, cu zborul în sus și purtînd în ghiare insemnele puterii (în dreapta sabia, iar în stînga, sceptrul). Tot în cîmpul sigilar este și legenda, scrisă cu caractere chirilice și latine în trei rînduri: Департаментѫл дін нъѫнтрѫ (Departamentul din năuntru).

Inv. IV — 4073, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

8. Sigiliu rotund în tuș negru și ceară roșie, cu matricea sa, 43 mm. (foto 8). În emblemă, stema unită în varianta scut despicat. În cartierul dextru, tăiat de roșu și azur, capul de bour moldovean cu stea între coarne. În cartierul senestru, tăiat de azur și aur se găsește acvila cruciată și conturnată. Scutul este timbrat de o coroană închisă cu cinci arcuri, perlată și terminată în glob crucifer. La marginea cîmpului sigilar, dispusă circular și invers, legenda: MINISTERUL DIN ÎNTRU AL PRINCIPATELOR UNITE.

Inv. IV — 4053, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

https://biblioteca-digitala.ro

9. Sigiliu rotund, imprimat în tuş negru şi ceară roşie, cu matricea sa, 34 mm. (foto 9). În cîmpul sigilar se găseşte doar legenda, scrisă pe patru rînduri: STAROSTIE DU CONSULAT BRITANNIQUE BOTUCHAN.

Inv. IV — 4057, Muzeul « Regiunii Porţilor de Fier ».

10. Sigiliu rotund în tuş negru şi ceară roşie şi matricea sa, 30 mm. (foto 10). În emblemă, stema unită redată prin două scuturi acolate. În scutul din dreapta este plasat capul de bour cu stea între coarne. În scutul din stînga, acvila cruciată şi încoronată, conturnată, cu zborul în sus purtînd în ghiare insemnele puterii (spada şi sceptrul). Cele două scuturi sînt timbrate de coroana princiară închisă, terminată cu glob crucifer şi sînt flancate de cîte două steaguri desfăşurate. La partea inferioară, în panoplie, două ţevi sub care sînt plasate 11 ghiulele încadrate simetric de cele patru cifre ce formează data: 1859. Legenda: INSPECŢIA JANDARMILOR, DESPĂRŢIREA II-A.

Inv. IV — 4072, Muzeul « Regiunii Porţilor de Fier ».

11. Sigiliu rotund, imprimat în tuş negru şi ceară roşie, cu matricea sa, 34 mm (foto 11). În emblemă, direct în cîmpul sigilar, acvila cruciată şi încoronată, conturnată spre dreapta, cu zborul în sus, ţinînd în ghiare însemnele puterii (spada şi sceptrul). Legenda scrisă, în chirilică şi caractere latine este dispusă parţial în exergă, жвдецѣ Прахова, parţial în jumătatea inferioară a cîmpului sigilar: *Poata* 1^aa *din bat.* 5^ai de граничери. (Jud. Prahova. Roata I din batalionul al 5-lea de grăniceri).

Inv. IV — 4061, Muzeul « Regiunii Porţilor de Fier ».

12. Sigiliu rotund, imprimat în tuş negru şi ceară roşie, cu matricea sa, 32 mm. (foto 12). În emblemă, direct în cîmpul sigilar, se găseşte acvila cruciată şi încoronată, conturnată spre stînga, cu zborul în jos. Legenda, scrisă în chirilică cursivă, este dispusă parţial la marginea cîmpului sigilar: Пѣнктѣл Граточе де мѣнте, parţial în jumătatea inferioară a cîmpului sigilar: *Poata* 2^ai дін Баталіонѣл 5^ai ле граничері (Punctul Gratocea de Munte, Roata a 2-a din batalionul al 5-lea de grăniceri).

Inv. IV — 4068, Muteul « Regiunii Porţilor de Fier ».

13. Sigiliu rotund, în tuş negru şi ceară roşie şi matricea sa, 36 mm. (foto 13). În imagine, stema unită redată prin două scuturi acolate. În scutul din dreapta sînt plasate armele Moldovei, respectiv capul de bour cu stea între coarne, pe roşu şi albastru. În scutul din stînga, pe fond argintiu, se găseşte acvila cruciată şi conturnată, cu aripile deschise şi cu zborul în jos, purtînd în ghiare insemnele puterii (în dreapta sabia, în stînga sceptrul). Cele două scuturi sînt timbrate de o coroană închisă, cu cinci arcuri, perlată şi terminată cu glob crucifer. În partea inferioară, sub scuturi, data: 1860. Legenda: PRINCIPATELE UNITE. BIUROUL VAMAL GALAŢII.

Inv. IV — 4055, Muzeul « Regiunii Porţilor de Fier ».

14. Sigiliu oval, în tuş negru şi ceară roşie şi matricea sa, 38/34 mm. (foto 14). Emblema cuprinde herbul Moldovei, respectiv capul de bour cu stea între coarne, în scut dreptunghiular, pe roşu şi albastru. Scutul, timbrat de o coroană închisă, cu cinci arcuri şi terminată cu glob crucifer, are ca suporţi doi delfini afrontaţi. Legenda, scrisă combinat cu caractere chirilice şi latine şi dispusă parţial la marginea cîmpului sigilar, parţial în interiorul acestuia, cuprinde: Прнціпатѣл молдовеі. Комісіа тѣргѣл Маморніца цѣнѣт Дороҳоѵ. 1854 (Principatul Moldovei. Comisia Tîrgul Mamornita, Ţinut Dorohoi, 1854).

Inv. IV — 4054, Muzeul « Regiunii Porţilor de Fier ».

15. Sigiliu rotund, în tuş negru şi ceară roşie, cu matricea sa, 35 mm. (foto 15). În imagine, direct în cîmpul sigilar, pe o terasă, se găseşte un personaj biseri-

https://biblioteca-digitala.ro

cesc încoronat, purtînd mantie lungă și ținînd mîna dreaptă în semn de binecuvîntare, iar în stînga, o cruce. Sub terasă, anul 1853. Personajul se află sub un pavilion dotat cu ciucuri și susținut de o coroană închisă, cu trei arcuri, terminată cu glob crucifer. Legenda, dispusă circular la margine, cuprinde în chirilică și caractere latine: ѲФ҃нта мънастіре Бѣкоѣцѣ. ж. Должі.
(Sfînta Mănăstire Bucovățu, județul Dolj).
Inv. IV — 4062, Muzel « Regiunii Porților de Fier ».

16. Sigiliu oval, în ceară roșie, cu matricea sa, de la Dionisie Eclesiarhul, 27/21 mm. (foto 16). În emblemă, direct în cîmpul sigilar, un melc încoronat, flancat de insemnele puterii ecleziastice, crucea și cîrja. Sub mobilă, inițialele prelatului în ligatură monogramatică, iar în dreapta și stînga slovele chirilice, dispuse etajat: МИ-ТР/ѪГ-ВЛ (Mitropolitul Ungrovlahiei). La partea inferioară, simetric, față de ligatură, data: 1819.
Inv. IV — 4059, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

17. Cealaltă față a sigiliului anterior (foto 17), are în emblemă: un scut oval, în care sînt inițialele numitului prelat, sub formă de ligatură monogramatică. Scutul este timbrat de acvila încoronată, conturnată, cu zbor deschis și flancată de insemnele puterii ecleziastice (în dreapta crucea, în stînga cîrja), care sînt situate sub scut. Spre margini, de o parte și de alta, dispuse etajat, slovele chirilice: МИ;ТР/ѪГ-ВЛ (Mitropolitul Ungrovlahiei), iar sub scut, data: 1819.
Inv. IV — 4059, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

18. Impresiune ovală, în tuș negru și ceară roșie, fără matrice, 28/23 mm. (foto 18). În imagine, direct în cîmpul sigilar, se găsește o coroană — mitră prevăzută cu doi ciucuri și cu glob crucifer, iar de coroană este atîrnată o cruce. La partea inferioară, lateral în ambele extreme, două ramuri care se întretaie. Legenda, cu caractere chirilice și latine, în exergă: ДІОНІСІѲ ЄКΛНСІΛ МИРОП. 1809: ΜΑ: 28.
(Dionisie Eclesiarhul. Mitropolit. 1809, Martie 28)
Inv. IV — 4078, Muzeul « Regiunii Porților de Fier ».

NOTĂ

° Maria Dogaru, *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană*, București, 1978, p. 5 — inclusiv nota 1.

SUMMARY

The authors present 18 modern seal matrices from the collection of the Museum "Porțile de Fier", which are particularly interesting due to the references which can be established to localities, events, institutions or personalities of our historical past.

https://biblioteca-digitala.ro

DATE NOI CU PRIVIRE LA EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ISTORIC ÎN JUDEȚUL MEHEDINȚI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI PRIMA PARTE A SECOLULUI AL XX-LEA

M. PÎRVULESCU

Analiza retrospectivă a vieții culturale a județului Mehedinți nu poate face abstracție de o importantă instituție și anume școala. Avanpost al progresului, școala cunoaște în județul Mehedinți, ca de altfel și în celelalte județe ale țării, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea o dezvoltare continuă.

Nu ne propunem a face o analiză a evoluției învățămîntului în ansamblul său, ci numai a unei părți a acestuia — învățămîntul istoric. Am considerat necesar acest lucru deoarece învățămîntul istoric în perioada examinată este semnificativ pentru evoluția învățămîntului mehedințean. După cum se știe, pentru desfășurarea procesului de învățămînt sînt necesare o serie de condiții, care în acea perioadă erau greu de asigurat. Putem spune că școala mehedințeană în perioada de care ne ocupăm s-a lovit de o serie de probleme care îngreunau desfășurarea procesului de învățămînt în condiții normale cum ar fi: asigurarea localului de școală, asigurarea mobilierului necesar și a necesarului de cadre, asigurarea manualelor școlare.

Deși au întîmpinat aceste greutăți dascălii mehedințeni au dat dovadă de inițiativă, iar măsurile luate au fost cele mai potrivite. Acest lucru reiese din faptul că pe parcursul perioadei cercetate se observă o evoluție continuă a numărului localurilor de școală. Prezentăm în continuare tabelul școlilor mehedințene de la 1793 pînă în anul 1940:

1793—1 (Gura Motrului)	1849—1
1805—4	1858—78
1828— 5	1864/65—137
1846—156	1867—107
1885—119	1918/919—268

https://biblioteca-digitala.ro

1892/93—162
1896/97—171
1903/904—219
1907/908—217
1910/911—237
1911/912—241
1913/914—246
1920/922—321
1923/924—344
1926/927—310
1929/930—323
1936/937—322
1939/940—349 [1]

Analizînd tabelul de mai sus constatăm că dificila problemă a asigurării localului de şcoală, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi prima parte a secolului al XX-lea a fost rezolvată în favoarea şcolii de către dascălii mehedinţeni, lucru ce ne îndreptăţeşte să credem că şi celelalte probleme au fcst rezolvate tot în avantajul şcolii, deşi au existat serioase împotriviri din partea autorităţilor locale.

Una din problemele esenţiale ce a stat în faţa şcolii româneşti în această perioadă a constituit-o conţinutul învăţămîntului, conţinut ce era legiferat în programele şcolare. Din analiza programelor şcolare anterioare perioadei de care ne ocupăm se constată că la şcolile primare istoria nu constituia obiect de studiu, ea studiindu-se numai la clasele gimnaziale. Reorganizarea învăţămîntului în anul 1847 stabileşte programa analitică pentru şcolile elementare. Programa era constituită din patru « despărţiri ». Observăm că la despărţirea a treia, apare ca obiect de studiu « Istoria Sfîntă », ce cuprinde o prescurtare istorică a Vechiului şi Noului Testament, tradusă de I. Voinescu II şi tipărită la Bucureşti. Deşi constatăm că în programă nu erau cuprinse elemente de istoria românilor, profesorii predau totuşi elevilor noţiuni elementare de istorie naţională. Acest lucru reiese din faptul că în anul 1846, cu un an înaintea reorganizării învăţămîntului, cu ocazia examenului la clasa a II-a de la şcoala din Cerneţi, « elevii au dat în plus răspunsuri din istoria ţării şi cîtorva popoare din istoria naturală » [2].

Aşadar pînă la reforma învăţămîntului din anul 1847, obiectul istorie era studiat sumar, el fiind introdus în programele şcolare cu un număr redus de ore.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea constatăm că istoriei i se acordă o mai mare atenţie. Afirmăm aceasta bazîndu-ne pe faptul că în această perioadă istoria apare ca obiect de studiu pentru clasele a II-a, a III-a şi a IV-a, după cum reiese din foile matricole pe anii 1875/76, de la şcoala de băieţi nr. 1 din Turnu Severin. Se constată că la clasa a II-a se studiază « Istoria sacră », iar la clasele a III-a şi a IV-a « Istoria românilor». Deci spre deosebire de prima parte a secolului al XIX-lea istoriei românilor i se acordă o mai mare atenţie, ea studiindu-se pe parcursul a doi ani, cîte două ore săptămînal. Istoria este introdusă de asemenea ca obiect de examen pentru clasele a II-a, a III-a şi a IV-a la sfîrşitul fiecărui an şcolar, după cum reiese din fişele de examen din anii 1898/1899 tot de la şcoala primară nr. 1 din Turnu Severin.

Referindu-ne la perioada care se studia din istoria românilor, constatăm că ea cuprindea: « epoca de la Dacia în timpul lui Decebal, cucerirea Daciei, principalii domnitori pînă la Carol I şi « Zarvea » lui Tudor Vladimirescu » [3].

Istoria românilor se studia în legătură cu istoria universală, dar era indicaţia ca « istoriei românilor să i se acorde mai multă întindere decît istoriei celorlalte neamuri »[4]. Putem conchide că dascălii mehedinţeni, ca şi ceilalţi din toată ţara, erau conştienţi de rolul pe care-l joacă istcria în procesul instructiv-educativ, în formarea conştiinţei patriotice a elevilor.

O altă problemă esenţială a învăţămîntului în secolul al XIX-lea au constituit-o manualele şcolare. În această perioadă în şcoala românească au vehiculat mai multe manuale. Dintre cele mai semnificative amintim manualul lui Aaron Florian editat

https://biblioteca-digitala.ro

în anul 1847 la Sf. Sava, intitulat « Istoria Lumii ». Manualul cuprindea două părți: « Istoria veche » și « Istoria nouă ».

Istoria veche se întindea de la « Moise pînă la căderea imperiului roman de apus » [5].

Istoria nouă se întindea de la « Căderea imperiului roman de apus pînă în zilele noastre »[6].

Un alt manual folosit în școlile mehedințene a fost « Abecedarul greco-românesc », editat de Grigore Pleșoianu, în 1825. Referindu-ne la conținutul manualului, putem spune că în cadrul capitolului « Principii morale » după ce se dădeau cîteva noțiuni de conduită morală și geografie se trecea la noțiuni de istorie universală. Perioada care se studia cuprindea: « Rusia în timpul Ecaterinei a II-a și Austria în vremea Mariei Tereza » [7], precum și alte noțiuni despre popoarele lumii.

Este bine cunoscut faptul că în Mehedinți a sosit o pleiadă de profesori ardeleni cărora școala mehedințeană le datorează mult, mai ales pentru perioada de început. Odată cu venirea lor se constată și pătrunderea manualelor editate de ei sau colegii lor, manuale ce au fost folosite fie la clasă, fie în pegătirea pentru lecție. Unul din manualele ce a vehiculat în Mehedinți este cel editat de Vasile Goldiș la Brașov în anul 1896 și intitulat « Istoria patriei în legătură cu evenimentele epocale din istoria universală ». Manualul se studia pe parcursul a doi ani și cuprindea noțiuni despre: « Daci, Romani, Decebal, Împăratul Traian, Ungurii, Arpad, Ludovic cel Mare, Sava Brancovici, Andrei Șaguna, Iosif al II-lea »[8]. În instrucțiunile date de către autor pentru folosirea manualului se arată că: « dacă mintea și inima școlarilor se va pătrunde de legătura dintre evenimentele epocale ale omenirii, instrucțiunea istorică, în școalele poporale și-a ajuns pe deplin scopul » [9].

O altă problemă ce a stat în atenția dascălilor mehedințeni a constituit-o materialul didactic și bibliografic. În general, școlile erau lipsite de material didactic deoarece în mare parte se confecționa peste hotare, iar cel existent nu se putea procura întrucît Eforia nu avea fonduri pentru achiziționarea lui. În predarea istoriei se foloseau mai frecvent următoarele materiale: hărți istorice, globuri precum și materiale confecționate pe plan local de către elevi și profesori. Materialul didactic folosit în prima parte a secolului al XIX-lea era foarte uzat, folosirea lui fiind greoaie. Hărțile istorice erau așa de vechi încît « continentele nu se mai văd aproape deloc iar pe hartă se vede din loc în loc cîte un oraș ca o insulă într-un ocean » [10] (se poate citi în istoricul Liceului « Traian »). Situația se îmbunătățește în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor, cînd constatăm, că același liceu dispune de « 34 de hărți geografice, 15 globuri, 36 tablouri cu rasele umane, o hartă pentru istorie, tablouri alcătuite de profesori sub titlul « Biruințele Neamului », albume istorice pe diferite teme » [11]. Interesant este faptul că dascălii mehedințeni, învățători și profesori, nu s-au mărginit niciodată la activitatea desfășurată între cei patru pereți ai clasei, ei desfășurînd și o vie activitate în afara școlii. Dar și aici se mergea pe activități cu caracter patriotic cum ar fi: serbări la monumentele istorice (ex. serbarea din 1833 cu ocazia vizitei generalului Kiseleff la Turnu Severin, de la Turnul lui Sever), excursiile la monumentele istorice din județ și din țară (Orșova, Curtea de Argeș, Predeal, Tg. Jiu).

Între profesorii de seamă amintim pe C. Armașu, care a inițiat o corespondență între elevii severineni și « frații » lor din Transilvania, Bucovina și Macedonia precum și o vie participare a severinenilor la serbările cu caracter istoric de la Putna și Sibiu. Mai putem aminti ca profesori de seamă pe Grigore Pleșoianu, Ion Maiorescu, Demetriu Stănescu, C. P. Pajură, Ion Brezoianu, N. N. Sîrbulescu, Ianachi Baiensi, V. Dimitrescu, ș. a.

https://biblioteca-digitala.ro

În concluzie putem spune că în județul Mehedinți începuturile învățământului s-au desfășurat în condiții precare, datorită insuficienței bazei materiale și, mai ales, lipsei de cadre și interes din partea autorităților locale. Cu toate acestea treptat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea situația învățământului se îmbunătățește simțitor. Se crează baza materială necesară desfășurării unui învățământ mai larg și de calitate. Pe acest suport se dezvoltă și învățământul istoric care, de la primele sale forme (istorie sacră, istorie sfîntă și elemente de istorie națională), face pași însemnați atît sub raportul prezenței sale în programele școlare, cît mai ales al conținutului și al receptării de o sferă mai largă de oameni.

În Mehedinți de altfel ca în toată țara în urma legii instrucțiunii publice din 1865 se înmulțesc școlile secundare și istoria va căpăta o pondere mai mare. Se remarcă de asemenea că grație preocupării și interesului manifestat de o seamă de institutori începînd cu Grigore Pleșoianu, cît și din partea autorităților — mai ales a primăriei orașului Tr. Severin — se crează condiții pentru desfășurarea unui învățământ istoric mai apropiat de exigențele modernului. În acest sens pledează intervențiile făcute pentru dotarea școlilor cu material didactic specific învățământului istoric « globuri și hărți istorice ». De asemenea bibliotecile școlare sînt dotate cu lucrări cu conținut istoric, sporind în același timp interesul pentru conservarea vestigiilor arheologice și istorice și luînd ființă colțuri muzeistice în localurile școlare (Liceul Traian). Se remarcă totodată faptul că au fost folosite cele mai reprezentative manuale ale vremii precum și faptul că profesorii mehedinteni le-au folosit în mod creator, îmbinînd noțiunile de istorie universală, cu cele de istorie națională și locală.

Dascălii acestei perioade erau conștienți de faptul că istoria reprezintă un instrument esențial în educarea patriotică a tineretului și insistau asupra acestui aspect, datorită faptului că județul Mehedinți și mai ales orașul Tr. Severin se aflau într-o zonă predispusă unor puternice influențe străine, ce trebuiau combătute. Mai mult, pînă la unirea din 1918, orașul Tr. Severin și instituțiile sale școlare cele mai importante au jucat rolul de avanpost al propagandei pentru desăvîrșirea unității naționale. În acest sens sînt elocvente excursiile românilor bănățeni la monumentele istorice din județ precum și ale severinenilor în Banat.

O caracteristică aparte a învățământului istoriei în Mehedinți o constituie faptul că aici s-a desfășurat de timpuriu o activitate bogată mai ales în domeniul cercetărilor istorice, Mehedințiul fiind un județ bogat în vestigii ale trecutului. Se remarcă aici activitatea desfășurată de Al. Bărcăcilă, Dumitru Berciu ș. a.

Putem conchide că în Mehedinți învățământul istoriei în pofida greutăților de tot felul a jucat un rol însemnat în instruirea și educarea tineretului, în promovarea iubirii de țară și de neam, în ridicarea conștiinței naționale a poporului.

NOTE

1. Pajură C. Papacostea, *Istoria școalei primare mehedințene*, Tr. Severin, 1940, p. 38
2. Arhivele Statului, Drobeta Tr. Severin, dosar nr. 43/1848, fila 252
3. Arhivele Statului Drobeta Tr. Severin — *Registrul de predarea materiei*, dosar nr. 30/1880, fond Școala de băieți nr. 1, fila 12.
4. Arhivele Statului Drobeta Tr. Severin, *Registrul de predarea materiei*, dosar 30/1880, p. 3
5. Aaron Florian, *Istoria lumii*, ed. 1847, Sf. Sava, p. 5
6. Idem, p. 5
7. Pleșoianu Grigore, *Abecedar greco-românesc*, ed. 1825, Sf. Sava, p. 137.
8. Goldiș Vasile, *Istoria patriei în legătură cu evenimentele epocale din istoria universală*, Brașov, 1896, p. 5
9. *Ibidem*, p. 2
10. Arhivele Statului Drobeta Tr. Severin, *Istoricul Liceului Traian*, p. 29
11. Arhivele Statului Drobeta Tr. Severin, dosar nr. 1/1905, fond Liceul Traian, p. 106

https://biblioteca-digitala.ro

SUMMARY

In his article the author makes an interesting survey of the educational system in the Mehedinți district, in the given period, taking as a guide mark the historical educational system. The resulting conclusion is that in the second half of the 19th century and the first half of our century, the study of history in the Mehedinți school underwent a permanent evolution, from the first references to the "Holy history", to lectures of national history delivered by teachers apart from the school programmes and from these ones to the proper lessons in "the history of the Romanian People", as they were to be dealt with in many text books. Thus the study of history in Mehedinți, as in the other districts of the country, despite all kind of difficulties, played an important rôle in the training and education of youth, in promoting love for one's country and in awakening the national consciousness of the people.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CONSTANTIN POPESCU —EROUL DE LA CALAFAT. PRIMUL OSTAȘ ROMÂN CĂZUT ÎN RĂZBOIUL DIN 1877—1878

Dr. VASILE PETRIȘOR

14/26 iunie 1877. Era o zi însorită de vară. De pe malul înalt de 70 de metri deasupra nivelului Dunării, pe care era situat Calafatul, Vidinul, cu zidurile și cetatea sa inexpugnabilă, se vedea ca în palmă. Spre aceste obiective își îndreptau țevile lucitoare cele 55 de tunuri grele de asediu [1]. O tăcere de mormînt domnea în întreaga tabără fortificată a Calafatului.

Deodată, exact la ora 12 [2], văzduhul s-a cutremurat de salvele trase din zecile de guri de foc. Începea puternica canonadă a bateriilor artileriei române, instalate între Islaz și Calafat, care aveau misiunea de a distrage atenția turcilor de la operațiunea principală a debarcării pe celălalt mal al fluviului, în sectorul Zimnicea-Șiștov, a trupelor rusești [3].

Prima a deschis focul Bateria « Renașterea »; i-a urmat imediat Bateria « Independența », apoi bateriile « Carol » « Elisabeta », « Mircea », « Ștefan cel Mare » și « Mihai Bravu ». Tirul grelelor tunuri de cetate a fost îndreptat în special împotriva edificiilor mai importante din Vidin, a portului, a vaselor aflate în radă și a fortului de nord al cetății. Bateriile otomane au răspuns, la rîndul lor, cu vigoare. Canonada devenea din ce în ce mai aprigă, iar superioritatea focului românesc era tot mai evidentă. În scurt timp, o bună parte din bateriile turcești de la Vidin au fost reduse la tăcere, iar forturile și întăriturile cetății au suferit deteriorări simțitoare. Orașul a fost cuprins de flăcări [4].

În jurul bateriilor românești exploziile proiectilelor dușmane ridicau nori de praf, iar fumul acoperea întreaga tabără. De aproape două ore dura aprigul duel de artilerie. La un moment dat, în imediata apropiere a Bateriei « Mihai Bravu » a căzut un obuz care nu a explodat. Pentru a înlătura orice pericol, au primit ordin de a-l dezamorsa căpitanul de pionieri Marin Botez, sergentul-major Constantin Popescu

https://biblioteca-digitala.ro

și soldatul Ion Purcaru, ultimii din trupele de artilerie. Operațiunea era foarte dificilă și periculoasă, deoarece obuzul putea exploda în orice moment. În timp ce aceștia scoteau din pămînt proiectilul reperat, dinspre Vidin s-a auzit un fluierat strident ce se apropia și creștea în intensitate, urmat imediat de o explozie asurzitoare. Era un alt obuz inamic care, eclatînd chiar lîngă grupul celor trei temerari, a rupt în două trupul tînărului sergent-major Constantin Popescu, a retezat laba unuia din picioarele căpitanului Marin Botez și a contuzionat grav pe soldatul Purcaru Ion [5]. Era ora 14.

În acest fel, la Calafat, și-a găsit o moarte de erou sergentul-major Constantin Popescu din Regimentul 1 artilerie, primul militar român căzut în luptă în timpul războiului din 1877—1878. El avea să intre în cartea de aur a eroilor neamului jertfiți pe altarul luptei pentru dobîndirea independenței de stat depline a României, alături de soldatul Florea Bojan [6], primul ostaș din trupele de infanterie, mort în lupte la sud de Dunăre, și de soldatul Lupu Andrei [7], primul cavalerist care și-a dat viața pe cîmpiile Bulgariei pentru neatîrnarea patriei sale.

Consemnînd moartea eroică a sergentului-major Constantin Popescu, în seara aceleași zile, generalul George Lupu scria de la Calafat lui I. N. Titulescu, prefectul județului Dolj, următoarele: « Astăzi, la ora 12, bateriile noastre au început bombardarea Vidinului, la care au răspuns pe dată turcii. Focul a ținut pînă la șase ore; la două ore un obuz eclatînd lîngă Bateria « Mihai Bravu » a ucis un sergent de artilerie, a rănit pe căpitanul Marin C. Botez, din geniu, căruia i s-a făcut deja amputație, și a contuzionat un soldat din artilerie » [8].

Figura plină de viață, popularitatea de care se bucura sergentul-major Constantin Popescu printre soldații și ofițerii Regimentului 1 artilerie, ca și împrejurările morții sale eroice ne sînt descrise, între alții, și de tînărul muncitor tipograf, sergentul voluntar Ștefan Georgescu, în etate de numai 16 ani, camarad de regiment cu eroul de la Calafat: „Sergentul Constantin Popescu ne înveselea pe toți. Îmi plăceau și mie glumele lui, dar mă supărau cînd se lega de mine. Avea o deosebită plăcere să mă necăjească, să mă vadă supărat. Cînd vîjîia cîte-o ghiulea pe deasupra noastră, sau se spărgea prin apropiere vreuna, îmi striga: « Prinde-o volintirule ! Vezi cîtu-i de grea ! ». Soldații și ofițerii rîdeau de se prăpădeau, iar eu, supărat, le ziceam că și eu fac tot atîta treabă ca și un soldat bătrîn. Sărmanul Popescu n-a mai avut norocc să meargă cu noi peste Dunăre ! Într-una din acele hărțuieli și tocmai cînd striga la o ghiulea ce se spărsese în apropiere: « Uite purcica mă ! [9] A venit să-și lepede puii în Țara Românească », tocmai pe cînd striga astfel, o altă ghiulea-l lovește peste șale și-i desparte corpul în două, aruncîndu-i partea de mijloc în sus, la o depărtare de doi metri" [10].

Același martor ocular al evenimentului ne relevă faptul că a doua zi, la 15/27 iunie, primului erou căzut în războiul de independență i s-a făcut o înmormîntare « cu mare cinste în Calafat și i s-a construit un monument la mormîntul său », pe care au fost depuse două coroane de flori [11].

Cine era acest erou, unde se născuse, care a fost adevăratul său nume și ce grad a avut el în armata română? Iată cîteva întrebări care s-au ridicat de-alungul celor peste 100 de ani de la moartea sa și care, datorită unor erori sau pur și simplu din necunoaștere, au căpătat răspunsuri de multe ori eronate.

Încă din 1877, dar și ulterior, s-a căutat să se afle cu precizie locul de naștere al eroului Constantin Popescu. Ștefan Georgescu menționează că eroul era mehedințean. După alți autori, el ar fi fost originar din Gorj. În acest sens ne stau la dispoziție cîteva documente emanate în iunie-iulie 1877, care însă, la o studiere mai

https://biblioteca-digitala.ro

atentă, nu pot fi considerate ca ilustrînd o realitate de necontestat. Paternitatea sergentului-major Constantin Popescu a fost revendicată de prefectul Județului Gorj, Anastasie Meshuna, care susținea că eroul ar fi fost născut în comuna Roșia, plasa Jiului, fapt pentru care cerea, într-o adresă trimisă Ministerului de Interne, la 13 iulie 1877, acordarea unei pensii « mumei acestui brav soldat care era unicul sprijin al bătrînețelor sale » [12]. Același lucru, la îndemnul prefectului de Gorj, îl ceruse și colonelul Arion, șeful Statului-Major General, în adresa din 22 iunie 1877, înaintată Ministerului de Interne [13].

Desigur că cinstea de a avea în comuna respectivă locul de naștere al primului erou al războiului de independență era mult rîvnită, dar a revendica fără nici un temei o asemenea onoare nu avea nici o șansă de izbîndă. Tocmai de aceea, în fața tăcerii forurilor superioare, și la noi intervenții, la 16 iulie 1877, Ministerul de Interne s-a adresat Ministerului de Război, cerînd ca numitei Stana Văduva, presupusa mamă a eroului Constantin Popescu, să i se « reguleze cele de cuviință în această privință, ca o chestiune privitoare la atribuțiunea acelui minister »[14]. În cele din urmă cazul

https://biblioteca-digitala.ro

a rămas nerezolvat, deoarece Ministerul de Război menționa, într-o adresă de răspuns din 20 iulie 1877, că « legea pensiilor gradelor inferioare din 5 iulie 1865, cît și regulamentul acestei legi, neprevăzînd pensiuni pentru mumele militarilor căzuți în luptă, ci numai pentru văduvele lor, acest minister e pus în imposibilitate de a putea da pentru moment curs celor reclamate de femeia Stana Văduva » [15].

Legat de acest aspect a existat și o a treia variantă, pe care noi o considerăm cea autentică, și anume că eroul de la Calafat era român din Bucovina.

În acest sens, despre sergentul-major Constantin Popescu aflăm date deosebit de interesante dintr-o scrisoare redactată după anul 1920 de către fratele său, avocatul George Popescu-Albescu. « În anul 1876, cu un an înainte de izbucnirea războiului ruso-turc — arăta acesta —, un frate al meu mai tînăr, cu numele Constantin Popescu, a venit din Bucovina în România ca absolvent al clasei a V-a a Liceului din Cernăuți, și, precum mi-a scris el, a fost primit într-o școală militară din Iași. Vărul meu, George Levescu, întors acasă din România (elev-voluntar în 1877) mi-a povestit că s-a întîlnit cu fratele meu Constantin Popescu în Calafat, unde era sergent la un regiment oarecare. Și eu am primit o scrisoare de la fratele meu Constantin, din Calafat, în care mi-a scris că a ajuns sergent și speră să devină ofițer. Această scrisoare din mai sau iunie 1877 era ultima scrisoare pe care am primit-o de la fratele meu Constantin. După sfîrșitul războiului am văzut într-o gazetă ilustrată din România o fotografie a unui monument din Calafat, în memoria primei victime a războiului româno-turc; acel prim erou căzut era sergentul Constantin Popescu, ucis de o ghiulea turcească. Monumentul acela se află probabil și astăzi la Calafat, dacă n-a fost distrus cumva în timpul războiului mondial ».

Această scrisoare redactată la solicitarea lui Ion Nistor, alcătuită între anii 1920—1925, mai cuprindea următoarele date, foarte importante, despre eroul sergent-major Constantin Popescu: « Deci nu încape îndoială că fratele meu Constantin, născut în 1857, în comuna Cameva, Județul Cernăuți, a murit în anul 1877 ca un ercu la Calafat » [16].

Conținutul scrisorii nu lasă nici o îndoială că sergentul-major Constantin Popescu nu era născut nici în Gorj, nici în Mehedinți, ci era român din Bucovina, intrat voluntar în armata țării sale, a poporului său. O dovadă în plus este și faptul că în tabelul cu ostașii morți în cursul războiului, la rubrica lui Constantin Popescu, nu găsim menționate nici anul nașterii, nici contingentul, nici locul de baștină. Era rezultatul procedeului folosit pentru toți voluntarii români veniți din teritoriile românești vremelnic aflate sub ocupație străină, pentru a nu se da posibilitatea guvernului austro-ungar să protesteze că guvernul român încuraja, așa cum s-a și întîmplat în multe cazuri, înrolarea în armata română a voluntarilor veniți în mod clandestin din Transilvania sau Bucovina. În plus, datele din scrisoarea avocatului George Popescu sînt revelatoare, între altele, și pentru faptul că sînt întărite de unele documente ale vremii care atestă că, în perioada respectivă, la Calafat, s-a aflat, o perioadă de timp, tot ca voluntar, vărul eroului, pe nume George Levescu, cu care Constantin Popescu s-a întîlnit în tabăra militară de acolo. După cum se știe, George Levescu, împreună cu Ilie Gherghel, Partenie Sireteanu (toți elevi în clasa a V-a), Alecu Giurgiuveanu și Emilian Hudici (elevi în clasa a VII-a), care urmau cursurile Liceului din Cernăuți, trecuseră clandestin granița și se înrolaseră ca voluntari în Regimentul 2 artilerie, care, ca și Regimentul 1 artilerie, a avut o perioadă de timp garnizoana în Calafat [17].

O altă problemă care se ridică și pe care, de asemenea, ne propunem s-o elucidăm, este aceea a gradului militar pe care l-a avut Constantin Popescu. În literatura de specialitate s-a emis ideea că eroul de la Calafat ar fi avut gradul de sergent, ceea ce este cu totul eronat. *Constantin Popescu nu a fost sergent, ci sergent-major* [18], el

https://biblioteca-digitala.ro

fiind venit în unitate direct din școala militară de ofițeri de la Iași. Or, după cum se știe, toți elevii școlii militare de la Iași au fost repartizați la unități cu grade imediat inferioare celui de sublocotenent, adică sergenți-majori, ei fiind numiți comandanți de plutoane. Confuzia vine și de acolo că majoritatea documentelor timpului, ca și istoricii militari ai perioadei, au înglobat în termenul de sergenți atît pe sergenți, cît și pe sergenții-majori. Că era sergent-major ne-o atestă și scrisoarea fratelui său care ne mărturisește textual că, primind știri de la fratele său de la Calafat, acesta îi comunica, plin de speranță, că « speră să devină ofițer ». Legat de acest aspect trebuie precizat și faptul că pentru a fi avansat la gradul de sublocotenent era absolut necesar să fie sergent-major. Avînd numai gradul de sergent i-ar fi fost necesare două avansări, ceea ce ar fi cerut timp îndelungat, de altfel caz fără precedent în perioada războiului din 1877—1878; iar a accepta ideea că putea fi avansat la de sergent direct la sublocotenent, sărind deodată două trepte, este de neconceput, deoarece un asemenea procedeu nu a fost încă confirmat de nici un document al timpului.

O altă confuzie sesizată în istoriografia noastră, mai veche sau mai nouă, a fost și aceea în legătură cu adevăratul prenume al eroului. S-a chemat Constantin sau Nicolae? Și în acest caz s-au produs nu puține erori; unele din greșeală de transcriere, altele din ignoranță sau din preluarea mecanică a unor date găsite aiurea, iar altele din cercetarea superficială, neștiințifică a documentelor timpului.

Așa, de exemplu, pe monumentul ridicat la Calafat, pe locul unde este înmormîntat eroul, căzut la 14/26 iunie 1877 (și nu la 15/27 iunie, cum se afirmă în mod greșit în unele mărturii ale timpului), textul încrustat ulterior pe soclu, deci nu cel inițial care nu se mai păstrează, cuprinde numele eronat de Nicolae Popescu. Tot sub numele de Nicolae Popescu este înfățișat și în articolul lui Florian Tucă, semnat mai recent și publicat în « Magazin istoric », anul X, nr. 5/1976, p. 32,. Sub acest nume îl găsim și în alte lucrări.

Însă în toate celelalte articole, monografii, culegeri de documente, lucrări, memorialistice, în presa timpului, ca și în Arhivele Statului din Craiova, *el este prezent, așa cum de altfel s-a chemat în realitate, sub numele Constantin Popescu.* Sub acest prenume l-a cunoscut camaradul său de arme și de regiment, tînărul voluntar Ștefan Georgescu, acesta este prenumele, repetat de cîteva ori de fratele său în scrisoarea amintită mai sus, sub numele de Constantin este pomenit în memoriul cetățenilor Calafatului trimis prefectului de Dolj în 1882, sub acest prenume i-a fost dăltuită memoria pe monumentul lui Cobuz din Calafat, ca și pe cel din curtea Regimentului 31 infanterie din aceeași localitate etc [19].

Concluzia finală, pe care cercetarea întreprinsă ne permite s-o tragem este, în rezumat, următoarea: *La 14/26 iunie 1877 a murit ca un erou la Calafat sergentul-major voluntar Constantin Popescu, în vîrstă de 20 de ani, din Regimentul 1 artilerie, născut în anul 1857 în localitatea Cameva, Județul Cernăuți.*

Ce ne spun documentele despre eternizarea memoriei lui Constantin Popescu după moartea sa eroică din 14/26 iunie 1877?

După mai puțin de 5 ani de la dispariția sa, în ianuarie 1882, cetățenii Calafatului, unde se afla întreținut cu deosebită pioșenie mormîntul său, au adresat prefectului județului Dolj următoarea scrisoare: « În timpul campaniei, la 14 iunie 1877, sergentul Constantin Popescu, din Regimentul 1 artilerie, pe cînd voia să ridice o bombă ce căzuse alături de bateria sa, în orașul Calafat, și care nu explodase, a fost lovit de o altă bombă venită de la Vidin și făcut în mai multe bucăți. Acesta a fost primul soldat român ce a murit în această campanie ». După terminarea războiului, regina Elisabeta, omagiind moartea acestui erou « mort în apărarea patriei sale », a trimis la Calafat o coroană de lauri din bronz pe care era săpată inscripția: « Constantin

https://biblioteca-digitala.ro

Popescu, sergent Regimentul 1 artilerie, mort pentru țară în Calafat la 14 iunie 1877 ». « Această coroană — scriau mai departe cetățenii Calafatului — neputîndu-se pune pe mormîntul acelui martir », din cauză că era prea frumoasă și lucrată cu artă și nici « nu se putea așeza pe simpla cruce de lemn, înfiptă la acel mormînt », s-a păstrat o perioadă de timp, în cutia în care se afla, în biserica Sfîntul Nicolae din localitate.

În această situație, în primele zile ale lunii ianuarie 1882, un număr de 4 cetățeni ai Calafatului, și anume: Marin Drăgulescu (fost primar în timpul războiului de independență), Mihail Iatropol, Ilariu Marian și Constantin Ștefănescu, « Constituindu-se în comitet », au dat, în seara zilei de 10 ianuarie 1882, un bal, din care a rezultat suma de 971 de lei, hotărîndu-se să se întrebuințeze la ridicarea unei coloane sau monument pe locul unde acel sergent este înmormîntat și pe care să se pună coroana de bronz cu inscripția, în ideea « că suvenirea acelui sergent va face ca orașul să posede ceva și care în viitor va reaminti amintirea campaniei din 1877, în urma căreia românii și-au cîștigat independența ». În încheierea scrisorii, comitetul cetățenilor din Calafat cerea prefectului de Dolj să intervină la București pentru a obține această aprobare.

Speranța și eforturile lor le-au fost din plin răsplătite, deoarece, la scurt timp, ei au primit încuviințarea, semnată de generalul George Anghelescu, prin care se aproba « ridicarea monumentului în memoria sergentului Constantin Popescu, precum și punerea pe acel monument a coroanei de bronz » [20].

O dată primită aprobarea, în anul următor, monumentul a fost ridicat și inaugurat în cadrul unei ample festivități. El dăinuie și astăzi, fiind situat în incinta « Parcului poporului », lîngă Căpitănia portului, în apropierea locului unde odinioară fusese amplasată Bateria « Elisabeta ». Situat pe un dîmb de pămînt, între castani bătrîni și tăcuți, grave și somptuoase candelabre naturale, monumentul, înconjurat de un grilaj de fier forjat, în formă de patrulater, este așezat pe o fundație de piatră, avînd o înălțime totală de 3,60 metri [21]. Pe una din laturile sale se afla o placă cu inscripția: « Cu ajutorul orășenilor. În memoria primului ostaș român C. Popescu, mort în campania ruso-româno-turcă », iar pe o altă latură se afla prinsă în beton cununa de stejar din bronz oferită de regina Elisabeta [22].

În acest fel au ținut să eternizeze memoria acestui erou locuitorii din Calafat. Monumentul, cunoscut și sub denumirea de « Monumentul lui Cobuz », cîntat atît de plastic în versurile lui Vasile Alecsandri, se înalță și astăzi semeț, în mijlocul unui frumos parc natural, întreținut cu multă grijă de elevii școlilor generale din localitate.

De amintirea eroului artilerist Constantin Popescu este legat și al doilea monument, existent tot în Calafat. Cinstire peste decenii i-au adus cetățenii acestui oraș, eternizarea memoriei au săpat-o în marmură militarii garnizoanei din localitate. În 1923, din inițiativa subofițerilor Regimentului 31 infanterie, care își avea sediul în Calafat, s-a ridicat, în incinta cazărmii, un monument ce dăinuie și astăzi și pe lîngă care se perindă zilnic peste 1000 de elevi ai Liceului agricol ce-și are acum aici reședința. Acest monument, creație a sculptorului L. Georgetti, a fost inaugurat la 3 iunie 1923. Pe latura vestică a monumentului s-a sculptat, într-o placă de marmură, inscripția: « În amintirea artileristului sergent Popescu Constantin, primul căzut în războiul din 1877—1878, care, prin sacrificiul vieții lui, a dat cea mai frumoasă pildă de iubire a patriei » [23].

Aceste monumente modeste, dar cu semnificații deosebite pentru trecutul de luptă al neamului nostru, reprezintă nu numai o mărturie a stimei neprețuite pe care urmașii au acordat-o eroilor de acum mai bine de 100 de ani, dar și o grăitoare grijă

https://biblioteca-digitala.ro

dovedită de cetățenii Calafatului pentru locurile istorice de multiple semnificații și cu o puternică rezonanță în actualitate, care împodobesc orașul lor.

NOTE

1. T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877–1878*, Editura F. Göbl fiii, București, 1888, p. 115.
2. Arhivele Statului Craiova, fondul Prefectura Județului Dolj, Serviciul administrativ, inventar nr. 264/1877, fila 268.
3. *Memoriile regelui Carol I*, vol. X, Tipografia ziarului « Universul », București, 1927, p. 14; *Istoricul războiului din 1877–1878. Participarea României la acest război*, partea I, Tipografia Academiei Române, București, 1887, p. 170.
4. T. C. Văcărescu, *Op. cit.*, p. 102.
5. Arhivele Statului Craiova, fondul Prefectura Județului Dolj, Serviciul administrativ, inventar nr. 264/1877, filele 264, 266, 268; « România liberă », anul I, nr. 29 din 17 iunie 1877.
6. « Adevărul » din 10 mai 1927.
7. « Românul » din 17 septembrie 1877; « România liberă », anul I, nr. 101 din 16 septembrie 1877.
8. Arhivele Statului Craiova, fondul Prefectura Județului Dolj, Serviciul administrativ, inventar nr. 264/1877, fila 266.
9. Expresia este proprie sergentului-major Constantin Popescu. După el, bombele turcești au fost poreclite « scroafe » sau « purcele », iar schijele acestora « godaci » sau « godâcei ».
10. Șt. Georgescu-Sergent, *Din carnetul unui veteran, 1877*, Editura militară, București, 1956, p. 55.
11. *Ibidem*, p. 56.
12. *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. IV, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, p. 551.
13. *Ibidem*, p. 158.
14. *Ibidem*, vol. V, p. 7.
15. *Ibidem*, p. 71.
16. *Războiul neatîrnării. 1877–1878.* Conferințe ținute la Ateneul Român, Editura Cartea românească, București, 1927, p. 173–174.
17. Partenie Sireteanu, *Amintiri din războiul pentru independență și altele din trecutul meu (1877–1927)*, Institutul de arte grafice și editură « Glasul Bucovinei », Cernăuți, 1927, p. 3.
18. « România liberă », anul I, nr. 29, din 17 iunie 1877.
19. Vezi, între altele, « România liberă », anul I, nr. 29 din 17 iunie 1877: Arhivele Statului Craiova, fondul Prefectura Județului Dolj, Serviciul Administrativ, inventar nr. 264/1877, filele 264, 266, 268; inventar nr. 189/1882, fila 2; inventar nr. 183/1882, filele 2–3; *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. IV, p. 158, 551; vol. V, p. 7, 71.
20. Arhivele Statului Craiova, fondul Prefectura Județului Dolj, Serviciul administrativ, inventar nr. 183/1882, filele 2–3; inventar nr. 189/1882, fila 2.
21. Vasile Petrișor, Lelius Mândroiu, *Calafat, trepte de istorie*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1977, p. 220.
22. I. S. Drăgulescu, *Orașul Calafat, odinioară și astăzi*, Tipografia N. I. Marincu, Craiova, 1906, p. 130.
23. Vasile Petrișor, Lelius Mândroiu, *Op. cit.*, p. 221.

SUMMARY

The town of Calafat played an important part in the military operations carried out by the Romanian troops against the Ottoman army, during the war for the full national independence of Romania. Strategical point of utmost importance, Calafat was fortified before the outbreak of hostilities, being surrounded with trenches and redoubts and provided with seven powerful artillery batteries, which amounted to 55 heavy siege guns. The purpose of these coast batteries, attended by artillerists, sailors and firemen, was to keep at bay the strong Ottoman garrison from the Vidin area.

Here, at Calafat, fell as a hero Constantin Popescu, the first Romanian soldier to be killed during the 1877–1878 War. Examining certain controversial topics of our earlier or more recent historiography, regarding the life of this young Romanian artillerist, the author, on the basis of extensive investigations, arrives at the following conclusions: on June, 14/26th, 1877, during a fierce artillery duel with the Ottoman batteries from Vidin, the senior sergeant Constantin Popescu of the 1st Artillery Regiment, serving at that moment, in the "Mihai Bravu" Battery, fell as a hero,

https://biblioteca-digitala.ro

at Calafat, hit to the full by an enemy shell. Constantin Popescu, only 20 years old, was born in 1857, at Cameva, Cernăuți District. Having graduated the high school he moved, before the outbreak of the war, to Iași, where he entered his name for the Staff College. At the beginning of the war he enlisted as volunteer in the army. At the outbreak of hostilities he was stationed with his regiment, at Calafat.

Having been burried in this locality, two monuments were built in his memory, in 1883 and 1923, which are preserved to the present day, being devoutly taken care of by the authorities. These monuments with particular significance for the glorious past of our nation represent a proof of the high esteem and reverence of the descendants for the heroes of the last century, but also a strong evidence of the way in which the citizens of Calafat take care of the significant historic places in their town.

https://biblioteca-digitala.ro

O INTERESANTĂ PIESĂ DIN MUZEUL „PORȚILE DE FIER". DRAPELUL SOCIETĂȚII MUZICALE „DOINA" DIN TURNU SEVERIN

TUDOR RĂȚOI

Prezentarea drapelului societății muzicale « Doina » rezultă din interesul virtual pe care îl implică necesitatea cunoașterii ei exhaustive. Despre « Doina » s-au scris pînă acum cîteva studii [1], recent s-a publicat și o monografie a corului [2], iar muzicologul Viorel Cosma a publicat documentele [3] referitoare la personalitatea lui I. St. Paulian, sufletul corului și al societății. Aceste lucrări au îngăduit o exactă reconstituire a locului societății în lupta pentru emanciparea națională a românilor aflați încă sub stăpînire străină, a formelor sale de activitate, proprii luptei culturale desfășurată cu intensitate în sensul arătat la nivelul întregului spațiu românesc, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale celui următor.

Drapelul « Doinei » face parte din rîndul mijloacelor de luptă ce pot fi apreciate ca indirecte. El poate fi considerat un simbol al deziderateloi pe care societatea le punea în centrul activității sale într-o perioadă cînd afișarea directă a acestora era grevată de numeroase riscuri și obstacole. Purtat fiind la majoritatea manifestărilor la care « Doina » participa, drapelul său aducea prin configurația lui heraldică o forță de sugestie incontestabilă, forță nelipsită nici astăzi, cînd el a devenit o piesă de real interes pentru public, în sala de istorie modernă a Muzeului « Porțile de Fier ».

Drapelul a fost executat în anul 1906, la nouă ani de la constituirea societății. În acest sens, « Doina » a folosit una din puținele dovezi de sprijin material oferite de municipalitate. Cu cele 600 de lei puse la dispoziție de către Consiliul județean [4], a fost avansată comanda atelierului de broderie artistică W. Pesky din București, iar în 1906, acesta, prin adresa din 17/30 iulie, anunța pe I. St. Paulian că « drapelul comandat e gata și că a reușit foarte frumos » [5]. Într-o a doua adresă, din 14/27 august 1906, obiectul comenzii era descris astfel: « Un drapel de mătase brodat în

https://biblioteca-digitala.ro

Foto nr. 1

parte cu mîna, cu fir de aur garantat și în parte cu mașina de brodat »[6]. La sfîrșitul aceleași luni, drapelul ajunsese deja în posesia « Doinei » întrucît el va fi adus ca simbol al său și al idealurilor pentru care milita, la întîmpinarea celor 900 de membri ai « Corurilor românești din Banat », aflate atunci în drum spre București pentru a participa la sărbătorirea jubileului regal. Tot la fel se va proceda, peste puțin timp, și la trecerea, de asemenea spre București, a « Reuniunii învățătorilor români de la școlile confesionale ortodoxe din Caransebeș »[7]. Conferirea unui asemenea rol drapelului, în acord cu scopurile inițiale care au dus la executarea lui și care au determinat însăși configurația sa heraldică, va deveni de aici încolo un principiu respectat cu regularitate.

Se poate aprecia că drapelul a rezultat și datorită unui motiv imediat. În procesul-verbal încheiat în adunarea generală din 30 ianuarie 1907 se consemnează anunțul lui Paulian potrivit căruia, la împlinirea unui deceniu de existență a societății « Doina », urma să aibă loc și sfințirea drapelului[8]. Membrii societății intenționau, așadar, să marcheze în chip deosebit evenimentul, iar printre cele prevăzute în acest scop un loc trebuia să-l ocupe și drapelul.

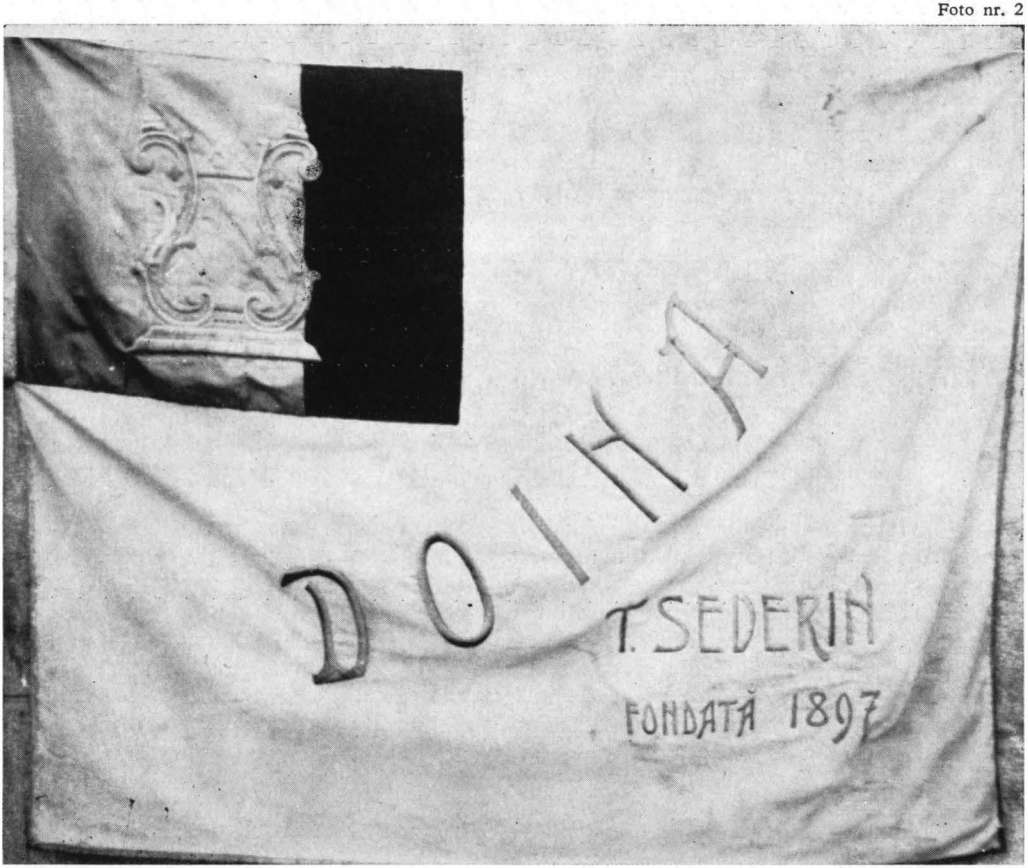
Piesa supusă atenției este de formă dreptunghiulară — dimensiunile de 1,25/1,50 m. — și este confecționată din mătase de culoare galben pal; o apreciere a ei exactă impune luarea în considerare a reprezentărilor heraldice înscrise pe cele două fețe.

În poziție centrală pe una din ele (foto 1) este situată stema României. În jurul stemei, brodată circular, este inscripția *În cor cîntăm noi țara și neamul ne-nălțăm / Iar doina triști ori veseli cu dragoste-o cîntăm.* Înserată și în antetul documentelor

https://biblioteca-digitala.ro

societății, inscripția este sugestivă și clară în privința sensului activității « Doinei », ea caracterizînd laitmotivul luptei acesteia, principiul ei conducător. Cu privire la cele două elemente menționate — stema și inscripția — se poate atrage atenția asupra coeziunii amplasării lor. Această împrejurare sporește semnificația inscripției. De semnalat că pe drapel nu este reprezentat însemnul județului Mehedinți, așa cum ar fi indicat în primă instanță orașul de reședință a societății, ci stema statului român așa cum exista el după anul 1878. Prin urmare, drapelul redă și cele trei schimbări importante din configurația heraldică a stemei, în conformitate cu noua situație internațională a României, adică: înlocuirea coroanei de aur ce timbra mantoul de purpură și hermină cu așa-numita coroană de oțel; schimbarea poziției cozilor celor doi lei ce susțineau scutul cu armele țării; apariția la baza stemei a crucii ordinului « Steaua României », instituită după 1877 [9]. După opinia cercetătorilor aceste schimbări se circumscriu în plan heraldic statutului României de țară independentă [10]. Rezumînd, relativ la cele două elemente amintite, se poate aprecia că, nefiind întîmplătoare, alegerea stemei României și situarea sa în limitele inscripției ce caracteriza sensul acțiunilor « Doinei » sugerează înainte de toate direcțiile luptei naționale ale întregului popor român, cine trebuia să constituie nucleul acestei lupte, respectiv Vechiul Regat, centrul spre care se impunea să graviteze provinciile românești aflate încă în afara spațiului firesc al patriei mumă.

Foto nr. 2

https://biblioteca-digitala.ro

Tot în legătură cu stema înserată pe drapel, un alt aspect interesant este tehnica în care ea a fost realizată. Este vorba, în fond, de o combinație de tehnici: broderie, țesătură aplicată și pictură. Așa, spre exemplu, cele două coroane — cea de oțel și cea regală de aur — sînt obținute din țesătură cu fir portocaliu, aplicată pe fondul de culoare galben pal. Mantoul de purpură și hermină este simbolizat printr-un material de catifea cafenie, la rîndul său aplicat. De asemenea prin aplicare sînt realizate, respectiv fondul albastru ce constituie banderola pe care este brodată inscripția « Nihil sine deo », ca și cei doi lei ce susțin scutul armelor și al căror corp, deși lucrat peste tot în fir galben, este diferit în adîncime de la o parte la parte, sugerînd anumite efecte de relief. Această din urmă caracteristică este valabilă, de altminteri, pentru drapel în ansamblu. Scutul armelor, una din părțile esențiale ale stemei, este realizat printr-o combinație pictură — broderie; delimitat în privința granițelor prin fir brodat, celelalte părți ale sale, adică: acvila munteană, zimbrul moldovean, leul oltean și delfinii dobrogeni, sînt pictate pe fond roșu (cartierele I și IV) și albastru (cartierele II și III). Toate figurile sînt în galben, iar deasupra lor este aplicat ecusonul dinastic.

În sens global, nu este greu de remarcat că, în genere, artistul a realizat aproape toate componentele stemei doar în trei culori: roșu, galben, albastru. Acest amănunt nu este întîmplător, faptul fiind dovedit și de cea de a doua față a drapelului (foto 2).

Aici, în afară de numele societății și în afara anului întemeierii sale — 1897 — elementul esențial este o liră lucrată în fir aurit pe un fond tricolor. Concluzia ce rezultă din această alcătuire a feței a doua, ca și din cea a primei fețe, este de fapt expresia următoarei constatări: drapelul conține pe ambele părți tricolorul românesc; mai întîi figurat doar, în modul de etalare a elementelor stemei, apoi autonom, în crearea fondului pe care este amplasată lira.

Constatarea de mai sus se poate alătura celei relative la alegerea și coeziunea amplasării stemei și inscripției. Așadar, împrejurarea că drapelul « Doinei » este în fapt o formă de exprimare a tricolorului românesc constituie o altă premisă determinată de necesitatea sugerării centrului spre care se impunea să graviteze eforturile de edficare a unității de stat a tuturor românilor. Că acesta este adevărul o dovedesc și împrejurările în care, simboluri ale tricolorului au fost remise reprezentanților românilor de peste Carpați, atunci cînd aceștia au vizitat orașul Turnu Severin. Așa s-a întîmplat, de exemplu, în 1902 și nu numai atunci, cînd în orașul de reședință a județului Mehedinți a sosit « Reuniunea română de cîntări din Caransebeș ». Cu această ocazie — după cum relatează un martor ocular — Paulian « a oferit din partea « Doinei » o frumoasă liră, în mărime de 1,5 m. lucrată în pansele și miozotis, iar cele trei coarde în tradafiri, fiecare avînd o culoare și reprezentînd toate tricolorul român » [11].

În lumina celor prezentate mai sus concluzia ce se poate trage este legată de aserțiunea de început a prezentului excurs. Evidențiind interesul pe care piesa supusă atenției este în măsură să-l suscite, considerațiile de față se circumscriu liniei cunoașterii multilaterale a activității « Doinei », din perspectiva înregimentării sale la lupta de făurire a statului național român unitar. Sub acest unghi, chiar dacă drapelul cunoscutei societăți muzicale severinene nu întrunește atributele spectaculosului, el rămîne totuși interesant, ca piesă de muzeu, accesibilă unui public mult mai larg, comparativ cu alte documente privitoare la deziderатul unirii, piesă care, ca atare, este în egală măsură de grăitoare.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. C. Georgescu, *Istoricul Societății « Doina » din Turnu Severin*, Turnu Severin, 1906; N. I. Chipurici, *Date și mărturii despre Societatea muzicală « Doina » din Turnu Severin*, în « Revista arhivelor », 12, an XI, București, 1968.
2. Pavel Ciobanu, *Corul « Doina »*, monografie, Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Mehedinți, Drobeta Tr. Severin, 1972.
3. Viorel Cosma, *I. St. Paulian, în lumina izvoarelor documentare*
4. Arhivele Statului Mehedinți, fond Societatea muzicală « Doina », inv. 5, f. 5.
5. Idem, inv. 2, vol. II, f. 9.
6. Ibidem, f. 10.
7. Idem, inv. 5, f. 9–10.
8. Idem, inv. 2, vol. II, f. 13.
9. Dan Cernovodeanu, *Independența de stat a României reflectată în arta heraldică națională*, în « Revista muzeelor », nr. 5, 1977, p. 42–44; Idem, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 161.
10. Idem, *Independența de stat a României reflectată în. . .*,
11. Vezi, N. I. Chipurici, *op. cit.*, p. 125.

RÉSUMÉ

L'auteur met en discussion une pièce d'une certaine valeur muséologique qui se trouve dans la salle d'histoire moderne du Musée « Les Portes de Fer ».

Il s'agit du drapeau de la Société musicale « Doina » de Turnu Severin.

La conclusion de l'article il y a que la configuration héraldique du drapeau est l'expression synthétique de l'activité de cette société.

Du point de vue politique le drapeau signifie la lutte générale d'entier peuple roumain pour sa unité d'état.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DATE INEDITE DESPRE PARTICIPAREA GENERALULUI ION DRAGALINA LA REALIZAREA UNITĂȚII NAȚIONALE*

LIVIU GROZA

S-au scris multe pagini menite să creioneze trăsăturile definitorii ale aceluia care a fost generalul Ion Dragalina.

Rîndurile de față și-au propus să se alăture scrierilor anterioare, încercînd să completeze cunoașterea biografiei generalului și în special a eforturilor desfășurate de el pentru desăvîrșirea unității naționale.

Ideea de unitate națională era demult puternică și în inimile bănățenilor care, la fel ca transilvănenii, muntenii sau moldovenii, militau activ pentru înfăptuirea ei.

Crescut în granița bănățeană, generalul Dragalina și-a însușit aici primele noțiuni legate de români și obîrșia lor, căci cu toată încorsetarea și opreliștea impuse de imperiu, în graniță se cultiva din plin sentimentul național, lucru manifestat și prin mișcarea susținută despusă de numărul mare de generali și ofițeri născuți și crescuți în graniță, mișcare la care, ca un credincios slujitor, se va alătura și Ion Dragalina.

https://biblioteca-digitala.ro

Înrolat în armata austro-ungară gîndurile lui erau încătușate în haina cazonă, dar acestea se manifestau mai lent sau mai explosiv în funcție de situație.

De amintit în acest sens incidentul din 17 iunie 1884 petrecut la Bocșa cu prilejul alegerilor, cînd foarte subtil, împotriva ordinelor primite, a facilitat prezentarea la vot a românilor care îl susțineau pe Coriolan Brediceanu, asigurînd astfel victoria în alegeri a delegatului românilor împotriva reprezentantului guvernului. Ciocnirea electorală de la Bocșa putea să ia amploare, dar datorită tactului de care au dat dovadă Coriolan Brediceanu și locotenentul Ion Dragalina toate s-au aplanat, nu înainte de a se cerceta « serios » cazul [1].

Demisionînd din armata austro-ungară, Ion Dragalina a trecut în România, înrolîndu-se ca ofițer în armata română unde își va afirma în libertate calitățile sale de bun comandant, urcînd astfel ierarhia militară pînă la gradul de general.

Dar meritele cele mai însemnate privind contribuția generalului la realizarea unității naționale, el le va avea pe cîmpul de luptă.

Amintim că în perioada neutralității România a luat anumite măsuri militare printre care și fortificarea trecătorii Predeal, acțiune încredințată generalului Ion Dragalina. Cu acest prilej la Sinaia el îl va căuta pe bănățeanul, grănicer și el, generalul Moise Groza cu care se va întreține mult asupra misiunii ce o avea de îndeplinit.

Întîlnirea lui Dragalina cu Moise Groza nu-și găsește explicația într-o simpatie generată de originea bănățeană a celor doi generali, ci în faptul că Moise Groza a tradus din limba germană în limba română lucrarea « Apărarea Transilvaniei contra armatei române » și, mai mult, Moise Groza a făcut parte din comisia de reglementare a liniei de frontieră între România și Imperiul austro-ungar.

Iată că acest prilej i-a facilitat generalului Dragalina dobîndirea unor cunoștințe necesare pentru acțiunea de fortificare a trecătorii Predeal.

La intrarea României în război pe generalul Dragalina îl găsim în calitate de comandant al Diviziei I la Turnu Severin.

Este cunoscut faptul că Marele Cartier General fixase Diviziei 1 misiunea de a pune în stăpînire pe cîteva înălțimi dominante din valea Cernei și asigurarea flancului stîng al armatei române.

Luptele din această zonă au fost crîncene. Într-o scrisoare adresată fiului său Virgil, ofițer și el pe frontul din Moldova, generalul descrie cu pertinență evenimentele petrecute: « Sînt sigur că ai auzit că în acest interval am bătut de două ori pe dușman așa de grozav încît în zilele de 18 septembrie și 21 septembrie am desființat complet batalionul 2 din regimentul 23 unguresc. Am respins atacurile înverșunate cu atîta strășnicie, încît lupta, care începuse la ora 7 a. m. și a durat pînă la 1 noaptea, s-a sfîrșit cu 4 ofițeri și 218 trupă prinși, peste 400 morți și mult peste 500 răniți . . .

În lupta din 19 august, după declarațiile ofițerilor și soldaților, am desființat batalionul din regimentul 76 și un batalion din regimentul 69, numit Hindenburg, am distrus 1/2 batalion din regimentul 48. De astă dată au luptat contra noastră 2 batalioane de bosnani, B. 19 vînători la 6 companii, un batalion din regimentul 46 un batalion din regimentul 69, un batalion din regimentul 28, 33 și 401 precum și un batalion de pionieri. Lupta a fost înverșunată pe tot frontul. La centru reușiră ei cu două batalioane să respingă o companie din satul Bîrza, au fost contraatacați de două companii românești și respinși cu mari pierderi și dacă comandantul de batalion ar fi fost ceva, ceva mai iute ar fi capturat în sat cel puțin 200 bosnani. În fața poziției Padeșul, atacul a ajuns la 30 de pași, însă bravii mei ostași au stat neclintiți la locurile lor și au secerat în mod îngrozitor. Peste 200 de morți și vreo cinci ofițeri au rămas 2 zile în fața poziției noastre pînă ce să-i putem scoate în cîteva

https://biblioteca-digitala.ro

nopți nevăzuți de ei ca să-i îngropăm. Am avut și noi pierderi simțitoare. Dacă citești jurnalele cu decorații poți ușor constata că pînă acum partea cea mai mare din cei decorați sînt din Divizia 1 și anume regimentul 1 vînători, regimentul 1 Dolj, regimentul 17, 57, 31, regimentul 1 și 5 artilerie, Așa că, pot zice, ai mei s-au luptat bine. Dar am și fost printre ei și am intervenit cu toată energia contra celor slabi de îngeri. Acum cred că pot spune, aștept cu încredere ziua de mîine » [2].

Aceasta a fcst descrierea evenimentelor făcută de cel ce a condus lupta. Iată cum prezintă însă aceleași momente un participant la aceste evenimente: « În centrul atacului soldații regimentului 1 de vînători au luat cu asalt culmea Ozoinei, cheia poziției. În mijlocul bombardamentului furios, bătuți de mitralierele dușmane, vînătorii trebuiau să taie cu foarfeca sîrmele ghimpate rînd pe rînd și printre ele să-și facă loc cu baioneta înainte. Mulți rămîn agățați printre ghimpii sîrmelor încolăcite, mulți sînt fulgerați de exploziile minelor subterane. Dar rînd pe rînd cotele 287 și 314 cad în mîinile vînătorilor. La orele 2,30 întreaga poziție era cucerită » [3].

Șirul descrierilor poate continua; am reliefat cîteva episoade pentru a scoate în evidență eroismul soldaților români, contopirea acestora cu ordinele comandanților lor pe care i-au înțeles și iubit, știind că scopul final al luptelor era alungarea sau nimicirea dușmanului și realizarea unității naționale.

După victorie scrisorile de felicitare se îndreptau spre comandantul Diviziei 1. Unele mai prudente respectau cerințele cenzurii de război, pe cînd altele vorbeau răspicat de idealul românilor și de succesele de pe front ale armatei române. « Ofițerii cu care ați colaborat pentru înfăptuirea României Mari, însuflețiți de sentimentele cele mai înalte, pentru fcstul lor șef, vă trimit cu respect și drag salutul lor » [4].

Superiorii erau mai laconici, dar din rîndurile lor se desprinde același fond: « Încep prin a vă felicita pentru tot ce ați făcut — punem toți mare nădejde în dumneavoastră » [5].

Iar alții, colegi și foști subordonați, îi scriau clar și răspicat: « Aud cu plăcere vorbindu-se mult și bine de dumneavoastră aici unde mă găsesc numai între camarazi. Vă urez succese crescînde în interesul țării și spre realizarea visului României a cărui înfăptuire se pare că este mai aproape ca oricînd » [6].

Se crease un suflu mobilizator care împingea cu pași grăbiți evenimentele spre finalizare. Nimeni nu mai vedea decît desăvîrșirea unității naționale. Și în aceste împrejurări generalul nu putea decît să se dăruiească în totalitate acestui deziderat.

Acum, ca un fir roșu călăuzitor, întocmai ca în întreaga sa activitate, au fost apropierea și dragostea generalului de oameni, pe care îi asculta și le împlinea dorințele ajutîndu-i să-și rezolve greutățile. Este semnifictivă scrisoarea trimisă generalului de un subordonat: « E școala pe care ne-ați făcut-o dumneavoastră de a ne adresa șefilor în păsurile ce avem și de aceea, acum într-un păs mare aflat mă adresez dar cu rugămintea să mă ajutați » [7].

Numai așa se explică faptul că și în focul luptei subordonații i se adresau cu ferma convingere că cererile lor vor fi favorabil rezolvate.

De astă dată, aici, la Turnu Severin, a primit și scrisori prin care i se cerea fierbinte să facă tot ceea ce îi sta în putință pentru a asigura înrolarea în armata română a unor tineri originari din Transilvania: « Cum știu că aceasta depinde de dumneavoastră, vă rog, domnule general, să binevoiți a da ordin ca să plecăm și noi că — cu durere o spun — mi-e rușine să mai ies pe stradă. Aproape toți au plecat numai eu nu, care făceam atîta gură pentru război » [8].

https://biblioteca-digitala.ro

Inima generalului nu putea fi de piatră la asemenea rugăminte: astfel că multe cereri ale tinerilor au fost soluționate, aceștia fiind repartizați tocmai la Divizia 1, în subordinea generalului în care ei își puneau speranța să-i ajute.

Ideea de libertate, independență și unitate națională l-au călăuzit încă din fragedă copilărie pe acela care a fost generalul Dragalina. Acest deziderat îl preocupa în permanență. Numai așa se explică trecerea lui în România și întreaga lui activitate ce o desfășoară pentru întreginea neamului.

Că lucrurile stau astfel, ne-o confirmă însești însemnările generalului, cînd, în anul 1882, departe de români și cînd imperiul îl trimitea pe cîmpul de bătaie împotriva unui popor ce-și dorea libertatea, avea să scrie, într-un moment de meditație, gînduri pentru viitor.. Atunci își exprima credința că « Plini de mîndrie, cu speranța în piept că va veni momentul unde românii vor putea arăta lumii că sînt adevărații fii ai lui Traian, că în vinelele lor curge sîngele lui Mihai » [9].

Năzuințele locotenentului de atunci s-au împlinit. Soarta însă i-a stins lumina vieții fără ca să poată vedea înfăptuite gîndurile ce-l frămîntau în tinerețe.

A căzut generalul și în focul luptei, o mînă de poet i-a dedicat atunci, în epopeea anului 1916, versuri scrise cu sîngele celor căzuți pe cîmpul de onoare.

« Pe cînd ordinul acesta de zi ni se citește
Viteazul în inspecții spre defileu pornește
Dar vai ! De după-o stîncă un foc de mitraliere
Dușmane îl încadrează zdrobindu-i cu putere,
Și brațul stîng și — un umăr. Atacul se începe
Eroul « Moș » din patu-i, conduce cum pricepe
Cu sînge rece — lupta. Iar pilda lui ne mînă
Și sufletul și pașii. Cu furie păgînă
Am năvălit în dușman, pe moșul răzbunarăm
Victoria deplină prin el, o căpătarăm
Dar, . . . ce folos !. . . Noi, veseli de fructele culese
Aflarăm cu durere că « moșul se stinsese » [10].

NOTE

* Prezentul material a fost întocmit pe baza unor documente originale și inedite din arhiva familiei generalului Ion Dragalina

1. Arhiva familiei Dragalina, pachet corespondență
2. Ibidem.
3. Ibidem.
5. Ibidem.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. Ibidem.
9. Ibidem.
10. Serafim Ionescu, *Povestea lui « Moș Dragalina »*, în « Cultul eroilor noștri », București, IV, nr. 11—12, 1923, p. 17.

SUMMARY

In the present article, the author, using new and original documents as a start point, examines some aspects regarding General Ion Dragalina's participation at the accomplishment of the national unity of the Romanian people.

https://biblioteca-digitala.ro

MIȘCAREA MUNCITOREARSCĂ DIN MEHEDINȚI ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI GERMANO—AUSTRO—UNGARE DIN ANII 1916—1918

LUCHIAN DEACONU

Tema acestei comunicări a fost, pînă în prezent, în mod general tratată de lucrările și studiile, puține la număr, care au abordat istoria Olteniei sau a mișcării muncitorești din Mehedinți. Astfel, în *Mișcarea muncitorească din România (1916—1924)*, de Cl. Cușnir Mihailovici, Fl. Dragnea și Gh. Unc, *Pagini din istoria mișcării muncitorești și socialiste din Oltenia pînă la crearea Partidului Comunist Român* [1], de I. Pătroiu și Vl. Osiac; *Pagini din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din Oltenia* [2], de Luchian Deaconu, Atanasie Marinescu și Vladimir Osiac, sau *Contribuții la studierea mișcării muncitorești din Oltenia* [3], de Romus Dima, pentru a nu aminti decît cele mai semnificative lucrări, mișcarea muncitorească din Mehedinți în această perioadă este expediată într-o singură frază referitoare la constituirea grupului ilegal de acțiune de la Turnu Severin în anii 1916—1918.

O preocupare mai atentă pentru cercetarea mișcării muncitorești și socialiste din România în anii 1916—1918 găsim în teza de doctorat realizată de Ion Tcacă: *Rezistența maselor populare din teritoriul românesc ocupat de trupele puterilor centrale între anii 1916—1918* [4]. Dar chiar și această lucrare, care-și propusese studierea celor doi ani de ocupație străină, se rezumă la prezentarea fenomenului social-economic și politic pe baza exclusivă a documentelor existente în arhivele centrale.

Pornind de la aceste considerente, în lumina indicațiilor metodologice ale documentelor de partid, am desprins necesitatea cercetării modului cum s-a manifestat mișcarea muncitorească și socialistă din Turnu Severin, unul din cele mai importante centre revoluționare ale României acelor ani, în condițiile extrem de grele ale ocupației germane și austro-ungare.

Lupta și activitatea proletariatului și socialiștilor mehedinteni în anii 1916—1918 nu poate fi ruptă de condițiile în care ea s-a desfășurat, de regimul de exploa-

https://biblioteca-digitala.ro

tare economică impus de ocupanți, de tratamentul, adesea inuman, care a făcut din muncitor, ca de altfel, din întreaga populație românească, așa cum aprecia Nicolae Iorga, « un adevărat paria » [5]. Măsurile de « siguranță » luate de ocupanți au constituit pentru proletariat, pentru socialiștii mehedinteni, obstacole dificile în desfășurarea activității revoluționare, dar, așa cum reiese din documentele vremii, n-au putut împiedica manifestarea sentimentelor patriotice, a aspirațiilor către dreptate socială și progres, a curajului și dăruirii muncitorilor în lupta pentru independență și libertate. Arestările, deportările, internările și execuțiile — măsuri prin care ocupantul a încercat să intimideze populația — n-au putut stăvili aspirațiile de unitate și independență pentru care, în august 1916, întregul popor intrase în luptă în vederea împlinirii unui vis secular. Raportată la acest ideal și la condițiile deosebite create de ocupația străină trebuie înțeleasă lupta muncitorilor și socialiștilor mehedinteni, ca parte integrantă a mișcării de rezistență a populației din teritoriul vremelnic ocupat, a luptei întregului popor român pentru unitate și independență.

Proletariatul mehedințean, care se manifestase viguros în deceniile anterioare, a intrat în atenția ocupanților de la început, Șantierul naval, puternică citadelă revoluționară [6], fiind militarizat imediat după cucerirea orașului. Din totalul de 968 mehedinteni internați, arestați, deportați sau luați ostatici în cei doi ani de ocupație, 167 erau lucrători și meseriași. Muncitorii socialiști s-au aflat în rîndul celor arestați, bătuți, schingiuiți, deportați, împiedicați să-și desfășoare activitatea. Bunurile și arhiva Casei Poporului din Turnu Severin au fost jefuite din primul moment. La 28 martie 1917 au fost arestați mai mulți conducători ai mișcării socialiste și s-a făcut o nouă descindere la Casa Poporului [7]. Dar, și aici, ca și în celelalte orașe cotropite, mișcarea muncitorească a avut o atitudine demnă, patriotică, protestînd cu curaj împotriva încălcării demnității și avutului populației românești, împotriva păcii de la Buftea, pentru drepturile sale economice și pentru independența țării. Între formele de împotrivire ale lucrătorilor mehedinteni față de măsurile ocupantului menționăm sustragerea sistematică de la muncile obligatorii, acțiunile de sabotaj, manifestațiile de protest, activitatea de propagandă. Datorită neprezentării la muncă a numeroși lucrători, ocupantul a întîmpinat mari greutăți în funcționarea uzinelor electrice și de apă de la Turnu Severin. Pentru a stăvili nesupunerea la lucru ca formă de rezistență el a creat birouri de plasare, unde muncitorii erau obligați să se înscrie sub amenințarea pedepsei cu închisoare pînă la 6 luni sau a amenzii pînă la 2000 lei. Dar, și după această măsură, numeroși muncitori au refuzat să se prezinte la lucru, s-au ascuns, sau au declarat nume și domicilii fictive pentru a se sustrage de la munca în folosul ocupanților [8].

Acei care au fost ridicați cu forța și obligați să lucreze sub amenințarea puștilor santinelelor inamice au fugit de pe șantiere, au tergiversat la nesfîrșit terminarea lucrărilor sau au organizat puternice sabotaje. Incendierea și distrugerea depozitelor și a obiectivelor industriale a fost folosită, și de lucrătorii mehedinteni, ca formă de luptă în rezistența împotriva ocupanților. Dintre acestea, incendierea, în august 1917, a unei mari cantități de traverse în stația Turnu Severin, este una din acțiunile de sabotaj de amploare deosebită [9].

Incendiile izbucnite în vara anului 1917 la calea ferată, la imobilele în care erau cartiruiți soldații austro-ungari, la abatorul comunal și abatorul de porci, care lucrau numai pentru ocupant, sabotarea lucrărilor de la Uzina de apă [10], recomandă aceste acțiuni ca forme de luptă națională la care detașamentul proletar din Turnu-Severin, alături de ceilalți orășeni, a participat animat de un cald patriotism [11].

N-au lipsit, dintre obiectivele luptei proletarilor mehedinteni, revendicarea unei retribuții mai omenești, salariile fiind micșorate simțitor de administrația

https://biblioteca-digitala.ro

militară inamică în aprilie 1917, respectarea demnității individului, a dreptului la organizare, condiții omenești de muncă, micșorarea prețurilor la produsele de primă necesitate etc. Muncitorii severineni s-au aflat în primele rînduri ale întrunirilor și demonstrațiilor prin care populația orașului a protestat împotriva rechizițiilor și înfometării cerînd să fie aprovizionată cu pîine, încălțăminte, îmbrăcăminte, zahăr, sare, gaz, lemne, etc. Prefectura și biroul de aprovizionare erau asaltate zilnic de sute de locuitori. Cozile interminabile de la centrele de distribuirea pîinii, cărnii, gazului, etc. se transformau în demonstrații de protest, însoțite adesea de ciocniri cu soldații germani și austro-ungari. În piața orașului, în 1917, a avut loc o puternică ciocnire între autoritățile inamice și cetățeni [12]. Starea de spirit a populației era așa de încordată încît primarul, « pentru a preîntîmpina orice tulburări », a dispus înființarea unei cantine populare, împărțirea de lemne gratis la gospodăriile sărace [13], organizarea unui economat pentru combaterea speculei și alte facilități pentru familiile demobilizaților [14].

Dar persistența gravelor lipsuri, greutățile cu care erau confruntate masele muncitoare i-a scos din nou în stradă pe locuitorii orașului Turnu Severin care, în august 1918, au manifestat « contra administrației » ce-i lăsa să moară de foame [15]. La 26 octombrie, nemulțumiți că nu se iau măsuri pentru aprovizionarea orașului, severinenii au « făcut o demonstrație destul de alarmantă », protestînd și aruncînd cu pietre în localul primăriei [16].

Întrebarea pe care ne-o punem este dacă aceste acțiuni se luptă națională și socială ale proletariatului și celorlalte categorii sociale mehedințene s-au desfășurat în totalitatea lor spontan, sau au fost conduse și organizate; dacă activitatea organizațiilor sindicale și socialiste a continuat și în condițiile vitrege ale măsurilor draconice luate de ocupanți.

Documentele vremii atestă faptă că în ciuda tuturor piedicilor puse de inamic, în Mehedinți ca și în celelalte județe din teritoriul vremelnic ocupat mișcarea socialistă a continuat să activeze, constituind forța cea mai activă în lupta împotriva ocupanților [17].

Militanții socialiști rămași în Turnu Severin și Strehaia au reușit la scurt timp după ocuparea județului să restabilească legăturile constituind grupe ilegale [18], să organizeze reluarea activității societății «Munca» la 21 ianuarie 1917 [19]. Ei au organizat ședințe intime, cu caracter educativ, ale socialiștilor, din localitate [20], au reușit să grupeze vechiul activ sindical de la Șantierul naval și să constituie un comitet muncitoresc care să apere interesele salariaților în fața comandamentului militar german din localitate.

În ciuda regimului introdus de ocupația militară străină, secția socialistă a asigurat reluarea activității organizației sindicale de la Șantierul naval, la început în cadru restrîns al șefilor de echipe, iar din iulie 1918 concentrînd atît lucrătorii calificați cît și pe cei necalificați [21]. Militanții socialiști au intensificat contactele cu muncitorii ceferiști « care erau foarte nemulțumiți din cauza scumpetei alimentelor și a insuficienței salariului », organizînd mai multe adunări ale lucrătorilor C.F.R. în vederea reluării activității sindicale [22].

Din documente rezultă că în vara anului 1917, grupa ilegală a socialiștilor din Turnu-Severin era puternică și exercita o influență considerabilă în rîndurile muncitorilor și ale celorlalte categorii din oraș și din împrejurimi. Prin numeroase scrisori nesemnate sau semnate de Ioan Elena și de alți militanți socialiști locali, adresate lui Gheorhe Cristescu și altor fruntași socialiști din București, membrii comitetului de acțiune ilegală de la Turnu-Severin i-au informat despre rezistența antigermană organizată și au cerut ajutor și sfaturi privind refacerea și perspectivele mișcării

https://biblioteca-digitala.ro

socialiste. În unele scrisori se făceau propuneri și se îndemna la intensificarea muncii politico-organizatorice, pentru consolidarea grupurilor ilegale.

Negăsind întotdeauna sprijinul așteptat de la conducătorii mișcării din București, muncitorii severineni au făcut și unele reproșuri conducerii centrale adresîndu-li-se prevenitor: « Veți duce de rîpă și veți ucide, dacă nu pentru totdeauna cel puțin pentru cîteva decenii, mișcarea de la Turnu-Severin. Cauza care m-a determinat ca să vă spun acestea o știți . . . Răspundeți, vă rog, nu întîrziați, fiindcă tăcerea voastră pe noi ne pune într-o situație mizerabilă . . . Repetăm, nu ignorați, vă scriem acum pentru a treia oară » [23].

Printre altele în scrisoare se cerea să se caute la autoritățile centrale din București actele Casei Poporului și ale organizației socialiste din Turnu-Severin, luate de trupele inamice în momentul ocupării orașului, precum și documentele care trebuiau să justifice o sumă de 40.000 lei reprezentînd valoarea unor obiecte jefuite de trupele de ocupație [24].

În cele din urmă, văzînd că nu primesc răspuns la scrisorile lor, că foștii membrii ai Comitetului Executiv al Partidului Social Democrat nu acționează cu destulă energie pentru stabilirea și dezvoltarea legăturilor cu organizația lor, că nu se deplasează și la Turnu-Severin pentru a-i sprijini, un reprezentant al grupei ilegale din localitate a fost trimis la București unde a discutat cu mai mulți membrii ai comitetului de acțiune ilegală.

Din discuțiile purtate a reieșit, așa cum se menționează într-o altă scrisoare trimisă șefilor socialiști din capitală, că neajunsurile existente în mișcarea socialistă din județele ocupate se datorau și animozităților existente între militanții socialiști aflați în București care, după cum constataseră cei de la Turnu-Severin, aruncau «vina unii împotriva altora» [25]. Grupa ilegală de la Turnu Severin se adresa celor din capitală cerîndu-le să dea dovadă de principialitate, să lase deoparte neînțelegerile personale și să acționeze uniți pentru coordonarea activității tuturor grupurilor ilegale din teritoriul ocupat [26]. Între conducătorii organizației socialiste din Turnu-Severin s-au remarcat Ioan Elena, C. Preoțescu și Ion Pîrvan care au întreținut o corespondență intensă cu Gh. Cristescu și alți militanți socialiști din București [27]. La activitatea de propagandă desfășurată de grupa ilegală a socialiștilor din Turnu Severin au contribuit și alți membrii ai partidului socialist ca: Luca Gh., Hălălău ș. a. [28].

Treptat, treptat, legăturile dintre grupa ilegală din Turnu Severin și membrii comitetului de acțiune din București s-au dezvoltat, corespondența dintre aceștia s-a intensificat. La aceasta a contribuit și deplasarea lui Alecu Constantinescu la Turnu-Severin, la sfîrșitul anului 1917, care, după ce a luat legătura cu Ion Pîrvan, a ținut mai multe ședințe cu cei 13—14 membrii ai grupei ilegale și le-a dat îndrumări cu privire la organizarea activității socialiste în condițiile de ilegalitate impuse de ocupanți. Tot la sfîrșitul anului 1917, Ion Pîrvan a venit la București, trimis de Ioan Elena, unde a discutat cu Iancu Olteanu și cu alți membri ai Comitetului de acțiune ilegală, de la care a primit indicații și materiale propagandistice pentru a fi difuzate în rîndul socialiștilor din Turnu Severin [29]. Și în alte rînduri, manifeste multiplicate la București și Cîmpina au fost difuzate la Turnu Severin datorită activității socialistei Dănescu Elena, originară din localitate care se ocupa cu transportarea lor în țară.

Activitatea plină de abnegație și eroism desfășurată de membrii Partidului socialist din teritoriul ocupat constituie o parte componentă a luptei îndelungate dusă de partidul clasei muncitoare din România în cursul existenței sale. Energia, îmbinată cu îndrăzneala militanților socialiști în lupta împotriva regimului de ocupație, organizarea unor acțiuni greviste, reorganizarea sindicatelor muncitorimii și

https://biblioteca-digitala.ro

a organizațiilor ei politice, toate acestea reprezintă o experiență proprie a socialiș-ilor, o școală de împletire a activității ilegale cu cea legală, pentru menținerea și întărirea legăturilor cu masele populare.

NOTE

1. Partidul Comunist Român, Comitetul județean Dolj, Craiova, 1971.
2. Uniunea Tineretului Comunist, Comitetul județean Dolj, martie, 1972.
3. Scrisul Românesc, Craiova, 1977.
4. Academia Ștefan Gheorghiu, București, 1971.
5. N. Iorga, *Memorii*, vol. II, București, f. a., p. 83
6. Arh. St. Drobeta Turnu-Severin, fond Primăria Turnu-Severin, inv. 2/1917, f. 124
7. Arh. C. C. al P.C.R., fond, 28, mapa 34.
8. Arh. St. Drobeta Turnu Severin, fond, primăria Tr. Severin, inv. 7/1917, f. 577.
9. *Ibidem*, inv. 30/1917, f. 17
10. *Ibidem*, inv. 30/1917, f. 61
11. *Ibidem*, inv. 30/1917, f. 29–30.
12. *Ibidem*, inv. 7/1917, f. 314.
13. *Ibidem*, inv. 1/1917, f. 24.
14. *Ibidem*, inv. 2/1919, f. 11.
15. *Ibidem*, inv. 14/1918, f. 501.
16. *Ibidem*, f. 503.
17. Copoiu Nicolae, *Cu privire la aprecierea poziției socialiștilor români față de participarea României la primul război mondial*, în «Anale de istorie», an XIX, nr. 3, 1973, p. 160–161.
18. Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, dos. 4332, f. 60; 4330, mapa 1–10.
19. *Ibidem*, mapa 152.
20. *Ibidem*
21. *Ibidem*, fond. 28, dos. 153, f. 264–266.
22. *Ibidem*, mapa 152.
23. Scrisoarea este din 5 septembrie 1917, semnată de Ioan Elena și C. Preoțescu din Turnu-Severin, str. Traian nr. 4 și adresată lui Gh. Cristescu la București.
24. Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, mapa 36/1917.
25. *Ibidem*, mapa 34/1917.
26. *Idem*, mapele 34, 35, 37/1917, dos. 4325, f. 39–59; dos. 4334, f. 6.
27. Numai în vara anului 1918 au fost trimise lui Gh. Cristescu circa 10 scrisori de cei din Drobeta Turnu Severin.
28. Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, dos. 4334, f. 6; dos. 4325, f. 39–59.
29. Arh. I.S.I.S.P., Amintirile lui Ion Pârvan

SUMMARY

On the basis of archive records, the study presents the extremely difficult conditions created by the enemy occupation in 1916–1918 when the Mehedinți workers went on fighting, together with the other social classes and strata for their rights and the liberation of the country. The arrests, deportations, internments and executions – measures by means of which the enemy tried to subdue the population on the temporarily occupied territory – could not stop the struggle for the independence and unity of the whole Romanian people.

By vigurous actions, the workers from Mehedinți opposed the measures undertaken by the occupier, shirking sistematically from work, setting fire to the stores, industrial units and buildings used by the enemy, taking part in the street demonstrations organized in 1917, August, 11th and October, 26th 1918 a.s.o.

The underground socialist groups took the lead of this powerful resistance movement, organized and led the struggle for the demands of the large masses of people. The documents dating from that period render the concern of the socialist militants from Turnu-Severin Ioan Elena, C. Preoțescu, Ion Pîrvan, Elena Dănescu, Gh. Luca and others for the reorganization of the socialist section and of the trade unions from the shipyard and the Romanian Railroad Company as well as for the organization of a powerful resistance movement against the enemy occupation.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DIN ACTIVITATEA REVOLUȚIONARĂ A ORGANIZAȚIEI JUDEȚENE U.T.C, — VÎLCEA ÎN ANII 1933—1938

DOINA SMÂRCEA

În condițiile economice și social-politice de după criza economică Partidul Comunist Român, mișcarea muncitorească din România în ansamblul său se aflau în fața unor noi și complexe sarcini care decurgeau din situația internă, și, mai ales, din evoluția evenimentelor internaționale.

Pentru a putea realiza cu succes sarcinile noi ce se ridicau în fața sa, partidul comunist, ținînd seama de experiența acumulată în cursul luptelor revoluționare de pînă atunci, de condițiile noii etape revoluționare, a acționat cu vigoare sporită în direcția întăririi sale organizatorice, politice și ideologice. În această perioadă s-a îmbunătățit munca de partid în rîndurile tineretului, printre femei.

În lumina experienței acumulate în timpul bătăliilor de clasă din anii anteriori, Uniunea Tineretului Comunist a acționat necontenit pentru dezvoltarea și consolidarea structurii sale organizatorice, pentru găsirea formelor de activitate adecvate care să-i înlesnească pregătirea politico-ideologică a cadrelor, fructificarea experienței de zi cu zi, extinderea influenței sale politice și ideologice asupra tuturor categoriilor tineretului de la orașe și sate.

În județul Vîlcea, după alegerile parlamentare din 1933, în fața organizației P.C.R. s-au ridicat sarcini sporite. Participarea organizației P.C.R. la alegeri pe lista depusă de « Liga Muncii », sprijinul primit din partea conducerii partidului prin trimiterea unor militanți cu bogată experiență — Ion Popescu-Puțuri și Boris Holban — au ridicat prestigiul organizației de partid, iar acțiunile sale au antrenat mase din ce în ce mai mari de oameni ai muncii. În această perioadă s-a reorganizat Comitetul județean P.C.R. Secretarul comitetului era Iosif Himler, Ilie Stănculescu coordona munca organizatorică, Ion Grigore Gorun presa, Vasile I. Oproiu tineretul, Petre Chirtop sindicatele, la care se adăugau Gheorghe Belu și Ion Sandu.

https://biblioteca-digitala.ro

Una din sarcinile grele care s-a ridicat în fața noului comitet a fost aceea a punerii bazelor organizației comuniste de tineret. Vasile I. Oproiu a fost desemnat ca secretar al organizației U.T.C. A început o muncă nu lipsită de greutăți. Cu un nucleu de tineri comuniști — Ion Magheru, Ion Lateș, Mihai Mitrea și alții — s-au pus bazele organizației comuniste de tineret din județul Vîlcea. Un prim succes pe această linie l-a reprezentat crearea secțiilor sindicale de tineret de pe lîngă sindicatele din localitate. O activitate susținută a desfășurat Secția sindicală de tineret de pe lîngă Sindicatul Tipografilor din Rîmnicu Vîlcea [1]. Prin intermediul acestora activitatea revoluționară devine din ce în ce mai puternică. Subliniind succesele obținute de muncitorii tipografi din Rîmnicu Vîlcea, în acțiunea pentru întărirea activității sindicatului, ziarul« Typograph » scria că « organizarea tuturor lucrătorilor din artele grafice tinde — cu multe șanse de reușită — de a fi primul oraș din vechiul regat care să poată spune că lucrătorii grafici de acolo sînt organizați sută la sută » [2].

În acțiunea pentru cuprinderea tuturor muncitorilor în sindicate, în organizarea Blocului pentru apărarea libertăților democratice, a frontului comun de luptă împotriva pericolului fascist, un rol important a jucat ziarul « Facla muncii ». Editat de Comitetul județean Vîlcea al P.C.R. ziarul era răspîndit în tot județul, reprezentînd și pentru tinerii comuniști principalul mijloc de educație, de mobilizare la acțiunile organizate de Comitetul județean de partid [3]. La aceasta a contribuit și inițiativa secretarului organizației U.T.C., Vasile Oproiu, care a inițiat o rubrică permanentă intitulată « Tribuna tineretului ». În cadrul acestei rubrici au apărut numeroase articole referitoare la condițiile de muncă în care munceau tinerii, acțiunile cultural-educative pe care le organizau și altele.

Numeroase articole au analizat aspecte din viața și lupta muncitorilor din Turnu Severin. Astfel, înfățișîndu-se condițiile de muncă ale tineretului din acest oraș dunărean, într-un articol se arăta: « Tinerii care lucrează acum în ateliere, sînt exploatați ca și cei în vîrstă. Pe capul lor aceeași pacoste a statutului nenorocit de la C.F.R. Pentru a-i abate din calea revendicărilor direcțiunea a încercat să-i rupă din frontul revoluționar » [4]. În continuare se arăta că în aceleași condiții muncesc și trăiesc și tinerii din Rîmnicu Vîlcea: « Dacă în Turnu Severin tinerii ucenici pătimesc atît, nu mai bună e situația celor din Rîmnic. Directorul căminului de ucenici se poartă neomenește cu ei. Bătaia tronează nestingherită și se aplică pentru orice » [5].

Într-un articol apărut în « Facla muncii » — « Mizeria neagră din Portul Turnu Severin » se arăta: « Ce se petrece în portul Turnu Severin nu prea se vede scris în gazetă. Nimeni nu apleacă urechea la durerile lor nici chiar șefii de la Uniunea porturilor » [6]. Era aceasta expresia solidarității muncitorești. Comuniștii vîlceni, vecini cu cei din Mehedinți, solidari în luptă, înfierau prin gazeta lor abuzurile administrației din Turnu Severin și-i îndemnau pe frații lor de luptă să se organizeze contra măsurilor îndreptate împotriva lor. « Ei — muncitorii manuali — n. n. — trebuie să-și aleagă un Comitet de muncitori simpli, dar cinstiți care vor duce sindicatul pe făgașul luptei pentru salarii mai bune, contra cotei de 10 lei la vagon, pentru ajutor, de somaj de la stat în timpul mort al sezonului » [7]. În același sens era lansată chemarea și în articolul « De la Șantierul naval Turnu Severin »: « de aceia muncitorii trebuie să-și aleagă Comitetul lor pentru a cere împreună cu toți muncitorii din șantier mărirea salariilor lor. Dar unirea aceasta trebuie făcută în acțiunea pentru mărirea salariilor după nivelul de creștere a scumpetei și în același timp trebuie grăbită formarea sindicatului spre a folosi mai bine dreptul sindicatului în lupta pentru revendicări » [8].

Un moment important în viața organizației comuniste de tineret din Vîlcea l-a reprezentat Conferința Regionalei U.T.C. Oltenia desfășurată la 1 mai 1935 în zăvoiul din Rîmnicu Vîlcea [9]. La Conferința de la județeana Vîlcea au fost delegați Ion Lateș și

https://biblioteca-digitala.ro

Ion Magheru, avînd mandat din partea Biroului județean P.C.R. de a susține alegerea ca secretar al regionalei U.T.C. Oltenia a tînărului revoluționar Nicolae Ceaușescu. Alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca secretar al Regionalei U.T.C. Oltenia a contribuit la ridicarea întregii activități a tinerilor comuniști. Cu nețărmurită dragoste de muncă, cu dăruirea și patosul revoluționar caracteristice, tovarășul Nicolae Ceaușescu, urmărit îndeaproape de organele de represiune, s-a aflat totdeauna în mijlocul tinerilor.

În toamna anului 1935 în casa de pe strada Preda Buzescu nr. 3, sub conducerea tovarășului Nicolae Ceaușescu s-au desfășurat mai multe întruniri ale activului de partid și de tineret în care s-au dezbătut sarcinile care se ridicau în fața tineretului, necesitatea întăririi muncii de propagandă, a educației comuniste, patriotice a tinerilor[10]

În această perioadă sub îndrumarea tovarășului Nicolae Ceaușescu s-a reorganizat Comitetul județean U.T.C., din care făceau parte: Ion Lateș — secretar, Ion Magheru, Ilie Căpățînă Dumitru Dinulică și Gheorghița Dumitrescu [11]. În cadrul Biroului județean P.C.R., ca secretar U.T.C., a fost menținut în continuare muncitorul Vasile I. Oproiu ca fiind membru de partid.

La Rîmnicu Vîlcea a luat ființă pe lîngă Comitetul județean P.C.R. o școală de cadre cu profil educativ, care însă datorită greutăților financiare și măsurilor întreprinse de organele de siguranță nu s-a putut realiza la nivelul regiunii [12]. Cu toate acestea organizația U.T.C. Vîlcea a inițiat interesante acțiuni pe linia educației comuniste, patriotice a tinerei generații. După un program bine întocmit tinerii uteciști au audiat conferințe în sala sindicatelor din Rîmnicu Vîlcea pe teme ca: « Geneza capitalismului », « Cooperație și manufactură », « Evoluția acțiunilor omenești », « Cine sînt și ce urmăresc partidele de dreapta și de stînga », conferințe care au contribuit la lărgirea orizontului politic și științific.

Întreaga activitate desfășurată de organizația U.T.C. din județ în perioada după Conferința județeană s-a concentrat în direcția transpunerii în viață a programului de revendicării adoptat: integrarea tineretului în viața socială, condiții mai bune de viață, înființarea de cît mai multe școli și cămine culturale, reducerea taxelor școlare, drepturi și libertăți democratice, dreptul la organizare [13].

Creșterea pericolului fascist a ridicat în fața P.C.R., a tuturor organizațiilor revoluționare și democratice sarcina realizării unui larg front de luptă împotriva fascismului și a politicii revizioniste a statelor fasciste.

În acest scop, la Vîlcea, din inițiativa județenei P.C.R., au luat ființă mai multe organizații de masă antifasciste. S-a constituit apoi un Comitet de inițiativă pentru unirea lor în « Blocul pentru apărarea libertăților democratice ». Iosif Himler a devenit președinte, iar Vasile I. Oproiu, secretar. Membrii erau: Dumitru S. Petrescu, președintele Ligii generale a meșeriașilor patroni din România, filiala Vîlcea și director al ziarului « Muncitorul », Nae T. Ionescu, președintele Camerei de muncă, filiala Vîlcea și președintele Asociației micilor industriași patroni, Dumitru Măldărăscu din partea Asociației pensionarilor și mutilaților din primul război mondial, director al ziarului « Pandurul », Ilie Stănculescu (Mișu), reprezentant al micilor meseriași patroni în Camera de muncă, Ion Grigore Gorun, reprezentînd țărănimea de la sate. În același timp s-a constituit organizația de tineret antifascist a Blocului pentru apărarea libertăților democratice, avînd ca secretar permanent pe Ion Lateș.

Și în Vîlcea sarcina trasată de conducerea partidului, de a realiza largi alianțe cu toate forțele potrivnice fascismului, s-a concretizat în acțiuni comune organizate de Blocul pentru apărarea libertăților democratice și organizația locală a Partidului Național Țărănesc. Astfel, județeana P.C.R. Vîlcea, prin intermediul Blocului pentru

https://biblioteca-digitala.ro

apărarea libertăților democratice, a inițiat o serie de consfătuiri cu conducerea național țărănistă. Din partea Blocului la aceste tratative a participat secretarul său, Vasile Oproiu. În urma acestor tratative s-au hotărît următoarele: participarea B.A.L.D. la întrunirile național-țărăniste; conferințe comune în care să ia cuvîntul reprezentanții celor trei organizații; unirea într-o singură organizație antifascistă a tineretului comunist, național-țărănesc și tineretul fără de partid, avînd ca secretar județean pe V. Oproiu; alegerea unei comisii permanente care să coordoneze și să conducă activitatea de colaborare. Din aceasta făceau parte vicepreședintele național-țărănist, Traian Simian și secretarul B.A.L.D., Vasile Oproiu.

În anul 1936 fiind începută o desmățată propagandă legionară și fiind dezlănțuite violența și huliganismul, tineretul antifascist, condus de U.T.C.-iști, a fost încadrat în gărzile de apărare a presei democratice. « Gărzile, Secțiile tineretului — se consemna în presa național-țărănistă — deschid canale noi de circulație forțelor partidului » [14]. Ca atare tineretul era pus în gardă că se « trăia încă un moment din istorie în care », « literatura și știința erau chemate să-și spună cuvîntul ». Într-una din chemările presei democratice se arăta: « Fiți atenți, cărțile care vi se servesc, literatura cu care caută să vă îndoape, ziarele care vi se împart, nu le primiți necontrolate, alegeți-le [15].

Tot în 1936, U.T.C.-ul, în fruntea tineretului antifascist, a sprijinit alegerile parlamentare parțiale din Mehedinți, activînd în comun cu B.A.L.D., și național-țărăniștii pe toată durata campaniei electorale. Acțiunile U.T.C. se vor ridica pe o treaptă nouă în 1937, în timpul campaniei pentru alegerile parlamentare.

Participînd direct la campania electorală Iosif Himler, Gh. Belu și Ion Gorun au luat cuvîntul la marea întrunire a Frontului Popular din Turnu Severin în sala Porțile de Fier în ziua de 16 februarie 1936. Cu deosebit curaj Ion Gorun în cuvîntul său a înfierat fascismul: « Noi țăranii — spunea el — sîntem talpa țării, baza prosperității României împreună cu frații noștri muncitori din uzine și ateliere. Ciocoii ne-au subjugat pînă acum, ne-au stors vlaga. Astăzi, cînd ne trezim la conștiința puterii noastre, boierii se agită și vor să ne aplece gîtul și mai adînc în jug. Ei vor să ne îngenuncheze cu ajutorul bandelor plătite care se numesc fasciste și care vor să ne vîndă lui Hitler de la Berlin, care, în vederea unui mare război rîvnește la grînele, lemnele și petrolul românesc ».

Izbucnind războiul civil în Spania, tineretul comunist își face auzit glasul, luînd poziție pentru înfierarea agresiunii fasciste. Sub titlul: *Psihoza războiului Pe marginea evenimentelor din Spania* [16], sînt demascate atrocitățile săvîrșite de fasciștii spanioli împotriva populației civile lipsite de apărare. Tineretul comunist strînge fonduri pentru trimiterea de către P.C.R. a brigăzilor române de voluntari care au luptat în Spania împotriva fascismului. În acest scop, U.T.C.-iștii vîlceni au organizat la 27 februarie 1937 un bal al tipografilor, camuflînd destinația fondurilor strînse sub pretextul că erau « în folosul bibliotecii « Vasile Săndulescu » [17]. În același scop, în ziua de 30 mai 1937 ei au organizat o manifestație cultural-artistică cu prilejul jubileului de zece ani al sindicatului tipografilor. Au participat invitați de la Craiova, Sibiu și Cluj. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de secretarul permanent al U.T.C., Ion Lateș, care « într-o frumoasă cuvîntare ce ar merita să fie reprodusă în întregime — cum sublinia presa — a arătat motivele și dragostea ce l-a îndemnat să se înscrie în organizație atît de tînăr » [18].

Activitatea revoluționară a organizației județene U.T.C. Vîlcea în anii 1933—1938 se integrează organic în fluxul mișcării revoluționare din întreaga țară, condusă de Partidul Comunist Român. Ea relevă momente semnificative din lupta plină de abnegație a tinerilor comuniști din Vîlcea pentru triumful cauzei clasei muncitoare.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. « Typograph », nr. 16 din 15 august 1935 (Cluj).
2. « Typograph », nr. 14 din 15 iulie 1935
3. Ilie Stănculescu, *Ne-am călit la școala plină de demnitate a luptei revoluționare*, în « Orizont », nr. 1050 din 19 martie 1972.
4. « Facla Muncii », nr. 2 din 31 iulie 1935
5. *Ibidem*
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem*
8. *Ibidem.*
9. Ion Ancu Urecheanu, Gheorghe I. Diaconu, *Momente din istoria luptei revoluționare a maselor populare pe teritoriul județului Argeș*, Pitești, 1973, p. 213 215.
10. Ilie Stănculescu, *op. cit.*
11. Petre Bărdașu, *Din lupta comuniștilor vîlceni pentru stăvilirea regimului fascist (1934—1940)*, « Studii vîlcene », 1974, p. 104.
12. *Partidul Comunist Român și masele muncitoare în județele Mehedinți, Dolj, Gorj și Vîlcea în anii 1934 - 1938*, « Anale de istorie », nr. 5 6, p. 92.
13. Vasile Oproiu, *Tineretul în viața politică* în « Pandurul », nr. 56 din 13 noiembrie 1937 și *Curentul de opinie publică și presa*, în « Pandurul », nr. 49 din 15 martie 1937.
14. « Cercul », octombrie, 1936.
15. Vasile Oproiu, *Literatura și știința ca factori determinanți în viața popoarelor*, în « Pandurul », nr. 40 din martie 1936.
16. Idem, *Psihoza războiului. Pe marginea evenimentelor din Spania*, Ziarul « Muncitorul », nr. 1, din 10 ianuarie 1937, Rîmnicu Vîlcea.
17. « Typograph », nr. 4, din 15 februarie 1937, Cluj.
18. *Serbările jubiliare ale grupei Rîmnicu Vîlcea*, în « Typograph », nr. 12, din 15 iunie 1937, Cluj.

SUMMARY

The article reveals certain aspects regarding the organization and activity carried out by the Communist Youth from the Vîlcea District, in the period between 1933—1938, the years in which the young revolutionary Nicolae Ceaușescu made a great contribution at the organization and struggles carried on by the communist youth.

It follows from the study that the youth of the Vîlcea District took up an attitude of oppcsition against certain troublesome realities of the Romanian inter-war society as well as of the international situation, in the sombre period of the rise of fascism.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PARTICIPAREA FORȚELOR POPULARE MEHEDINȚENE LA ÎNFĂPTUIREA ACTULUI ISTORIC DIN AUGUST 1944

N. CĂRBUNARU

Victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, a fost rezultatul voinței întregului nostru popor, al acțiunii revoluționare a eroicei noastre clase muncitoare, al maselor largi populare, al unirii într-un front larg a tuturor forțelor antifasciste, democratice, patriotice.

Începută în capitală, prin arestarea guvernului antonescian, insurecția s-a extins și în alte regiuni ale țării cum ar fi întreaga vale a Prahovei, la Brașov, Arad, Turnu Severin, în Dobrogea etc., eliberînd astfel părțile centrale, de sud-est și sud-vest ale țării.

Participarea forțelor insurecționale mehedințene la evenimentele din august 1944 constituie o dovadă elocventă a puternicelor tradiții revoluționare ale clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității din acest colț de țară, care în perioada interbelică au reușit să pună bazele, la Turnu Severin, a Blocului Muncitoresc Țărănesc în anul 1926 și cu un deceniu mai tîrziu să dea o lovitură puternică forțelor reacționare în alegerile parlamentare parțiale din februarie 1936, dovedind maturitatea și vigoarea organizației județene a P.C.R.

Documente din fondul Filialei Mehedinți a Arhivelor statului prezintă aspecte concludente pentru starea de spirit ce caracteriza populația mehedințeană în perioada premergătoare Insurecției, această stare constituind o premiză favorabilă desfășurării evenimentelor din august 1944 și lunile imediat următoare.

Astfel într-un ordin al Legiunii de jandarmi Mehedinți din ianuarie 1944 se arăta: « . . . centrul comunist este orașul Turnu Severin, unde printre lucrătorii atelierelor CFR și Șantieruului naval se găseau elemente calificate comuniste. În comunele din jurul orașului trebuie intensificată supravegherea » [1].

Un alt document, din martie 1944, referindu-se la locuitorii comunei Socolești arăta: « . . . populația începuse să murmure, să se agite împotriva autorităților

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1 Casa Poporului din Turnu Severin — locul unde a avut loc ședința activului organizației județene de partid Mehedinți — 24 august 1944

comunale de a-i forța să plătească impozitul de 600 lei, pentru apărarea pasivă, deoarece oamenii nu aveau încălțăminte, îmbrăcăminte, traiul era scump, Din cauza multor dări forțate locuitorii nu mai ascultau de ordin, bolșevizîndu-se » [2].

Pentru a reliefa mai pregnant starea de spirit a locuitorilor satelor, amintim un document care menționează că la Pădina Mică, cu ocazia zilei de 1 Mai 1944, urmau a avea loc « manifestații cu caracter comunist » [3].

Autoritățile erau permanent îngrijorate de activitatea comuniștilor, de starea de spirit din rîndurile populației. Astfel într-un ordin din 3 iulie 1944 al Legiunii de jandarmi Mehedinți adresat secțiilor și posturilor se arăta că în acea perioadă conducerea Partidului Comunist a dat dispoziții membrilor partidului să-și schimbe identitatea și să părăsească localitățile unde își aveau domiciliul lor iar în noile localități să desfășoare o intensă propagandă împotriva războiului [4].

Îngrijorarea, și totodată, teama față de activitatea comuniștilor mai este redată într-un alt ordin al Legiunii de jandarmi Mehedinți adresat postului de jandarmi Schela Cladovei în care se arăta că în ziua de 1 august 1944 comuniștii intenționau să organizeze manifestații. În centrele industriale urmau să fie răspîndite manifeste. Se dispunea supravegherea atentă [5].

Starea de spirit ostilă războiului se accentua și ca urmare a impozitelor apăsătoare, așa cum glăsuia un document al timpului: « în rîndurile populației sărace de la orașe și sate s-a creat o stare de nemulțumire în privința impozitului statistic, a împrumutului apărării naționale și a timbrului aviației . . . În tot județul se simte lipsa alimentelor de primă necesitate, a zahărului, a uleiului, a îmbrăcămintii » [6].

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2 Casa din str. Alion, nr. 21,în care s-au întîlnit comandantul garnizoanei Tr. Severin cu liderii locali ai organizațiilor politice constituite în B.N.D.

În comuna Poroinița, țăranii au refuzat să plătească impozitul statistic (1.000 lei de persoană), arătînd « că va veni timpul cînd vom pune mîna pe securi » [7].

Autoritățile sînt nevoite să recunoască influența comuniștilor la sate. Astfel într-un document se arăta « Conducerea partidului comunist din România a dat instrucțiuni membrilor săi din mediul rural să facă propagandă pe tema exproprierii pămîntului, scutirii de impozite, acordarea de mașini și unelte de către stat, sabotarea rechizițiilor și împrumutului pentru armată » [8].

Nemulțumirile populației împotriva războiului, acțiunile de împotrivire față de concentrări și mobilizări, sustragerile de la serviciul militar, dezertările se intensifică în primăvara și vara anului 1944, îmbinîndu-se cu acțiunile împotriva regimului antonescian și a armatei hitleriste aflată în țară, situație confirmată de documente autentice. Astfel organele Legiunii de jandarmi informau frecvent că populația satelor comenta defavorabil războiul dus de Germania. că, în general, aceasta nu-i aprecia pe nemți [9]. În luna aprilie 1944 în rîndul populației au fost găsite circulînd monede pe care erau gravate cuvintele « afară cu nemții » [10].

Documente ale timpului relatează că populația discută pe față că Germania va pierde războiul, în comuna Livezile sătenii discutînd că în timp de două săptămîni armata germană se va retrage din România, aceasta încheind pacea și redobîndindu-și libertatea alături de națiunile iubitoare de pace [11].

Din documentele prezentate — și aceste exemple pot fi mult amplificate cu alte mărturii de arhivă — rezultă că în vara anului 1944 starea de spirit a populației mehedințene era net antifascistă și antiantonesciană, că ea dorea răsturnarea guver-

https://biblioteca-digitala.ro

nului existent, încetarea războiului, reforme democratice iar rolul comuniștilor devine tot mai evident în materializarea acestor obiective. Toate acestea au constituit deci condiții și premize ce aveau să faciliteze desfășurarea evenimentelor din august 1944 la Turnu-Severin și în împrejurimile sale.

Știrile despre doborîrea dictaturii militaro-fasciste, despre arestarea, la 23 August 1944, a guvernului antonescian și formarea unui nou guvern au satisfăcut și locuitorii județului Mehedinți.

Momentul istoric din august 1944 s-a realizat și la Mehedinți printr-o conjugare a eforturilor forțelor sociale progresiste de la orașe și sate cu cele ale forțelor militare și militarizate locale, care au reușit să oprească, să captureze, să dezarmeze și să alunge inamicul fascist.

Apreciind în mod just situația, organizația județeană de partid Mehedinți, în ședința activului său, ținută în ziua de 24 august 1944 la Casa poporului din Turnu Severin, a stabilit un plan minuțios de mobilizare a formațiunilor patriotice și a populației civile din oraș și satele învecinate, care, alături de unitățile armatei române aflate în garnizoana orașului, aveau sarcina de a captura și dezarma trupele inamice în retragere și de a nu permite acestora să pună stăpînire pe oraș. În acest scop, comandantul garnizoanei Turnu-Severin, colonelul Ion Gașpar, a fost vizitat de liderii locali ai organizațiilor politice constituite în Blocul Național Democrat, prilej cu care a fost precizat planul comun de acțiune al unităților armate și al forțelor patriotice A doua zi, organizația județeană a P.C.R. a lansat chemarea către întreaga populație din oraș și din satele vecine, în care se cerea participarea acestora la lupta cu arma în mînă pentru apărarea orașului, amenințat să fiei ocupat de trupele germane concentrate în zonă. La această activitate o contrbuție de seamă au adus-o un mare număr de comuniști aflați la conducerea organizației județene de partid printre care Mihail Macavei, Constantin Dumitrescu, Florea Balaure, Teodor Dărăbăneanu și mulți alții, care, desfășurînd o muncă intensă și înfruntînd nenumărate greutăți, au reușit să păstreze o legătură permanentă cu masele și să le însuflețească în lupta lor pentru libertate socială și națională.

În zilele ce au urmat, în cadrul unor întîlniri entuziaste organizate în întreprinderi, cartiere și sate, un mare număr de muncitori, țărani și cetățeni din cele mai diverse categorii sociale, în frunte cu comuniștii, au cerut să li se distribuie arme pentru a participa la apărarea orașului.

Prezenți pe pozițiile de luptă, alături de ostașii armatei române, muncitorii de la atelierele CFR, de la Șantierul naval, cetățenii din oraș și comunele învecinate, au participat la încleștarea puternică din ziua de 26 august 1944, care, în ciuda superiorității tehnice, s-a soldat cu respingerea atacului german, păstrarea orașului de către forțele populare și eșecul trupelor germane.

În încleștarea cu inamicul, la porțile Severinului printre cei care și-au jertfit viața, se numără sublocotenentul Mircea Miloș în vîrstă de 23 ani, soldații Ion Romanescu, Constantin Nițu, Mișu Avrămuș, Costică Ion, Nicolae Dante, voluntarul Haralambie Stoiculescu în vîrstă de 18 ani și mulți alții.

Hotărîrea forțelor populare de a apăra cu orice preț orașul și de a respinge toate încercările hitleriștilor, a fost demonstrată în mod deschis cu prilejul înmormîntării ostașilor căzuți în primele confruntări cu dușmanul. În cadrul manifestației organizate cu acest prilej în ziua de 28 august 1944, reprezentanții organizației locale de partid au adresat din nou apeluri către toți cetățenii orașului de a participa în continuare cu arma în mînă la apărarea acestuia. Răspunzînd chemării, populația din oraș și din satele vecine a participat zi și noapte la luptă alături de unitățile militare române, reușind să lichideze coloanele germane aflate în retragere în

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3 Col. Ion Gaşpar

Fig. 4 Subloc. Mircea Miloş

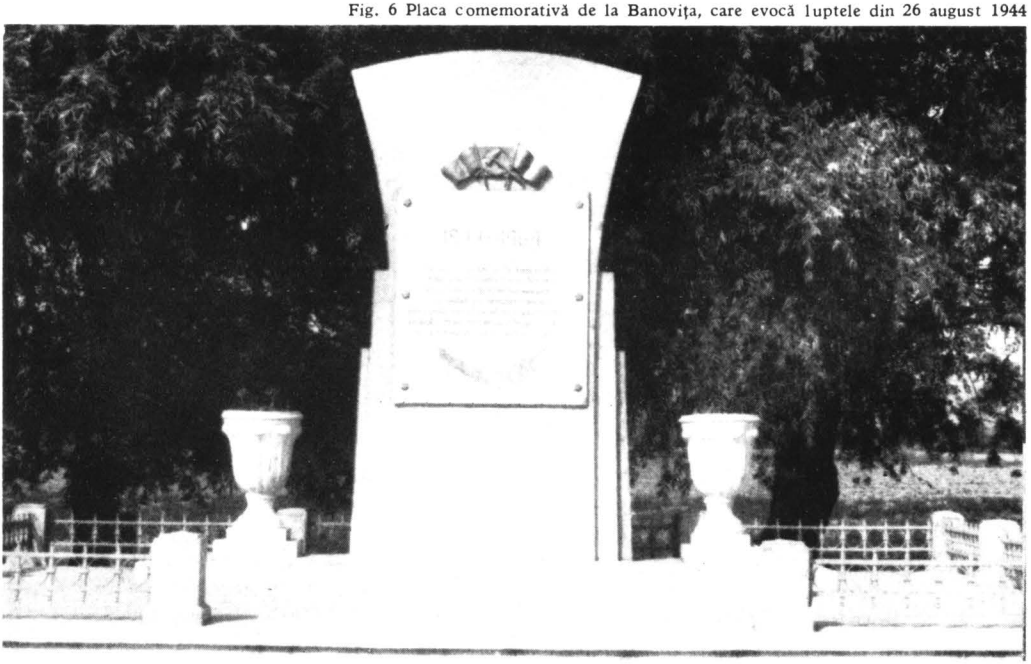

Fig. 5 Voluntarul Haralambie Stoiculescu

zona Turnu-Severin — Gura Văii. Spiritul de jertfă şi de luptă de care au fost animate forţele populare a fost subliniat în Ordinul de zi al comandantului garnizoanei Turnu-Severin, care se încheia cu următoarele cuvinte: « Să trăiţi ostaşi viteji ai garnizoanei Turnu-Severin ! Să trăiţi viteji cetăţeni ai oraşului nostru ! ».

Prin acţiunile pline de eroism ale unităţilor militare, cărora li s-a alăturat formaţiunile patriotice de luptă, o parte din cetăţenii oraşului şi locuitorii din satele învecinate, planul hitlerist a fost dejucat.

Fig. 6 Placa comemorativă de la Banoviţa, care evocă luptele din 26 august 1944

https://biblioteca-digitala.ro

Statuarul gărzilor patriotice așezată în partea de sud-est a municipiului, care evocă participarea muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, la luptele din august 1944, la Tr. Severin

https://biblioteca-digitala.ro

După primul eșec al inamicului, de a ocupa Severinul și a realiza în zona Porților de Fier joncțiunea trupelor ce se retrăgeau din Oltenia cu unitățile germane de pe teritoriul Jugoslaviei, trupele hitleriste concentrate în cetatea Cladovei, urmăreau cu înfrigurare evenimentele de la nordul Dunării, încercînd să neutralizeze acțiunile flotei românești.

La 27 august 1944, tirul artileriei și armelor automate germane de pe malul jugoslav au fost reglate asupra portului Turnu-Severin. Din aval se semnala venind o flotă inamică de 70 de vase comerciale escortate de nave de război germane, încărcate cu trupe și materiale de război.

În sectorul Gura Văii — Vîrciorova, însemnate forțe hitleriste, sprijinite de focul unităților de pe malul drept al Dunării, au reușit să ocupe poziții de luptă, întrerupînd traficul pe calea ferată, legăturile telefonice și telegrafice.

Acționînd simultan, detașamentul aflat sub comanda Diviziei 5 cavalerie-instrucție, dinspre est și unitățile din Divizia 19 Infanterie dinspre vest, în perioada 27 august — 1 septembrie 1944 au nimicit gruparea inamică, deschizînd linia de comunicație Turnu-Severin — Orșova.

Toate aceste victorii, printre altele, au facilitat realizarea joncțiunii sovieto-jugoslave de la Turnu-Severin — Kladovo în perioada 4—25 septembrie 1944.

Documentele atestă faptul că în sectorul româno-jugoslav al Dunării au avut loc lupte grele și variate pînă la 3 octombrie 1944, deoarece trupele germano-fasciste au făcut încercări insistente și eforturi susținute pentru a pune stăpînire pe defileul de la Porțile de Fier — Cazane, acțiuni complet zădărnicite de participarea activă a forțelor antifasciste locale combinate cu ale armatei, în mod deosebit Divizia 19 Infanterie reușind să producă pierderi mari inamicului pe Dunăre, în amonte de Turnu-Severin.

Evocînd eroicele evenimente din august — septembrie 1944 care au înscris Severinul cu litere de aur în istoria țării, aducem prinos de recunoștință Partidului Comunist Român, organizatorul și conducătorul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, maselor populare de muncitori, țărani și intelectuali de pe aceste meleaguri care au contribuit alături de armată la izgonirea ocupanților fasciști, la apărarea demnității și libertății patriei noastre.

Referindu-se la tradițiile de luptă ale clasei muncitoare severinene tovarășul Nicolae Ceaușescu — arăta la 16 septembrie 1971, în cuvîntarea rostită în fața activului de partid și de stat din municipiul Drobeta Turnu-Severin și județul Mehedinți: « Ne-am bizuit pe muncitorii din Turnu-Severin în anii ilegalității, în anii cuceririi puterii și instaurării regimului socialist din România, în tot ceea ce am înfăptuit în această pericadă, ei constituie forța principală atît în Turnu-Severin, cît și în județul Mehedinți, așa cum clasa muncitoare constituie forța principală a construcției socialiste în România ».

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Arhivele statului Mehedinți Legiunea de jandarmi Mehedinți, dosarul 24/1944, f. 1 3.
2. Ibidem f. 21
3. Ibidem, f. 19
4. Idem
5. Ibidem, dosar 23/1944, f. 212
6. Ibidem, f. 221
7. Ibidem, f. 169
8. Ibidem, dosar 24/1944, f. 22
9. Ibidem, dosar 23/1944, f. 133
10. Ibidem, f. 56
11. Ibidem, f. 219

https://biblioteca-digitala.ro

SUMMARY

The participation of the insurrectional forces from the Mehedinţi district at the events of August 1944 represent an eloquent proof of the strong revolutionary traditions of the working-class, peasantry and intelligentsia from that part of the country.

The archive records point to the fact that in the summer of 1944, the specific mood among the population from Mehedinţi was plainly antifascist.

Thus, in Mehedinţi too, the historic event from August, 1944 was accomplished through the joint struggle of the progressive social forces from towns and villages, military and militarized local forces, who managed to stop, to capture, to disarm and to drive away the fascist enemy.

The spirit of sacrifice and heroism which animated the masses was emphasized in the general order of the commander of the Turnu-Severin garrison, colonel Ion Gaşpar.

Recalling the events of August – September 1944, which inscribed the town of Turnu – Severin with golden letters into the history of the country, we bring our tribute of gratitude to the Romanian Communist Party, the organizer and leader of the revolution for social and national liberation in our country.

https://biblioteca-digitala.ro

PROFESORUL RADU VULPE
la 80 de ani

CORNELIU N. MATEESCU

Fotografie recentă

Născut la 29 decembrie 1899, profesorul Radu Vulpe s-a ridicat pe culmile științei prin muncă și merite deosebite.

După terminarea studiilor secundare și a stagiului militar, a urmat cursurile Facultății de Filosofie și Litere din București, atras de farmecul antichității. Fiind remarcat la seminarii și examene de profesorii săi, Vasile Pârvan i-a oferit în 1923 un loc de asistent la Muzeul Național de Antichități, după ce servise timp de doi ani ca paleograf la Arhivele Statului conduse de Dimitrie Onciul.

Licențiat în 1924, primește o bursă pentru specializare în Italia, 1924—1926, ca Membru al Școlii Române din Roma. Aci a pregătit și teza de doctorat *Gli Illiri dell'Italia Imperiale*, Roma, 1926, susținută în 1927. Cu un an înainte fusese numit asistent pentru epigrafia greacă, la catedra Magistrului său, Vasile Pârvan.

https://biblioteca-digitala.ro

Continuînd cercetările de teren, în 1924 sapă în așezarea getică de la Tinosul, ajutat de soția sa, Ecaterina Vulpe, colaboratoare apoi la toate săpăturile efectuate. În 1927, deschide săpături în așezarea protoistorică de la Poiana, menite să continue și să completeze opera lui Pârvan.

Docent în 1928, obține o bursă de studii la Paris, 1928—1929, ca Membru al Școlii Române din Franța, de sub direcția lui Nicolae Iorga. Acolo termină lucrarea *L'Âge du Fer dans les régions thraces de la Péninsule Balkanique*, Paris, 1930. Cu predilecția sa pentru amănunt ca și pentru sinteză, publică numeroase lucrări ce-au proiectat mai multă lumină asupra protoistoriei Daciei și a S.-E.-European. Dintre acestea menționăm *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938, lucrare de bază pentru cercetarea trecutului istoric al acestei provincii, reluată pentru perioada romană pe o bază mult mai largă și cu toate datele noi: *Romanii la Dunărea de Jos*, partea I, *Perioada Principatului*, în *Din Istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 11—365 + 4 h.

Conferențiar universitar în 1939 și peste puțin timp profesor de Arheologie și Preistorie la Universitatea din Iași, își dirijează cercetările de teren în Moldova continuînd, după posibilități, săpăturile de la Izvoare și Poiana. În timpul războiului, deși mobilizat ca ofițer de rezervă, profesorul Vulpe publică studii pline de erudiție.

După război, cu toate greutățile ivite, activează în cadrul Institutului de Studii și cercetări balcanice din București, apoi la Muzeul Național de Antichități, devenit în 1955 Institutul de Arheologie [1]. Din 1949 efectuează săpături mai mari la Poiana, Poienești, Tariverdi, Popești, contribuind la mai buna cunoaștere a culturii getice și la identificarea unor culturi de tip bastarnic și carpic, ce-au completat substanțial documentația asupra trecutului Daciei.

Rezultatele săpăturilor de la Izvoare le-a sintetizat în monografia *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, București, 1957, unde sînt lămurite problemele principale ale culturii Cucuteni, inclusiv importanta descoperire, ce i se datorește, a culturii precucuteniene; iar un număr de 16 studii din domeniul thraco-dac, apărute între 1934—1974, ușor remaniate, le-a înmănunchiat într-un volum: *Studia Thracologica*, București, 1976.

Autor a peste 200 de lucrări îmbrățișînd trecutul de la neolitic pînă în evul mediu, precum și a numeroase recenzii, conferințe și comunicări ținute la diferite Sesiuni și Congrese Internaționale de specialitate, Membru al mai multor Societăți savante de peste hotare [2], profesorul Radu Vulpe reprezintă o figură pregnantă a Istoriografiei românești contemporane.

Decembrie 1979

NOTE

1. Cornélius N. Mateesco, *Le Professeur Radu Vulpe à 75 ans*, « Archeologické rozhledy », XXVI, 1974, 6, p. 631.
2. *Le Professeur Radu Vulpe à son 70e anniversaire*, « Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire ancienne », nouv. série, XV, 1971, p. 5—14.

https://biblioteca-digitala.ro

„GENERALUL“ NICOLAE MAVROS (1781—1868)

CORNELIU N. MATEESCU

„... primul și cel mai mare donator și fondator al Muzeului de Antichități“

(Din adresa Ministrului N. Kretzulescu, 1864).

Vlăstar al unei familii de fel din Insula Chios, Nicolae Mavros, fiu al hatmanului Gheorghe, înrudit cu familiile domnitoare Ghica și Calimachi [1], a fost educat în spiritul vremii de Marchizul de St. Aulaire. Pentru deosebite calități și pentru vasta sa cultură, Mavros a fost numit secretar particular al domnitorului Al. Suțu.

În 1821, Mișcarea eteristă și Revoluția lui Tudor Vladimirescu au determinat pe Mavros, ca și pe alți boieri filo-ruși, să se retragă la Brașov, de unde mai tîrziu a trecut în Rusia. În 1828 revine în țară însoțind pe generalul Pavel Kisseleff, ca secretar pentru « afacerile externe » și devine în curînd inspector general al carantinelor, de unde, apoi, a rămas cunoscut prin titulatura prescurtată de « generalul ».

Ca și în alte țări, manifestîndu-se și la noi dragoste și interes față de antichități — mai ales față de cele romane —

https://biblioteca-digitala.ro

cei mai mulți oameni de cultură și artă, între care și Mavros, au început să colecționeze. Datorită numeroaselor sale relații, Mavros și-a mărit repede colecția și a îmbogățit-o cu multe piese de valoare provenite din săpăturile efectuate la Celei și, mai ales, din achiziții făcute de-a lungul Dunării de Jos și din străinătate, în timpul călătoriilor lui în diferite țări din Europa și Asia [2]

Retrăgîndu-se din viața politică, Mavros s-a dedicat cu totul, din 1854, studiilor sale preferate de numismatică și arheologie. Conacul său de la Călinești, adevărat « Ermitaj », unde concentrase o bună parte a colecției, era deschis oricărui om de cultură. Bun cunoscător al mai multor limbi: franceză, greacă, turcă, rusă și română, Mavros a contribuit mult în țară la dezvoltarea interesului pentru cercetările de arheologie și numismatică. Printre cei mai apropiați colaboratori ai săi se numărau August Treboniu Laurian, Cesar Bolliac iar mai tîrziu D. A. Sturdza, M. C. Sutzu, Al. Odobescu [3], pionieri ai arheologiei și numismaticii românești.

În 1862, spre sfîrșitul vieții, Mavros s-a decis să doneze colecțiile sale « . . . spre a fi depuse la Muzeul Național, cum și câteva manuscripte prețioase și cărți tipărite, producțiune a literaturii arabo-persană, spre a fi și acestea depuse la Biblioteca Națională; toate acestea pentru instrucțiunea junimei române, speranța viitorului » [4]. Astfel, în 1864, Domnitorul Alexandru Ioan Cuza promulga printr-un decret regulamentul Muzeului de Antichități și, prin altul, numea pe generosul donator Președinte pe viață al Comitetului arheologic [5].

Opera sa culturală îl așază pe Nicolae Mavros printre înaintașii arheologiei și numismaticii noastre, al cărui exemplu apare generațiilor de azi mai viu, mai luminos.

Martie 1978

NOTE

1. Dr. P. Samarian, *Nicolae Mavros (1781 1868)*, « Revista Științelor Medicale », XXIII, 1934, 4, p. 416–417.
1. *Ibidem*, p. 426; Const. Moisil, *Nicolae Mavrus (1781 1868)*, « Cronica numismatică și arheologică », XII, 1936, 105, p. 179.
3. Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Bucuresci, 1887, p. 683–684.
4. Adresa lui Mavros: *Onor. Adunării Legislative a României, apud* Const. Moisil, *Colecțiile numismatice și arheologice ale lui N. Mavrus și soarta lor*, « Cronica numismatică și arheologică », XII, 1936, 106–107, p. 194–195.
5. *Monitorul Oficial al Principatelor Unite*, Nr. 266 din 26 Noemvrie 1864, p. 1254, *apud* Const. Moisil, *op. cit.*, p. 197.

https://biblioteca-digitala.ro

GEORGE CANTACUZINO
(1900—1977)

CORNELIU N. MATEESCU

Coborîtor dintr-o familie ce-a dat Țării mulți oameni de vază, de la învățatul Stolnic Constantin Cantacuzino pînă la Dr. Ion Cantacuzino, G. Cantacuzino s-a ridicat pe treptele înalte ale științei prin muncă perseverentă, luptînd adesea cu firea sa tumultuoasă.

Elev de liceu la Lausanne, la chemarea Țării și-a întrerupt învățătura pentru a merge s-o apere pe cîmpul de luptă.

Apoi, după studii strălucite la Facultățile de drept și de litere din București, s-a specializat timp de patru ani pe lîngă magiștrii vremii, la Paris, în domeniul antichităților greco-romane, la Roma și Milano, în domeniul papirologiei grecești.

Revenit în țară cu o pregătire din cele mai alese, G. Cantacuzino și-a desfășurat viața muncind cu devotament și abnegație în serviciul științei și țării, departe de onoruri și recompense.

https://biblioteca-digitala.ro

Docent și, apoi, conferențiar universitar la o vîrstă cînd mulți sînt încă pe băncile facultății; autor de studii apreciate de specialiști [1]; conducător al unor importante săpături arheologice: Băneasa-Teleorman, 1943; București, 1953–1959, dar mai cu seamă Cernica, 1960–1971, G. Cantacuzino, în ciuda greutăților ce trebuiau învinse, a făcut zeci de ani eforturi pentru a dezvălui încă o parte din necunoscutul trecut al țării spre a putea fi de folos și altora. Tot astfel, prin lucrările tipărite [2] sau prin comunicările susținute personal la Congrese Internaționale de specialitate [3] și Societăți savante, G. Cantacuzino a contribuit substanțial la desțelenirea unui vast cîmp arheologic ce se întinde, în timp, de la îndepărtatul neolitic pînă în secolele XVII–XVIII [4].

Generațiile viitoare vor găsi în lucrările lui George Cantacuzino un exemplu de muncă, o bogăție de fapte și idei, pasiune și probitate științifică, patriotism și adevăr.

Septembrie 1978

NOTE

1. George Cantacuzino, *Colonizarea Orientală în Illyricum, Academia Română, Mem. Sec. Ist., seria* III, *tom.* VIII, *mem.* 16, p. 389–456, în care își găsește un loc de seamă și colonizarea orientală din *Dacia Inferior* (Oltenia), ca de pildă marea familie a lui Aurelius Iulius din *Drobeta* (p. 395–396) sau templul Zeiței Nemesis de la *Sucidava* (Celei), (p. 426–427).
2. Din multele lucrări publicate, menționăm: Gh. Cantacuzino, *Observations concernant les rites funéraires néolithiques de la nécropole de Cernica*, « Dacia », N. S., IX, 1965, p. 45–58 + 1 pl.; idem, *Necropola preistorică de la Cernica și locul ei în neoliticul românesc și european (în lumina ultimelor descoperiri arheologice)*, « Studii și cercetări de Istorie veche », 18, 1967, 3, p. 379–400 + 1 pl.; idem, *Un rituel funéraire exceptionnel de l'Époque néolithique en Europe et en Afrique septentrionale*, « Dacia », N. S., XIX, 1975, p. 27–43 + 1 h.
3. G. Cantacuzino (Roumanie), *Aspects des rites et croyances funéraires néolithiques dans la nécropole de Cernica*, în *VII МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНГРЕСС АНТРОПОЛОГИЧЕСКИХ И ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ НАУК МОСКВА (3—10 августа 1964 г.)*, V, MOCKBA, 1970, p. 237–254 + 1 pl.; idem, *Remarques sur les offrandes de la nécropole néolithique de Cernica*, în *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Prague, 21–27 août 1966*, 1, Prague, 1970, p. 447–452; idem, *Ressemblances et differences entre les civilisations Boïan et Hamangia et leur place dans le Néolithique carpato-danubien*, în *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Beograd 9–15 Septembre 1971*, II, Beograd, 1973, p. 438–449.
4. Cornélius N. Mateesco, *Le Professeur G. Cantacuzino a 75 ans*, « Archeologické rozhledy », XXVII, 1975, 1, p. 86–87.

https://biblioteca-digitala.ro

SUMAR — DROBETA VOL. IV

1. IULIAN PLOȘTINARU, Noile documente de partid și sarcinile ce revin muzeelor și oficiilor pentru patrimoniul cultural național 5
2. D. TUDOR, Versuri stoice din Romula-Malva și Roma 9
3. VASILE DRĂGUȚ, Biserica — culă din Cerneți 17
4. V. BORONEANȚ, Probleme ale culturii Schela Cladovei — Lepenski Vir în lumina noilor cercetări 27
5. GABRIEL CRĂCIUNESCU, Noi descoperiri arheologice din epoca bronzului la Ostrovu Mare 43
6. FLORENTINA PREDA, Tipuri de așezări geto-dacice din Oltenia 59
7. D. TUDOR, Rame de plumb pentru oglinzi din Sucidava 73
8. M. DAVIDESCU, Săpături arheologice din castrul roman de la Hinova. Campaniile 1977—1978 77
9. N. GUDEA, Despre granița dintre provinciile romane Dacia și Moesia Superior în secolele II—III e.n. 87
10. CRISTIAN M. VLĂDESCU, GH. POENARU BORDEA, Castrele de la Praetorium din sectorul de nord al Limesului Alutanus 109
11. ION STÎNGĂ, Cercetări arheologice în insula Ostrovu Mare — Porțile de Fier II — Comuna Gogoșu, Mehedinți 117
12. ILIE UZUM, Considerații istorico-arheologice cu privire la așezările autohtone din clisura Dunării între secolele VI—XIV 125
13. STELIAN BAICU, Potirul de la Coșuștea 141
14. VASILE CIUCĂ, ION LUPU, Un tezaur de monede feudale din secolele XVI—XVII descoperit în satul Braniște, comuna Vînători, județul Mehedinți 153
15. DECEBAL MITULESCU, Icoane din secolul al XVIII-lea în colecția Muzeului Porțile de Fier 163
16. LIVIU GROZA, Legile fundamentale grănicerești 171
17. OLIMPIA GRIGORESCU, Documente din colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier privind istoria orașului modern Turnu Severin 179
18. TUDOR RĂȚOI, OLIMPIA GRIGORESCU, Matrice sigilare moderne din colecțiile Muzeului Porțile de Fier 187
19. MIHAI PÎRVULESCU, Date noi cu privire la evoluția învățămîntului istoric în județul Mehedinți în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea 193
20. VASILE PETRIȘOR, Constantin Popescu, eroul de la Calafat, primul ostaș român căzut în războiul din 1877—1878 199
21. TUDOR RĂȚOI, O interesantă piesă din Muzeul Porțile de Fier. Drapelul Societății muzicale „Doina" din Turnu Severin 207
22. LIVIU GROZA, Date inedite despre participarea generalului Ion Dragalina la realizarea unității naționale 213
23. LUCHIAN DEACONU, Mișcarea muncitorească din Mehedinți în timpul ocupației germano-autro-ungare din anii 1916—1918 217
24. DOINA SMĂRCEA, Din activitatea revoluționară a organizației județene UTC — Vîlcea în anii 1933—1938 223
25. N. CĂRBUNARU, Participarea forțelor populare mehedințene la înfăptuirea actului istoric din august 1944 229
26. *Evocări — Aniversări*
CORNELIU N. MATEESCU, Generalul Nicolae Mavros 239
CORNELIU N. MATEESCU, George Cantacuzino 241
CORNELIU N. MATEESCU, Prof. Radu Vulpe 237

https://biblioteca-digitala.ro

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor, deasemenea și corectarea lor.

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ « ARTA GRAFICĂ »

LEI 30

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro